

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

Živilė GEDMINAITĖ-RAUDONĖ

REGIONŲ UNIKALUMO EKONOMINIS
VERTINIMAS EUROPOS INTEGRACIJOS
PROCESŲ KONTEKSTE

DAKTARO DISERTACIJA

SOCIALINIAI MOKSLAI,
EKONOMIKA (04S)

Vilnius LEIDYKLA
TECHNIKA 2014

Disertacija rengta 2010–2014 metais Vilniaus Gedimino technikos universitete.

Mokslinis vadovas

prof. habil. dr. Borisas MELNIKAS (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, ekonomika – 04S).

Vilniaus Gedimino technikos universiteto Ekonomikos mokslo krypties disertacijos gynimo taryba:

Pirmininkas

doc. dr. Jelena STANKEVIČIENĖ (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, ekonomika – 04S).

Nariai:

prof. habil. dr. Romualdas GINEVIČIUS (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, ekonomika – 04S),

prof. dr. Natalja LACE (Rygos technikos universitetas, ekonomika – 04S),

prof. habil. dr. Algis ŠILEIKA (Šiaulių universitetas, ekonomika – 04S),

doc. dr. Rima TAMOŠIŪNIENĖ (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, ekonomika – 04S).

Disertacija bus ginama viešame Ekonomikos mokslo krypties disertacijos gynimo tarybos posėdyje **2014 m. birželio 13 d. 13 val.** Vilniaus Gedimino technikos universiteto senato posėdžių salėje.

Adresas: Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva.

Tel.: (8 5) 274 4956; faksas (8 5) 270 0112; el. paštas doktor@vgtu.lt

Pranešimai apie numatomą ginti disertaciją išsiųsti 2014 m. gegužės 12 d.

Disertaciją galima peržiūrėti interneto svetainėje <http://dspace.vgtu.lt/> ir Vilniaus Gedimino technikos universiteto bibliotekoje (Saulėtekio al. 14, LT-10223 Vilnius, Lietuva).

VGTU leidyklos TECHNIKA 2249-M mokslo literatūros knyga

ISBN 978-609-457-687-4

© VGTU leidykla TECHNIKA, 2014

© Živilė Gedminaitė-Raudonė, 2014

zivile@laei.lt

VILNIUS GEDIMINAS TECHNICAL UNIVERSITY

Živilė GEDMINAITĖ-RAUDONĖ

**ECONOMIC ASSESSMENT OF REGIONAL
UNIQUENESS IN THE CONTEXT OF
EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES**

DOCTORAL DISSERTATION

SOCIAL SCIENCES,
ECONOMICS (04S)

Vilnius LEIDYKLA
TECHNIKA 2014

Doctoral dissertation was prepared at Vilnius Gediminas Technical University in 2010–2014.

Scientific Supervisor

Prof Dr Habil Borisas MELNIKAS (Vilnius Gediminas Technical University, Economics – 04S).

The Dissertation Defense Council of Scientific Field of Economics of Vilnius Gediminas Technical University:

Chairman

Assoc Prof Dr Jelena STANKEVIČIENĖ (Vilnius Gediminas Technical University, Economics – 04S).

Members:

Prof Dr Habil Romualdas GINEVIČIUS (Vilnius Gediminas Technical University, Economics – 04S),

Prof Dr Natalja LACE (Riga Technical University, Economics – 04S),

Prof Dr Habil Algis ŠILEIKA (Šiauliai University, Economics – 04S),

Assoc Prof Dr Rima TAMOŠIŪNIENĖ (Vilnius Gediminas Technical University, Economics – 04S).

The dissertation will be defended at the public meeting of the Dissertation Defense Council of Economics in the Senate Hall of Vilnius Gediminas Technical University at **1 p. m. on 13 June 2014**.

Address: Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lithuania.

Tel.: +370 5 274 4956; fax +370 5 270 0112; e-mail: doktor@vgtu.lt

A notification on the intend defending of the dissertation was send on 12 May 2014.

A copy of the doctoral dissertation is available for review at the Internet website <http://dspace.vgtu.lt/> and at the Library of Vilnius Gediminas Technical University (Saulėtekio al. 14, LT-10223 Vilnius, Lithuania).

Reziუმė

Disertacijoje vertinamos regiono unikalių išteklių panaudojimo galimybės regiono ekonominei socialinei raidai gerinti, įgyvendinant Europos Sąjungos regioninę politiką. Pagrindinis tyrimo objektas yra regioninės politikos sprendimų rengimo ir pagrindimo procesai, reikalaujantys adekvataus regionų unikalumo vertinimo, tame tarpe siekiant efektyviai panaudoti unikalius išteklius regiono socialinei ekonominei raidai. Pagrindinis disertacijos tikslas – sukurti teorinę koncepciją, skirtą kompleksiniams regionų unikalumo ekonominiams vertinimams bei parengti regionų unikalumo ekonominio vertinimo instrumentariją, panaudotiną regioninės politikos sprendimams. Sukurto instrumentarijaus taikymo sritis – Europos Sąjungos ir nacionalinės regioninės politikos įgyvendinimas.

Darbe sprendžiami pagrindiniai uždaviniai: regionų unikalumo ekonominio vertinimo svarbos išryškėjimas bei teorinės koncepcijos parengimas, skirtos regionų unikalumo ekonominiam vertinimui. Pirmas uždavinys suformuotas, atsižvelgiant į regionų unikalumo panaudojimo galimybes ekonominės politikos sprendimams. Antras uždavinys suformuotas, atsižvelgiant į kylančius poreikius taikyti regionų unikalumo ekonominio vertinimo metodiką.

Disertaciją sudaro įvadas, trys skyriai, rezultatų apibendrinimas, naudotos literatūros, autoriaus publikacijų disertacijos tema sąrašas ir penki priedai.

Įvadiniame skyriuje aptariama tiriamoji problema, darbo aktualumas, tyrimų objektas, formuluojamas darbo tikslas bei uždaviniai, tyrimų metodologija, darbo mokslinis naujumas, rezultatų praktinė reikšmė, ginamieji teiginiai.

Pirmame skyriuje atlikta šiuolaikinių ekonomikos ir kitų socialinių mokslų teorijų, tinkamų taikyti regionų vertinimui, koncepcijų analizė. Skyriuje pateikta pagrįsta galimybė panaudoti šias teorijas regionų unikalumo ekonominiams vertinimams bei teorinė koncepcija. Antrame skyriuje pateikta regionų unikalumo ekonominio vertinimo metodologija ir metodikos. Trečiame skyriuje pristatomi empirinio tyrimo rezultatai, skirti Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimo praktikos ir Lietuvos regionų unikalumo ekonominiam vertinimui, pateikiamos sukurtos teorinės koncepcijos taikymo galimybės bei tolimesnių ekonominių tyrimų kryptys.

Disertacijos tema paskelbti 6 straipsniai: penki – recenzuojamuose mokslo žurnaluose, vienas – recenzuojamoje tarptautinės konferencijos medžiagoje. Disertacijos tema perskaityti 4 pranešimai Lietuvos bei 1 kitų šalių konferencijose.

Abstract

The dissertation investigates the issues of regional development and region possibilities to increase value added by using unique resources of the regions in the context of EU integration processes. The main object of research is regional policy decision-making processes requiring adequate economic assessment of regional uniqueness aiming effective use of unique resources of the region for social and economic development. This object is important not only to the state or regional level but also at the EU level with the aim to exploit regions basic skills and resources that can be unique from the perspective of other regions and to use competitive advantage. The primary purpose of this dissertation is building the theoretical concept that would serve as a base for the methodology creation of complex economic assessment of regional uniqueness that in the next stage would serve as an instrument for the implementation of EU regional policy.

The paper approaches a few major tasks such as highlighting the importance of economic assessment of regional uniqueness in the light of globalization processes and creation of theoretical concept that can be used for the economic assessment of uniqueness of the region.

The dissertation consists of Introduction, 3 chapters, Conclusions, References and 5 Annexes.

The introduction reveals the investigated problem, importance of the thesis and the object of research and describes the purpose and tasks of the paper, research methodology, scientific novelty, the practical significance of results examined in the paper and defended statements.

Chapter 1 is devoted for investigation of the problem by situation analysis and literature review. Analysis of economic theories is developed and possibilities to use it for the assessment of regional uniqueness are discussed. Remaining part presents theoretical concept. Chapter 2 defines methodology of the economic assessment of uniqueness of the region. Chapter 3 is devoted for the results of empirical research for the EU regional policy assessment and the case of Lithuanian regions. By the end of this chapter possibilities of using this theoretical concept in the future and suggestions on future development are provided. Conclusions are drawn by the end of all chapters.

6 articles focusing on the subject of the dissertation are published: five articles – in the journal quoted by Inspec data base, one article – in material reviewed during international conferences. 5 presentations on the subject have been given in conferences at national and international level.

Žymėjimai

Santrumpos

EBPO – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija;

ESF – Europos socialinis fondas;

ERDF – Europos regioninės plėtros fondas;

ES – Europos Sąjunga;

PV – pridėtinė vertė;

DV – darbo vietų skaičius;

EU15 – ES valstybės narės įstojusios į ES iki 2004 m.;

EU12 – ES valstybės narės, įstojusios į ES 2004 metais ir vėliau.

Turinys

IVADAS	1
Problemos formulavimas.....	1
Darbo aktualumas.....	2
Tyrimų objektas.....	3
Darbo tikslas.....	3
Darbo uždaviniai	3
Tyrimų metodika	4
Darbo mokslinis naujumas	4
Darbo rezultatų praktinė reikšmė	4
Ginamieji teiginiai.....	5
Darbo rezultatų aprobavimas.....	5
Disertacijos struktūra.....	6
1. TEORINĖ STUDIJA, SKIRTA REGIONŲ UNIKALUMO EKONOMINIAM VERTINIMUI	7
1.1. Disertacinio darbo problematika ir ištirtumo lygis.....	8
1.2. Regionų plėtra ir regioninė politika Europos integracijos procesų kontekste: naujų ekonominių sprendimų poreikiai.....	15
1.3. Regionų unikalumo samprata	23
1.4. Šiuolaikinių ekonomikos ir kitų socialinių mokslų teorijų pritaikymas regionų unikalumo ekonominiam vertinimui.....	29
1.4.1. Ekonomikos ir regionų plėtros teorijų pritaikymas regionų unikalumo ekonominiam vertinimui.....	29
1.4.2. Globalizacijos, Europos integracijos bei darnios plėtros teorijų pritaikymas regionų unikalumo ekonominiam vertinimui.....	47
1.5. Ekonominų indeksų kūrimo principai ir jų pritaikymas regionų unikalumo ekonominiam vertinimui Europos integracijos procesų kontekste	49

1.6. Kultūros ypatumai ir jų atspindys sprendžiant regionų unikalumo ekonominio vertinimo klausimus.....	58
1.6.1. Kultūros ir jos vaidmens socialinėje aplinkoje samprata.....	58
1.6.2. Daugiakriterių metodų taikymo galimybės regionų unikalumo ekonominiam vertinimui, atsižvelgiant į kultūrų ypatumus.....	61
1.7. Teorinė koncepcija, skirta regionų unikalumo ekonominiam vertinimui, atsižvelgiant į Europos integracijos procesų kontekstą.....	63
1.8. Pirmojo skyriaus išvados ir disertacijos uždavinių formulavimas.....	72
2. REGIONŲ UNIKALUMO EKONOMINIAM VERTINIMUI SKIRTŲ EMPIRINIŲ TYRIMŲ METODOLOGIJA.....	75
2.1. Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimo vertinimo metodologija	75
2.2. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo metodologija.....	76
2.3. Lietuvos regionų unikalumo ekonominio vertinimo metodika.....	88
2.4. Antrojo skyriaus išvados	94
3. EMPIRINIŲ TYRIMŲ REZULTATAI, SKIRTI REGIONŲ UNIKALUMO EKONOMINIAM VERTINIMUI.....	95
3.1. Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimo vertinimas.....	95
3.2. Lietuvos regionų unikalumo ekonominis vertinimas	103
3.2.1. Lietuvos regionų unikalų išteklių vertinimas.....	103
3.2.2. Lietuvos regionų unikalumo ekonominio vertinimo rezultatai	124
3.3. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo poreikiai ir perspektyvos ateityje	141
3.4. Trečiojo skyriaus išvados	147
BENDROSIOS IŠVADOS	149
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI.....	153
AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS.....	165
SUMMARY IN ENGLISH.....	167
PRIEDAI ¹	179
A priedas. Empirinio tyrimo duomenys: Lietuvos regionų rodiklių reikšmės.....	180
B priedas. Lietuvos regionų unikalumo indekso tarpiniai ir galutiniai rezultatai..	191
C priedas. Lietuvos regionų grupėse sukuriamos pridėtinės vertės ir darbo vietų vertės skaičiavimo rezultatai	197
D priedas. Publikacijos bendraautorės sutikimas.	206
E priedas. Autorės mokslinių publikacijų disertacijos tema kopijos.	207

¹Priedai pateikiami pridedamoje kompaktinėje plokštelėje.

Contents

INTRODUCTION	1
Formulation of the problem.....	1
Research relevance	2
Research object	3
Main objective.....	3
Main tasks	3
Research methods.....	4
Scientific novelty.....	4
Practical value	4
Basic statements to be defined	5
Approval of the research results	5
The structure of the dissertation	6
I. THEORETICAL STUDY FOR ECONOMIC ASSESSMENT OF REGIONAL UNIQUENESS.....	7
1.1. Investigation of the problem.....	8
1.2. Regional development and regional policy in the context of the European Union integration processes: demand for new economic solutions	15
1.3. Concept of regional uniqueness.....	23
1.4. Adapting of modern economic theories and other social science theories for economic assessment of regional uniqueness	29
1.4.1. Adapting economic and regional development theories	29
1.4.2. Adapting globalisation, European integration and sustainable development theories	47
1.5. Principles of construction of economic indexes and their adaptation for the assessment of regional uniqueness.....	49
1.6. Cultural peculiarities and their reflection in economic assessment of cultural uniqueness	58

1.6.1. Concept of culture and their role in social environment	58
1.6.2. Possibilities of using multicriteria methods for the economic assessment of regional uniqueness	61
1.7. Theoretical concept for the economic assessment of regional uniqueness.....	63
1.8. Conclusions of the first chapter and formulation of the dissertation tasks	72
2. METHODOLOGY OF ECONOMIC ASSESSMENT OF REGIONAL UNIQUENESS.....	75
2.1. Methodology for assessment of European Union regional policy implementation process	75
2.2. Methodology for economic assessment of uniqueness of the regions	76
2.3. Methods of economic assessment of uniqueness of the regions of Lithuania ...	88
2.4. Conclusions of the second chapter	94
3. EMPIRICAL RESEARCH RESULTS OF ECONOMIC ASSESSMENT OF REGIONAL UNIQUENESS	95
3.1. Assessment results of European Union regional policy implementation	95
3.2. Case study on example of economic assessment of uniqueness of Lithuanian regions	103
3.2.1. Results of assessment of uniqueness of Lithuanian regions	103
3.2.2. Results of economic assessment of uniqueness of Lithuanian regions ..	124
3.3. Demand of economic assessment of regional uniqueness and perspectives for the future	141
3.4. Conclusions of the third chapter.....	147
GENERAL CONCLUSIONS	149
REFERENCES	153
LIST OF PUBLICATIONS OF THE AUTHOR IN THE TOPIC OF DISSERTATION	165
SUMMARY IN ENGLISH.....	167
ANNEXES ¹	179
A annex. Data of empirical research: values of indicators of regions.	180
B annex. Index results of uniqueness of Lithuanian regions.	191
C annex. Results of value added and new jobs creation value in groups of Lithuanian regions.	197
D annex. Agreement of co-author of publication.	206
E annex. Copies of publications of the author in the topic of dissertation.	207

¹ Annexes are provided in the compact disc added to this dissertation.

Problemos formulavimas

Regionų socialinė ir ekonominė gerovė priklauso nuo vertinimo laikotarpiu dominuojančių sąlygų ir aplinkybių. Pastaraisiais dešimtmečiais regionų vystymuisi įtaką daro ne tik globalizacijos procesai, bet taip pat Europos integracijos procesai, dažnai lemiantys regionų ekonominių pranašumų mažėjimą dėl regionų supanašėjimo. Šios aplinkybės skatina ieškoti naujų sprendimų, galinčių padėti užtikrinti sėkmingą regionų vystymąsi, siekti mažiau turtingiems ar struktūrinių problemų turintiems regionams panaudoti jų turimus unikalius išteklius ir skatinti kurti didesnę pridėtinę vertę. Vienas iš galimų sprendimų yra regionų sukuriamos pridėtinės vertės didinimas kryptingai panaudojant vietos išteklius, pagrįstai specializuojant regionus ir pritraukiant investicijas. Regiono turimi kultūriniai, istoriniai ir gamtiniai ištekliai gali būti įvardijami kaip unikalūs regiono ištekliai, kurių panaudojimas ekonominėje veikloje gali padėti siekti didinti regiono sukuriamą pridėtinę vertę, naujų darbo vietų skaičių ir kitų rezultatų siekimo. Unikalumo vaidmuo išskirtinas tuo, kad jis gali būti įvardijamas kaip naujas vertinamo laikotarpio sėkmės veiksnys, kurio naudojimas ekonominėje veikloje regionui gali padėti siekti didinti jo ekonominius pranašumus panaudojant regiono unikalius išteklius, jų stipriąsias puses ar „bazinius gebėjimus“, kurie kitų regionų atžvilgiu yra išskirtiniai. Europos Sąjungos mastu regioninės politikos papildymas regionų unikalumo ekonominio vertinimo dimensija padidintų jos efektyvumą, užtikrintų sklandesnį regione turimų unikalųjų išteklių panaudojimą, suteiktų prielaidų naujoms unikalumo apraiškoms kūrimą bei regione sukuriamos pridėtinės vertės ir darbo vietų augimą.

Darbo aktualumas

Disertacinio darbo aktualumą apibrėžia šios aplinkybės:

- XXI a. išaugęs globalizacijos vaidmuo didina regionų supanašėjimą ir gana dažnai stabdo ar netgi riboja unikalų išteklių panaudojimo ekonominėje veikloje galimybes. Šios aplinkybės skatina ieškoti naujų sprendimų, užtikrinančių sėkmingą regionų vystymąsi.
- Šiuolaikinėje tiek Europos Sąjungos, tiek nacionaliniu lygiu įgyvendinamoje regioninėje politikoje nėra tinkamai atsižvelgiama į poreikius kompleksiskai panaudoti kiekvieno regiono unikalumą sąlygojančias aplinkybes ir unikalumo nulemiamas galimybes.
- Esminis regioninės politikos tobulinimas, ją papildant sprendimais, kurie skirti regionų unikalumo galimybių panaudojimui, padidintų jos efektyvumą. Šis poreikis ypač išryškėja inicijuojant bei įgyvendinant įvairius ES struktūrinės paramos ir sanglaudos fondų projektus.
- Šiuolaikinėje ekonomikos teorijoje bei ekonominės politikos rengimo ir įgyvendinimo praktikoje akivaizdžiai stokojama mūsų dienų reikmes tenkinančių sprendimų, instrumentų ir metodikų, kurių pagalba būtų galima ekonomiškai pagrįstai vertinti įvairiuose regionuose turimus unikalūs išteklius bei unikalų aplinkybių panaudojimu grindžiamas ekonominės raidos perspektyvas.

Mokslinio darbo problematika susijusi su tradicinės regioninės politikos sampratos suvokimo ir jos panaudojimo aplinkybėmis. Visų pirmiausia pabrėžtina tai, kad tradicinė regioninės politikos samprata, kuri paprastai taikoma įvairiais regioninės politikos rengimo ir įgyvendinimo atvejais, yra pernelyg siaura. Šiai sampratai taip pat būdinga tai, jog vertinant regionų ekonominį potencialą, paprastai apsiribojama pernelyg bendro pobūdžio kriterijais ir rodikliais, kuriais nėra adekvačiai apibūdinamos kiekvienam regionui charakteringos unikalumo apraiškos. Pernelyg universalus požiūris į regioną nulemia regiono unikalumo ignoravimą. Regioninės politikos rengimo ir įgyvendinimo praktikoje dažnai reikiamu mastu neatsispindi specifinės kiekviename regione turimų gamtos išteklių, kultūros paveldo ir gyvenimo būdo modelių ypatumų apraiškos, socialinės ir ekonominės infrastruktūros specifika, susiklosčiusi ekonominė situacija, skirtingų tolesnės raidos alternatyvų įvairovė. Unikalių regiono savybių ignoravimas trukdo rengti efektyvius regioninės politikos sprendimus, ypač atsižvelgiant į globalizacijos procesų iššūkius.

Mokslinė darbo problema:

- Šiuolaikinėje ekonominės raidos strategavimo praktikoje yra išryškėjęs poreikis integruotą regionų vertinimą papildyti regionų unikalumo ekonominio vertinimo dimensija, kuri, deja, nėra išryškinta tradicinėse ekonominėse teorijose.

- Stokojama šiuolaikiniais iššūkiams ir poreikiams adekvačių teorinių sprendimų, instrumentų ir modelių, kuriuos būtų galima taikyti rengiant ir įgyvendinant regioninę politiką, orientuotą į adekvatą kiekvieno regiono unikalumo atspindį.
- Ekonomikos teorijų neadekvatumas šiuolaikiniais poreikiams, tame tarpe sietiniams su būtinumu atsižvelgti į regionų unikalumo aplinkybes, yra suvoktinas kaip sprendimų reikalaujanti ekonomikos mokslo problema.

Darbe keliama hipotezė, kad regionų unikalumo ekonominis vertinimas padeda parengti, pagrįsti ir priimti regioninės politikos sprendimus, užtikrinančius efektyvesnę kiekviename regione turimų unikalųjų išteklių panaudojimą, taip pat įgalina sudaryti prielaidas naujoms unikalumo galimybėms atrasti bei didinti regione sukuriama pridėtinę vertę.

Tyrimų objektas

Darbo tyrimų objektas – regioninės politikos sprendimų rengimo ir pagrindimo procesai, siekiant efektyviai panaudoti regionų unikalios išteklius regiono socialinei ekonominei raidai plėtoti.

Darbo tikslas

Šio darbo tikslas – sukurti teorinę koncepciją, skirtą kompleksiniams regionų unikalumo ekonominiams vertinimams Europos integracijos procesų kontekste bei parengti regionų unikalumo ekonominio vertinimo instrumentariją, panaudojiną regioninės politikos sprendimams.

Darbo uždaviniai

Darbo tikslui pasiekti darbe reikia spręsti šiuos uždavinius:

1. Išryškinti regionų unikalumo ekonominio vertinimo svarbą integracinių procesų Europos Sąjungoje kontekste, ypač išaugus globalizacijos vaidmeniui bei poreikius atsižvelgti į kiekvieno regiono unikalumą ES ir nacionalinėse regioninėse politikose.
2. Atlikti teorinę studiją, skirtą šiuolaikinių ekonomikos ir kitų socialinių mokslų teorijų, tame tarpe nagrinėjančių ekonominių indeksų kūrimą, pritaikymui regionų unikalumo ekonominiams vertinimui.
3. Parengti ir pagrįsti perspektyvius teorinius sprendimus, skirtus regionų unikalumo ekonominiams vertinimams Europos integracijos procesų kontekste.

4. Parengti ES regioninės politikos ir regionų unikalumo ekonominio vertinimo metodologiją ir ją pritaikyti Lietuvos sąlygoms.

5. Pateikti rekomendacijas dėl regionų unikalumo ekonominiam vertinimui skirto instrumentarijaus taikymo galimybių ES mastu ir dėl tolimesnių ekonominių tyrimų kryptių, skirtų regionų unikalumo apraiškų vertinimui.

Tyrimų metodika

Disertacijoje pateikta teorinė studija bei empiriniai tyrimai skirti pristatyti bendras regionų unikalumo ekonominio vertinimo Europos integracijos procesų kontekste tendencijas, kurių pagrindu buvo parengta regionų unikalumo ekonominio vertinimo teorinė koncepcija.

Darbe buvo taikomi įvairūs metodai numatytam tikslui pasiekti – buvo taikomas daugiakriteris vertinimo metodas SAW (angl. *SAW*), paneliniai ekonometriniai modeliai (regresinė analizė paneliniams duomenims), statistinių duomenų sisteminė, lyginamoji ir apibendrinančioji analizė, analogijos, kontekstinės analizės, loginio palyginimo, indukcijos, dedukcijos ir grupavimo metodai.

Darbo mokslinis naujumas

Rengiant disertaciją buvo gauti nauji ekonomikos mokslo rezultatai. Visų pirma, šiuolaikinė ekonomikos teorija papildyta regionų unikalumo ekonominio vertinimo dimensija, kurios taikymo rezultatai gali prisidėti prie tikslingos investavimo politikos skatinimo bei ES regioninės politikos įgyvendinamų sprendimų efektyvumo didinimo. Antra, sukurta ir empiriškai patvirtinta nauja teorinė koncepcija ir jos pagrindu parengta metodologija, skirta regionų kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo ekonominiam vertinimui, atsižvelgiant į Europos integracijos kontekstą. Galiausiai pateikti regionų unikalumo ekonominio vertinimo poreikiai ir perspektyvos ateityje, siekiant užtikrinti efektyvesnę regione turimų išteklių panaudojimą, prielaidų naujoms unikalumo apraiškoms sukūrimą bei regione sukuriamos pridėtinės vertės augimą, didžiausią dėmesį kreipiant ES integracijos ir sanglaudos procesams.

Darbo rezultatų praktinė reikšmė

Tyrimų rezultatai gali būti naudojami įvairiais regioninės politikos rengimo ir įgyvendinimo atvejais. Sukurta metodologija Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimo metu gali būti naudojama kaip papildoma priemonė pasiren-

kant ir pagrindžiant socialinės ir ekonominės raidos prioritetus, išreiškiančius orientacijas į unikalumo siekius regioninėje politikoje. Šalies lygiu metodika gali būti naudojama kaip papildoma priemonė gerinant ES struktūrinės paramos panaudojimą, ypač – pasirenkant paramos diferencijavimo kriterijus, kurie padeda pagrįstai numatyti didžiausios pridėtinės vertės kūrimo galimybes regionuose, visų pirma – atsižvelgiant į įvairias unikalumo apraiškas ir aplinkybes. Regionų lygiu metodika gali būti taikoma priimant sprendimus dėl regiono socialinės ir ekonominės plėtros strategijos parengimo ir įgyvendinimo, prioritetą teikiant unikalumo galimybių išsaugojimui ir naujų unikalumą išreiškiančių sąlygų sudarymui.

Ginamieji teiginiai

1. Tradicinės regioninės politikos sampratos papildymas regionų unikalumo ekonominio vertinimo dimensija, atsižvelgiant į Europos integracijos ir globalizacijos procesų sukeltą aplinkybes bei regionų niveliacijos tendencijas, prisideda prie regioninės politikos efektyvumo didinimo.

2. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo rezultatų panaudojimas, priimant regioninei politikai skirtus sprendimus, užtikrina efektyvų ES struktūrinių paramos lėšų panaudojimą bei investicijų pritraukimą į regionus, kuriant didesnę pridėtinę ir naujų darbo vietų vertę.

3. Regiono unikalumo ekonominiame vertinime turi būti panaudojami kriterijai, atspindintys infrastruktūros, žmogiškųjų išteklių, unikalių objektų ir išteklių bei vartotojų ir jų poreikių ypatumus bei įtaką socialinei ekonominei raidai regione.

Darbo rezultatų aprobavimas

Disertacijos tema yra paskelbti 6 moksliniai straipsniai: penki – recenzuojamuose mokslo žurnaluose, cituojamuose Inspec duomenų bazėje (Gedminaitė-Raudonė 2013; Gedminaitė-Raudonė 2012; Gedminaitė-Raudonė 2011; Vidickienė, Gedminaitė-Raudonė 2011; Vidickienė, Gedminaitė-Raudonė 2010), vienas – recenzuojamoje tarptautinės konferencijos medžiagoje (Gedminaitė-Raudonė 2013).

Disertacijoje atliktų tyrimų rezultatai buvo paskelbti penkiose mokslinėse konferencijose Lietuvoje ir užsienyje:

– Jaunųjų mokslininkų konferencijoje „*Mokslas – Lietuvos ateitis*“ 2010 m. Vilniuje;

- 4-ojoje Jono Prano Aleksos tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Šiuolaikinio kaimo vizija“ 2011 m. Šiauliuose;
- 5-ojoje Jono Prano Aleksos tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Šiuolaikinio kaimo vizija“ 2012 m. Šiauliuose;
- 6-ojoje tarptautinėje antreprenerystės, inovacijų ir regioninės plėtros mokslinėje konferencijoje „*Regional Economic Resilience Through Innovation and enterprise*“ 2013 m. Stambule, Turkijoje;
- 2-ojoje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje "*Contemporary Issues in Business, Management and Education '2013*" 2013 m. Vilniuje.

Disertacijos struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, trys skyriai ir rezultatų apibendrinimas. Taip pat yra penki priedai.

Darbo apimtis yra 179 puslapiai, neskaitant priedų, tekste panaudota 11 numeruotų formulių, 30 paveikslų ir 26 lentelės. Rašant disertaciją buvo panaudoti 163 literatūros šaltiniai.

Teorinė studija, skirta regionų unikalumo ekonominiam vertinimui

Skyriuje išryškinama disertacinio darbo problematika, analizuojant regionų unikalumo ekonominio vertinimo poreikius, išryškėjus Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimo ir integracijos procesų rezultatams, pristatoma regionų plėtra ir regioninė politika Europos integracijos procesų kontekste, pateikiami naujų ekonominių sprendimų poreikiai, analizuojamas šiuolaikinių ekonomikos ir kitų socialinių mokslų teorijų pritaikymas regionų unikalumo ekonominiam vertinimui, ekonominių indeksų kūrimo principai ir jų pritaikymas regionų unikalumo ekonominiam vertinimui, regionų unikalumo samprata, kultūros ypatumai ir jų atspindys sprendžiant regionų unikalumo ekonominio vertinimo klausimus, daugiakriterių metodų taikymo galimybės regionų unikalumo ekonominiam vertinimui atsižvelgiant į kultūrų ypatumus bei pristatyta regionų unikalumo ekonominio vertinimo teorinė koncepcija.

Skyriaus tematika paskelbtas vienas autoriaus straipsnis (Gedminaitė-Raudonė 2012).

1.1. Disertacinio darbo problematika ir ištirtumo lygis

XX a. pabaiga – XXI a. pradžia ypatingai ryški naujomis ekonominėmis, socialinėmis, kultūrinėmis, aplinkosaugos ir kitomis aplinkybėmis, globalizacijos ir regionalizacijos procesais, greitai atsirandančiomis, tačiau dar greičiau pasensninančiomis ir vienas kitą keičiančiomis technologijomis, darančiomis ženkliai įtaką visos visuomenės gyvenimui. Šie procesai ir naujos atsiradusios aplinkybės kelia daug naujų iššūkių valstybėms, regionams, piliečiams, kadangi kiekvienas turi rasti savo naują vaidmenį šių procesų apsuptyje, prisitaikyti ir ieškoti naujų sprendimų, siekiant užtikrinti pageidaujamų sąlygų įgyvendinimą ir darnios plėtros galimybes.

Regionai yra išskiriami kaip ypatingai šių procesų įtakojamas objektas. Ši įtaka pasireiškia vis didėjančia regionų socialinės ir ekonominės raidos netolygumo problema, augančia diferenciacija regionuose. Ši diferenciacija ryškėja ne tik tarp regionų vienos šalies mastu, bet taip pat ir tarp Europos Sąjungos regionų, o tai prieštarauja esminiams valstybių ir ES principams, numatytuose „Europa 2020“ strategijoje, kurioje įvardijami tikslai siekti pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo bei kituose ES institucijų strateginiuose dokumentuose (Baltijos jūros regiono strategija, Gioteburgo strategija dėl darnaus vystymosi, ir kt.). Netolygų regionų vystymąsi arba regiono turimo potencialo neišnaudojimą dažniausiai įtakoja skirtinga regionų socialinė ir ekonominė situacija, nevienodas infrastruktūros lygis, kurie pasireiškia nepakankama švietimo kokybe, infrastruktūros nepakankamumu, regionų atokumu, socialiniais ir ekonominiais pokyčiais, socialiniais nepritekliais, dideliu nedarbu, buvusios planinės ekonomikos įtaka ir kitais veiksniais.

Dėl šių priežasčių regioninei politikai ES mastu buvo skiriamas išskirtinis dėmesys beveik nuo pat bendrijos įkūrimo pradžios – praėjus šešeriems metams po Europos anglių ir plieno bendrijos įsteigimo 1951 m. Romos sutartyje buvo įtraukta regioninės politikos sąvoka. Ši data ir žymi regioninės politikos Europos Sąjungoje pradžią. Po kiekvieno Europos Sąjungos plėtros etapo regioninės politikos vaidmuo vis augo, kadangi senosios ir naujai įstojusios valstybės pasižymėjo nevienodomis ekonominėmis, socialinėmis ir kitomis sąlygomis, kurios įtakojo didėjančią diferenciaciją regionuose vertinant regionus Europos Sąjungos mastu. Šiuo laikotarpiu regioninės politikos įgyvendinimui skirtomis priemonėmis buvo remiami infrastruktūros projektai, informacinės visuomenės formavimas, remiamos investicijos į žmogiškuosius išteklius, skatinamas tarptautinis bendradarbiavimas, siekiant padėti mažiau turtingiems ar struktūrinių problemų turintiems regionams didinti savo konkurencingumą ir skatinti ekonominės veiklos greitesnę bei tvaresnę vystymąsi. Nepaisant įvairių taikytų priemonių šioms

problemoms spręsti, netolygaus regionų socialinės ir ekonominės vystymosi problema išlieka aktuali iki šiol.

Šiuo laikotarpiu taip pat išryškėjo svarbus ES regioninės politikos įgyvendinimo ir integracijos procesų rezultatas, darantis įtaką ES regionams. ES regioninė politika bei vykstantys integracijos procesai, paremti tam tikrų patvirtintų priemonių rinkinių taikymu ir jų įgyvendinimu per tam tikrą programavimo laikotarpį ES šalyse narėse ir jų regionuose, įtakojo regionų ekonominių pranašumų konkurenciniu požiūriu praradimą ar jų mažėjimą dėl regionų supanašėjimo arba jų turimo išskirtinumo mažėjimo. Šie pokyčiai skatina naujų regionų vertinimo metodikų sistemų paiešką, kurios atspindėtų šiuolaikines regionų vystymosi sąlygas ir tendencijas, padėtų numatyti ekonomines plėtros galimybes.

Pastaraisiais metais regioninės politikos paradigma labai pasikeitė (OECD, 2014; Rodriguez-Pose, 2013; Adams, Cotella, Nunes, 2012; Horlings, Liddle, 2012; Melnikienė ir kt., 2011). Joje išryškinaama būtinybė bendrojoje regioninėje politikoje įvertinti susiformavusius naujus XXI a. ekonomikos ir visuomenės vystymosi ypatumus, galinčius daryti reikšmingą įtaką tolimesnei regionų raidai siekiant jų sėkmingo vystymosi ir netolygumų mažinimo (OECD, 2013; Breslin, Hughes, Phillips, Rosamond, 2012; Bessaoud, 2006; Diakosavvas, 2006; Herrschel, 2005; O'Conner, 2006; OECD, 2006 a ir b). Prasidėjo naujas regioninės politikos raidos etapas, orientuotas į poindustrinės ekonomikos, kur pagrindiniu ištekliu laikomos žinios, bruožas (Cooke, 2001; Herrschel, 2005; Sepik, 2005). Šioje paradigmoje pabrėžiama ir „besimokančio regiono“ koncepcijos diegimo svarba, ir klasterių bei bendradarbiavimo tinklų formavimas, inovatyvumas, o svarbiausia – būtinybė ne tiek remti atsiliekančius, kiek išnaudoti regiono „bazinius sugebėjimus“ ir siekti „konkurencinio pranašumo“. Valstybinę reguliavimą stengiamasi sutelkti stipriųjų regiono pusių panaudojimui, o ne negatyvių reiškinių šalinimui. Regionai turi būti diferencijuojami pagal veiksnis, didinančius regiono konkurencingumą ir pagal kitus svarbius ekonominio-socialinio išsivystymo lygį vertinančius kriterijus: išsilavinimo lygį, inovatyvumo lygį, verslumo lygį, gyvenimo standartus, ir t. t.

Šios naujos regioninės politikos paradigmos prielaidos leidžia suformuoti naują mokslinę problemą, kurios tikslas yra sukurti naujus vertinimo metodus, padėsiančius kurti didesnę pridėtinę vertę regionuose, pasitelkiant regiono turimus „bazinius sugebėjimus“ arba stipriųjų regiono pusių panaudojimą, o ne tik negatyvių reiškinių šalinimą ar tik tam tikro užsibrėžto infrastruktūros lygio pasiekimo, kurio poreikis kiekvienam regionui gali būti skirtingas, siekiant panaudoti jo ekonominius pranašumus geriausiu būdu. Šiomis naujomis regionų aplinkybėmis galima įvardyti regionų unikalius išteklius ir jų panaudojimą pridėtinės vertės kūrimui arba didinimui regione.

Kodėl unikalumas svarbus kuriant regionų gerovę? Ir kodėl būtent jį reikia pasitelkti norint siekti ekonominės gerovės XXI a. atsiradus naujiems sėkmės

veiksniams? Unikalumas išskirtinas tuo, kad jis gali būti ta priežastis, galinti padėti siekti ekonominio pranašumo panaudojant regiono išskirtines savybes, panaudojant regionų turimas stipriąsias puses arba jų turimus „bazinius sugebėjimus“, kurie irgi gali būti unikalūs. Šių unikalų procesų naudojimas ekonominėje veikloje regioną gali padaryti išskirtinį ir tokiu būdu siekiantį pridėtinės vertės kūrimo ne beatodairišku konkuravimo būdu, o pasitelkiant darnios plėtros, bendradarbiavimo, išskirtinių žmoniškųjų išteklių panaudojimo principus. Tai yra naujas regionų ekonominio pranašumo siekimo būdas.

Šiuo metu Europos Sąjungoje taikomos regioninės politikos priemonės nepakankamai atspindi šių minėtų tikslų įgyvendinimą. ES paramos skyrimo praktika neatsižvelgia į regionų turimą unikalumą. Tokiu būdu, plėtojant regionų ekonomiką, nepasinaudojama regionų turimų unikalų išteklių panaudojimo galimybėmis regionų pridėtinai vertei kurti. Europos Sąjungos regioninės politikos priemonėmis šiuo metu siekiama pasiekti tik tam tikro nustatyto infrastruktūros lygio, tam tikrų kitų numatytų rezultatų ir rodiklių, kurie tam regionui gali būti nebūtinai, siekiant pasiekti tam tikrus rodiklius ar ES nustatytą lygį, siekiant dinti to regiono ekonominius pranašumus. Tokios paramos teikimo tikslas yra regionų suvienodinimas. Šios įgyvendintos priemonės ir pasiektas tam tikras infrastruktūros lygis nebūtinai yra pagrindinė sąlyga, kad regionas veiktų sėkmingai ar būtų konkurencingas. Taipgi konkurencingumo siekimas per besąlygišką konkurenciją taip pat gali neduoti norimų rezultatų, nes geriausių rezultatų galima pasiekti bendradarbiaujant arba panaudojant savo unikalius išskirtinius bruožus, į ką ir būtina atsižvelgti ieškant sprendimų naujos regioninės politikos paradigmos įgyvendinimo metu.

Vertinant naująją regioninės politikos paradigmą, pabrėžtina ir tai, kad disertacijos rengimo metu pastaraisiais metais ir ypač įvairiose tarptautinėse mokslo konferencijose, kalbant apie naująjį ES programavimo laikotarpį 2014–2020 metams, dauguma mokslininkų vis dažniau išskiria nebe regionų konkurencingumo aspektą, bet galimybę panaudoti regionų unikalumą siekiant ekonominio pranašumo (OECD, 2007; OECD, 2009; World Economic Forum, 2010; The IMD's World Competitiveness Yearbook, 2011; 2nd Annual Forum of the EU Strategy for the Baltic Sea Region, 2011, Baltic Sea Region Programme Conference, 2010).

Regionų unikalumo vertinimas ekonomine prasme yra naujas reiškinys. Unikalumas iki šiol buvo vertintas tik kultūrine prasme, įgyvendinant įvairias kultūros programas, kuriomis buvo siekiama įvertinti tam tikrus turimus kultūrinius objektus, žmogiškuosius išteklius, teikiamas paslaugas. Pavyzdžiui, tokius vertinimus atlieka UNESCO organizacija, siekdama teikti rekomendacijas dėl tam tikrų objektų įtraukimo į pasaulio paveldo sąrašą, valstybių lygmeniu už kultūros sritis atsakingos įvairios valstybinės institucijos ir pan. Šiuose vertiniuose dominuoja unikalumo savybių vertinimas neekonomine prasme. Regionų

konkurencingumo vertinimo metodikose įtraukiami makroekonominiai rodikliai, kiti veiksniai, tačiau nėra vertinami regionų unikalūs bruožai, gyvenimo būdo modelių vertinimas, visuomenės struktūros vertinimas ir pan. Unikalumo iki šiol niekas nebandė įvertinti kiekybiškai ir ekonominiais rodikliais. Taigi regiono unikalų veiksmų vertinimas ekonomine prasme buvo arba ignoruojamas arba dažniausiai atspindimas neadekvačiai, o jo vertinimas iš ekonominės perspektyvos yra naujas dalykas.

XXI a. regionų unikalumas turi tapti svarbus veiksnys, įgyvendinant naujosios regioninės politikos paradigmą, siekiant ne tiek remti atsiliekančius, bet išnaudoti regiono turimus pranašumus ir tokiu būdu siekti konkurencinio pranašumo. Regionų unikalumas turi tapti priemonė, padėsianti siekti regiono ekonominio pranašumo, atsižvelgiant į aplinkybę, ar unikalios regiono savybės yra regiono duotybė, t. y., ar jos yra egzistuojančios tame regione vertinimo momentu, arba ar unikalios regiono savybės bus konstruojamas, t. y., ar tai regiono siekiamybė. Regiono turimas bet kurio tipo unikalumas gali tapti priežastimi, įtakojančia įvairių investicijų pritraukimą, tame tarpe ir Europos Sąjungos struktūrinės paramos fondų lėšas. Tokiu būdu gali būti siekiama regiono ekonomikos augimo ir pridėtinės vertės kūrimo rezultato. Regionų unikalumas įvardijamas kaip išskirtinė galimybė surasti, išskirti ir pasinaudoti vienintelėmis, ypatingomis, nepaprastomis, skirtingomis tam regionui būdingomis savybėmis, siekiant užtikrinti regiono gerovę, arba šias unikalias savybes siekti regionui sukurti. Unikalumas šiame darbe apima kultūrinius, istorinius ir gamtinius unikalumus regiono išteklius.

Problemos ištirtumo lygis. Regionų tematika pastaraisiais dešimtmečiais sulaukia vis daugiau dėmesio ne tik tarp mokslininkų, bet ir tarp įvairių sričių praktikų. Tą atskleidžia didelis mokslinių straipsnių skaičius socialinių mokslų straipsnių bibliografinėse ir viso teksto duomenų bazėse (1.1 lentelė). Didžioji straipsnių dalis skirta regionų tematikai, dalis šių straipsnių skiriama regionų ekonomikos tematikai analizuoti. Straipsnių skaičius regionų unikalumo tematika yra ženkliai mažesnis visose duomenų bazėse ir tai parodo, kad regionų unikalumo vertinimas yra pakankamai naujas reiškinys, ypatingai regionų unikalumo ekonominis vertinimas.

Išaugęs dėmesys regionų tematikai pastaraisiais dešimtmečiais susijęs su ketu priežastimi. Visų pirma, pastaraisiais metais daugiau dėmesio skiriama regionų raidos reguliavimui. Tai pasireiškia tuo, kad vėl didėja valdžios institucijų intervencijos į privataus sektoriaus veiklą laipsnis. Tiek mokslininkai, tiek praktikai jau kalba apie naujos paradigmos atsiradimą ir jos taikymo aktualumą, susiformavus naujiems XXI a. ekonomikos ir visuomenės vystymosi ypatumams bendrojoje regioninėje politikoje (Bessaoud, 2006; Diakosavvas, 2006; Herrschel, 2005; O'Conner D., 2006; OECD, 2006 a ir b). Kita vertus, pamažu auga Regioninės politikos generalinio direktorato veiklos ir atsakomybės ribos, ypa-

tingai po kiekvieno ES plėtros etapo, įstojus naujoms valstybėms narėms, kurios išsiskyrė nevienodomis ekonominėmis, socialinėmis ir kitomis sąlygomis.

1.1 lentelė. Publikacijų skaičius regionų tematika mokslinėse duomenų bazėse, 2013 m. lapkričio mėn. duomenys

Table 1.1. Number of publications of regional thematic in scientific database, data of November 2013

Šaltinio tipas	Leidinio pavadinimas	Straipsnių skaičius „regionų“ tematika (angl. <i>region</i>)	Straipsnių skaičius „regionų ekonomikos“ tematika (angl. <i>regional economy</i>)	Straipsnių skaičius „regionų unikalumo tematika“ (angl. <i>regional uniqueness</i>)
Viso teksto duomenų bazės	Metinės ataskaitos (angl. <i>Annual Reviews</i>)	21 902	1 230	133
	Sage Journals online	228 414	50 941	3 479
	Science Direct	3 947 180	107 862	12 140
	Emerald management eJournals Collection	34 287	14 975	1 165
Bibliografinės užsienio duomenų bazės	ERIC	19 428	983	38
Atviros prieigos ištekliai	Atviros prieigos žurnalai (angl. <i>The Directory of Open Access Journals</i>)	65 159	1 196	30
Elektroninių knygų duomenų bazės	SpringerLINK	362	61	1
Socialinių mokslų knygos	Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka	2 747	1 039	25

Iš svarbiausių pastarųjų metų mokslinių tyrimų darbų, kuriuos inicijavo ES Regioninės politikos generalinis direktoratas, paminėtina F. Barca atlikta studija,

skirta įvertinti svarbiausius sanglaudos politikos pokyčius ES, taikant į vietovę orientuotą požiūrį sprendžiant ES kylančius iššūkius ir ieškant naujų galimų sprendimų (Barca, 2009). Kiti Ismeri Europe mokslinių tyrimų instituto atlikti darbai, kuriuose vertinami regioniniai iššūkiai, su kuriais susidurs ES 2014–2020 m. programavimo periodo laikotarpiu, regioniniai skirtumai ir potencialūs atsiliekančių regionų ekonominio augimo skatinimo veiksniai (Ismeri Europe, 2009 ir 2011).

Didėja ir Lietuvoje atliekamų tyrimų šia tematika skaičius. Lietuvos regionų struktūros ir ekonominės plėtros dėsningumus, regioninės plėtros formavimo ypatumus, regionų augimo veiksnius ir plėtros kryptis Lietuvos mokslininkai pradėjo nagrinėti pakankamai neseniai, t. y. atgavus Nepriklausomybę. Pradėjus įgyvendinti regioninės politikos priemones, iki įstojimo į ES ir ypatingai Lietuvai įstojus į ES, tokių tyrimų poreikis ženkliai išaugo. Regionų tematika Lietuvoje dirba nemažai įvairių įstaigų mokslininkai – Lietuvos universitetų mokslininkai (Kauno technologijos universiteto, Vilniaus universiteto, Vilniaus Gedimino technikos universiteto, Aleksandro Stulginskio universiteto, Šiaulių universiteto), mokslo institutų mokslininkai (Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto, Europos regioninės politikos instituto, Lietuvos regioninių turimų centras) ir kitų įstaigų. Lietuvos regionų socialines ir ekonomines problemas savo darbuose vertina R. Čiegis, R. Jurgaitytė (2008), B. Melnikas (2008 a ir b, 2011), G. Brock, S. Urbonavičius (2008), D. Vidickienė, R. Melnikienė (2008, 2011), A. Kilijonienė, Ž. Simanavičienė (2010) ir daugelis kitų. V. Kėdaitis, D. Vaškevičiūtė savo darbuose vertina Lietuvos regionų socialinius – ekonominius išsivystymo skirtumus, A. Kilijonienė, Ž. Simanavičienė – regioninės politikos įtaką regiono socialinei raidai (Kėdaitis, Vaškevičiūtė, 2007; Kilijonienė, Simanavičienė, 2010). J. Bruneckienė, R. Činčikaitė, V. Snieška, A. V. Rutkauskas, R. Tamošiūnienė, G. Rakauskienė, G. Staskevičiūtė, R. Jucevičius, G. Jucevičius atlieka šalies regionų konkurencingumo vertinimus (Rakauskienė, Tamošiūnienė, 2013; Bruneckienė, Činčikaitė, 2009; Bruneckienė, 2010; Staskevičiūtė, Tamošiūnienė, 2010; Snieška, 2009; Rutkauskas, 2010; Jucevičius, 2005). Regionų plėtros teorijas ir jų taikymo galimybes savo darbuose analizavo W. Brauers, R. Ginevičius, V. Podvieszko, G. Burbulytė, D. Štreimikienė ir kt. (Brauers, Ginevičius, 2009; Burbulytė, 2005; Štreimikienė, 2001; Ginevičius, Podvieszko, 2009).

Remiantis Lietuvos mokslo tarybos duomenų baze, regioninės politikos tematika nuo 2005 m. iki 2011 m. Lietuvoje buvo apgintos 2 disertacijos 2008 metais. J. Bruneckienė savo disertacijoje atliko šalies regionų konkurencingumo įvertinimą, matuojamą konkurencingumo indeksu (Bruneckienė, 2008). A. Kilijonienė savo disertaciniame darbe vertino regioninės politikos įtaką regiono socialinei ir ekonominei raidai (Kilijonienė, 2008).

Regioninių tyrimų poreikis nuolatos auga, kadangi atsiranda nauji veiksniai, įtakojantys regionų sėkmingo vystymosi galimybes, kyla nauji iššūkiai, atsiranda naujos galimybės ir pan. Šiuo metu vykstantys ekonominiai ir socialiniai pokyčiai, kuriuos lemia globalizacija, žinių kaip pagrindinio ekonomikos augimo veiksnio reikšmės didėjimas bei ūkio struktūros pokyčiai kelia naujus iššūkius viešosios politikos sprendimams. Siekiant kurti regionų gerovę, nebepakanka vertinti regionų konkurencingumą ir jo potencialą, būtina atsižvelgti į naujas galimas bendradarbiavimo formas, naujus sėkmės veiksnius, ieškant regiono unikalų savybių ir skatinant regiono ekonominius pranašumus. Dėl šių priežasčių iškyla būtinybė iš naujo įvertinti regionų plėtros teorijas, atsižvelgiant į naujus XXI a. ekonomikos ir visuomenės vystymosi ypatumus, šiandieninėje ekonomikoje didėjant žinių ir inovacijų vaidmeniui, augant globalizacijos įtakai, atsižvelgiant į naujausius iššūkius ir grėsmes. Tradicinei regionų sampratai nebeatspindint naujausių iššūkių, ši samprata turi būti aktualizauta. Turi būti suvoktas ir įvertintas naujas kultūros paveldo, gamtos išteklių apsaugos, ekonominės regionų gerovės reikšmingumas globalizacijos sąlygomis.

Šiandieninei regionų sampratai nebeatspindint svarbiausių regionų iššūkių ir galimybių, iškilo būtinybė atlikti naujus ekonominius tyrimus, kuriais būtų įvertinami regiono poreikiai ir regionų gerovės kūrimas dabartinėmis sąlygomis, įvertinant šiuolaikines regionų vystymosi sąlygas ir tendencijas, regionų ekonominės plėtros galimybes. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo poreikis ypač aktualus integracijos procesų ES kontekste dėl įgyvendinamos regioninės politikos poveikio, kurio metu ES regionai praranda ekonominius pranašumus konkurenciniu požiūriu dėl vykstančių regionų supanašėjimo procesų, taikant numatytų ES priemonių įgyvendinimą atitinkamu programavimo laikotarpiu.

Mokslinių tyrimų prioritetai turi būti skirti šioms sritims:

1. Regionų unikalumo ekonominiam vertinimui, siekiant surasti, išskirti ir pasinaudoti vienintelėmis, ypatingomis ir išskirtinėmis konkrečiam regionui būdingomis savybėmis, siekiant užtikrinti regiono gerovę, įtraukiant gamtinius, kultūrinius, žmogiškuosius ir kitus svarbius regiono išteklius.

2. Regionų ekonominių pranašumų vertinimui, išnaudojant palankią regionų padėtį ar aplinkybes, tam tikrą poziciją, sąlygas ar galimybes, suteikiančios regionui tam tikrą pranašumą ar privalumą, panaudojant turimus ir galimus sukurti unikalius regiono bruožus.

Naujuose moksliniuose tyrimuose ypatingas dėmesys turi būti skiriamas regiono unikalumo ir ekonominių pranašumų vertinimui kultūros paveldo, gamtos išteklių apsaugos, ekonominės veiklos srityse. Juose papildomai turi būti siekiama regionų unikalumo ir ekonominių pranašumų vertinimo galimybių, pasiūlykiant bendradarbiavimo, išskirtinių resursų kūrimo ir naudojimo principus, įtraukiant inovacijas ir mokymosi aspektus, joms tampant sudedamosiomis naujos kokybės regionų plėtros dalimis.

1.2. Regionų plėtra ir regioninė politika Europos integracijos procesų kontekste: naujų ekonominių sprendimų poreikiai

Regionų plėtra ir regioninė politika Europos integracijos procesų kontekste atlieka labai svarbų vaidmenį, kuris įvardijamas daugelyje ES dokumentų. Sėkmingai besivystantys Europos Sąjungos regionai gali užtikrinti ne tik sėkmingos ES kaip vieningo darinio ekonominės veiklos perspektyvas, bet ir tolygų kiekvienos valstybės narės vystymąsi. Šio tikslo siekimas yra nuolat besitęsiantis procesas, kurio metu vertinamos naujos aplinkybės, atliekamos naujų ekonominių sprendimų poreikių paieškos, kurios leistų siekti darnaus regionų vystymosi, ilgalaikio ir stabilaus ekonominio augimo ir palankių perspektyvų, ypač įgyvendinant regioninę politiką Europos integracijos procesų kontekste. Vis dėlto šis tikslas yra nepaprastai sudėtingas nuo pat regioninės politikos atsiradimo ES darbotvarkėje pradžios. Skirtinga regionų socialinė ir ekonominė situacija, nevienodas infrastruktūros lygis, kurie pasireiškia nepakankama švietimo kokybe, infrastruktūros nepakankamumu, regionų atokumu, socialiniais ir ekonominiais pokyčiais, socialiniais nepritekliais, dideliu nedarbu, buvusios planinės ekonomikos įtaka ir kitais veiksniais įtakoja netolygų ES regionų vystymąsi arba regiono turimo potencialo neišnaudojimą. Dėl šių netolygumų tarp ES narių regioninė politika yra viena iš prioritetinių ES politinių krypčių.

Regioninė politika vykdoma visais lygmenimis, pradedant ES, nacionaliniu, regioniniu lygiu ir baigiant konkrečiomis vietovėmis. Regioninės politikos teisinis pagrindas numatytas ES sutartyse, kuriose nustatytos jos prioritetinės sritys bei ją įgyvendinantys subjektai. Regioninė politika yra formuodama 7 metams, nustatant šio laikotarpio prioritetus, tikslus ir siekiamus įgyvendinti uždavinius.

ES regioninė politika yra paremta plėtros ir investavimo principais. Pastaraisiais programavimo laikotarpiais regioninės politikos tikslas buvo remti darbo vietų kūrimą, konkurencingumo didinimą, ekonomikos augimo skatinimą, gyvenimo kokybės gerinimą ir tvarų vystymąsi. Šios investicijos turi padėti įgyvendinti strategijos „Europa 2020“ tikslus. Įgyvendindama regioninę politiką, ES taip pat išreiškia solidarumą su mažiausiai išsivysčiusiomis ES valstybėmis narėmis ir regionais, daugiausiai lėšų skiriant tiems sektoriams ir sritims, kuriuose pokyčiai yra būtiniausi.

Nuo pat regioninės politikos įtraukimo į ES darbotvarkę, šia politika siekiama mažinti didelius Europos regionų ekonominius, socialinius ir teritorinius skirtumus. ES sutartyse ir kituose juos palydinčiuose dokumentuose įvardijama, kad jeigu šie skirtumai nebūtų mažinami, būtų pakenkta kai kuriems pagrindiniams ES elementams, tarp jų bendrajai rinkai ir jos valiutai eurui. 2007–2013 m. ES į Europos regionus iš viso buvo numatyta investuoti 347 mlrd. eurų.

Siekta, kad pagal šią programą įgyvendinami projektai padės pagerinti atokių vietovių situaciją, gerinant transporto ir informacinių technologijų infrastruktūrą, suteiks papildomas galimybes mažoms ir vidutinėms įmonėms, veikiančioms nepalankiomis verslui sąlygomis, padės investuoti į švaresnę aplinką, tobulinti švietimą bei žmogiškųjų išteklių įgūdžius. ES lėšomis taip pat remiami projektai, kuriame numatomos investicijos į inovacijas, naujų produktų bei gamybos metodų kūrimą, efektyvius energijos naudojimo būdus bei kovą su klimato kaita.

Pagrindiniai regioninės politikos tikslai padėti kiekvienam regionui atskleisti savo pranašumus ir išnaudoti savo potencialą; padidinti kiekvieno regiono konkurencingumą ir užimtumą, skatinant investicijas į potencialias regiono plėtros sritis; siekti kuo greičiau padidinti gyvenimo lygį iki ES vidurkio šalyse, įstojusiose į ES po 2004 m.

Regioninės politikos tikslų įgyvendinimui Europos Sąjungoje numatyti uždaviniai, t. y. didinti valstybių ir regionų patrauklumą, siekiant, kad jie taptų patrauklesni investuotojams, užtikrinant geresnę prieigą, teikiant kokybiškas paslaugas ir išsaugant aplinkos potencialą; skatinti inovacijas, verslumą ir žinių ekonomikos plėtrą, plėtojant informacijos ir ryšių technologijas; siekti sukurti daugiau ir geresnių darbo vietų, stengiantis padidinti užimtumo lygį, gerinant darbuotojų prisitaikymo galimybes ir didinant investicijas į žmogiškuosius išteklius.

Regioninės politikos užuomazgos ES atsirado praėjus šešeriems metams po Europos anglių ir plieno bendrijos įsteigimo 1951 m. Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartyje arba dar vadinamojoje Romos sutartyje, pasirašytoje 1957 m., buvo įtraukta regioninės politikos sąvoka. Ši data žymi regioninės politikos Europos Sąjungoje pradžią. Praėjus dešimčiai metų 1968 m. Europos Komisijoje buvo įsteigtas Regioninės politikos generalinis direktoratas. Regioninės politikos generalinio direktorato veiklos ir atsakomybės ribos palaipsniui augo, ypačiai po kiekvieno ES plėtros etapo, įstojus naujoms valstybėms narėms, kurios išsiskyrė nevienodomis ekonominėmis, socialinėmis ir kitomis sąlygomis. Per visą šį laikotarpį Regioninės politikos generalinis direktoratas buvo atsakingas už infrastruktūros projektų finansavimą, informacinės visuomenės formavimą, investicijų į žmogiškuosius išteklius rėmimą, tarptautinio bendradarbiavimo skatinimą, siekiant padėti mažiau turtingiems ar struktūrinių problemų turintiems regionams didinti savo konkurencingumą ir skatinti ekonominės veiklos greitesnę bei tvaresnę vystymąsi. Regioninės politikos generalinis direktoratas iki šiol siekia įgyvendinti veiksmingą struktūrinę politiką, kuri būtų naudinga ir suprantama Europos piliečiams, tiesiogiai padėtų sudaryti Europos Sąjungos plėtrai reikalingas sąlygas ir atitiktų patikimo finansų valdymo principą (Regioninės politikos generalinio direktorato metinė veiklos ataskaita, 2010).

Praėjus beveik dvidešimt metų po Europos Komisijos Regioninės politikos generalinio direktorato sukūrimo, 1987 m. buvo įsteigtas regioninės plėtros fon-

das. Regioninės plėtros fondo veikloje per visą jo veiklos laikotarpį didžiausias dėmesys skiriamas teritoriniams klausimams spręsti. Šio fondo svarbiausias tikslas stiprinti Europos Sąjungos ekonominę ir socialinę sanglaudą, mažinant regionų išsivystymo lygio skirtumus (Reglamentas dėl Europos socialinio fondo, 2006).

XX a. devinto dešimtmečio pirmoje pusėje, į Europos Sąjungą įstojus naujoms narėms (1981 m. prisijungė Graikija, 1986 m. – Ispanija ir Portugalija), ES išsiplėtė į pietų Europą. Šių narių įstojimas į Bendriją ir šių šalių ekonominė situacija paskatino išplėsti regioninės pagalbos programas. Todėl nuo 1988 m., siekiant prisitaikyti prie naujųjų ES valstybių narių, struktūriniai fondai buvo įtraukti į bendrąją sanglaudos politiką. Šiuo laikotarpiu buvo patvirtinti pagrindiniai sanglaudos politikos principai: pirmiausia remti skurdžiausius ir labiausiai atsilikusius regionus; taip pat rengti daugiametes programas, kurios būtų įgyvendinamos per nustatytą laikotarpį; įgyvendinti investicines programas remiantis strateginiais prioritetais; į programų įgyvendinimą įtraukti regioninius ir vietos partnerius (Reglamentas įsteigiantis Sanglaudos fondą, 2006).

1993 m. Maastrichto sutartyje regioninės politikos srityje atsirado trys naujos: įsteigtas Sanglaudos fondas, įkurtas Regionų komitetas bei pradėtas taikyti subsidiarumo principas (Europos Sąjungos sutartis, 1992). Sanglaudos fondo tikslas padėti valstybėms narėms, kurių bendrosios nacionalinės pajamos (BNP) vienam gyventojui yra mažesnės kaip 90 proc. Bendrijos BNP vidurkio, mažinti ekonominį bei socialinį atsilikimą ir stabilizuoti ekonomiką. Sanglaudos fondas remia veiklą, padedančią įgyvendinti pagrindinį konvergencijos tikslą (Reglamentas įsteigiantis Sanglaudos fondą, 2006). 2007–2013 m. iš Sanglaudos fondo pradėta teikti parama Bulgarijai, Čekijai, Estijai, Graikijai, Kiprui, Latvijai, Lietuvai, Maltai, Lenkijai, Portugalijai, Rumunijai, Slovėnijai, Slovakijai ir Vengrijai. Ispanija iš šio fondo gauna pereinamojo laikotarpio paramą, nes jos BNP vienam gyventojui yra mažesnės už ES-15 BNP vidurkį. Sanglaudos fondas remia Europinius transporto tinklus bei aplinkosaugos projektus, t. y. aplinkai naudingus energetikos arba transporto srities projektus, susijusius su energijos efektyvumu, atsinaujinančių energijos išteklių naudojimu, geležinkelių transporto plėtojimu, parama kelių transporto rūšių derinimui, viešojo transporto gerinimui ir t. t.

Regionų komiteto įsteigimas 1994 m. siejamas su dviem pagrindinėmis priežastimis. Pirmoji komiteto įsteigimo priežastis yra susijusi su teisės aktų priėmimo aplinkybėmis. Trys ketvirtadaliai ES teisės aktų yra įgyvendinami vietos ar regionų lygiu, todėl rengiant ES teisės aktus būtina įtraukti vietos ir regionų atstovų nuomonę. Kita priežastis susijusi su piliečių dalyvavimu priimančiais politinius sprendimus. Europos Sąjungai sparčiai judant į priekį, piliečiai liko proceso nuošalyje, todėl norint šį atotrūkį sumažinti, buvo nuspręsta į politinį procesą įtraukti arčiausiai piliečių esančią išrinktą valdžią. Dėl šių priežasčių Regionų

komitetas dar yra vadinamas politine asamblėja, suteikiančia vietas ir regionų valdžios institucijoms galimybę pareikšti savo nuomonę Europos Sąjungai joms rūpimais klausimais. Vėliau, įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, Regionų komiteto vaidmuo išaugo visame teisėkūros procese. Pagal naująją sutartį Europos Komisija, rengdama teisės aktą, privalo konsultuotis su Europos Sąjungos vietos ir regionų valdžios institucijomis ir jų asociacijomis, taigi Regionų komitetas, kaip vietos ir regionų valdžios institucijų atstovas Europos Sąjungoje, teisėkūros procese aktyviai dalyvauja nuo pat jo pradžios. Komisija, parengusi teisės akto pasiūlymą, privalo konsultuotis su Regionų komitetu, jei pasiūlymas yra susijęs su politika, kuri turi tiesioginės įtakos vietos ir regionų valdžios institucijoms (Lisabonos sutartis, 2009). Maastrichto sutartimi buvo nustatytos penkios tokios sritys: ekonominė ir socialinė sanglauda, transeuropiniai infrastruktūros tinklai, sveikata, švietimas ir kultūra (Europos Sąjungos sutartis, 1992). Amsterdamo sutartis jas papildė dar penkiomis sritimis: užimtumo politika, socialinė politika, aplinka, profesinis mokymas ir transportas. Lisabonos sutartimi Regionų komiteto kompetencija dar labiau išplėsta. Nuo šiol su Regionų komitetu reikia konsultuotis civilinės saugos, klimato kaitos, energetikos ir visuotinės svarbos paslaugų klausimais (Lisabonos sutartis, 2009). Vertindamas ES teisės aktų pasiūlymus, Regionų komitetas remiasi trimis pagrindiniais principais: subsidiarumo, ryšio su piliečiais bei partnerystės principais. Subsidiarumo principas į sutartį įtrauktas tuo pat metu, kai buvo įsteigtas Regionų komitetas. Lisabonos sutartyje Regionų komitetui suteikiamas subsidiarumo principo gynėjo vaidmuo – Komitetas nuo šiol turi teisę kreiptis į Europos Teisingumo Teismą, jeigu Regionų komiteto nuomone pažeidžiamas subsidiarumo principas (Lisabonos sutartis, 2009).

Nuo 1994 m. pradėta skirti vis daugiau išteklių struktūriniais ir sanglaudos fondams. Nuo 1994 m. iki 1999 m. šių fondų finansinių išteklių skaičius išaugo dvigubai ir sudarė trečdalį ES biudžeto. 2000 m. Lisabonos strategijoje buvo patvirtinti nauji struktūrinių ir sanglaudos fondų prioritetai. Svarbiausiais prioritetais tapo ES ekonomikos augimas, darbo vietų kūrimas bei inovacijos. 2004 m. į Europos Sąjungą įstojus dešimt naujų valstybių, ES gyventojų skaičius išaugo 20 proc., tačiau BVP padidėjo tik 5 proc. Regionų netolygumų mažinimas tapo aktuali ES problema. Didžioji struktūrinių ir sanglaudos fondų dalis buvo skiriama moksliniams tyrimams ir inovacijoms, aplinkosaugos infrastruktūrai.

Regioninės politikos plėtros etapai ES nuo jos veiklos pradžios pateikti 1.2 lentelėje.

Regioninės politikos tikslų įgyvendinimui lėšos yra skiriamos iš trijų šaltinių: Europos regioninės plėtros fondo – bendrai infrastruktūrai, naujovėms ir investicijoms; Europos socialinio fondo – profesinio mokymo projektams bei darbo vietų kūrimo programoms; Sanglaudos fondo – aplinkos ir transporto infrastruktūros projektams ir energijos gavybos iš atsinaujinančių šaltinių plėtotei.

Šis finansavimas numatytas 15 šalių, kuriose gyvenimo lygis yra mažesnis už 90 proc. ES vidurkį (12 naujausių ES narių, Portugalija, Graikija, Ispanija).

1.2 lentelė. Regioninės politikos plėtros etapai Europos Sąjungoje
Table 1.2. Development of regional policy in the European Union

Metai	Veiklos turinys
1957	Į Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartį (Romos sutartį) pirmą kartą įtraukta regioninės politikos sąvoka.
1968	Įsteigtas Europos Komisijos Regioninės politikos generalinis direktoratas.
1987	Įsteigtas Regioninės plėtros fondas.
1988	Siekiant prisitaikyti prie naujųjų ES valstybių narių Graikijos (nuo 1981 m.), Ispanijos ir Portugalijos (1986 m.), struktūriniai fondai yra įtraukiami į bendrąją sanglaudos politiką.
1993	Mastrichto sutartyje įtraukiamos trys naujovės: <ul style="list-style-type: none"> – Sanglaudos fondas; – Regionų komitetas; – Įvestas subsidiarumo principas. Sukurta žuvininkystės orientavimo finansinė priemonė.
1994–1999	Struktūrinių ir sanglaudos fondų išteklių buvo padidinti dvigubai ir sudarė trečdalį ES biudžeto.
1995	Nustatytas papildomas tikslas remti retai gyvenamus Suomijos ir Švedijos regionus.
2000	Lisabonos strategijoje nustatyti nauji struktūrinių ir sanglaudos fondų prioritetai ES ekonomikos augimo, darbo vietų kūrimo ir inovacijų prioritetai.
2004 – iki dabar	2004 m. įstojo 10 naujų valstybių narių: ES gyventojų padaugėjo 20 proc., o BVP – tik 5 proc. Daugiau dėmesio skiriama skaidrumui ir viešumui, pabrėžiama, kad fondų tikslas yra ekonomikos augimas ir darbo vietų kūrimas.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis ES steigimo sutartimis ir Europos Komisijos Regioninės politikos generalinio direktorato 2010 m. veiklos ataskaitos duomenimis.

Regioninės politikos lėšos investuojamos į visus ES regionus, atsižvelgiant į strategijos „Europa 2020“ tikslus. Ypač daug investicijų skiriama ES valstybėms narėms, esančioms Vidurio ir Rytų Europoje bei kitų ES šalių ypatingų poreikių regionuose. Mažiau pažengusiuose regionuose remiamos inovacijos ir mokslis-

niai tyrimai, tvarus vystymasis bei darbuotojų mokymas. Dalis lėšų skiriama bendradarbiavimo su kaimynais ir kitais regionais projektams.

2007–2013 m. programavimo laikotarpiu buvo numatyti trys pagrindiniai sanglaudos politikos tikslai. Pirmas tikslas – konvergencija, regionų solidarumas. Siekiama mažinti skirtumus Europos regionuose, skiriant paramą regionams, kurių bendrasis vidaus produktas (BVP) vienam gyventojui nesiekia 75 proc. ES vidurkio, siekiant prisivytį turtingesnius regionus. Kai kurie senųjų ES valstybių narių regionai prieš du paskutinius ES plėtros etapus nesiekė 75 proc. ES vidurkio, tačiau po naujųjų ES narių prisijungimo BVP ES lygiu sumažėjo ir jos šią ribą peržengė dėl naujų ES narių žemo BVP rodiklio, tačiau tiems regionams vis dar reikia sanglaudos politikos paramos, todėl jie toliau remiami taikant laipsnišką paramos nutraukimą iki 2013 m. Antras tikslas – regionų konkurencingumas ir užimtumas. Regionų konkurencingumo ir užimtumo didinimo siekiama visuose Europos regionuose, kuriems netaikomas konvergencijos tikslas. Konkurencingumo skatinimas ir regionų patrauklumo didinimas įgyvendinamas didinant užimtumą ir kuriant naujas darbo vietas. Įgyvendinant šį sanglaudos politikos tikslą, siekiama užtikrinti turtingesnių regionų klestėjimą, kad jie stiprintų visą ES bei skatinti darnesnę regionų vystymąsi, siekiant sumažinti likusį skurdą. Trečias tikslas – Europos teritorinis bendradarbiavimas. Įgyvendinant šį tikslą, siekiama skatinti tarptautinį kaimyninių valstybių ir regionų bendradarbiavimą. Šiam tikslui įgyvendinti skiriama kur kas mažiau lėšų nei ankstesniems dviems tikslams įgyvendinti. Kiekvienas ES regionas remiamas pagal kuriuos nors du iš trijų pagrindinių sanglaudos politikos tikslų (konvergencijos, regionų konkurencingumo ir užimtumo, Europos teritorinio bendradarbiavimo). Tačiau daugiausia lėšų panaudojama ten, kur labiausiai reikia paramos – regionuose, kurių BVP vienam gyventojui nesiekia 75 proc. ES vidurkio.

Pagrindiniai sanglaudos politikos principai pateikti 1.3 lentelėje.

2007–2013 m. regioninei plėtrai skirtos lėšos buvo skiriamos keturioms sritims: inovacijų skatinimui, žmoniškųjų išteklių kokybės gerinimui, transporto infrastruktūrai, aplinkai ir likusi nedidelė dalis kitoms sritims. Regioninei plėtrai skirtų lėšų pasiskirstymas pagal sritis 2010 m. yra pakankamai tolygus. Daugiausia lėšų buvo skiriama inovacijų skatinimui (24 proc.), žmoniškųjų išteklių kokybės gerinimui (22 proc.), transporto infrastruktūros gerinimui (22 proc.) ir aplinkos projektams (19 proc.).

Naujuoju programavimo laikotarpiu 2014–2020 m. ES sanglaudos politikos įgyvendinime numatytomis priemonėmis siekiama užtikrinti ekonomikos augimą bei darbo vietų kūrimą, mažinti klimato kaitos pokyčius, stiprinti energetinę nepriklausomybę, mažinti socialinę atskirtį valstybėse narėse. ES sanglaudos politikai įgyvendinti skirtoms priemonėms numatytas 325 mlrd. EUR biudžetas.

1.3 lentelė. Pagrindiniai Europos Sąjungos sanglaudos politikos principai
Table 1.3. Main principles of European Union Cohesion policy

Principai	Principų turinys
Sutelkimas	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Išteklų sutelkimas</i>: daugiausia struktūrinių fondų išteklų sutelkta skurdžiausiuose regionuose ir valstybėse (2007–2013 m. – 81,9 proc.). 2. <i>Pastangų sutelkimas</i>: daugiausia investuojama į konkrečias sritis. 2007–2013 m. investuojama į žinių ekonomiką: mokslinius tyrimus ir technologinę plėtrą, inovacijas, technologijų perdavimą, informacines ir ryšių technologijas, žmogiškųjų išteklų plėtrą ir verslo plėtrą. 3. <i>Išlaidų sutelkimas</i>: kiekvieno programavimo laikotarpio pradžioje paskirstomos metinės lėšos kiekvienai programai.
Programavimas	Sanglaudos politika yra finansuojamos daugiametės su ES tikslais ir prioritetais suderintos nacionalinės programos.
Partnerystė	Kiekvienos programos rengimas yra kolektyvinis procesas, kuriame dalyvauja Europos, regionų ir vietos valdžios institucijos, socialiniai partneriai ir pilietinės visuomenės organizacijos. Ši partnerystė tęsiasi visuose programavimo etapuose, pradedant planavimu, valdymu ir įgyvendinimu, baigiant stebėjimu ir vertinimu.
Papildomumas	Europos struktūrinių fondų finansavimas yra papildomas šaltinis, neatstojantis valstybių narių nacionalinių išlaidų. Europos Komisija yra atsakinga už susitarimą su kiekviena valstybe, iki kokios ribos jos viešosios išlaidos bus tinkamos finansuoti visu programavimo laikotarpiu ir už tikrinimą kaip laikomasi šio susitarimo įpusėjus ir pasibaigus programavimo laikotarpiui.

ES įgyvendinama Sanglaudos politika įvardijama kaip ES investavimo priemonė, padedanti siekti strategijos „Europa 2020“ tikslų – skatinti augimą ir darbo vietų kūrimą, spręsti klimato kaitos bei priklausomybės nuo energijos problemas ir mažinti skurdą ir socialinę atskirtį. Investicijos iš Europos regioninės plėtros fondo bus skiriamos keturioms prioritetinėms sritims: inovacijoms ir moksliniams tyrimams, technologijų plėtrai, mažųjų ir vidutinių įmonių rėmimui ir atsakingos ekonomikos skatinimui (Refocusing EU Cohesion Policy..., 2013). Dauguma regioninės ir sanglaudos politikos įgyvendinimo principų išliko panašūs (pvz., investuoti į visus ES regionus bei skirti bendro finansavimo lėšų dalį priklausomai nuo regiono išsivystymo lygio: mažiau išsivystę regionai (BVP < 75 proc. ES–27 vidurkio); pereinamojo laikotarpio regionai (BVP 75–90 proc. ES–27 vidurkio); labiau išsivystę regionai (BVP > 90 proc. ES 27 vidurkio), lėšas skirti tiems sektoriams, kurie gali užtikrinti didžiausią augimą, pvz., transeuropiniam transporto tinklui bei svarbiems aplinkosaugos infrastruktūros projektams), tačiau pasiūlyta ir nemažai naujovių. Iš jų galima įvardyti

svarbiausius pakeitimus, pvz., užtikrinti, kad sanglaudos politika būtų geriau susieta su platesniu ES ekonomikos valdymu, stiprinti tarpvalstybinį bendradarbiavimą ir užtikrinti, kad būtų lengviau įgyvendinti daugiau tarpvalstybinių projektų, nustatyti bendrą geresnio koordinavimo ir mažesnio dubliavimo strategiją (Regulation (EU) No 1299/2013, Regulation (EU) No 1301/2013). Naujosios sąlygos – tai pažangiosios specializacijos strategijos, kuriomis siekiama nustatyti išskirtinius pranašumus ir potencialą, verslui palankios reformos, transporto strategijos, viešųjų pirkimų sistemų, aplinkosaugos teisės aktų atitikties gerinimo priemonės, kovos su jaunimo nedarbu ir mokyklos nebaigimu strategijos, taip pat lyčių lygybės ir kovos su diskriminacija strategijos (Refocusing EU Cohesion Policy..., 2013, Regulation (EU) No 1303/2013).

Nauji 2014–2020 m. ES sanglaudos ir struktūrinių fondų įgyvendinimo prioritetai sudaro sąlygas efektyvesniam lėšų panaudojimui, suteikia daugiau galimybių įgyvendinti veiklas, galinčias užtikrinti regionų ekonominį augimą bei įgyvendinti projektus, skatinančius regionų unikalių išteklių panaudojimą, siekiant sukurti didesnę pridėtinę vertę ES regionuose ar daugiau darbo vietų.

ES regioninės ir sanglaudos politikos įgyvendinimo nuo pat regioninės politikos įtraukimo į ES darbotvarkę pradžios vertinimo rezultatai atskleidė, kad ši politika skatino Europos regionų supanašėjimą, lygių galimybių vystymuisi visiems Europos regionams sudarymą, tačiau tuo pačiu buvo skiriamas nepakankamas dėmesys regionų unikalumo stiprinimui ir unikalių išteklių panaudojimui ekonominėje veikloje, siekiant kurti didesnę pridėtinę vertę ar sukurti daugiau darbo vietų regionuose. Dauguma mokslininkų, atliekančių tyrimus regioninės plėtros tematika bei Europos Sąjungos lyderiai – ES Regioninės politikos komisaras Johannes Hahn bei ES Regioninės plėtros komiteto pirmininkė Danuta Hubner – pastaraisiais metais įvairių tarptautinių konferencijų metu akcentuoja, kad šiuo metu nebepakanka skirti dėmesį regionams, siekiant jų ekonominės gerovės didinimo tik iki šiol naudotomis priemonėmis, tačiau būtina atsizvelgti į regionų turimus unikalius išteklius, o unikalumo apraiškos turi būti vertinamos ekonomiškai, siekiant nustatyti, ar unikalių išteklių panaudojimas ekonominėje veikloje sukurtų didesnę pridėtinę vertę regione, daugiau darbo vietų bei suteiktų kitų pranašumų.

Siekiant, kad ES naujojo programavimo laikotarpiu struktūrinės paramos lėšos būtų panaudotos efektyviai ir prisidėtų prie didesnės ekonominės naudos regionuose sukūrimo, būtina išnaudoti regionų unikalias aplinkybes ir turimus išteklius, todėl būtina sukurti instrumentarijų, kurį naudojant būtų galima siekti įvardytų tikslų, numatant, kokie unikalūs ištekliai sudaro didžiąją regiono turimų ar galimų sukurti unikalių išteklių dalį bei įvertinti, ar šių išteklių panaudojimas ekonominėje veikloje sukurtų didesnę pridėtinę vertę ar papildomų darbo vietų, ar prisidėtų prie regiono darnaus vystymosi.

1.3. Regionų unikalumo samprata

Regiono sąvokos naudojimas mokslinėje literatūroje ir praktikoje sukelia daug diskusijų. Dažnai kaip sinonimai vartojamos sąvokos teritorija, regionas, rajonas ir kitos, tačiau vis labiau linkstama prie termino „regionas“ naudojimo (OECD, 2006a ir 2006b; Mačys, 2006; Bagdzevičienė, Dapkus, 2005). Tarptautiniuose žodynuose regiono sąvokos apibrėžimai yra suskirstyti į tematinės grupės (Oxford, Cambridge, Thesaurus, Collins English Dictionary, Lietuvių kalbos žodynai). Dažniausiai pateikiami geografiniai, administraciniai (politiniai), socialiniai (kultūriniai), skirtingos veiklos regiono apibrėžimai. Regiono sąvokos apibrėžimai tarptautiniuose ir Lietuvos žodynuose pagal šešias tematinės sritis pateikiami 1.4 lentelėje.

1.4 lentelė. Sąvokos „regionas“ apibrėžimų tematinės grupės

Table 1.4. Thematic groups of term region

Apibrėžimo tipas	Apibrėžimas	Žodynai
Geografinis (gamtinis) apibrėžimas	Regionas kaip tam tikros teritorijos ar pasaulio dalis.	Oxford, Cambridge, Thesaurus, Collins English Dictionary žodynai
Administracinis / politinis (valdymo) apibrėžimas	Regionas kaip administracinis vienetą, išskirtas valdymo tikslams.	Oxford, Collins English Dictionary žodynai
Socialinis / kultūrinis apibrėžimas	Regionas kaip tam tikromis savybėmis pasižyminti sritis. Teritorija gali būti laikoma atskiru vienetu dėl tam tikrų nustatytų ar susiklosčiusių geografinių, funkcinių, socialinių ar kultūrinių priežasčių.	Oxford, Thesaurus, Collins English Dictionary žodynai
Ekologinis apibrėžimas	Regionas kaip tam tikra žemės dalis, pasižyminti tam tikrais skiriamaisiais gyvūnų ar augalų bruožais.	Collins English Dictionary žodynas
Psichologinis apibrėžimas	Regionas kaip veiklos, interesų ar mąstymo sritis.	Oxford, Thesaurus, Collins English Dictionary žodynai
Fiziologinis apibrėžimas	Regionas kaip kūno dalis, dažniausiai esanti prie tam tikrų organų (pvz., juosmens regionas).	Oxford žodynas

Klasikiniame regiono apibrėžime pateikiama, jog regionas gal būti išskiriamas kaip teritorija, valstybės ar pasaulio dalis, turinti apibrėžtas charakteristikas,

bet ne visada aiškiai apibrėžtas sienas (pvz., pusiaujo regionai, dideli vyno gamybos regionai ir pan.), pasižyminti tam tikromis specifinėmis gamtinėmis, demografinėmis, socialinėmis ir ekonominėmis sąlygomis, kurios jį charakterizuoja ir skiria nuo gretimų teritorijų. Šie regionai formuojasi istoriškai savaime, priklausomai nuo gamtinių ir ekonominių sąlygų (Oxford, Cambridge, Thesaurus, Collins English Dictionary, Lietuvių kalbos žodynai; Kėdaitis, Vaškevičiūtė, 2007; Bagdzevičienė, Dapkus, 2005).

Geografiniame regione apibrėžime regionas įvardijamas kaip apibrėžta tam tikros teritorijos dalis, kuri tęsiasi už šio regiono ribų arba kaip didelė, neribota žemės paviršiaus dalis. Regionai taip pat išskiriami pagal specializaciją teritorijose, kuriose sutelkti tam tikri interesai ar veikla. Ekologiniame apibrėžime regionas įvardijamas kaip žemės dalis, pasižyminti tam tikrais skiriamaisiais gyvūnų ar augalų bruožais. Regiono teritorija gali būti išskirta ir laikoma atskiru vienetu dėl geografinių, funkcinų, socialinių ar kultūrinių priežasčių. Politiniame apibrėžime regionas gali būti skirstomas į administracinius vienetus valdymo tikslais, t. y., administracinius miesto ar valstybės rajonus (apygardas). Rečiau regionas yra apibrėžiamas kaip tam tikra veiklos ar interesų sritis.

Tarptautiniuose žodynuose sutinkama regiono apibrėžimų, kuriuose regionas apibrėžiamas kaip tęstinė tam tikromis savybėmis pasižyminčios ar specialiai išskirtos pagal tam tikrus nustatytus kriterijus erdvės vieta ar padėtis. Tokiais regionų pavyzdžiais pateikiami Prancūzijos žemės ūkio regionai, atokūs regionai ir kt.

Apsibrėžus regiono sąvoką, sekančiame etape regionai dažniausiai yra skirstomi į tipologijas pagal tam tikrus kriterijus, siekiant atskleisti vis kitus regiono raidos etapui aktualius aspektus, skirtus naudoti regioninės politikos sprendimams priimti ir kuriuos galima reguliuoti politikos priemonėmis (Melnikienė ir kt., 2011a ir 2011b). Ekonominiu požiūriu regionai gali būti skirstomi į didelių ar mažų pajamų teritorijas, didelio ar mažo nedarbo teritorijas ir pan. Regionai taip pat gali būti klasifikuojami pagal jų pagrindines urbanizuotas teritorijas ir jų funkcijas, rinkos potencialą, atitinkamos ekonominės veiklos svarbą regione (Mačys, 2006). Konstruojant Lietuvos regionų tipologijas pagal kaimiškumą, dažniausiai siekiama aprėpti visus svarbiausius kaimiškumo kriterijus: didžiausio miesto regione dydį, gyventojų tankumą regione, regiono atokumą, regiono gyventojų dalies kaimo ir miesto tipo gyvenvietėse pokyčius (Melnikienė ir kt., 2011a ir 2011b).

Pasirenkant regiono sąvokos apibrėžimą, taikomą moksliniams tyrimams atlikti, būtina įvertinti, kad regiono teritorija, apibrėžiant ją kaip administracinį teritorinį vienetą, vertinant pagal skirtingus kriterijus, gali nesutapti su regiono ribomis, ir bandyti rasti sprendimą tinkamai analizei atlikti. Tokiais atvejais regionai yra galimi formuoti kaip dirbtiniai dariniai įvairių reiškinių analizei palengvinti. Kita vertus, dažniausiai yra susiduriama su kita problema, atliekant

kiekybinę regionų analizę. Statistinė informacija pageidaujama is pjūviais dažniausiai yra neteikiama, todėl pasirinkimą, kaip apibrėžti regioną kiekvienos šalies atveju, dažnai nulemia galimybė gauti reikiamus statistinius duomenis. Dėl šios priežasties analizės objektais dažnai tampa administraciniai šalies regionai.

Europos Sąjungos valstybių narių teritorinių statistinių vienetų nomenklaturą yra suskirstyta į 5 lygius: tris NUTS (pranc. *Nomenclature des Unites Territoriales Statistiques*) lygius ir du LAU (angl. *Local Administrative Units*) lygius. LAU – tai vietiniai administraciniai vienetai, atitinkantys anksčiau naudotus NUTS 4 ir NUTS 5 lygius (Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. 1059/2003 ir Nr. 1888/2005). Siekiant nustatyti, kuriam NUTS lygiui turi būti priskirta atitinkama valstybės narės administracinių vienetų klasė, atsižvelgiama į valstybės narės administracinių vienetų klasės vidutinį gyventojų skaičių, remiantis šiais gyventojų skaičiaus ribiniais dydžiais (Komisijos reglamentas (ES) Nr. 31/2011) (1.5 lentelė).

1.5 lentelė. Europos Sąjungos valstybių narių teritorinių statistinių vienetų nomenklatura
Table 1.5. Statistical units of territorial distribution at the European Union

Lygis	Mažiausias	Didžiausias
NUTS 1	3 milijonai	7 milijonai
NUTS 2	800 000	3 milijonai
NUTS 3	150 000	800 000

NUTS 1 lygiui priklauso stambūs regionai. Jie apima visą mažesnių valstybių teritoriją, o didesnėse valstybėse šiam lygiui priskiriamos didelės jų teritorijos, pvz., žemės Vokietijoje. NUTS 2 lygiui priklauso žemesnio lygio regionai, apimantys kelis ar keliolika trečiojo lygio regionų. Didesnėse valstybėse tai dažniausiai provincijos. NUTS 3 lygį iki jų panaikinimo atitiko Lietuvos apskritys. LAU 1 lygis atitinka anksčiau buvusį NUTS 4 lygį. Lietuvoje šiam lygiui priskiriamos savivaldybės. LAU 2 lygis šioje teritorinių vienetų klasifikavimo sistemoje yra pats smulkiausias. Lietuvoje LAU 2 lygiui priklauso seniūnijos. Lietuvoje pagal NUTS klasifikatorių NUTS 1 ir 2 lygį atitinka šalis, NUTS 3 lygį – apskritis.

Disertacijoje regionas išskiriamas kaip tam tikra teritorija, suskirstyta į administracinius vienetus valstybės teritorijoje, suformuota dėl tam tikrų nustatytų ar susiklosčiusių geografinių, funkcinų, socialinių ar kultūrinių priežasčių. Pagrindinė priežastis naudoti šį regiono apibrėžimą dėl galimybės atlikti kiekybinę analizę, vertinant regionų unikalumą ir ekonominius pranašumus pagal sukonstruotą metodiką, tačiau rekomendacijose regiono teritorija galės būti išskirta arba apjungta su kitais regionais dėl toje teritorijoje esančių išskirtinių ar panašių

ekonominių, socialinių, kultūrinių ir kitų sąlygų įvairovės arba kaip tam tikros veiklos ir interesų traukos bendras centras.

Disertaciniame darbe regionams priskiriami LAU1 lygmeniui priklausantys vietiniai administraciniai vienetai, remiantis Europos Sąjungos valstybių narių teritorinių statistinių vienetų nomenklatūroje naudojamoje valstybių teritorijų suskirstymu į 5 regionų grupes. Toks sprendimas buvo priimtas dėl keleto priežasčių. Pirmiausia dėl administracinio valdymo praktikos ES šalyse-narėse, t. y., turi būti pasirinktas toks administracinio valdymo lygmuo, kuriame sprendimai yra įgyvendinami tiesiogiai, taip pat ir regioninės politikos srityje. Daugumoje ES valstybių savivaldybės užtikrina priimtų sprendimų įgyvendinimą savo teritorijoje, t. y. jos yra tiesiogiai atsakingos už regioninės politikos įgyvendinimą, atsakingoms šalies institucijoms patvirtinus tokios politikos įgyvendinimo tvarką. Antra, valstybės teritorijos priskyrimas vienam regionui taikant NUTS1 arba NUTS2 valstybių teritorijų skirstymą į regionus remiantis Europos Sąjungos valstybių narių teritorinių statistinių vienetų nomenklatūra, šio modelio taikymui yra netinkamas, nes gali pasitaikyti atveju, kai regioninės politikos įgyvendinimo atveju visa valstybės teritorija būtų išskirta kaip vienas administracinis vienetas reikalingiems sprendimams įgyvendinti, neturint galimybės teritorijos išskirti į grupes – regionus, kuriuos būtų galima priskirti prie regionų, išsiskiriančių tam tikru unikalumo tipu pagal turimus išteklius, kurie vėliau galėtų būti įvardijami kaip tam tikrų priemonių įgyvendinimo prioritetiniai regionai. Teorinės koncepcijos pritaikymui praktikoje Lietuvos atveju LAU1 lygmeniui priklauso savivaldybės.

Unikalumo sąvokos naudojimas mokslinėje literatūroje ir praktikoje dažniausiai sutinkamas kaip įvairių daiktų ir paslaugų savybių apibrėžimas, pasižyminčių išskirtinėmis, ypatingomis ar vienintelėmis savybėmis, lyginant su kitais panašaus tipo objektais. Įvairiuose moksliniuose darbuose, kuriuose analizuojama regioninė politika ar regionai kaip objektai, iki pat XXI a. pradžios regionai buvo vertinami kaip konkurencingumo objektai, tačiau pastaraisiais metais ir ypač įvairiose tarptautinėse mokslo konferencijose, kalbant apie naująjį programavimo laikotarpį 2014–2020 metams, dauguma mokslininkų vis dažniau išskiria nebe konkurencingumo aspektą, bet galimybę panaudoti regionų unikalumą siekiant ekonominio pranašumo (OECD, 2007; OECD, 2009; World Economic Forum, 2010; The IMD's World Competitiveness Yearbook, 2011; 2nd Annual Forum of the EU Strategy for the Baltic Sea Region, 2011, Baltic Sea Region Programme Conference, 2010).

Tarptautiniuose žodynuose unikalumo sąvokos naudojimo kontekstas yra labai panašus. Cambridge žodyne unikalumas apibrėžiamas kaip savybė būti vieninteliu tokio tipo objektu arba pasižymėti tam tikromis neįprastomis arba specialiomis savybėmis, kurios paprastai nėra būdingos panašaus tipo objektams. Thesaurus žodyne sąvoka unikalus apibrėžiamas kaip vienintelis, nepaprastas,

ypatingas arba savotiškas. Oxford žodyne sąvoka unikalus apibrėžiama kaip išskirtinis, vienintelis tarp tam tikros rūšies daiktų ar paslaugų, esantis skirtingas, nepanašus į kitus (Oxford, Cambridge, Thesaurus, Collins English Dictionary žodynai). Unikalumo savybė, pasireiškianti ypatingomis, savotiškomis, skirtingomis ar individualiomis savybėmis, gali būti susijusi su tam tikru asmeniu, vieta ar daiktu (pvz., unikalus pastatų architektūrinis stilius Portugalijoje). Unikalus daiktas suprantamas kaip ypač nepaprastas, išskirtinis ar ypatingas.

Disertacijoje regionų unikalumo sąvoka bus naudojama pagal tarptautiniuose žodynuose pateikiamą apibrėžimą, regionų unikalumą išskiriant kaip išskirtinę galimybę surasti, išskirti ir pasinaudoti vienintelėmis, ypatingomis, nepaprastomis, skirtingomis tam regionui būdingomis savybėmis, siekiant užtikrinti regiono gerovę, arba šias unikalias savybes siekti regionui sukurti. Šios savybės apima gamtinius, kultūrinius, žmogiškuosius ir kitus svarbius regiono išteklius. Unikalumas šiuo atveju yra vertinamas kaip savybė, padėsianti siekti regiono ekonominio pranašumo, atsižvelgiant į aplinkybę, ar unikalios regiono savybės yra duotybė arba ar jos yra egzistuojančios vertinimo momentu ar unikalios regiono savybės bus konstruojamas arba ar tai bus regiono siekiamybė.

Ekonomiškumo sąvokos naudojimas mokslinėje literatūroje ir praktikoje dažniausiai sutinkamas analizuojant mikro ir makrolygio ekonominius reiškinius arba apibūdinant materialinių prekių ir paslaugų savybes. Tarptautiniuose žodynuose šios sąvokos naudojimas taip pat pateikiamas trijose srityse – analizuojant valstybės ekonominius ir finansinius klausimus (t. y., makrolygmuo), vertinant prekybos, pramonės ar turto kūrimo aspektus (t. y., mikrolygmuo) bei ekonominio kaip požymio, susijusio su pelningumu ir produktyvumu, vertinimas (Oxford, Cambridge, Thesaurus, Collins English Dictionary, Lietuvių kalbos žodynai) (1.6 lentelė).

1.6 lentelė. Sąvokos „ekonominis“ apibrėžimų tematinės grupės

Table 1.6. Thematic groups of term “economic”

Apibrėžimas	Žodynai
susijęs su valstybės ekonomika ir finansais (pvz., vyriausybės ekonominė politika)	Oxford, Cambridge žodynas
susijęs su prekyba, pramone arba turto kūrimu	Oxford, Cambridge, Thesaurus žodynas
susijęs su pelningumu ir produktyvumu	Oxford, Cambridge, Thesaurus žodynas

Oxford žodyne savybė „ekonominis“ pirmiausia yra susijusi su ekonomika arba ekonomija, kitame apibrėžime ši savybė susijusi su prekyba, pramone arba turto kūrimu, ir trečiame apibrėžime sąvokos „ekonominis“ apibrėžimas pateikiamas kaip susijęs su pelningumu arba aplinkybėmis, kai panaudojama mažiau išteklių arba galima gaminti už mažesnę kainą. Cambridge žodyne sąvoka eko-

nominis, analizuojant valstybės ekonomiką, apibrėžiama kaip situacijos, susijusios su prekyba, pramone ir finansiniais ištekliais, vertinimas. Būdvardis „ekonominis“ apibrėžiamas kaip pelningas arba linkęs daryti pelną. Thesaurus žodyne „ekonomiškas“ apibrėžiamas kaip susijęs su verslumu, finansais, pelningas, produktyvus. Ekonominis (ūkinis) reiškia „būti susijusiam su gamyba ir realizavimu bei pajamų naudojimu. Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne sąvoka „ekonominis“ apibrėžiama kaip susijęs su ekonomika arba ekonomija, ūkinis. Lietuvių kalbos žodyne ekonominis yra taupus, ūkiškas.

Disertacijoje ekonominės savybės yra svarbios keletu aspektų iš žodynuose pateikiamų apibrėžimų. Svarbiausia pateikiama šios sąvokos reikšmė yra regiono galimybė siekti pelningumo ir produktyvumo, panaudojant ankstesnėje unikalumo sąvokoje pateiktus turimus arba konstruojamus unikalius regiono požymius. Kitu veiksniu, siekiant regiono gerovės, įvardijamas prekybos, pramonės arba turto kūrimo aspektas.

Pranašumo sąvoka žodynuose dažniausiai apibrėžiama kaip savybė, pasižyminti didesne sėkmės tikimybe, nauda, privilegija, palankios padėties ar aplinkybių turėjimu. Pranašumas yra pateikiamas kaip reliatyviai palanki padėtis, taip pat viršenybė arba pranašumas prieš ką nors kita, taip pat tai gali būti tam tikra pozicija, sąlygos ar galimybės, suteikiančios tam tikrą pranašumą ar privalumą (Oxford, Cambridge, Thesaurus, Collins English Dictionary, Lietuvių kalbos žodynai). Oxford žodyne sąvoka pranašumas papildomai apibrėžiama kaip sąlygos ar aplinkybės, kurios suteikia geresnę arba palankesnę (pranašesnę) padėtį (pvz. įmonės, turinčios kompiuterizuotas duomenų bazines, turi didesnius pranašumus nei įmonės, kurios jų neturi; ji turi didesnį pranašumą lyginant su jos motinos karta). Pranašumas įvardijamas kaip galimybė kažką įgyti, nauda ar pelnas (pvz., reikia mokytis, siekiant įgyti pranašumą; šiame pasiūlyme jis rado pranašumą lyginant su kitais pasiūlymais), palanki ar patraukli savybė (aplinkybė, bruožas, požymis) (pvz., kaimo buvimas netoli miesto yra pranašumas). Lietuvių kalbos žodyne pranašiu įvardijamas objektas, kuris kitą praneša, pralenkia, viršija, arba geras, puikus.

Disertacijos darbe pranašumas bus naudojamas pagal žodynuose įvardijamas objektui priskiriamas savybes, siekiant išnaudoti palankią regionų padėtį ar aplinkybes, tam tikrą poziciją, sąlygas ar galimybes, suteikiančios regionui tam tikrą pranašumą ar privalumą.

Regionų unikalumo ir ekonominių pranašumų samprata. Disertacijoje regionų unikalumas ir ekonominiai pranašumai bus vertinami regionuose, kurie yra išskiriami kaip tam tikra teritorija, suskirstyta į administracinius vienetus valstybės teritorijoje, suformuota dėl tam tikrų nustatytų ar susiklosčiusių geografinių, funkcinių, socialinių ar kultūrinių priežasčių.

Regionų unikalumas bus vertinamas kaip priemonė, padėsianti siekti regiono ekonominio pranašumo, atsižvelgiant į aplinkybę, ar unikalios regiono savybės

yra regiono duotybė, t. y. ar jos yra egzistuojančios tame regione vertinimo momentu, arba ar unikalios regiono savybės bus konstruojamas, t. y., ar tai regiono siekiamybė. Regionų unikalumas šiuo atveju išskiriamas kaip išskirtinė galimybė surasti, išskirti ir pasinaudoti vienintelėmis, ypatingomis, nepaprastomis, skirtingomis tam regionui būdingomis savybėmis, siekiant užtikrinti regiono gerovę, arba šias unikalias savybes siekti regionui sukurti. Šios savybės apima fizinius (materialinius), finansinius ir žmogiškuosius regiono išteklius.

Panaudojant regiono unikalias savybes, bus siekiama sukurti vertinimo sistemą, kuri padėtų regionui identifikuoti turimas arba galimas konstruoti unikalias savybes ir jas panaudoti didesnei regiono pridėtinei vertei ar papildomoms darbo vietoms kurti, panaudojant palankią regionų padėtį, aplinkybes, sąlygas ir galimybes, suteikiančias regionui pranašumą ar privalumus. Taip būtų siekiama didinti regiono produktyvumą ir pelningumą, įtraukiant prekybos, pramonės, švietimo, kultūros, socialinių paslaugų bei turto kūrimo aspektus.

Atlikus regionų vertinimą, remiantis suskirstymu į administracinius vienus, tačiau nustačius bendrų unikalų savybių turėjimą keliuose regionuose, regiono teritorija galės būti apjungta su kitais regionais dėl toje teritorijoje esančių išskirtinių ar panašių ekonominių, socialinių, kultūrinių ir kitų sąlygų įvairovės arba kaip tam tikros veiklos ir interesų traukos bendras centras.

1.4. Šiuolaikinių ekonomikos ir kitų socialinių mokslų teorijų pritaikymas regionų unikalumo ekonominiam vertinimui

Šiame skyriuje pateikiami šiuolaikinių ekonomikos ir kitų socialinių mokslų teorijų vertinimo rezultatai, kurie buvo panaudoti rengiant teorinę koncepciją, skirtą regionų unikalumo ekonominiam vertinimui Europos integracijos procesų kontekste. Integruotas regionų vertinimas papildytas regionų unikalumo ekonominio vertinimo dimensija.

1.4.1. Ekonomikos ir regionų plėtros teorijų pritaikymas regionų unikalumo ekonominiam vertinimui

Ekonomikos teorijų kūrimas visada buvo paremtas labai pragmatiškais tikslais, siekiant paaiškinti ekonominių sistemų veikimą bei įvertinti ekonominius procesus, vykstančius atskirose valstybėse, regionuose, regionų grupėse ir pan. Valstybėse vykstantys įvairūs ekonominiai procesai lėmė ekonomikos teorijų įvairovę ir šių ekonomikos teorijų taikymo galimybes įvairiems ekonominiams procesams vertinti. Ekonomikos teorijų tikslas yra įvertinti ir pateikti tam tikrus

laikotarpiu susiformavusių ekonominių, socialinių ir kitų aplinkybių, naujos apraiškos formų, santykių ir kitų veiksnių vertinimų ir sprendimų galimybes atskirų regionų, valstybių ar regionų grupių mastu. Kita vertus, patys procesai ir aplinkybės gali būti tęstiniai, todėl jų apraiškų galima rasti įvairiais laikotarpiais ir šių teorijų taikymas yra naudojamas ilgalaikėje perspektyvoje. Kiekvienas subjektas (regionas, valstybė ar regionų grupė) gali pasirinkti tam tikras siūlymų alternatyvas ir rasti būdų, kaip jas taikyti savo atveju. Tačiau net ir tų pačių sprendimų taikymas skirtingose valstybėse gali lemti skirtingus rezultatus, nes ekonominės aplinkybės dažniausiai yra labai įvairios, o šalyje esančios sąlygos taip pat gali varijuoti. Įvairūs veiksniai ir sąlygos įtakoja pačio ekonominio proceso ir naujų sąlygų atsiradimą, kurios turi būti įvertintos jau egzistuojančiose ekonominėse teorijose arba įtakoti naujų ekonominių teorijų atsiradimą.

Naujų ekonominių teorijų atsiradimas dažniausiai siejamas su naujų aplinkybių įtaka ekonominiams procesams. Tačiau dažnai keliamas klausimas, kaip savalaikiai numatyti, kada atsiranda naujos aplinkybės ir kokią galimą įtaką ekonominiams procesams jos gali daryti. Šis procesas yra tęstinis nuo klasikinių teorijų atsiradimo, nes kiekvienu laikotarpiu ekonomikos specialistai atlikdavo naujų reiškinių vertinimus, jų įtaką ekonomikai ir tokiu būdu tęsdavo savo pirmtakų darbą pateikdami naujas išvalgas ir ekonomines teorijas.

Pastaruoju metu ekonomikos ir regionų plėtros teorijų taikymas vis dažniau naudojamas ne tik atskirų šalių bendriems ekonominiams procesams vertinti, bet taip pat vertinamos šių teorijų taikymo galimybės konkrečioms procesams vertinti. Šiuo atveju svarbu nustatyti ekonomikos ir regionų plėtros teorijų taikymo galimybes regionų unikalumo ekonominiam vertinimui.

Kiekviena ekonomikos ir regionų plėtros teorija daro tiesioginę arba netiesioginę įtaką regionų unikalumo ekonominio vertinimo panaudojimo galimybėms, vertinant regionus šalies mastu arba ūkio subjektų lygmenyje. Mokslinėje literatūroje regionų pranašumams vertinti dažniausiai naudojamos tradicinės ekonominės teorijos (klasikinė teorija, neoklasikinė teorija, Keinso ekonominė teorija), nauja ekonominio augimo teorija, nauja prekybos teorija, teritorinių inovacijų modeliai, kurios papildomai gali būti grupuojamos į ekonomikos konvergencijos, divergencijos bei regionų ekonominio augimo teorijas (Kilijonienė, Simanavičienė, 2010; Martin, 2009; Mačerinskas, Matekonienė, 2003, Gedminaitė-Raudonė, 2012). Šios teorijos pateikia alternatyvius teorinius požiūrius į regionų augimo veiksniai, struktūrinius pokyčius, regioninių skirtumų mažėjimą arba didėjimą veikiant rinkos mechanizmams (Kilijonienė, 2010).

Ekonomikos teorijų, iš jų ir regionų plėtros teorijų, įvairovė leidžia atlikti detalų regionų ekonominės raidos vertinimą, kurio metu gauti rezultatai gali būti panaudoti ir pritaikyti įvairiose socialinėse, institucinėse, politinėse ar administracinėse struktūrose. Kaip pažymi A. Kilijonienė, regionų plėtros teorijų gausa leidžia plėtrą analizuoti kaip daugiaplanį procesą, kuris gali vesti prie permąstymo

socialinėse, administracinėse ir kitose struktūrose ar net žmonių elgsenoje. Regionų plėtros teorijos taip pat pateikia regioninių skirtumų raidos bei priemonių ir veiksmų, kurie pakeitė regionų ekonomikos trajektorijas, aiškinimus (Kilijonienė, Simanavičienė, 2010).

Regionų unikalumo ekonominiam vertinimui atlikti buvo pasitelktos ekonomikos, regionų plėtros ir kitos socialinių mokslų teorijos, siekiant nustatyti šių teorijų taikymo regionų unikalumui vertinti galimybes:

- regionų konvergencijos teorijos, pabrėžiančios regioninių skirtumų mažėjimą (Klasikinė teorija, Neoklasikinė teorija).
- regionų divergencijos teorijos, pabrėžiančios regioninių skirtumų didėjimą (Keinso ekonominė teorija, Ekonominio augimo teorija, Nauja ekonominio augimo teorija, Nauja prekybos teorija).
- papildomos ekonomikos teorijos regionų plėtrai vertinti.

Ekonominėje teorijoje išskiriami du pagrindiniai požiūriai į ekonominę politiką grupes: rinkos jėgomis grįstas (angl. *market-based approach*) ir rinkos nesėkmę pripažįstantys (angl. *market-failure approach*) požiūriai (Kilijonienė, Simanavičienė, 2010). Pirmuoju požiūriu paremtos ekonomikos teorijos pabrėžia, kad ekonominė politika yra nereikalinga, nes laisva rinka pati išlygina išsivystymo skirtumus. Tokia situacija dažniausiai įmanoma tik tobulos rinkos sąlygomis. Šios teorijų grupės požiūriai dažniausiai remiasi tarptautinės prekybos teorijos ekonominiais modeliais. Juose, kai visi gamybos veiksniai laisvai juda tarp atskirų teritorijų (regionų) bei nėra jokių prekybos barjerų, skirtumai turi tendenciją mažėti. Padėti iš esmės keičia realūs ekonominiai procesai (pvz., maso ekonomija, transporto kaštai), kurie dažnai verčia abejoti rinkos gebėjimu pačiai sumažinti regioninius skirtumus. Didesnės rinkos ir mažesni transporto kaštai sukuria konkurencinį aglomeracijų pranašumą, tuo pačiu periferiniai regionai jį praranda. Tokiu būdu sudaromos sąlygos regioniniams skirtumams didėti. Šiuo atveju reikalinga valstybės intervencija, šiuo atveju aktyvi regioninė politika (Kilijonienė, Simanavičienė, 2010).

Ekonomikos ir regionų plėtros teorijų pagrindinės prielaidos, svarbiausi veiksniai ir jų įtaka regionų unikalumo ekonominiam vertinimui pateikiami 1.7 lentelėje.

Klasikinės ekonomikos teorijos vaidmuo regionų unikalumo ekonominiam vertinimui Europos integracijos procesų kontekste vertinamas darbo jėgos pasiskirstymo formavimo kontekste.

1.7 lentelė. Pagrindiniai ekonomikos ir regionų plėtros teorijų prielaidos, veiksniai ir įtaka regionų vertinimui
Table 1.7. Main principles of economic and regional development theories and their impact for the assessment of the regions

Teorijos pavadinimas	Pagrindinės prielaidos	Pagrindiniai veiksniai	Įtaka regionų vertinimui
Klasikinė teorija	Darbo pasidalijimas sudaro sąlygas formuotis skirtingam produktyvumo lygiui valstybėse. Prekyba yra grindžiama valstybės turimais absoliučiais pranašumais (A. Smitas) ir vėliau palyginamaisiais pranašumais (D. Rikardas). Valstybės viduje gamybos veiksniai (darbo jėga) tarp pramonės šakų yra mobilūs.	Investicijos į kapitalą (pvz., patobulinta technologija) padidina darbo pasidalijimą (specializaciją) ir tuo pačiu didina produktyvumą. Prekyba (nuo uždaro ūkio (autarkijos) pereinant prie laisvos prekybos užtikrina augimą (prekybos nauda).	Valstybės darbo jėgos pasiskirstymą formuoja pagal turimus darbo jėgos pranašumus. Jei technologija ir produktyvumas valstybėse (regionuose) yra vienas, nebelieka pagrindo prekybai. Nors šalyje tam tikrų gamybos sektorių veikla yra sėkminga (absoliutus pranašumas), tačiau laisvos prekybos sąlygomis ši pramonė gali patirti nuosmukį.
Neoklasikinė teorija	Tiksli informacija (tos pačios technologijos naudojamos visose šalyse), nuolatinė grąža ir visų gamybos veiksnų dalumas užtikrina tobulą konkurenciją. Prekyba paremta gamybos veiksnų pasiskirstymu (darbo ir kapitalo). Gamybos veiksniai (darbas ir kapitalas) tarp skirtingų pramonės šakų tarp valstybių yra visiškai mobilūs.	Prekyba (nuo uždaro ūkio (autarkijos) pereinant prie laisvos prekybos užtikrina augimą (prekybos nauda).	Valstybės darbo jėgos pasiskirstymą formuoja pagal jų santykinę gamybos veiksnų pasiskirstymą. Jei gamybos veiksnų pasiskirstymas šalyse regionuose yra vienas, nebelieka pagrindo prekybai. Teorija labiausiai yra susijusi su šiaurės-pietų arba išsivysčiusių-besivystančių šalių prekyba.
	Kainų sureguliuojimas gali būti lėtas procesas, darantis įtaką produkcijos kiekiui koregavimams.	Kapitalo intensyvumas Investicijos	Vyriausybės gali daryti sėkmingą poveikį ekonomikos ciklams: laikas yra labai svarbus

1.7 lentelės tęsinys

Keinso ekonominė teorija	Rinka nebūtinai yra pusiausvyroje: gali būti pasiūlos arba paklausos poreikis. Apgaulingos prekybos galimybė (pvz. ne pusiausvyros kaina) Kapitalas ir darbo jėga yra vienas kitą papildantys gamybos veiksniai	Vyriausybės išlaidos, (pvz., viešosios investicijos ir subsidijos/mokesčių mažinimas įmonėms)	Netobulos rinkos sudaro sąlygas regionų skirtumams formuotis Regionų konvergenciją galima pasiekti naudojant ekonominės politikos priemones Kapitalo intensyvumas daro įtaką produktyvumui ir augimui
Ekonominio augimo teorija	Pajamos per tam tikrą laiką nebūtinai turi supanašėti Vienos šalyje vystosi sėkmingiau negu kitos Ekonominė politika vaidina svarbų vaidmenį lemiant šią sėkmę	Perėjimas nuo žemės ūkio prie didesnę vertę sukuriančių sektorių Atvira prekyba Tiesioginės užsienio investicijos	„Centriniai“ regionai, pasižymintys gamybiniais pranašumais, yra linkę išlaikyti savo pranašumus lyginant su „periferiniais“ regionais, dažniausiai turinčiais prastesnius gamybinius pajėgumus. Gamybinių pajėgumų suvienodinimas tarp regionų dažniausiai yra ilgai besitęsiantis procesas. Formuojant politiką, turi būti atsižvelgiama į regiono išsivystymo lygį. Įgyvendinama politika turi siekti „sklaidos efekto“, pvz., per tiesiogines užsienio investicijas.
Nauja ekonominio augimo teorija	Technologinis progresas yra ne „mana iš daugaus“ Didėjanti grąža iš žinių kaupimo Žmogiškojo kapitalo kaip gamybos veiksnio atsiradimas Rinkoje savaimė negaminamas optimalius produkcijos/paslaugų kiekis	Išlaidos tyrimams ir eksperimentinei plėtrai Inovacijos (patentai) Išsimokslinimo lygis Išlaidos investicijoms, skirtoms žmogiškajam kapitalui (mokyklas, praktinė veikla)	Produktyvumo (našumo) ir augimo skirtumai tarp regionų grindžiami technologiniais ir žmogiškojo kapitalo skirtumais. Technologijų ir žmogiškojo kapitalo gerinimas yra prielaida augimui. Atvira prekyba gali sudaryti

1.7 lentelės pabaiga

Teritorinių inovacijų teorija	Priklausomybės ryšiai	Efektyvi žinių sklaida (žinių centrai)	palankias sąlygas augimui ir technologinei plėtrai. Investicijos į mokslinius tyrimus ir plėtrą yra labai svarbios. Žmogiškojo kapitalo gerinimas (ugdymo ir mokymo) yra pats svarbiausias veiksnys.
	Technologija yra aiškus ir endogeninis (vidinis) prekybos veiksnys. Naujų technologijų gamyba mažina kapitalo ir darbo jėgos pajamas. Naujų technologijų gamyba sukuria prielaidas plėtoti išorinius ryšius. Technologijos naudojimas daro įtaką didėjančioms pajamoms iš masės. Nors technologija yra mobili (tarp įmonių ir šalių), galimybės naudotis technologijomis yra nepakankamai mobilios. – Netobula konkurencija	Veiksniai, turintys įtakos „būti pirmuoju“ pranašumams: – kvalifikuota darbo jėga; – specializuota infrastruktūra; – tiekėjų tinklas; – pritaikyta technologija.	Pramonės šakos lygmeniu būtina specializacija, norint pasiekti išorinę masto ekonomiją. Vidaus rinkos dydis yra svarbus, norint pasiekti vidaus masto ekonomiją. Investicijos į kvalifikuotą darbo jėgą, specializuotą infrastruktūrą, tiekėjų tinklus ir pritaikytą technologiją gerina išorinę masto ekonomiją.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Martin, R., 2009.

Klasikinė ekonomikos teorija grindžiama ekonominės laisvės principu, kuris remiasi „prigimtinės santvarkos“ doktrina, teigiančia gaivališką ekonominės laisvės pasireiškimą ir visuomeniniu darbo pasidalijimu besiremiančią ekonomiką, reguliuojamą rinkos mechanizmo „nematomosios rankos“ ir vedančią į šalies turto didėjimą bei visuotinės gerovės kilimą (Smith, 1994; Smitas, 2004). Remiantis A. Smitu (1776 m.), šios teorijos pradininku ir kūrėju, darbo pasidalijimas ir darbo kooperacija sukuria ekonominio augimo sąlygas ir skirtingą našumo kilimą. Investicijos į kapitalą (siekiant gerinti įrengimus) ir gamybą (siekiant padidinti užimamą rinkos dalį) palengvina darbo pasidalijimą, didina našumą ir produkcijos augimą. Be to, pats augimas gali būti sustiprintas, nes didinat našumą, skatinamas darbo pasidalijimas ir užtikrinamas ekonomikos augimas (Smith, 1994; Smitas, 2004). A. Smitas stengėsi atskleisti mechanizmą, kuris palaiko visuomenės vienovę. Šio mechanizmo pagrindu profesorius įvardijo „nematomąją ranką“, nukreipiančią „žmonių asmeninius interesus ir aistras“ ta kryptimi, „kuri labiausiai atitinka visos visuomenės interesus“. Savos naudos siekimo interesus tokių pat interesų turinčių individų aplinkoje virsta konkurencija. Socialinė darna, arba ekonominės teorijos terminu vadinama ekonomikos pusiausvyra pasiekama, žmonių savanaudiškumui veikiant kaip varomajai ūkio jėgai, o konkurencijai tarp jų kaip ūkio reguliatoriui, tokiu būdu savanaudiški žmonių motyvai sąveikaudami užtikrina socialinę darną. Valstybei paliekamas teisės saugos, šalies gynimo ir kai kurios kitos socialinės funkcijos. Visuomenę į gerovės ir turto didėjimą veda pats rinkos mechanizmas didėjančio darbo našumo spirale, naudojant kaupimo ir gyventojų skaičiaus dėsnį. Tuo metu, kol vyksta kaupimas, visuomenė turi neišsenkamas galimybes gerinti savo dalią. (Smith, 1994; Smitas, 2004; Wonnacott, P, Wonnacot R., 1998). Klasikinės ekonomikos teorijos kūrėjai neigė nedarbo, kurį sukelia maža bendroji paklausa, galimybę, teigė, kad rinkos jėgos turi išlaikyti bendrosios paklausos ir bendrojo nacionalinio produkto pusiausvyrą, numatė rinkos ekonomikos stabilumą, esant stabilioms monetarišioms sąlygoms, pinigų kiekio pokyčius įvardijant pagrindine bendrosios paklausos pokyčių priežastimi.

A. Smitas pateikė prekybos naudą valstybėms, turinčioms neabejotiną pranašumą gaminamų prekių srityje ir atsisakančioms uždaro ūkio (autarkijos) principų ir pereinant prie laisvos prekybos. Jei valstybė gali gaminti prekes sunaudodama mažiau gamybos (darbo) sąnaudų lyginant su kitų valstybių gaminamomis prekėmis, tuomet ji turi neabejotiną pranašumą ir šias prekes turi eksportuoti. Kita vertus, likusios valstybės turi importuoti šias prekes, kurias kitos valstybės pagamina pigiau, sunaudodamos mažiau sąnaudų (t. y., importuoti iš ten, kur jos pagaminamos pigiausiai). Taigi prekyba skirstoma pagal produktyvumo skirtumus (Martin, 2009).

D. Rikardas (1817 m.), žymus klasikinės politinės ekonomijos atstovas, savo darbuose akcentavo, kad nauda iš prekybos gali būti pasiekta dviem valstybėms

specializuojantis gaminamų prekių srityje, kuriose jos turi neabejotinus pranašumus. Pagal Rikardo modelį, nors valstybėse naudojamos technologijos yra skirtingos, jos leidžia padidinti darbo našumą abiejose valstybėse. Pagal principą „dvi valstybės gamina dvi prekes“ įvardijama sąlyga, kad net jeigu vienoje valstybėje darbuotojai dirba našiai, gamindami abu produktus (turėdami neabejotiną pranašumą abiejų produktų gamyboje), keliama prielaida, kad šių dviejų produktų gamyboje vienos prekės gamybos našumas yra didesnis lyginant su kitos prekės gamybos našumu, todėl valstybė turi specializuotis šio produkto gamyboje, atsisakydama antrojo produkto gamybos (Ricardo, 1933).

R. Martin (2009), remdamasis D. Rikardo teorijos teiginiais, pateikia išvadas, kurios daro reikšmingą įtaką, vertinant šiuolaikinių regionų konkurencingumą, naudojantis regionų unikalumu ir ekonominiais pranašumais:

1. Technologiniai skirtumai, esantys tarp valstybių ir pramonės srityse, didina tarptautinės prekybos motyvaciją.

2. Pranašesnės technologijos (pvz., didesnis darbo našumas) nėra pakankama sąlyga, kad pramonė galės „konkuruoti“ sėkmingai. Nors technologija yra pranašesnė užsienio gamintojams, tačiau vidaus pramonėje ji bus pasmerkta žlugimui, jei ji neturės didesnių pranašumų vidaus rinkoje.

3. Nors darbo užmokestis užsienio valstybėje gali būti mažesnis, tai nereiškia, kad vidaus produkcija laisvos rinkos sąlygomis bus pasmerkta sužlugti. Didesnis darbo užmokestis gali būti išlaikytas technologiškai pažangesnių valstybių didesnius pranašumus turinčiose pramonės šakose. Toks rezultatas yra įmanomas, nes darbo jėga nėra mobili tarptautiniu mastu (arba daroma tokia prielaida) ir darbo vertės teorija analizuoja darbo jėgos procesus nacionaliniu lygmeniu.

Neoklasikinės ekonomikos teorijos vaidmuo regionų unikalumo ekonominiam vertinimui Europos integracijos procesų kontekste vertinamas per darbo jėgos pasiskirstymo formavimą bei gamybos veiksmų pasiskirstymą. Svarbiausia neoklasikinės ekonomikos teorijos idėja yra rinkos procesus sąlygojančių paklausos ir pasiūlos jėgų analizė tobulosios ir netobulosios konkurencijos sąlygomis. Teorijos autorius A. Maršalas išskyrė paklausos ir pasiūlos jėgų sąveiką, sąlygojančią rinkos procesus, atsisakius ginčų dėl prekės vertės. Teorijoje pagrindinę vietą užima laisvosios rinkodaros problema. Remiamasi prielaida, kad rinkos kainodaroje paklausa ir pasiūla yra lygiaverčiai elementai, ribiniam naudingumui veikiant paklausą ir vartojimą bei gamybą ir pasiūlą (Marshall, 1966; Martin, 2009). Neoklasikinė ekonomikos teorija taip pat apima grynosios konkurencijos, kaip rinkos modelio, vertinimą. A. Maršalas nurodė, kad grynosios konkurencijos mechanizmas garantuoja ekonominį augimą. Atsiradus ir išsiplėtus monopolijoms, buvo daroma prielaida, kad monopolija sukuria naujus, nepriklausančius rinkai reguliavimo mechanizmus, monopolininkams reguliuojant gamybos apimtį ir nustatant kainas, leidžiančias jam didinti pelną. Ekonomikos

teorija akcentavo žmonių veiklos motyvus ir poelgius, kuriuos pagal „piniginę kainą“, susidarančią sąveikaujant paklausai ir pasiūlai, bandoma vertinti kiekybiškai. „Pusiausvyros kainos“, kaip paklausos ir pasiūlos sąveikos, koncepcija leido bendrai analizuoti visus rinkos ekonomikos procesus (Marshall, 1966).

R. Martin neoklasikinės ekonomikos teorijos prielaidomis, veikiančiomis tobulos konkurencijos sąlygomis, įvardija tikslią informaciją, nuolatinę grąžą ir visų gamybos veiksnių dalomumo būtinybę. Paslaugų (prekybos) sektoriuje naudojamas Heckscher-Ohlin (H-O) modelis, dar vadinamas „gamybos veiksnių pasiskirstymo modeliu“, pagrįstas Rikardo prielaidomis, apjungiantis du gamybos veiksnius: darbą (pagal Rikardo modelį) ir kapitalą. Remiantis Rikardo modeliu, valstybėse naudojamos technologijos skiriasi, tuo tarpu H-O modelyje daroma prielaida, kad valstybėse naudojamos tos pačios technologijos ir kad palyginamieji pranašumai atsiranda dėl produkcijos veiksnių santykinio pertekliaus skirtumų. Įvairioms pramonės šakoms naudojant skirtingus veiksnius ir jų kiekius, valstybės specializuojasi gaminti tokią produkciją, kurios gamyboje yra naudojami tie veiksniai, kurių ji turi daugiausia (Martin, 2009).

Svetikas, remdamasis neklasikine augimo teorija, išskyrė regionų skirtumus, priklausančius nuo darbo jėgos, kapitalo prieinamumo ir mobilumo tarp regionų. Visišką regionų išteklių panaudojimą gali užtikrinti lanksčios regionų rinkos kainos ir darbo užmokesčiai. Esant vienodoms gamybos funkcijoms, kapitalas turi tendenciją judėti į regionus, kuriuose darbo jėga yra perteklinė ir pigi, o darbo jėga juda priešinga kryptimi. Šie srautai nesustodami juda tol, kol kapitalo grąža ir darbo užmokestis regionuose susilygina. Šios teorijos trūkumas, taikomas regionų plėtrai, siejamas su darbo jėgos ir kapitalo mobilumo apribojimu dėl išorinių veiksnių. Darbo jėgos mobilumas yra lemiamas ne tik pajamų prieaugiu, bet ir erdvine trintimi, mobilumo kaštais, neekonominiu pasipriešinimu migracijai ir šeimos ryšiais. Nors kapitalo mobilumo lygis yra daug didesnis nei darbo jėgos, jis yra dažnai ribojamas dėl sudėtingų investicijų pobūdžio, jų apimtys ir aplinkybių. Kiti šios teorijos prieštaravimai atsiranda dėl transporto kaštų nepaisymo, prekybos barjerų ir regioninių ekonomikų technologinio išsivystymo skirtumų (Svetikas, 2007).

Keinso ekonomikos teorijos vaidmuo regionų unikalumo ekonominiam vertinimui Europos integracijos procesų kontekste vertinamas analizuojant vyriausybės vaidmenį ekonomikos ciklą metu, netobulos rinkos įtaką regionų skirtumų formavimuisi bei regionų konvergencijos procesus. Iki XX a. 3-ojo dešimtmečio ekonomikos moksle vyravo liberalizmas, nes rinkos ekonomika buvo vertinama kaip savaime funkcionuojanti sistema, kurioje valstybinis socialinių–ekonominių procesų reguliavimas yra nereikalingas. Atsiradus monopolinei konkurencijai, keitėsi ekonomikos sandara bei ūkinis mechanizmas. Ypatinę postūmį naujoms ekonomikos teorijoms davė 3-ojo dešimtmečio pabaigos ir 4-ojo dešimtmečio pradžios Didžioji depresija, apėmusi visą kapitalistinį pasaulį. Gamybos smuki-

mo pasekmė buvo masinis nedarbas. Vieni ekonomistai nuosmukio priežastimis įvardijo paklausos perviršį, kiti paklausos nuosmukį, kapitalo įdėjimų sumažėjimą, bankinio reguliavimo sistemos klaidas. Tuo metu žymaus anglų ekonomisto Dž. Keinso ekonomikos teorija akcentavo valstybės poveikį ekonomikai, mokesčių, valstybės biudžeto, pinigų kredito ir kitų valstybinio poveikio priemonių įtaką rinkos ekonomikos pusiausvyrai. Ši teorija buvo rekomendacija tiems, kurie siūlė nedarbui sumažinti viešuosius darbus, padidinti valstybės poveikį užimtumui, skatinti paklausą. Keinsas, tirdamas realius ekonominius ryšius kaip agreguotas funkcijas, naudojo funkcinius ryšius ir priklausomybes, pagrindė jų įtaką ekonomikos plėtrai. Visuminių agreguotų ekonominių rodiklių analizė atskleidė naujas ekonomikos teorijos galimybes (Keynes, 1997; Wonnacott, 1998).

Keinso teorija nuo klasikinės ekonomikos teorijos skiriasi keletu svarbių aspektų, pagrindiniu įvardijant rinkų veikimo principų skirtumus. Priešingai nei jo pirmtakai, Keinsas netikėjo, kad kainos visada daro įtaką rinkai. Esant nelanksčioms kainoms, gali būti koreguojamas produkcijos kiekis. Kitu svarbiu skirtumu išskiriamas kapitalo ir darbo vaidmuo. Klasikinės ekonomikos teorijos atstovai darbą ir kapitalą įvardijo kaip du nepriklausomus gamybos veiksnius, o Keinso teorijoje kapitalas ir darbo jėga yra vienas kitą papildantys veiksniai (Keynes, 1997).

Keinso teorija dar yra įvardijama kaip bendros paklausos ir užimtumo trumpalaikė dinamika ekonomikoje, grindžiama lūkesčiais, daranti įtaką investicijoms ir vartotojų elgsenai. Ekonominės sistemos visuma yra laikoma vartojimo, investicijų, vyriausybės išlaidų bei eksporto, atėmus importą, suma. Rinkos sistemoje lemiami elementai yra vartojimas ir investicijų skatinimas, įtraukiant eksporto paklausą. Eksporto paklausos augimas didina eksporto koeficientą, kuris yra naudojamas kaip išvestinė eksporto paklausos funkcija, vertinant bendrą šalies produkciją. Keinso modelyje eksportas užima pagrindinį vaidmenį, jį įvardijant kaip šalies ekonomikos pagrindą, priklausantį nuo jo konkurencingumo ir galimybių generuoti pajamas bei įvardijama eksporto pajamų įtaka vidaus pramonei, bendram vartojimui ir investicijoms (Keynes, 1997; Wonnacott, 1998).

Nors Keinso teorija ir politika didžiausią dėmesį skiria makroekonominiams procesams, ji taip pat vaidina svarbų vaidmenį atliekant regionų analizę. Intervencinė politika, kitaip įvardijama valstybės kišimosi į ekonominį gyvenimą politika, tapo tradicinės regioninės politikos pagrindu, pradėjusios veikti 1950–1960 metais. Jos tikslas buvo siekti regionų lygybės, pavyzdžiui, skatinant viešąsias investicijas, teikiant įmonėms subsidijas bei remiant skurdesnius regionus (Martin, 2009).

Ekonominio augimo teorijos vaidmuo regionų unikalumo ekonominiam vertinimui Europos integracijos procesų kontekste vertinamas per „centrinių“ ir „periferinių“ regionų prizmę, regionų išsivystymo lygį. Įvairių diskusijų metu sąvoka „ekonominis augimas“ tapo daugelio mokslininkų ginčų objektu. Dau-

giausia buvo diskutuojama dėl taikomų pagalbinių priemonių efektyvumo, laisvos prekybos ir tiesioginių užsienio investicijų. Svarbiausios idėjos tapo ekonominio augimo teorijos dalimi, kai kurios iš jų ypač svarbios regionų konkurencingumui vertinti.

Ekonominio augimo stadijų teorijos autorius V. Rostow (1960) išskyrė penkis augimo etapus, būdingus kiekvienai visuomenei: 1) tradicinė visuomenė, besinaudojanti primityvia technologija ir dirbanti nenašiai; 2) pereinamosios visuomenės stadija, kurioje sukuriama pakilimo prielaidos; 3) pakilimo, stabilaus augimo etapas, tampantis įprastine ūkio funkcionavimo sąlyga, taip pat įvardijama ankstyvojo industrializavimo stadija; 4) brandos stadijoje atsirandančios šiuolaikinės pramonės šakos, industrializavimo pabaiga; 5) masinio vartojimo visuomenės stadijoje vyraujanti paslaugų sritis ir techniškai sudėtingų ilgojo laikotarpio vartojimo reikmenų masinė gamyba (Rostow, 1960). Kiekvienas ekonomikos augimo etapas pasižymi specifiniais požymiais, o norint pereiti į kitą ekonomikos augimo etapą, turi būti įvykdytos tam tikros sąlygos. Nepaisant kritikos, ši teorija padarė didelę įtaką ekonominio augimo teorijai, pabrėždama žemės ūkio ir investicijų vaidmens svarbą didinant augimo tempus bei įvardydama politines ir sociologines prielaidas augimui užtikrinti.

Klasikinėje ekonomikos teorijoje daroma prielaida, kad per tam tikrą laiką ekonomikos supanašėja, o centro-periferijos modeliuose įvardijama, kad augimo metu tarptautiniai ir tarpregioniniai skirtumai išlieka ir kartais net dar labiau išryškėja. Ši nuostata pateikiama G. Myrdal iškeltoje hipotezė apie besisukančius ratu ir augančius priešastinius ryšius (Myrdal, 1957). Pagal šią teoriją augantys regionai, kurie pasižymi sparčiai didėjančiomis pajamomis, daro įtaką gamybos veiksnių (daugiausia žmogiškojo kapitalo) išsikėlimui iš lėtai besivystančių regionų. Šis procesas dažnai pastebimas besivystančiose šalyse. G. Myrdal nuomone, šiuo atveju valstybė turi įsikišti, siekdama užtikrinti teigiamą augančių regionų „sklaidos efektą“ (pvz., technologinis progresas), kuris yra daug veiksmingesnis negu neigiamas „priešingos srovės (išsikėlimo) efektas“.

Nauja ekonominio augimo teorija – endogeninio augimo teorija regionų unikalumo ekonominio vertinimo prasme išskiria produktyvumo ir augimo skirtumus tarp regionų, investicijas į mokslinius tyrimus, žmogiškąjį kapitalą. Ilgą laikotarpį buvo teigiama, kad technologinę pažangą įtakoja išoriniai veiksniai. R. Martin nuomone, ši prielaida buvo keliama intuityviai: žinių ir žmogiškojo kapitalo kaupimas yra praeities veiksmų rezultatas, o ne „mana iš dangaus“ (Martin, 2009). „Technikos ir taikomųjų mokslų“ įtraukimas į ekonominius modelius kaip endogeninius kintamuosius sudaro endogeninės augimo teorijos, kuri dar yra vadinama nauja ekonominio augimo teorija, turinį, kuris įtakojo daugelio naujų augimo modelių atsiradimą (Martin, Sunley, 1996). Endogeninio augimo teorijoje vertinamas ekonominės istorijos turinys, siekiant paaiškinti, kodėl kai kurios ekonomikos veikė sėkmingai, o kitos patyrė nesėkmę.

Pagrindinė endogeninio augimo teorijos prielaida įvardijama žinių kaupimas, kuris įtakoja gražos augimą. Žinios ir patirties perdavimas nėra skelbiami nei tarp šalių, regionų, sektorių ar įmonių, – jas reikia įsigyti. Tai reiškia, kad rinkoje nebūtinai bus pasiektas optimalus rezultatas – įmonės turi siekti saugoti žinias, siekdami gauti monopolines pajamas. Todėl šalių vyriausybės turi siekti išlaikyti balansą tarp žinių sklaidos ir intelektinių nuosavybių teisių apsaugos, siekiant investicijas į tyrimus ir eksperimentinę plėtrą išlaikyti pelningais (Mačersinkas, Matekonienė, 2003).

Kitas svarbus endogeninio augimo teorijos aspektas žmogiškojo kapitalo svarbos formalizavimas (perkėlimas į teisės aktus). Aukštos kvalifikacijos darbuotojai yra produktyvesni bei novatoriški, ir yra labai reikšmingi tiek pačioms įmonėms, tiek ekonomikai. Įmonės ir valstybės yra suinteresuotos investuoti į darbuotojų mokymus ir pačią švietimo sistemą (Martin, 2009).

Remiantis tradicine prekybos teorija (klasikine ir neoklasikine), prekyba vyksta tarp šalių, turinčių skirtingas technologijas ir veiksnius. Ši teorija negali paaiškinti, kodėl prekyba galėtų vykti tarp panašių šalių (ar regionų), arba kodėl panašiuose regionuose gali būti skirtingos gamybos struktūros. Po Antrojo pasaulinio karo vienu iš pagrindinių šio laikotarpio bruožų įvardijamas prekybos augimas tarp pramoninių šalių, pasižyminčių panašiomis savybėmis ir vidaus pramonės gaminių dominavimas kaip išskirtinis šios prekybos bruožas. Kadangi gamybos struktūra ir gamybos veiksniai dažniausiai yra pakankamai panašūs visose industrializuotose šalyse, teorijos, pagrįstos lyginamųjų pranašumų išskyrimu, negali paaiškinti vidaus pramonės prekybos modelio (skirtingos prekės toje pačioje produktų grupėje) tarp industrializuotų šalių.

Norint paaiškinti tarpusavio prekybą tarp pramoninių šalių, buvo pradėtos kurti naujos prekybos teorijos, kurios akcentavo masto ekonomiją, gamybos skirtumus ir netobulą konkurenciją, kuriomis remiantis buvo galima paaiškinti prekybos modelius tarp pramoninių šalių. Galima išskirti šiuos pagrindinius modelius:

1. Modeliai, apjungiantys Maršalo masto ekonomijos principus. Net jei daroma prielaida, kad individualiosios įmonės gaus nuolatines pajamas iš masto ekonomijos, išorinės (masto) ekonomijos efektyvumas priklausys nuo vietinės pramonės dydžio – kuo didesnis bus vietinės pramonės dydis, tuo mažesni bus jos kaštai. Taigi išorinė masto ekonomija sudaro prielaidas regioninei pramonės šakų koncentracijai.

2. Modeliai, apjungiantys monopolinės konkurencijos principus. Šie modeliai skirti masto ekonomijai, taikomoje šalies viduje. Krugman (1979) pateikė monopolinės konkurencijos modelį, pagal kurį vartotojai gauna naudą dėl produktų įvairovės, įmonės, gamindamos kiekvieną prekę, siekia vidinės masto ekonomijos, o prekyba, plečiant rinką, pasitelkiama išnaudoti masto ekonomiją. Šis prekybos modelis pagrįstas didesnės paklausos vidaus rinkoje formavimu

(„vidaus rinkos poveikis“), kuriame įtraukiamos ir transporto išlaidos (Krugman, 1979, Krugman, 1991). Kitas monopolinės konkurencijos modelis vertina masto ekonomiją ir produktų skirtumus dėl gamybos metu naudojamų skirtingų žaliavų ir patiriamų nevienodų sąnaudų. Gamybos metu yra naudojamos įvairios žaliavos galutinei prekei pagaminti. Didesnis šių žaliavų pasirinkimas ir konkurencija tarp jų leidžia sumažinti gamybos kaštus. Prekyba užtikrina didesnę žaliavų pasirinkimą ir tuo pačiu išorinę masto ekonomiją.

R. Martin (2009) pagrindiniu naujos prekybos teorijos aspektu įvardija didėjančią motyvaciją specializuotis dėl augančių pajamų, pastangas prekiauti ne pagal tradicinius lyginamuosius pranašumus bei prekybos skatinimą, kurioje lyginamieji pranašumai yra nereikšmingi. Mainų efektyvumą šioje teorijoje pakeičia produktyvumo (našumo) efektyvumo svarba. Produktyvumo efektyvumui daro įtaką darbo jėgos įgūdžiai, technologijos lygis, didėjančios pajamos iš masto, aglomeracijos ekonomija, ūkio subjektų strateginiai veiksmai, taikant technologines ir institucines inovacijas (Martin, 2009). Naujos prekybos teorijoje taip pat teigiama, kad lyginamieji pranašumai gali būti įgyjami, o ne „natūralūs“ ar „apdovanoti“ kaip teigiama tradicinėse ekonomikos teorijose. Be to, laikas per kurį pasiekiami masto ekonomija, gali daryti įtaką lyginamųjų pranašumų kūrimui, todėl tampa svarbūs sekantys veiksniai – kvalifikuota darbo jėga, specializuota infrastruktūra, tiekėjų tinklas, pritaikyta technologija, naudojama pramonėje.

Papildomi požūriai regionų plėtros vertinimui. Regionų plėtra ir jų konkurencingumas dažnai vertinami ne tik iš makroekonominės perspektyvos, bet taip pat taikant mikroekonomikos ir sociologijos prielaidas. Iš daugumos teorijų ir koncepcijų buvo atrinktos šios svarbiausios koncepcijos, padedančios atskleisti regionų konkurencingumą:

1. Miesto augimo teorija.
2. Naujoji institucinė ekonomika.
3. Verslo ekonomika.
4. Schumpeterio / evoliucinė ekonomika.

Didelę įtaką regionų unikalumo ekonominiam vertinimui iš sociologinės ir ekonominės perspektyvos turi J. Jacobsio miesto augimo teorija (Jacobs, 1969). Jacobs tvirtina, kad miestai-regionai (miestų sistemos) yra pagrindiniai ekonominės gerovės kūrimo ir kaupimo centrai. Miestų sistemos sudaro prielaidas papildomiems žinių mainams tarp įvairių organizacijų, veikiančių tame regione ir tuo pačiu užtikrina didėjančią gražą (pajamas). Tokių miesto aglomeracijų veikla sumažina paieškų išlaidas ir padidina svarbių renginių tikimybę regione, suteikiančių naujas inovatyvias galimybes, t. y., užtikrina urbanizacijos ekonomikos augimą. Ši teorija buvo patvirtinta empiriniais tyrimais, kurie atskleidė, kad vidaus ekonomikos įvairovė yra susijusi su didesniu augimo tempu (Martin, 2009). Florida savo darbuose patvirtina, kad įvairovės svarba lemia reikšmingą vaid-

menį regionų gerovei užtikrinti. Šios prielaidos buvo patvirtintos atlikus „geografinių regionų – talentų“ mokslinius tyrimus (Florida, 2000). Jacobs taip pat akcentuoja, kad miestų ekonomika taip pat lengvai gali patirti nuosmukį ir miestai gali prarasti savo konkurencingumą. Štreimikienė nurodo, kad urbanizacijos masto ekonomijos nuosmukis gali prasidėti, augime pasiekus momentą, kai ap rūpinimas prekėmis ir paslaugomis suteikia vis mažiau naudos, lyginant su gamybos mastais (Štreimikienė, 2001).

Visiškai skirtingą, parentą mikroekonomikos perspektyva, naujos institucinės ekonomikos sampratą siūlo Coase (1998), O. Williamson (2000), Hodgson (2000) ir kiti institucinės ekonomikos teorijos autoriai, kurie akcentuoja sandorių kaštų svarbą (Coase, 1998, Williamson, 2000, Hodgson, 2000). Priešingai nei pramonės organizacijų struktūrų teorijos autoriai, sandorių kaštų teorija pabrėžia, kad įmonės dydis negali būti paašškintas remiantis masto ekonomija, ir siūloma naudoti sandorio kaštų principą, kuris apima išlaidas, susijusias su komunikacija, koordinavimu ir sprendimų priėmimu. Didelės organizacijos gali patirti mažesnes sandorių sąnaudas naudojamos ilgalaikes sutartis. Sandorio kaštai taip pat taikomi vertikaliai integracijai. Vertikali integracija suteikia galimybę įtakoti rinką sudarant ilgalaikius sutartinius susitarimus. Šių hierarchijų trūkumai gali būti pakeičiami sukuriant rinkoje naujas formas, pavyzdžiui, įmonę, turinčią atskirus padalinius.

Vėliau sandorių kaštų teorijos pagrindu buvo grindžiami industrinių klasterių formavimaisi, paremti vertikalios dezintegracijos ir darbų perkėlimo į kitas bendroves (angl. *outsourcing*) principais.

Nuo 1970 m. daug dėmesio pradėta skirti tiesioginių užsienio investicijų sampratai, ypatingai tarptautinių įmonių elgsenai. Investicijos ir įmonių įsigijimai labai nevienodai pasiskirstė laike ir erdvėje. Informacija apie tiesiogines užsienio investicijas dažniausiai pateikiama labai pragmatiškai ir negali būti aiškiai susieta su jokia pagrindine ekonomine kryptimi.

Remiantis R. Martin (2009) įžvalgomis, jau A. Smitas buvo susijęs su inovatyvia antrepreneryste, tačiau tik Schumpeteris įvardijo antreprenerystės svarbą, siekiant ekonominio augimo gerinimo. J. Schumpeterio (1911) antreprenerystės teorijoje įvardijama, kad augant konkurencijai ir mažėjant pelnui, antrepreneriai siekia sukurti technologines ir finansines inovacijas, kurios skatintų ekonominį augimą (Schumpeter, 1954). „Kūrybingos destruktijos“ proceso metu inovacinės idėjos pasiekia skirtingas gamybos vietas skirtingu laiku – suteikdama nevienodą pelną įvairiose pramonės šakose. Antrepreneriškos inovacijos veikia kaip pusiausvyros sutrikimo veiksnys ilgalaikėje plėtroje. Technologinius pokyčius ir inovacijas įvardijant kaip ekonominio augimo kūrimo veiksnius, Schumpeterio evoliucinė ekonomika atveria didesnes intervencijos taikymo galimybes negu buvo numatyta didelius apribojimus taikančioje neoklasikinėje teorijoje.

Grossman ir Helpman (1994), vertindami evoliucinės ekonomikos prielaidas, atsisakė neoklasikinės teorijos pagrindinio tobulos konkurencijos koncepcijos ir rėmėsi Schumpeterio teiginiais. Pasak autorių, įmonės yra suinteresuotos dalyvauti inovatyvioje veikloje darydamos prielaidą, kad naujos technologijos užtikrins galimybę gauti monopolinį pelną – bent jau tol, kol naujos technologijos taps visiems prieinamomis žiniomis. Lygindami inovacijas su naujų produktų kūrimu, kurie yra aukštesnės kokybės nei panašūs produktai rinkoje, autoriai pristato sąvoką „kokybės kopėčios“: mažiau išsivysčiusios šalys siekia produkto gerinimo ir kopijavimo, norėdami pakilti vienu laipteliu aukščiau. Įmonės, ir galiausiai valstybės, kurios gali kopti kokybės kopėčių laipteliais, dažniausiai užtikrina didesnius atlyginimus, siūlydami aukštesnę produkcijos ir paslaugų kokybę (Grossman, Helpman, 1994).

Schumpeterio įžvalgos padarė įtaką ir evoliucinės ekonomikos srityje inovacijas vertinant kaip naujų produktų sukūrimą, veikiamą bandymų ir klaidų procesų. Naujų idėjų ir produktų atranka yra sąlygojama antrepreniero sugebėjimų ir tam tikros aplinkos (konteksto) veiksnių sąveikos. Evoliucinė ekonomika susijusi su ilgalaikiais kintančių ekonominių struktūrų procesais, ypatingą dėmesį skiriant technologijai ir ekonomikos dalyviams. Inovacijos ir mokymasis yra ypatingai svarbūs evoliucinės ekonomikos veiksniai, kurie užtikrina nuolatinį ekonominių struktūrų įvairovės didėjimą priešingai negu daugumoje pagrindinių ekonomikos teorijų, kuriose didžiausias dėmesys skiriamas gamybos funkcijai ir „tipiškai“ įmonei. Heterogeniškumas, skirtingumas, kompleksiškas ir neapibrėžtumas yra įvardijami kaip pagrindiniai evoliucinės ekonomikos teorijos aspektai (Martin, 2009).

Regionų unikalumo teoriniai klasifikavimo principai. Atlikus ekonomikos teorijų analizę, išskiriami veiksniai, kurie gali būti naudojami atliekant kompleksinį regionų unikalumo ekonominį vertinimą. Šios teorijos papildomai padeda atskleisti regionų konkurencingumo veiksnius, tačiau jose nevertinamas teritorinis aspektas, kuris yra labai svarbus, analizuojant regionų unikalumą. Remiantis šiomis ekonomikos teorijomis, regionus pagal jų unikalumą galima suskirstyti į 3 grupes: regionai kaip specializacijos teritorijos, regionai kaip pajamų didinimo šaltinis ir regionai kaip žinių centrai.

Remiantis šiomis teorijomis, regionai gali būti skirstomi į tris grupes pagal numatytus tikslus, siekiant didinti regiono specializaciją, parinkti priemones, didinančias regiono pajamas bei siekti kurti regioną kaip žinių centrą. Regionų unikalumo bei jo ekonominio pranašumo vertinimui šių teorijų pateikiamos prielaidos bei veiksniai padeda apibrėžti pagrindinį regiono unikalumo kaip ekonominio pranašumo tipą.

Ekonomikos teorijų analizė atskleidė, kad kiekvienas laikotarpis, kurio metu ekonomikos teorijos buvo sukurtos, pasižymėjo tam tikrais išskirtiniais veiksniais, kurie buvo svarbūs to laikotarpio ekonominių tikslų siekimui atskirose

valstybėse arba regionuose. Dalis šių veiksnių nebeatitinka šio laikotarpio valstybių, regionų ar regionų grupių ekonominio pranašumo kūrimo logikos dėl pasikeitusių ekonominių sąlygų ir kitų aplinkybių. Tačiau kitos ekonominio veikimo apraiškos yra svarbios ir pritaikytinos ekonominių pranašumų siekimui šiuo laikotarpiu.

Klasikinės ir neoklasikinės ekonomikos teorijos atsiradimo laikotarpiu daugiausia dėmesio buvo skiriama gamybos veiksnių pasiskirstymo vertinimui, valstybių turimiems absoliutiems ir santykiniais pranašumams bei ekonominės laisvės užtikrinimui, kurie regionų unikalumo ekonominio vertinimo procese neatlieka teorijoje įvardijamo vaidmens. Prekybos augimas buvo skirtas ne tik vidaus rinkai, bet siekiama pereiti nuo autarkijos prie laisvos prekybos. Keino teorijoje didelis vaidmuo skiriamas netobuloms rinkoms ir jų daromai įtakai regionų skirtumams formuotis, todėl dėl šios priežasties įvardijamas regionų konvergencijos tikslas, galimas įgyvendinti naudojant ekonominės politikos priemones. Ekonomikos augimo teorijoje svarbiausią vaidmenį atlieka šalies ekonominio augimo tikslas, parenkant tam reikalingas priemones, pabrėžiant laisvos ir atviros prekybos svarbą, tiesioginių užsienio investicijų įtaką, pagalbinių priemonių taikymo efektyvumą. Įvardijama sąlyga, kad norint didinti šalies ar regiono ekonominio augimo tempus, turi būti didinamas žemės ūkio ir investicijų vaidmuo. Priešingai nei regionų unikalumo ekonominio pranašumo skatinimo metu, ekonominio augimo metu tarpregioniniai skirtumai dažniausiai išlieka, o kartais net dar labiau išryškėja. Ekonominio augimo teorijos atsiradimo laikotarpiu visas ekonomikos procesas buvo orientuotas į gamybos pajėgumų suvienodinimą, neįvardijant, kad gali būti kuriami skirtingos veiklos sritys, teikiamos įvairios paslaugos, tokiu būdu siekiant užsibrėžtų ekonominių tikslų ir pasitelkiant skirtingas priemones. Nauja prekybos teorija buvo orientuota į prekybos augimo sąlygų identifikavimą, siekiant skatinti prekybos augimą tarp pramoninių šalių, turinčių panašias savybes, o vidaus pramonės gaminių dominavimą įvardijant kaip išskirtinį šios prekybos bruožą. Dėmesys skiriamas vietinės pramonės dydžiui, kuris daro įtaką patiriamiesiems kaštams ir šalies vidinės masto ekonomijos efektyvumui.

Kita vertus, šiose ekonomikos teorijose galima rasti tam tikrų sąsajų, kurios išlieka svarbios iki pat XXI amžiaus, kai vis daugiau dėmesio skiriama regionų ekonominiams pranašumams formuoti pagal jų turimus arba galimus sukurti unikalius bruožus. Klasikinėje ir neoklasikinėje ekonomikos teorijose įvardijamas absoliutus ir palyginamasis pranašumas yra svarbus regionų unikalumo ekonominiam pranašumui formuoti, kadangi šie pranašumai leidžia pasinaudoti regiono turimais išskirtiniais bruožais, kai ekonominio pranašumo siekiama ne konkuruojant dėl panašių paslaugų ar prekių krepšelio, bet siūlant unikalų produktą ar paslaugą. Šiose teorijose įvardijami išsivysčiusių – besivystančių šalių ar šiaurės ir pietų šalių skirtumai išlieka svarbūs iki šių dienų, ir šių skirtumų

mažinimui nebūtinai turi būti taikomi tokie patys infrastruktūros ar gamybos didinimo standartai, o kaip tik pasitelkiama unikalų turimų vietinių išteklių panaudojimo galimybės. Darbo pasidalijimas ar specializacija, apibrėžiama klasikinėje ir neoklasikinėje teorijose, sėkmingai gali būti taikoma kuriant šio laikotarpio pranašumus, kuriant regiono ekonominius pranašumus, pasinaudojant unikaliais ištekliais, kadangi specializacija padeda sutelkti efektyvų šių išteklių panaudojimą siekiant ekonominio pranašumo. Keinsio teorijoje įvardijama valstybės kišimosi į ekonominį gyvenimą politika, arba dar kitaip vadinama valstybės intervencinė politika, buvo siekiama didinti valstybės gerovę arba valstybę sudarančių regionų gerovę. Tokiais pavyzdžiais įvardijama viešųjų investicijų skatinimas, subsidijų įmonėms teikimas dėl tam tikrų priežasčių, skurdesnių regionų rėmimas. Dauguma šios intervencinės politikos priemonių naudojamos iki šiol ne tik atskirų valstybių ir jų sudarančių regionų mastu, bet taip pat ir Europos Sąjungos mastu, įgyvendinant tam tikras programas, kuriomis tai pat siekiama skatinti investicijas, teikti paramą tam tikroms grupėms ar remti skurdesnius regionus. Nauja ekonominio (endogeninio) augimo teorija priešingai nei ekonominio augimo teorija nebuvo skirta vien ekonominio augimo priemonių panaudojimo vertinimui ir skatinimui, siekiant didinti valstybių ekonominį augimą. Naujojoje ekonominio augimo teorijoje jau siekiama paaiškinti, kodėl kai kurios valstybių ekonomikos veikė sėkmingai, o kitos tuo tarpu patyrė nesėkmę. Šiuo laikotarpiu tampa svarbus žinių kaupimas, žmogiškasis kapitalas, technologinis progresas. Šie veiksniai išlieka svarbūs ir regionų unikalumo kūrimo ir formavimo procese. Naujoje prekybos teorijoje įvardijami veiksniai svarbūs siekiant panaudoti regiono unikalios pranašumus. Visų pirma, svarbus šioje teorijoje įvardijamas principas apie vartotojų gaunamą naudą dėl produktų įvairovės, didesnės paklausos vidaus rinkoje formavimas, kuris leidžia panaudoti vietinius išteklius, užuot juos eksportuojant. Auganti motyvacija specializuotis svarbi ir regionų unikalumui panaudoti, pasirenkant svarbiausius turimus unikalios bruožus, galinčius padėti stiprinti regiono ekonominius pranašumus. Kvalifikuota darbo jėga, specializuota infrastruktūra, tiekėjų tinklas, pritaikyta technologija yra kiti svarbūs regiono unikalumo panaudojimo procese reikalingi veiksniai. Miesto augimo teorijoje įvardijamas miestų – regionų (miestų sistemų) vaidmuo yra svarbus regionų ekonominio augimo procese, kadangi miestai ir regionai yra pagrindiniai ekonominės gerovės kūrimo ir kaupimo centrai. Miestų sistemos sudaro prielaidas papildomiems žinių mainams tarp įvairių įmonių tame regione ir tuo pačiu užtikrina didėjančią gražą (pajamas). Miestuose ir regionuose esanti įvairovė lemia reikšmingą vaidmenį regionų gerovei užtikrinti.

Principai, svarbūs regionų unikalumui formuoti bei jų skirtumai nuo regionų unikalumo formavimo principų, remiantis ekonomikos teorijomis, analizė pateikiama 1.8 lentelėje.

1.8 lentelė. Ekonomikos ir regionų plėtros teorijose identifikuojami principai, svarbūs regionų unikalumo ekonominio vertinimo metodikos kūrimui

Table 1.8. Main principles of economic and regional development theories important for the creation of economics assessment tools of the uniqueness of the regions

Teorijos pavadinimas	Veiksniai, svarbūs regionų unikalumui formuoti	Veiksniai, besiskiriantys nuo regionų unikalumo formavimo principų
Klasikinė ir neklasikinė ekonomikos teorijos	Dėmesys absoliutiems ir palyginamiems pranašumams. Regionuose turi būti taikomi tokie patys valdymo principai, kaip ir valstybės mastu. Skirtumai tarp šiaurės–pietų, išsivysčiusių–besivystančių šalių prekybos. Darbo pasidalijimas (specializacija).	Ekonominė laisvė. Dėmesys gamybos veiksnių pasiskirstymui. Prekybos augimas (perėjimas nuo autarkijos prie laisvos prekybos).
Keinso teorija	Valstybės vykdoma intervencinė politika, įgyvendinant ekonominius tikslus, siekiant valstybės/regionų gerovės.	Netobulos rinkos sudaro sąlygas regionų skirtumams formuotis. Regionų konvergenciją galima pasiekti naudojant ekonominės politikos priemones.
Ekonominio augimo teorija	Plėtros fondai.	Žemės ūkio ir investicijų vaidmens svarba didinant šalies ekonominio augimo tempus. Laisva prekyba. Užsienio investicijos. Ekonominio augimo metu tarp-regioniniai skirtumai išlieka, o kartais net dar labiau išryškėja.
Nauja ekonominio (endogeninio) augimo teorija	Žinių kaupimo svarba. Žmogiškojo kapitalo svarba. Technologinis progresas.	
Nauja Prekybos teorija	Vartotojų gaunama nauda dėl produktų įvairovės. Didesnės paklausos vidaus rinkoje formavimas. Auganti motyvacija specializuotis. Įgyti lyginamieji pranašumai. Kvalifikuota darbo jėga, specializuota infrastruktūra, tiekėjų tinklas, pritaikyta technologija.	Masto ekonomija. Prekybos augimas tarp panašių pramoninių šalių. Vidaus pramonės gaminių dominavimas. Monopolinė konkurencija.
Miesto augimo teorija	Miestai-regionai (miestų sistemos) yra pagrindiniai ekonominės gerovės kūrimo ir kaupimo centrai.	-

Ši analizė atskleidė, kad ekonomikos teorijose nėra atsižvelgiama į regionų unikalumo ekonominio vertinimo svarbą, kuris šiuo laikotarpiu tampa ypatingai svarbus, atsižvelgiant į regiono turimų vietinių išteklių ribotumą, augančią žmoniškųjų išteklių ir žinių visuomenės svarbą, turimų gamtinių, kultūrinių ir kitų unikalumo tipų apraiškas regionuose. Remiantis šiomis aplinkybėmis, galima daryti išvadą, kad šiuolaikinės ekonomikos teorijos turi būti papildytos nauja regionų unikalumo ekonominio vertinimo dimensija, kurios pagrindu būtų galima atlikti regionų unikalumo ekonominį vertinimą, siekiant didinti regionų gerovę, panaudojant turimus išskirtinius regiono vietinius išteklius, kuriant regiono išskirtinumą ir pranašumą, didžiausią dėmesį skiriant ne konkurencijos didinimui, bet bendradarbiavimo galimybių stiprinimui, užtikrinant darnią regiono plėtrą ir atsakingą išteklių naudojimą.

1.4.2. Globalizacijos, Europos integracijos bei darnios plėtros teorijų pritaikymas regionų unikalumo ekonominiam vertinimui

Europos integracija yra viena ryškiausių globalizacijos apraiškų Europoje. Vykstantys globalizacijos ir integracijos procesai sukuria įvairaus pobūdžio netolygumus Europos Sąjungoje, ypatingai vertinant jų daromą poveikį Europos regionams (Wallace, 2010; Wiener, 2009; Melnikas, Chlivickas, 2011; Hix, 2011; Fligstein, 2010, Stiglitz, 2006)). Dėl šių priežasčių Europos Sąjungoje dar XX a. 6 dešimtmečio pabaigoje buvo įvesta regioninės politikos sąvoka, kurį žymėjo regioninės politikos ES pradžia, siekiant stiprinti Europos integracijos procesus. Globalizacijos ir integracijos pokyčiai skirtingose ES valstybėse narėse vyksta nevienodu mastu, skirtingais tempais. Šiomis aplinkybėmis būtina kaupti dėmesį darniai plėtrai, kuri padėtų užtikrinti šių procesų sklandų įgyvendinimą. Regionų unikalumo ekonominiam vertinimui integracijos procesų kontekste būtina adekvačiai pritaikyti globalizacijos, Europos integracijos bei darnios plėtros teorijas.

Globalizacijos procesai daro ženklią įtaką socialinėms, ekonominėms, ir aplinkosauginėms visuomenės vystymosi galimybėms, politinei raidai, kultūrai, mokslo ir technologijų pažangai bei kitoms visuomeninio gyvenimo sritims per naujas tarptautiškumo aplinkybes išreiškiančio ir tolesnę visuomenės raidą bei visuomenės gyvenimo pokyčius nulemiančio konteksto susidarymą.

Svarbiausi globalaus konteksto požymiai, darantys įtaką regionų unikalumo mažėjimui, yra globaliu mastu vykstantys bendri kultūros, ekonominių, socialinių, informacinių ir kitų aplinkų supanašėjimo procesai (Eitzen, Zinn, 2011; Steger, 2010; Rodrik, 2012; Tvaronavičienė, Grybaitė, 2013; Dicken, 2003; Kirkbride, 2001). Visuomenės gyvenimo, jos veiklos bei raidos praktikoje pamažu įsivyrąja identiški modeliai, standartai, veiklos ir pokyčių stereotipai, įgaunantys tam tikrų universalių modelių, veiklos, pokyčių bei apraiškų prasmę (Ritzer,

2011; Held, 2002; Sangmon, 2002). Melnikas savo darbuose pabrėžia, kad visuomenės gyvenimas, veikla bei raidos praktika vis labiau supanašėja, viso pasaulio mastu sklinda identiškos vertybės, identiški suvokimai, stereotipai, panašūs technologiniai, vadybiniai ir kitokie sprendimai, išreiškiantys supanašėjimo procesų universalizaciją bei intensyvėjantį šių procesų evoliucionavimą globaliu mastu (Melnikas, 2011). Šiuos pokyčius lemia tarptautinės ar globalios kilmės veiksniai, darantys įtaką ekonomikos, energetikos, transporto, kultūros ir kitiems sektoriams. Globalizacijos procesai įtakoja esminius kokybinius pokyčius visose socialinio, ekonominio, politinio, kultūros, mokslo, verslo ir viešosios veiklos srityse (Eitzen, Zinn, 2011; Perraton, 2001; Dicken, 2003).

Siekiant spręsti globalizacijos iššūkius, būtina tinkamai reaguoti į išskylančias naujas problemas ir priimti reikalingus sprendimus visose šiuolaikinės visuomenės gyvenimo srityse. Regionų turimi unikalūs išteklių globalizacijos sąlygomis susiduria su iššūkiais ir grėsmėmis dėl turimo unikalumo mažėjimo arba išnykimo grėsmės, todėl atskiros valstybės ir organizacijos siekia spręsti šį klausimą. Pavyzdžiui, Europos Sąjungoje, šalia ES pilietybės, kiekvienas valstybės narės pilietis turi ne tik savo pilietybę, bet ir galimybę pasinaudoti daugeliu ES iniciatyvų, kuriomis siekiama išsaugot šalių turimą kultūrinį identitetą, paveldą ir išskirtinumą.

Regiono unikalių išteklių panaudojimas, siekiant kurti didesnę pridėtinę vertę regione ar sukurti daugiau darbo vietų, gali suteikti regionui ne tik ekonominę naudą, tačiau tuo pačiu užtikrinti turimų unikalių išteklių išsaugojimą, siekiant atsiriboti nuo globalizacijos įtakos, mažinančios turimų išskirtinių išteklių vertę.

Siekiant mažinti globalizacijos ir integracijos įtaką regionams, gali būti pasiūlytos darnios plėtros teorijos, kurios siūlo pasitelkti naujos kokybės ir aplinkos standartus, siekiant ekonominio augimo, tolygaus vystymosi, gyvenimo kokybės gerinimo rezultatų. Darni plėtra gali būti įvardijama kaip svarbi daugelio valstybių, organizacijų, individų ir kitų subjektų tikslas, ją taikant ne tik organizacinėje, bet ir socialinėse aplinkose.

Tradiciniai požiūriai į darnią plėtrą akcentuoja būtinumą užtikrinti skirtingos kilmės raidos procesų ir pokyčių tarpusavio suderinamumą ir subalansavimą. Moksliniuose darbuose dažniausiai akcentuojami tokie prioritetai, kaip būtinumas užtikrinti ekonominės raidos ir socialinių pokyčių harmoniją, pastangos išvengti neigiamų ekologinių pasekmių, visapusiško gamtos išteklių saugojimo prioritetai, griežtesnių ekologinių, socialinės saugos bei aplinkos apsaugos standartų taikymą ir pan. (Melnikas, 2011). Darnios plėtros problemomis dažniausiai įvardijamos aplinkybės, kurios atspindi tam tikroje sistemoje vykstančių pokyčių bei raidos ar plėtros procesų netolygumą ir tarpusavio nesuderinamumą, kai dėl netolygumo ir nesuderinamumo kyla ar gali kilti grėsmė pačios sistemos stabilumui.

Regionų ekonominės veiklos skatinimas, remiantis turimų unikalių išteklių panaudojimu, dažniausiai užtikrina darnios plėtros principų įgyvendinimą. Visų pirma dėl to, kad yra naudojami vietiniai išteklių, ir toks jų panaudojimas užtikrina vertės kūrimo grandinės tam tikrų grandžių atsisakymo, t. y. nereikalauja papildomų veiksmų tam tikruose etapuose (pvz., išvengiama transportavimo kaštų, su transportavimu susijusių kitų resursų naudojimo, pvz., kuro naudojimo ir su tuo susijusios taršos, sandėliavimo ir kitų išlaidų). Kita vertus, naudojant unikalius regiono turimus resursus, taikomi atsakingo naudojimo, nekenkimo, vietinės bendruomenės įtraukimo ir dalyvavimo bei kiti susiję principai.

Globalizacijos keliami iššūkiai, Europos integracijos ir darnios plėtros veiksniai, įtakojantys regionų plėtrą, skatina naujų ekonominių sprendimų paiešką, formuojant regioninę politiką ES bei organizuojant regionų plėtros įgyvendinimo strategijas. Regionų unikalių išteklių vertinimo metu, siekiant panaudoti šiuos išteklius kuriant didesnę pridėtinę vertę regione, turi būti įtraukti visi veiksniai ir aplinkybės, darančios įtaką unikalių išteklių panaudojimui. Naujų aplinkybių įvertinimui gali būti naudojami įvairūs ekonominiai indeksai, pateikiantys apibendrintą vertinimo rezultatą.

1.5. Ekonominių indeksų kūrimo principai ir jų pritaikymas regionų unikalumo ekonominiam vertinimui Europos integracijos procesų kontekste

Šiuolaikiniuose šalių ir regionų vertinimo tyrimuose, atliekamuose įvairiose mokslo institucijose, pasauliniuose tyrimų centruose ir organizacijose, dažniausiai naudojamos indeksais paremtos valstybių ir regionų vertinimo metodikos (pvz., Pasaulio ekonomikos forumo, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos, Tarptautinio vadybos plėtros instituto atliekami valstybių ir regionų konkurencingumo indeksų skaičiavimai). Tarp visų tyrimų dominuoja konkurencingumo indeksų skaičiavimas, vertinant valstybių ar šalies regionų konkurencingumą.

Ne ekonominius santykius vertinančios institucijos ir organizacijos atlieka ir kitokio pobūdžio valstybių ir regionų indeksų skaičiavimą, priklausomai nuo tyrimo tikslo. Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Organizacija atlieka Žmogaus socialinės raidos indekso skaičiavimus ir rezultatų vertinimus, kuriuo matuojama visų pasaulio valstybių gyventojų vidutinė gyvenimo trukmė, raštingumo, švietimo ir pragyvenimo lygis. Šis indeksas naudojamas socialinėms pragyvenimo sąlygoms valstybėse vertinti, kiekvienais metais rengiant Žmogaus socialinės raidos ataskaitas (Human Development Report, 2011). Jungtinių Tautų Organizacija taip pat organizuoja pasaulio šalių Laimės indekso skaičiavimus, kuriuos atlieka JAV Kolumbijos universiteto mokslininkai. Šiuo indeksu siekiama įvertinti, kaip

žmonės vertina savo sveikatą, galimybę turėti darbą, šeimą, politines laisves, korupcijos lygį, ekonominę gerovę, pasitenkinimą gyvenimu, žmonių požiūrį vienu į kitus, bendravimo tradicijas, kultūrą ir kt. (Helliwell, 2011). Prie indeksų dar galima paminėti kitų institucijų skaičiuojamus indeksus, pvz., Korupcijos suvokimo indeksas, Pilietinių galių indeksas, Vartotojų kainų indeksas, Migrančių integracijos indeksas ir kt.

Indeksų skaičiavimo principai ir metodikos yra skirtingos, atsižvelgiant į tyrimo aprėptį, analizuojamo proceso ar veiksnių kompleksiskumą, norimus gauti ir panaudoti tyrimo rezultatus ir pan.

Ekonominių indeksų naudojimo ir taikymo praktika. Valstybių ekonominiai vertinimai dažniausiai atliekami skaičiuojant valstybių arba regionų konkurencingumo indeksus ir reitinguojant valstybes ir regionus nuo didžiausių balų skaičių gavusios valstybės ar regiono iki mažiausių balų skaičių gavusios valstybės ar regiono. Dauguma šių vertinimų yra atliekami taikant daugiakriterio vertinimo metodus, ekspertinio metodo pagalba suteikiant tam tikrus svorius išskirtoms rodiklių grupėms pagal jų svarbą vertinimo poreikiams atlikti.

Ekonominių indeksų naudojimo ir taikymo patirčiai įvertinti buvo atrinktos tarptautinių organizacijų ir atskirų šalies mokslo įstaigų darbai valstybių ir regionų vertinimo tematika, kuriuose naudojama indeksų metodika:

- Pasaulio ekonomikos forumo (angl. *World Economic Forum*);
- Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (angl. *OECD*);
- Tarptautinio vadybos plėtros instituto (angl. *The IMD Institute*);
- Tarptautinio konkurencingumo centro (angl. *The Centre for International Competitiveness*).

1.9 lentelėje pateikiami svarbiausi indeksų kūrimo metodologiniai principai ir indeksą sudarančių veiksnių tematinės grupės.

Indeksų naudojimas leidžia ne tik kompleksiskai įvertinti pačios šalies mikroekonominę ir makroekonominę aplinką, bet ir ją palyginti su kitomis šalimis. Atlikus pasirinktų organizacijų indeksų metodikų rengimo principus, galima daryti išvadą, kad vienuose indeksų naudojimo praktikose yra pasitelkiami tik statistiniai duomenys, kituose papildomai naudojami ir apklausos rezultatų duomenys. Statistiniams duomenims paprastai suteikiamas didesnis svoris, lyginant su apklausų rezultatų duomenims suteikiamu svoriu. Rodiklių skaičius kinta priklausomai nuo to, kiek sričių yra įtraukiama į kiekvieno indekso skaičiavimo metodiką. Pasirinktų rodiklių grupių skaičius taip pat kinta nuo atliekamo vertinimo tikslo – vienuose indeksų skaičiavimo metodikose rodiklių grupių skaičius yra pakankamai didelis (pvz., Pasaulio ekonomikos forumas naudoja 12 rodiklių grupių, skaičiuodamas valstybių konkurencingumo indeksą), kituose ženkliai mažesnis (pvz., Tarptautinis vadybos plėtros institutas naudoja 4 rodiklių grupes, skaičiuodamas valstybių konkurencingumo indeksą). Rodiklių skaičiaus kiekis nepriklauso nuo rodiklių grupių kiekio – Tarptautinis vadybos plėtros institutas,

išskirdamas tik 4 rodiklių grupes, indekso skaičiavimams atlikti naudoja 331 rodiklį, o Pasaulio ekonomikos forumas, kurio metodikoje yra išskirta net 12 grupių, iš viso naudoja 100 rodiklių.

1.9 lentelė. Indeksų kūrimo principai ir rodiklių grupės

Table 1.9. Main principles of index creation techniques and indicator groups

Institucijos ir ataskaitos pavadinimas	Duomenų tipai	Rodiklių grupės ir jų skaičius
Tarptautinis vadybos plėtros institutas (angl. <i>The IMD Institute</i>) Pasaulio konkurencingumo metraštis (angl. <i>The IMD's World Competitiveness Yearbook</i>)	1) Statistiniai 2) Atrinktų įmonių vadovų apklausos duomenys Statistiniai duomenys sudaro 2/3 svorio, apklausos rezultatai – 1/3 svorio.	Ekonominės veiklos rezultatai Vyriausybės efektyvumas Verslo efektyvumas Infrastruktūra Kiekvienos grupės svoris ¼. Rodiklių skaičius 331.
Pasaulio ekonomikos forumas (angl. <i>The World Economic Forum</i>) Pasaulio konkurencingumo ataskaita (angl. <i>Global Competitiveness Report</i>)	1) Statistiniai 2) Atrinktų įmonių vadovų apklausos duomenys	Institucijos; infrastruktūra Makroekonominė aplinka Sveikata ir pagrindinis išsilavinimas Aukštasis išsilavinimas ir mokymai Prekių rinkos efektyvumas Darbo rinkos efektyvumas Finansų rinkos plėtra Technologinis pasirengimas Rinkos dydis Verslo patirtis Inovacijos Rodiklių skaičius 100.
Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (angl. <i>OECD</i>) Regionų augimo ataskaita (angl. <i>How regions grow: trends and analysis</i>)	Statistiniai	Bendros augimo tendencijos (naudojant regionų BVP rezultatus) BVP augimo sudedamųjų dalių analizė Svarbiausių regionų augimą skatinančių veiksnių vertinimas
Tarptautinio konkurencingumo centras (angl. <i>The Centre for International Competitiveness</i>) Pasaulio žinių konkurencingumo indekso ataskaita	Statistiniai	Žinių konkurencingumas Darnus konkurencingumas Produktyvumo konkurencingumas

1.9 lentelės pabaiga

Tarptautinio konkurencingumo centras (angl. <i>The Centre for International Competitiveness</i>) Europos konkurencingumo indekso ataskaita (angl. <i>European Competitiveness Index</i>)	Statistiniai	Kūrybiškumas Ekonominiai rezultatai Infrastruktūra Užimtumas žinioms imliuose sektoriuose Švietimas
--	--------------	---

Vertinant šių organizacijų indekso sukūrimo ir jam priklausančių rodiklių parinkimo logiką, galima išskirti, kad rodikliai yra parenkami atsižvelgiant į paklausos ir pasiūlos veiksmus, esančius kiekvienoje vertinamoje šalyje vertinimo momentu. Vis dėl to paklausos veiksmių sąlygojami rezultatai sudaro esminę šių konkurencingumo tyrimų pagrindą, kadangi visų institucijų atliekamuose tyrimuose dominuoja rodikliai, vertinantys statistinius duomenų rezultatus per tam tikrą laikotarpį.

Indekso kūrimo metodologiniai principai Pasaulio konkurencingumo metraštyje. Šveicarijoje įsikūręs Tarptautinis vadybos plėtros institutas (angl. *The IMD institute*) kasmet atlieka pasaulio šalių konkurencingumo vertinimą, kuriame atliekami 59 šalių vertinimai. Šis ataskaita yra naudojama ne tik šalių ekonominių ir kitų sričių rezultatų įvertinimui, bet ir siekiant tolimesniame etape parengti rekomendacijas, skirtas priimti reikalingus sprendimus, siekiant toliau sėkmingai skatinti šalių ekonominę veiklą. Ekonominės veiklos skatinimas yra paremtas ne tik konkurencingumo didinimo priemonių pasiūlymu, bet taip pat siekiant ir socialinių tikslų užtikrinimo – priemonių parinkimą organizuoti taip, kad būtų subalansuoti ekonominiai imperatyvai su valstybės socialiniais poreikiais, kylančiais iš istorijos, vertybių sistemos ir tradicijų“ (The IMD’s World Competitiveness Yearbook, 2011).

BVP vienam gyventojui tyrime naudojamas kaip bendras konkurencingumo rodiklis, tačiau pagrindiniu rodikliu įvardijamas gyvenimo standartų rodiklis. Pasaulio konkurencingumo metraštyje taip pat vertinamos valstybių galimybės kurti aplinką, kurioje įmonės gali konkuruoti. Tyrime akcentuojamas ekonominės aplinkos konkurencingumas, o ne valstybės bendras ekonominis konkurencingumas. Vertinimui atlikti yra naudojama indeksų metodika, taikant daugiakriterio vertinimo principus. Konkurencingumo indeksą sudaro 4 rodiklių grupės, kurioms priklauso 331 rodiklis. Rodiklių grupės yra šios:

- ekonominės veiklos rezultatai;
- vyriausybės efektyvumas;
- verslo efektyvumas;
- infrastruktūra.

Kiekvieną rodiklių grupę sudaro penki papildomi rodikliai, skirti detaliau įvertinti pasirinktą sritį. Iš viso yra 20 papildomų rodiklių (1.10 lentelė).

1.10 lentelė. Valstybių ekonominės aplinkos konkurencingumo matavimo rodikliai
Table 1.10. Indexes for assessment of competitiveness of economic environment

Ekonominės veiklos rezultatai	Vyriausybės efektyvumas	Verslo efektyvumas	Infrastruktūra
Vidaus ekonomika	Viešieji finansai	Produktyvumas	Pagrindinė infrastruktūra
Tarptautinė prekyba	Fiskalinė politika	Darbo rinka	Technologinė infrastruktūra
Tarptautinės investicijos	Institucinė aplinka	Finansai	Mokslo infrastruktūra
Užimtumas	Verslui skirti teisės aktai	Valdymo praktika	Sveikata ir aplinka
Kainų lygis	Socialinė sistema	Nuostatos ir vertybės	Švietimas

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis The IMD's World Competitiveness Yearbook, 2011.

Kiekviena papildoma rodiklių grupė, nepriklausomai nuo jai priklausančių rodiklių kiekio, turi vienodą svorį, skaičiuojant bendrą konkurencingumo reikšmę, tai yra kiekvienai grupei priklauso po 5 proc. svorio (iš viso $20 \times 5 \text{ proc.} = 100 \text{ proc.}$). Rezultatų skaičiavimui naudojami statistiniai bei vadovų apklausos rezultatų duomenys. Galutiniame vertinime statistiniams duomenims suteikiama $2/3$ svorio, apklausos rezultatams – $1/3$. Apskaičiavus dvidešimties papildomų rodiklių bendrą konsoliduotą rezultatą, sudaromas valstybių sąrašas pagal konkurencingumą. Valstybių ekonomika yra ranguojama pagal rodiklių, sudarančių vertinimo sistemą, rezultatus.

Dauguma ekspertų, vertinančių pasaulio konkurencingumo metraštį, jo privalumu įvardija naudojamų rodiklių sąrašą bei jų kiekį, tačiau pabrėžia, kad santykinių svorių bei regresinės analizės nenaudojimas mažina atskaitos analitinę vertę. Šio tyrimo ilgaamžiškumas leidžia nustatyti pasikartojančius veiksnius, kurie yra svarbūs šalies konkurencingumui užtikrinti.

Indekso kūrimo metodologiniai principai Pasaulio konkurencingumo ataskaitoje. Pasaulio ekonomikos forumas (angl. *World Economic Forum*) kiekvienais metais rengia „Global Competitiveness Report“ ataskaitą, kurioje pateikiami išsamūs valstybių konkurencingumo vertinimai. Nuo 2005 m. konkurencingumui apskaičiuoti buvo pradėtas naudoti globalaus konkurencingumo indeksas (angl. *Global Competitiveness Index*), kuriuo matuojamas valstybės konkurencingumas, apimantis šalies mikroekonominius ir makroekonominius rodiklius (World Economic Forum, 2010; Sala-i-Martin, Blanke, 2009).

Pasaulio ekonomikos forumas konkurencingumo sąvoką apibrėžia kaip institucijų, įgyvendinamų politikų ir veiksmų rinkinį, kuris padeda įvertinti valstybės produktyvumo lygį, kuriuo tyrime vertinamas šalies gerovės tvarumas. Ataskaitoje įvardijama, kad produktyvumo lygį šalies ekonomikoje įtakoja investicijų (fizinių, žmogiškųjų ir technologinių) suteikiama grąža. Kadangi investicijų grąžos dydis yra pagrindinis ekonomikos variklis, konkurencingesnė ekonomika ilgalaikėje perspektyvoje turi didesnio augimo perspektyvas.

Pasaulio ekonomikos forumo globalaus konkurencingumo ataskaitoje konkurencingumo indeksą sudaro nekintami ir kintami veiksniai: nors šalies produktyvumas yra apibrėžiamas kaip galimybė užtikrinti aukštą pajamų lygį, konkurencingumas taip pat yra vienas iš pagrindinių veiksnių, sąlygojančių investicijų grąžą, lemiančių ekonominio augimo potencialą.

Rengiant konkurencingumo indekso metodiką, buvo parenkami produktyvumą ir konkurencingumą lemiantys veiksniai. Pasaulio ekonomikos forumo mokslininkai pabrėžia, kad ekonomistai jau daug metų bando nustatyti šiuos veiksnius, pradėdant nuo A. Smito, kuris dėmesį skyrė specializacijai ir darbo pasidalijimui, vėliau neoklasikinės ekonomikos teorijų atstovai, pabrėžę investicijų į fizinį kapitalą ir infrastruktūrą svarbą ir dabartiniai ekonomistai, dėmesį skiriantys kitoms priemonėms, tokioms kaip švietimas ir mokymai, technologinis progresas, makroekonominis stabilumas, efektyvus valdymas, įmonės patirtis, marketingo strategija ir kt. Nors visos šios idėjos yra svarbios, galima rasti bendrą šių rodiklių derinį – keletas ar daugiau veiksnių, kuriuos siūlo skirtingi ekonomistai, gali būti tinkami tam pačiam laikotarpiui ir panaudoti bendram rodiklių rinkinio sudarymui. (World Economic Forum, 2010; Sala-i-Martin, Blanke, 2009). Konkurencingumo indekso rodikliai yra suskirstyti į 12 grupių (1.11 lentelė).

1.11 lentelė. Konkurencingumo indekso rodiklių suskirstymas

Table 1.11. Groups of indicators for competitiveness index

Valstybių konkurencingumo vertinimo rodiklių grupių sąrašas		
Institucijos	Aukštasis išsilavinimas ir mokymai	Technologinis pasirengimas
Infrastruktūra	Prekių rinkos efektyvumas	Rinkos dydis
Makroekonominė aplinka	Darbo rinkos efektyvumas	Verslo patirtis
Sveikata ir pagrindinis išsilavinimas	Finansų rinkos plėtra	Inovacijos

Indekso skaičiavimui naudojami daugiakriterio vertinimo metodai. Kiekviena rodiklių grupė turi vienodą svorį. Iš viso naudojama 100 rodiklių. 2010–2011 metų Pasaulio ekonomikos forumo tyrime dalyvavo 139 šalys.

Regionų ekonominio vertinimo metodologiniai principai Regionų augimo ataskaitoje. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (toliau – EBPO) yra unikalus forumas, kuriame trisdešimties šalių vyriausybės kartu analizuoja ekonominius, socialinius ir aplinkosauginius globalizacijos keliamus iššūkius. EBPO tikslas yra padėti vyriausybėms reaguoti į naujus pokyčius ir galimybes, tokius kaip bendras problemų sprendimas, informacinė ekonomika, senėjančios visuomenės keliama iššūkiai. Organizacija siekia vyriausybėms sudaryti galimybes pasikeisti politine patirtimi, ieškoti sprendimų bendroms problemoms išspręsti, pasinaudoti gerosios praktikos pavyzdžiais bei koordinuoti vidinę ir tarptautinę politiką. Nuo 1999 metų EPBO įsteigė Teritorinį plėtros politikos komitetą, kurio vienas iš tikslų yra atlikti regionų ekonominį vertinimą.

2009 m. EPBO studijoje „Regionų augimas: tendencijos ir analizė“ yra atliekamas bendras EPBO priklausančių regionų ekonominis vertinimas ir regionų netolygumų analizė bei identifikuojami pagrindiniai regionų konkurencingumą lemiantys veiksniai. Tyrimo rezultatai suskirstyti į 3 grupes: 1) bendros augimo tendencijos (naudojant regionų BVP rezultatus), 2) BVP augimo sudedamųjų dalių analizė, 3) svarbiausių regionų augimą skatinančių veiksnių poveikio vertinimas, atliekant parametrinę analizę (OECD, 2009).

Remiantis 2009 m. tyrimo duomenimis, įvardijami šie pagrindiniai regionų plėtros rezultatai:

1. Regionų ekonominių rodiklių skirtumas yra daug didesnis negu rodiklių skirtumai tarp valstybių. BVP, BVP vienam gyventojui ir darbo našumo skirtumai yra daug didesni tarp EBPO regionų negu tarp valstybių. Šie ekonominių rodiklių rezultatai atskleidžia nevienodą regionų situaciją, kuri susiformuoja dėl skirtingų regionų turimų lyginamųjų pranašumų, jų išsivystymo lygio bei viešosios politikos sprendimų.

2. Kaimo ir miesto regionų ekonominės veiklos rezultatai ženkliai skiriasi, tačiau augimo potencialas yra numatomas šių abiejų tipų regionuose. Nors miesto regionai dažniausiai yra turtingesni, ekonominio augimo potencialas yra įvardijamas tarp visų trijų tipų – miesto, pusiau kaimo ir kaimo regionų. Nors dauguma miesto regionų auga greičiau už kaimo regionus, tačiau didelė kaimo regionų dalis turi geresnius ekonominės veiklos rezultatus lyginant su miesto regionais.

3. Regionų netolygumas 1995–2005 m. padidėjo daugiau negu 70 proc. EBPO priklausančiose valstybėse. Tik Belgija, Prancūzija, Vokietija, Italija, Japonija, Meksika, Ispanija ir Turkija sumažino netolygumus tarp šalies didžiųjų regionų.

4. Vidutinis BVP vienam gyventojui EBPO regionuose 1995–2005 m. išliko nevienodas. Regionai su didesne BVP dalimi pasižymėjo stabilesniu augimu lyginant su regionais, kuriu BVP buvo santykinai mažesnis.

Regionų ekonominio vertinimo metodologiniai principai Tarptautinio konkurencingumo centro ataskaitoje. Nuo 2007 m. Tarptautinio konkurencingumo centras, įsteigtas Didžiojoje Britanijoje, atlieka ekonomikos ir verslo konkurencingumo tyrimus. Šių tyrimų rezultatai kiekvienais metais pristatomi trijose studijose: „Pasaulio žinių konkurencingumo indeksas“, „Europos konkurencingumo indeksas“ bei „Didžiosios Britanijos konkurencingumo indeksas“ (Huggins, Thompson, 2010; Huggins, Izushi, 2008; Huggins, Izushi, 2006).

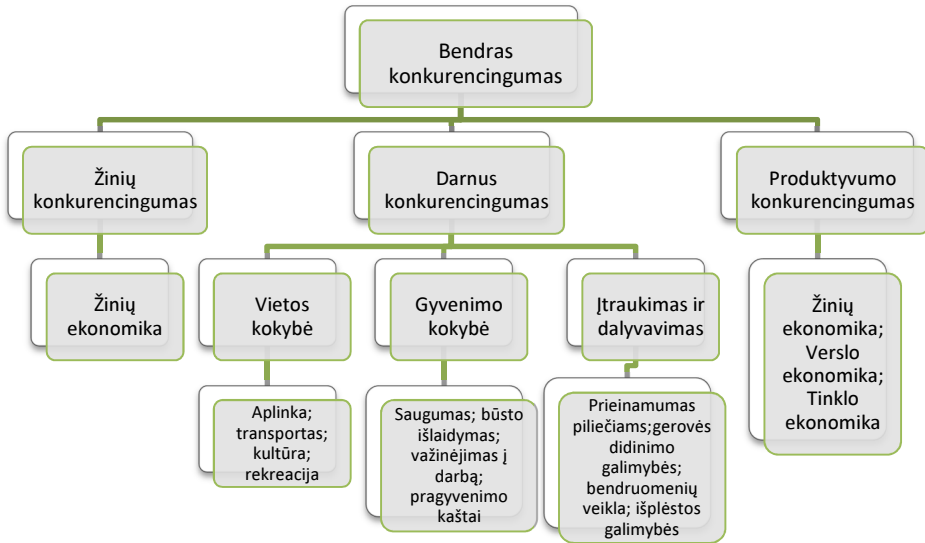
Pasaulio žinių konkurencingumo indekso ataskaita. Tyrimas apima tarptautinio, regioninio ir valstybinio lygmens konkurencingumo vertinimus, apjungiant makro ir mikro lygmens konkurencingumo aspektus, siekiant padėti rengti konkurencingumo didinimui skirtas šalių ir verslo plėtros strategijas. Rengiant metodiką ir sudarant rodiklių sąrašą, buvo vertinamas duomenų prieinamumas bei galimybė šiais rodikliais atlikti lyginamąjį regionų vertinimą vietos, regioniniu bei nacionaliniu mastu. Analizei atlikti buvo nustatyti kriterijai, padedantys įvertinti regiono ekonomines stiprybes bei silpnybes. Remiantis šių rodiklių sąrašu, buvo sudarytas regionų konkurencingumo indeksas, pagal kurį pateikiamas bendras regiono įvertinimas. Tyrime taip pat analizuojami priklausomybės ryšiai tarp veiksmų, jų įtaka makroekonominiams rezultatams ir konkurencingumui. Rodikliai suskirstyti į penkias grupes: žmogiškasis kapitalas, finansinis kapitalas, žinių kapitalas, regiono ekonominiai pajėgumai bei žinių tvarumas.

2008 m. tyrime, skaičiuojant pasaulio žinių konkurencingumo indeksą, dalyvavo 145 regionai iš 19 atrinktų valstybių, priskiriamų žinių ekonomikos tipui. Lyginant su 2005 metais, tyrime papildomai buvo įtraukta 20 naujų regionų. Šie atrinkti regionai yra iš Europos (9 regionai), Šiaurės Amerikos (8 regionai) bei 3 Azijos ir Ramiojo vandenyno valstybių regionai. Šie nauji regionai papildė anksčiau regionų sąrašą, atlikus papildomą tyrimą bei įvertinus rodiklių rezultatus, kurie atskleidė, kad šių regionų konkurencingumas išaugo tarptautiniu mastu (Huggins, Izushi, Davies, Shougui, 2008).

Konkurencingumo sąvoka tyrime apima tris konkurencingumo grupes: žinių konkurencingumą, darnų konkurencingumą bei produktyvumo konkurencingumą. Sudedamosiomis konkurencingumo dalimis tampa žinios, įgūdžiai, antreprenerystė, tinklai, vietos ir gyvenimo kokybė, įtraukimas ir dalyvavimas. Šių veiksmų pasiskirstymas ir priklausomybės ryšiai pateikiami 1.1 paveiksle.

Europos konkurencingumo indekso ataskaita. Europos konkurencingumo indeksu matuojamas Europos regionų ir valstybių konkurencingumas. Šiuo atveju konkurencingumas apibrėžiamas, kaip gebėjimas didinti ekonomikos dalyvių gyvenimo standartus, pritraukiant ir skatinant įmonių veiklą bei didinant jų turimą rinkos dalį. Regiono konkurencingumas priklauso nuo regiono gebėjimų

numatyti ir sėkmingai prisitaikyti prie vidinių ir išorinių ekonominių ir socialinių iššūkių, pasinaudojant naujomis ekonominėmis galimybėmis, įskaitant aukštos kvalifikacijos reikalaujančias darbo vietas (Huggins, Izushi, Davies, Shougui, 2006).

1.1 pav. Konkurencingumo veiksnių ir jų priklausomybės pasiskirstymas
Fig. 1.1. Indicators of competitiveness and their dependence distribution

Šaltinis: sudarytas autorės remiantis *World Knowledge Competitiveness Index 2008*.

Nuo Europos konkurencingumo indekso ataskaitų rengimo laikotarpio pradžios Europos konkurencingumo indeksas labiausiai pakito 2004 m., dešimčiai Europos valstybių įstojus į Europos Sąjungą. 2006–2007 m. ataskaitoje, skaičiuojant Europos konkurencingumo indeksą, buvo naudojami 25 ES valstybių narių ir jų NUTS–1 regionų duomenys. Tyrime didžiausias dėmesys skiriamas regionams ar valstybėms, išskiriamiems kaip pagrindiniai teritoriniai vienetai, konkuruojantys tarpusavyje, siekiant pritraukti investicijas, savo žinių lygiu ir pritaikymu, formuojant pramonės ar paslaugų sektoriaus įmonių aglomeracijas arba klasterius.

Europos konkurencingumo indeksą sudaro šios rodiklių grupės: kūrybiškumo vertinimas, ekonominių rezultatų vertinimas, infrastruktūros vertinimas, užimtumo žinioms imliuose sektoriuose vertinimas, švietimo vertinimas. Kiekvieną rodiklių grupę sudaro 6–8 rodikliai.

Ekonominių indeksų taikymo galimybės regionų unikalumo ekonominiam vertinimui Europos integracijos procesų kontekste. Ekonominių indeksų kūrimo

principai gali būti taikomi rengiant regionų unikalumo ES ekonominiam vertinimui atlikti skirtą metodiką. Ekonominių indeksų naudojimo ir taikymo praktikoje išskiriami bendrieji indeksų rengimo principai, didžiausią dėmesį skiriant rodiklių sistemos parengimui – rodiklių sistema turi būti sukurta tokiu būdu, kad būtų įtrauktos ekonominių teorijų prielaidos, darančios įtaką vertinamo reiškinių aplinkai, įtraukiant vertinamo objekto, infrastruktūros, žmogiškųjų išteklių, ekonominės veiklos rezultatus. Vertinami reiškiniai turi atspindėti pasiūlos ir paklausos veiksnius. Rodiklių reikšmingumas nustatomas pagal jų daromą poveikį galutiniam vertinimo rezultatui.

Šiuolaikinių ekonominių indeksų praktikoje stokojama sprendimų, skirtų tinkamai įvertinti kultūrų įvairovę plačiąja prasme, atskleidžiančią gyvenimo būdų modelių ypatumų apraiškas, socialinės ir ekonominės infrastruktūros specifiką, skirtingų tolesnės raidos alternatyvų įvairovę. Kultūros aplinkybių vaidmuo regionų unikalumo kūrime, išsaugojime ir panaudojime reikalauja, kad regionų unikalumo ekonominiame vertinime Europos integracijos procesų kontekste būtų įtraukti kultūros veiksniai.

1.6. Kultūros ypatumai ir jų atspindys sprendžiant regionų unikalumo ekonominio vertinimo klausimus

Šiame skyriuje pateikiamas kultūros vaidmens socialinėje aplinkoje vertinimas bei daugiakriterių metodų taikymo galimybės regionų unikalumo ekonominiam vertinimui. Vertinant regionų unikalumą, būtina įvertinti kultūrą bei kultūros sąvoką plačiąja prasme, vertinant, kokį vaidmenį ji atlieka regiono aplinkoje, regiono gyventojų tarpe bei valstybės mastu.

1.6.1. Kultūros ir jos vaidmens socialinėje aplinkoje samprata

Šiuolaikinės visuomenės aplinka neįsivaizduojama be kultūros, kuri daugelio mokslininkų vertinama kaip svarbus mokslinio pažinimo ir tyrimų objektas bei kaip išskirtinai sudėtinga pačios visuomenės požymių ir charakteristikų visuma bei visuomenės gyvenimo sritis, kurioje vyksta daugialypiai pokyčių procesai, reikalaujantys kryptingo ir efektyvaus valdymo. Kultūra dažnai įvardijama kaip labai sudėtingas ir kompleksinio pažinimo reikalaujantis visuomenės bei jos gyvenimo reiškinys ir pažinimo objektas, pasižymintis didžiule požymių įvairove (Melnikas, 2011). Kultūra svarbi ne vien dėl to, kad užtikrina savo kalbos, tautinio meno ir įvairialypio kultūros paveldo išsaugojimą, tačiau užtikrina esminių tautos gebėjimų išlaikymą. Šie gebėjimai užtikrina ne tik turimo kultūros paveldo išsaugojimą, tačiau sudaro sąlygas formuoti naujoms vertybių sistemoms,

įvairiems gyvenimo būdų modeliams, socialinės elgsenos standartams, santykiams su aplinka ir pan.

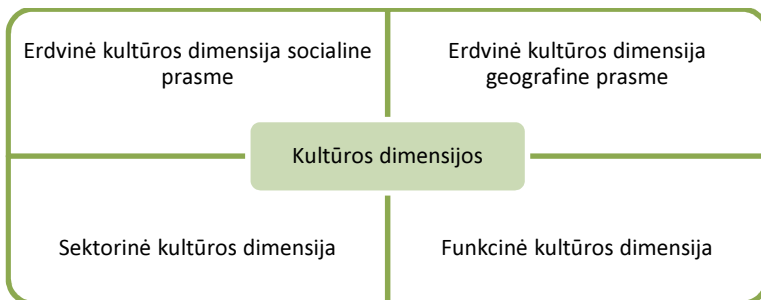
Daugumoje mokslinių darbų kultūros tematika keliama šiuolaikinės visuomenės kultūros suvokimo problema, išskiriant įvairialypius kultūros procesus, svarbiausius kultūros periodus ir jų įtaką visuomenės vystymuisi, kultūrinį identitetą ir jo įtaką tautos kultūrai bei kultūros vertybių vaidmenį (Castells, 2010; Lewis, 2002; Braunstein, Phan, 2007; Melnikas, 2011).

Mokslo darbuose kultūros tematika galima išskirti dviejų dominuojančių požiūrių vyravimą:

- Požiūris į kultūrą plačiąja prasme, kuriuo išreiškiama, jog kultūra gali būti suvokiama kaip visuomenei būdingų vertybių, gyvenimo ir socialinės veiklos modelių bei elgsenos stereotipų, normų, standartų, etalonų ir idealų sistema.
- Požiūris į kultūrą siaurąja prasme, kuriuo kultūra sutapatinama su veiklos sritimi ir su specifines funkcijas atliekančia pačios visuomenės dalimi, pasižyminčia emocinių, estetinių, psichologinių ir kitaip apibūdintu socialiniu bei nefiziniu poveikiu žmogui vyravimu (Melnikas, 2011).

Kiekvieno šio požiūrio turinys atspindi kultūros panaudojimo galimybes atskirų valstybių lygiu. Ši aplinkybė įgauna dar didesnę svarį globalizacijos sąlygomis, gresiant kultūros, socialinės ir ekonominės aplinkos, ir kitų išskirtinių bruožų niveliacijai. Valstybės turi siekti išsaugoti savo kultūrinį išskirtinumą, suvokiant kultūrą plačiąja prasme. Šis tikslas yra išsakytas ir ES strateginiuose dokumentuose (Europa 2020 strategija, 2012).

Kultūros vertinimas gali būti atliekamas remiantis 4 dimensijomis (1.2 pav.).

1.2 pav. Kultūros vertinimo dimensijos
Fig. 1.2. Dimensions of cultural assessment

Šaltinis: sudarytas autorės remiantis Melnikas, 2011.

Erdvinė kultūros dimensija socialine prasme apibrėžia kultūros vertinimą visos visuomenės mastu, tautos ar etninės grupės mastu, tam tikram socialiniam sluoksniui ar grupei būdingą kultūrą, tam tikro profesinio sluoksnio kultūrą, tam

tikru ekonominiu ar kito tipo statusu išskiriamo sluoksnio ar grupės kultūrą ir pan.

Erdvinė kultūros dimensija geografinė prasme apibrėžia visuomenės ar jos dalies kultūros vertinimą pasaulio, kontinento, šalių grupės, šalies, tam tikro regiono, miesto ar kitaip geografiškai apibrėžtos erdvės mastu.

Sektorinė kultūros dimensija apibrėžia kultūros požymius, būdingus įvairiems veiklos sektoriams. Šiuo atveju atliekamas pramoninės, agrarinio, įvairių kitų paslaugų sektorių kultūros vertinimas (pvz., švietimo, sveikatos apsaugos, teisėsaugos, viešosios vadybos, verslo vadybos kultūros ir kt.), taip pat kultūros, būdingos įvairiems buities, asmeninio ar bendruomeninio gyvenimo sektoriams.

Funkcinė kultūros dimensija apibrėžia kultūros požymius, pasireiškiančius atliekant įvairias funkcijas, būdingas skirtingoms visuomenės gyvenimo sritims. Šiuo atveju atliekamas vadovavimo, vadybos ir administravimo kultūros vertinimas, kūrybinės veiklos įvairiuose sektoriuose vertinimas, bendravimo ir komunikacijų kultūros vertinimas, mokymo, studijų, ugdymo kultūros vertinimas ir pan. (Melnikas, 2011).

Visos šios kultūros dimensijos pasižymi unikaliais bruožais ne tik atskirų valstybių, bet taip pat ir tos pačios šalies regionų mastu. Valstybės turi siekti ne tik išsaugoti šias unikalias kultūros dimensijas, bet ir siekti jas panaudoti, siekiant sukurti ekonominį pranašumą. Unikali kultūros saugojimas ir puoselėjimas gali būti siektinas dėl keleto priežasčių. Visų pirma, dėl pačios valstybės tautos kūrybinių galių stiprinimo ir plėtos, tautos ir visuomenės gyvybingumo ir nuolatinio atsinaujinimo. Kita vertus, vykstant globalizacijos procesams, vykstant tautų ir kultūrų niveliacijos procesams, siekti išsaugoti kultūrinį unikalumą ir regionų turimą kultūrinį unikalumą panaudojant kaip ekonominį pranašumą, siekiant didinti regiono ekonominius pajėgumus ir regiono gyventojų gerovę ne tik valstybės, bet ir regionų lygiu, kadangi kiekvienas regionas arba tam tikros regionų grupės gali pasižymėti išskirtine tik šiam regionui būdinga kultūrine aplinka, įtraukiančia daugelį įvairių kultūros elementų plačiaja prasme:

- kultūrinio paveldo objektus;
- išskirtinę vertybių sistemą;
- unikalius gyvenimo būdų modelius;
- socialinės elgsenos standartus;
- santykius su aplinka (pvz., su gamta ir pan.).

Kultūra tokiu būdu būtų panaudojama ir kaip žymios visuomenės dalies raiškos sritis, per kurią visuomenė įsiprasmina ir kuri užtikrina norimos veiklos įgyvendinimą.

Regionų kultūrinio unikalumo ekonominiame vertinime Europos integracijos procesų kontekste svarbi tampa erdvinė kultūros dimensija socialine ir geografinė prasme ir sektorinė kultūros dimensija. Pirmoji ir antroji dimensijos aktuali dėl to, kad unikalumas būtų siejamas su tam tikra regiono geografinė vieta,

leidžiančia identifikuoti turimą unikalumą, siekiant jį pateikti išorinei aplinkai bei socialine prasme, siekiant nustatyti tam tikro regiono etninės grupės ar tik tam regionui būdingą kultūrą. Trečioji sektorinė kultūros dimensija svarbi dėl tos priežasties, kad atlikus visų kultūros sektorių vertinimą, galima nustatyti, kuris unikalumas yra dominuojantis, siekiant jį tolimesniame etape panaudoti kaip ekonominį pranašumą.

Dėl šių priežasčių atsiranda kitoks kultūrinės aplinkos vertinimo poreikis, lyginant su iki šiol įvairių organizacijų atliekamų kultūrinio unikalumo vertinimais. Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija UNESCO, šalia kitų savo veiklų, kultūros objektus vertina dėl jų įtraukimo į pasaulio paveldo sąrašą, siekiant išsaugoti pasaulio kultūrinį ir gamtinį palikimą. Šiuo metu nėra taikomi metodai, kurie kultūrinį unikalumą leistų įvertinti kokybiškai, kad būtų galima išmatuoti tam tikros valstybės regionų kultūrinį unikalumą kaip ekonominį pranašumą, sekančiame etape leidžiant priimti tam tikrus sprendimus dėl šios krypties veiklų plėtojimo regione, naujų investicijų pritraukimo ir pan. Tokiu būdu atsiranda kultūrinio unikalumo vertinimo poreikis, siekiant jį panaudoti regiono ekonominiams pranašumams didinti.

1.6.2. Daugiakriterių metodų taikymo galimybės regionų unikalumo ekonominiam vertinimui, atsižvelgiant į kultūrų ypatumus

Kultūros vertinimas yra nepaprastai sudėtingas reiškinys, nes kiekvienoje šalyje ar jos regionuose esantys kultūrinio paveldo objektai, gyvenimo būdų modeliai, socialinės elgsenos standartai, išskirtinė socialinė ir ekonominė aplinka, vertybių sistemos ir kiti kultūros veiksniai dažniausiai yra unikalūs, išskirtiniai, būdingi tik tam tikrai geografinėi ar socialinei aplinkai, regionams, etninėms grupėms ir pan. Kita vertus, šios unikalios kultūros egzistavimas suteikia labai daug galimybių regiono ir tuo pačiu valstybės ekonominei gerovei didinti, panaudojant turimą arba kuriamą regionų kultūrinį unikalumą, pritaikius jos įgyvendinimui reikalingas priemones.

Kultūros lygis bei jai skirtas vaidmuo socialiniame gyvenime kiekvienoje šalyje skiriasi. Nemažai skirtumų galima rasti ir tos pačios šalies regionuose. Norint įvertinti šalies arba atskirų regionų kultūros ir kultūros sektoriaus aplinką visos visuomenės ir atskirų visuomenės grandžių mastu, reikalingi atskiri tyrimai, kuriuose vertinimas būtų atliekamas naudojant rodiklių sistemą.

Regionų kultūrinio unikalumo ekonominis vertinimas vienos šalies mastu suteikia galimybę įvertinti regionuose turimą kultūrinio unikalumo potencialą bei jo panaudojimo galimybes ekonominiams pranašumams didinti. Tokio vertinimo atlikimas lyginant atskirų valstybių regionus leidžia identifikuoti galimus

bendradarbiavimo modelius, siekiant panaudoti turimą kultūrinį unikalumą ir tokiu būdu siekti sinergetinio efekto.

Kultūrinio unikalumo vertinimui galima išskirti kiekybinių ir kokybinių rodiklių naudojimo galimybes. Kiekybiniai rodikliai leidžia kiekybiškai įvertinti įvairius kultūros reiškinius bei kultūros sektoriaus raidos procesus. Kokybiniais rodikliais galima apibūdinti kultūrai ir kultūros sektoriui charakteringą kokybinį lygį bei įvairias kokybinio pobūdžio aplinkybes.

Apibendrinto rodiklio, kuris leistų kiekybiškai apibūdinti kultūrą bei kultūros sektorių, šiuolaikinėje praktikoje nėra ir remiantis daugelio šiuos procesus vertinančių autorių nuomone, ko gero būtų nerealistiška manyti, kad tokį rodiklį būtų galima pasiūlyti ir sėkmingai naudoti (Melnikas, 2011). Šį teiginį galima paaiškinti tuo, kad kultūros raidos procesai yra išskirtinai sudėtingi, jie pasižymi kokybinių pokyčių vyravimu, todėl vienareikšmiškas kiekybinis jų apibūdinimas ir vertinimas suformuotų pernelyg supaprastintą požiūrį į pačią kultūrą.

Kita vertus, regionų kultūrinio unikalumui apibūdinti pagal atskirus požymius galima taikyti įvairius lokalius rodiklius, skirtus kiekybiškai charakterizuoti ir įvertinti įvairaus pobūdžio ir kilmės parametrus, leidžiančius apibrėžti kultūros raidos procesus tam tikros valstybės regionų ar atskirų valstybių regionų lygiu. Šie rodikliai gali būti naudojami kompleksiskai, kryptingai sudarant įvairius jų derinius bei jais remiantis atliekant integruotus daugiakriterius įvertinimus, leidžiančius įvairiai charakterizuoti pačią kultūrą ir jos raidos procesus. Daugiakriterio vertinimo metodas regionų unikalumo ekonominiam vertinimui reikšmingas tuo, kad leidžia kiekybiškai įvertinti šį reiškinį, išreikštą daugeliu rodiklių bei suranguoti visų regiono unikalumo tipų alternatyvas. Daugiakriteriai vertinimo metodai turi tą privalumą, kad į vieną apibendrinamąjį rodiklį jungia tiek maksimizuojančius, tiek minimizuojančius įvairiomis dimensijomis išreikštus rodiklius, t. y., tokius, kuriems augant, vienas atvejais nagrinėjamo reiškinio situacija gerėja, kitais atvejais – blogėja. Toks jungimas įmanomas dėl normalizavimo, kai visi rodikliai paverčiami bedimensiais, t. y. tarpusavyje palyginamais (Ginevičius, 2011; Ginevičius, Podviezko, 2008). Tokie integruoti daugiakriteriai vertinimai gali būti atliekami tiek atskirų šalių ar jų regionų, tiek šalių grupių mastu. Be to, remiantis tokiais įvertinimais, gali būti atliekami įvairūs tarptautiniai lyginimai, analizuojami ir prognozuojami vykstantys pokyčiai, išryškinantys kultūros raidos tendencijas.

Remiantis įvairių kultūros sritį vertinančių autorių darbų rezultatais, galima išskirti šias svarbiausias kultūrą vertinančių rodiklių grupes:

- rodikliai, charakterizuojantys kultūros brandą, išreiškiamą visuomenės ekonominės gerovės lygiu bei visuomenės ekonominius gebėjimus didinti socialinį komfortą;
- rodikliai, charakterizuojantys kultūrai skirtus prioritetus, susiklosčiusius visuomenės gyvenimo būdų sistemoje ir rodantys tiek visuomenės gyvenimo

kokybę, tiek susiformavusią sampratą apie gyvenimo kokybės lūkesčius bei pokyčius;

– rodikliai, parodantys atskirų kultūros sektoriaus grandžių išplėtojamą ir leidžiantys charakterizuoti pasiektą kultūros lygį bei kultūros plėtrą įvairiomis kryptimis (Melnikas, 2011).

Regionų unikalumo ekonominiame vertinime Europos integracijos procesų kontekste kultūros vertinimas turi būti viena iš sudėtinių rodiklių grupių. Kitos grupės turi atspindėti kitus veiksnius, svarbius kultūros sektoriaus plėtojimui. Kultūros sektoriaus plėtojimas neįsivaizduojamas be tinkamos infrastruktūros, žmogiškųjų išteklių bei kultūros vartotojų. Todėl šios grupės turi būti sudėtinė regionų unikalumo ekonominio vertinimo dalis.

Nurodytoms grupėms priskirti rodikliai leidžia kompleksiskai įvertinti tiek kultūros lemiamą bei kultūros srityje turimą potencialą, naudotiną visuomenės pažangai, kultūros sektoriuje sukurtus rezultatus, kuriais remdamasi visuomenė galėtų įgyti naują kokybę, tiek kultūros įgyvendinimui reikalingos infrastruktūros bei kultūros vartotojų lygį, užtikrinančių kultūros kūrimo ir įgyvendinimo galimybes.

Būtina pažymėti, kad įvardytos rodiklių grupės, skirtos kultūriniam unikalumui vertinti, taikomos kiekybiniam vertinimu atlikti, yra išskiriamos kaip pagrindinės kryptys, kurias tikslinga naudoti šiuolaikinės visuomenės kultūrai bei šiuolaikiniam kultūros sektoriui apibūdinti, tačiau būtina pabrėžti, kad šie rodikliai yra galimi įvardyti kaip tam tikro lokalinio pobūdžio rodikliai, tinkami tik tam tikriems konkrečių raidos ir plėtros procesams nagrinėti. Šių rodiklių rinkinys kiekvienu konkrečiu atveju, vertinant tam tikros šalies ar regionų grupės kultūrinį unikalumą, turi būti tikslinamas ir išplečiamas atsižvelgiant į įvairių kultūros raidos procesų bei kultūros išplėtojimo lygį veikiančių veiksnių aplinkybes.

Teorinės studijos vertinimo rezultatų pagrindu formuojamas pirmasis ginasis teiginys – tradicinę regioninės politikos sampratą būtina papildyti regionų unikalumo ekonominio vertinimo dimensija, atsižvelgiant į Europos integracijos ir globalizacijos procesų sukeltą aplinkybes bei regionų niveliacijos tendencijas.

1.7. Teorinė koncepcija, skirta regionų unikalumo ekonominiam vertinimui, atsižvelgiant į Europos integracijos procesų kontekstą

Vienas iš dažniausiai įvardijamų valstybių ekonominių tikslų yra užtikrinti regionų ir juose gyvenančių piliečių gerovę bei ekonominį saugumą. Galima naudoti įvairias priemones šio tikslo siekimui ir jos kiekvienoje šalyje gali būti skirtingos, tačiau visada būtina rasti tuos veiksnius, kurie padėtų siekti geriausio

ekonominio rezultato, atsižvelgiant į tame laikotarpyje susiklosčiusią situaciją. Atlikus teorinę studiją, kurios metu buvo analizuojami 5 tematiniai blokai – regionų plėtros ir regioninės politikos perspektyvos Europos integracijos procesų kontekste, regionų unikalumo samprata, šiuolaikinių ekonomikos ir kitų socialinių mokslų teorijų bei ekonominių indeksų pritaikymo galimybės regionų unikalumo ekonominiam vertinimui ir kultūros ypatumai sprendžiant regionų unikalumo ekonominio vertinimo klausimus – siūloma universali teorinė koncepcija, skirta regionų unikalumo ekonominiam vertinimui, atsižvelgiant į Europos integracijos procesų kontekstą.

XXI a., atsiradus naujiems sėkmės veiksniams, daugelyje regionų ekonominės veiklos rezultatai tapo kvestionuojami ir dažnai buvo prieinama prie išvados, kad nebepakanka taikyti ankstesnes iki tol valstybių ar kitų tarptautinių institucijų naudotas priemones, siekiant sėkmingo regiono vystymosi. Europos Sąjungoje regioninę politiką įgyvendinančių institucijų ir atskirų valstybių taikomos politikos priemonės, kuriomis buvo siekiama skatinti regiono ekonominę raidą arba pasiekti tam tikrą užsibrėžtą infrastruktūros lygį, tapo nebepakankamos, todėl atsirado naujo pobūdžio ekonominės veiklos paieškų ir jų įgyvendinimą užtikrinančių priemonių poreikis, atitinkančių šio laikotarpio sėkmės veiksnių sąlygas. Regionų niveliacija, kaip šalutinis ES įgyvendinamos politikos rezultatas, dažnai daro įtaką neigiamų pasekmių atsiradimui tokių kaip išskirtinių regiono savybių, žmogiškųjų išteklių, kultūros paveldo, ir kitų unikalių aplinkybių nykimą. Kita vertus, vykstanti besąlygiška regionų konkurencija, remiantis tik konkuravimo strategijų įgyvendinimu, ne visada gali užtikrinti darnaus vystymosi galimybes, užuot pasitelkus bendradarbiavimo strategijas, siekiant kuo geresnio visų ekonominių dalyvių ekonominės veiklos rezultato.

Rengiant šią teorinę koncepciją, buvo įvertintos šiuolaikinėse ekonomikos teorijose ir regionų ekonominio vertinimo praktikose pateiktos regionų ekonominės veiklos plėtros galimybės bei jas užtikrinančių veiksnių analizė, ir pasiūlyta nauja koncepcija, padėsianti siekti regionų pridėtinės vertės didinimo įvairiose ekonominės veiklos srityse, panaudojant regionų unikalius išteklius. Svarbiausia sukurtos teorinės koncepcijos idėja remiasi naujos regioninės politikos paradigmos principu, kuris teigia, kad siekiant pridėtinės vertės didinimo regionuose, turi būti siekiama ne remti atsiliekančius, o siekti išnaudoti regiono „bazinius sugebėjimus“ ir tokiu būdu siekti konkurencinio pranašumo. Poindustrialiniame laikotarpyje arba dar vadinamame žinių visuomenės laikotarpiu tikslinga ne besąlygiškai konkuruoti, o vietoj to pasinaudoti savo turimais pranašumais, kurie kitų regionų atžvilgiu gali būti unikalūs ir kurie dažnu atveju ne tiks leis siekti pridėtinės vertės regione didinimo, bet taip pat ir pasiūlyti bendradarbiauti su kitais subjektais, regionais ir pan., užtikrinant darnios plėtros, atsakingos ekonomikos principų įgyvendinimo, atsisakant neigiamų globalizacijos ir regionalizacijos aspektų. Dalies regionų unikalūs ištekliai gali būti vienoje srityje, kitų

subjektų – antroje, trečioje – dar kitoje, ir ši paletė gali suteikti daug galimybių bei pranašumų, siekiant pridėtinės vertės didinimo šiuose regionuose.

Unikalumas kaip savybė gali būti svarbus daugeliu aplinkybių ir taikomas skirtingiems subjektams apibrėžti, tačiau šiame darbe jis vertinamas regiono unikalų išteklių kontekste. Unikalūs regiono ištekliai šioje koncepcijoje apima unikalūs gamtinius, kultūrinius ir istorinius regiono išteklius, kurių neįmanoma sukurti ar perkelti į kitą regioną, t. y. netaikoma analogijos galimybė. Šių unikalų išteklių panaudojimas ekonominėje veikloje šalia kitų sektorių didžiausią pridėtinę vertę sukuria turizmo sektoriuje, kuri sudaro dalį bendroje pridėtinėje vertėje visos šalies mastu. Taigi regiono unikalūs ištekliai yra ekonominio pranašumo ir pridėtinės vertės kūrimo arba didinimo galimybė regione. Regiono unikalūs ištekliai ekonominėje veikloje gali būti naudojami didesnei regiono pridėtinei vertei kurti šalia iki tol taikytų regiono ekonominės veiklos skatinimo priemonių ne tik šalies, bet ir ES mastu. Regiono socialinės ir ekonominės raidos strategijoje turi būti numatoma, kaip turimus unikalūs išteklius panaudoti, kad būtų galima sukurti didesnę pridėtinę vertę ar daugiau darbo vietų regione.

Regiono unikalų išteklių panaudojimas ekonominėje veikloje sudaro galimybes regiono pridėtinės vertės augimui. Regiono pridėtinės vertės augimas apima daug sričių, kurios matuojamos ekonominių rodiklių pokyčiu (augimu): bendrojo vidaus produkto (BVP) pokyčiu, darbo vietų pokyčiu, užimtumo lygio (E_t) pokyčiu pagal ekonominės veiklos rūšis, investicijų (I) pokyčiu, apyvartos pokyčiu ir kitais ekonominės veiklos rezultatų pokyčius pagrindžiančiais rodikliais. Regionų unikalų išteklių panaudojimas ekonominėje veikloje duoda ne tik tiesioginę, bet ir netiesioginę naudą, kuriai įvertinti reikia taikyti neekonominio vertinimo metodus (pvz., organizuojant regiono gyventojų apklausas, atliekant giluminius interviu ir kitus kokybinius metodus) ir kurių rezultatas gali išryškėti tik po tam tikro laiko. Netiesioginis rezultatas, duodantis sinergetinį efektą, gali pasireikšti socialinės atskirties mažinimu, sumažėjusiais vidinės ir išorinės migracijos srautais, vartojimo paklausos didinimu ir kitais šį rezultatą pagrindžiančiais rodikliais.

Teorinės koncepcijos tikslas įvertinti, kokią papildomą pridėtinę vertę gali duoti unikalų išteklių panaudojimas ekonominėje veikloje, lyginant su pridėtine verte, gaunama įgyvendinant ekonomines veiklas, kurių metu nepanaudojami unikalūs ištekliai. Regionų unikalumo ekonominiams vertinimui atlikti būtina parengti ir įvertinti įvairias regiono ekonominio augimo alternatyvas, susijusias su unikalumo išteklių panaudojimu, t. y., atlikus variantinius skaičiavimus, galima numatyti pridėtinės vertės pokyčius, darbo vietų pokyčius, užimtumo lygio pokyčius, materialinių investicijų pokyčius ir kitų ekonominių rodiklių pokyčius. Koncepcijos patvirtinimui būtina atlikti empirinius tyrimus.

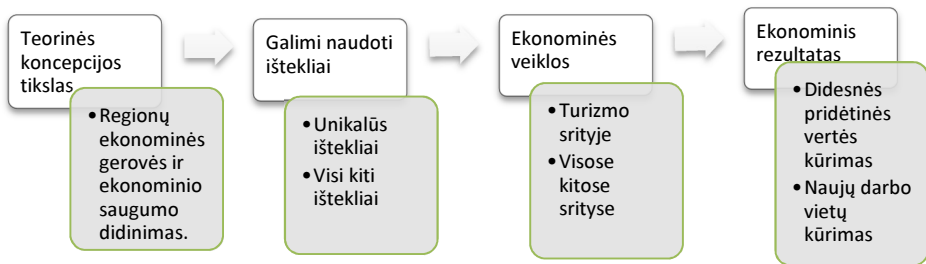
Regiono pridėtinės veiklos pokytis apibrėžiamas funkcija, priklausančia nuo unikalumo išteklių panaudojimo ekonominėje veikloje.

$$\Delta PV_{kt} = f(\Delta MI_{kt}); k = 1, \dots, n. t = 1, \dots, m. \quad (1.1)$$

$$\Delta DV_{kt} = f(\Delta MI_{kt}); k = 1, \dots, n. t = 1, \dots, m. \quad (1.2)$$

Šių formulių sudedamųjų paaiškinimas: PV – pridėtinė vertė, MI – materialinės investicijos, DV – darbo vietų skaičius, ΔPV – pridėtinės vertės pokytis, ΔDV – darbo vietų vertės pokytis, k – regionai, t – metai, n – regionų skaičius, m – metų skaičius.

1.3 paveiksle pavaizduota teorinio teorinės koncepcijos kūrimo logika.

1.3 pav. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo teorinės koncepcijos kūrimo logika

Fig. 1.3. The logic of theoretical concept for economic assessment of uniqueness of the regions

Regiono unikalų išteklių panaudojimo ekonominėje veikloje galimybės priklauso nuo unikalų išteklių egzistavimo regione. Dalis regionų gali turėti unikalūs gamtinius, kultūrinius ir istorinius išteklius ir juos naudoti ekonominėje veikloje, siekdami sukurti didesnę pridėtinę vertę. Kita regionų dalis gali turėti unikalūs išteklius, tačiau jų dėl tam tikrų priežasčių nenaudoti ekonominėje veikloje. Likusi regionų grupė tokių išteklių gali neturėti ir jai gali būti rekomenduojama ieškoti ekonominės veiklos galimybių ir pridėtinės vertės didinimo kitose srityse. Regiono unikalų išteklių panaudojimo ekonominėje veikloje perspektyvos pateiktos 1.4 paveiksle.

Rengiant regionų unikalumo ekonominio vertinimo teorinę koncepciją, buvo atsižvelgta į šią aplinkybę, siekiant įvertinti regiono unikalų išteklių potencialą ir sekančiame etape vertinti unikalų išteklių panaudojimo ekonominėje veikloje galimą sukurti pridėtinę vertę.

Regionų unikalumo ekonominio vertinimo teorinė koncepcija yra sudaryta iš 2 dalių:

- Pirmą dalį skirtą įvertinti regiono unikalų išteklių potencialą.

– Antra dalis skirta įvertinti unikalių išteklių panaudojimo ekonominėje veikloje perspektyvas, vertinant sukuriamą pridėtinę vertę ir darbo vietų skaičių regione (1.5 pav.).

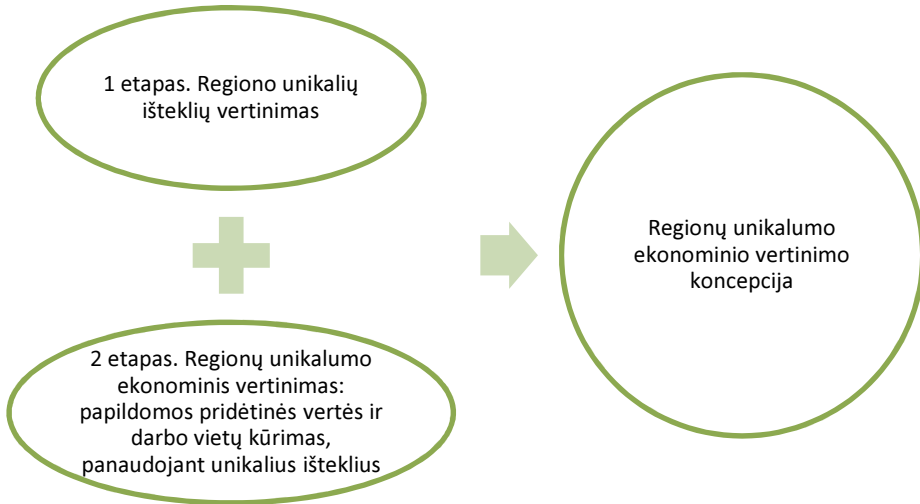

1.4 pav. Regiono unikalių išteklių panaudojimo ekonominėje veikloje pridėtinės vertės kūrimui perspektyvos

Fig. 1.4. Options for creating value added by using unique resources of the regions in economic activities

1 etapas. Regiono unikalių išteklių vertinimas. Regiono kultūrinių, istorinių ir gamtinių unikalių išteklių vertinimui naudojamas regionų unikalumo indeksas. Regionų unikalumo indeksui sukurti naudojami potencialą (pasiūlą) ir paklausą matuojantys kriterijai. Pasiūlos veiksniams įvertinti, siekiant nustatyti regionų unikalumo išteklius, įtraukiami 3 kriterijai, kurie bus vertinami atitinkamais rodikliais: unikalumo objektų kriterijus, žmogiškųjų išteklių kriterijus, infrastruktūros kriterijus. Paklausos veiksniams įvertinti naudojamas vartotojų grupės kriterijus.

Regionų unikalumo indekso rezultatai gali padėti suskirstyti regionus į grupes pagal turimų unikalių išteklių kiekį. Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimui skirtuose sprendimuose dažniausiai išskiriamos 3 regionų grupės: pirmai regionų grupei priskiriami tie regionai, kurie turi žymius unikalumo išteklius, kurie gali būti naudojami ekonominėje veikloje vertinimo momentu arba gali būti pradėti naudoti ateityje.

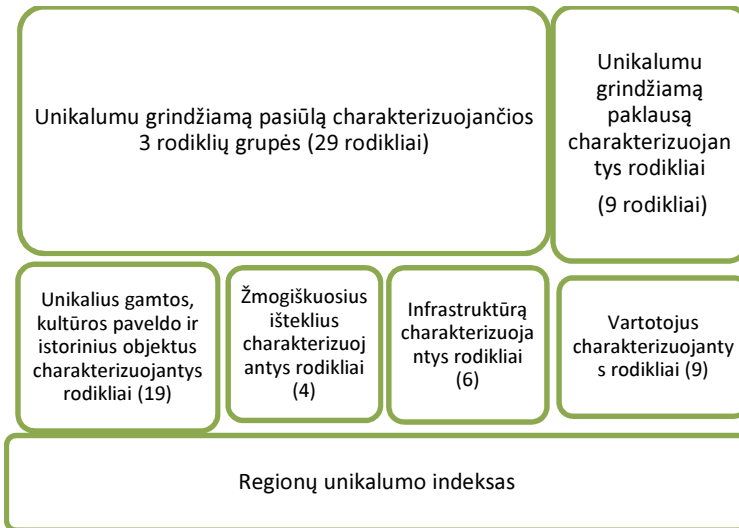
1.5 pav. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo teorinė koncepcija
Fig. 1.5. Theoretical concept of economic assessment of uniqueness of the regions

Antrai regionų grupei priskiriami tie regionai, kurie turi vidutinius unikalumo išteklius. Trečiai grupei priskiriami regionai, turintys nežymius unikalumo išteklius. Reitingavimo rezultatai, parodantys unikalumo išteklių potencialą arba kiekį, gali būti naudojami sekančiame etape, siekiant įvertinti, kokią grąžą ar pridėtinę vertę galima sukurti regionuose, sutelkus tam tikrą investicijų kiekį pirmoje, antroje ar trečioje regionų grupėje.

Regionų klasifikavimas pagal unikalumą į grupes yra tikslingas tam tikros valstybės mastu, galintis padėti priimti regioninės politikos sprendimus, užtikrinančius efektyvesnį regione turimų unikalumo išteklių panaudojimą ir regione sukuriamos pridėtinės vertės augimą.

Regionų unikalumo indekso konstravimo logika pateikiama 1.6 paveiksle.

Pirmo etapo rezultatai leidžia skirstyti regionus į įvairias tipologijas, regionus skirstant į tam tikras grupes pagal regionų turimus pranašumus tam tikroje unikalumo grupėje, jei norima vertinti unikalumą pagal galimus išskirti tipus. Minėti rezultatai leidžia atlikti vertinimą kelias lygiais. Šios tipologijos gali būti rengiamos atskiros valstybės regionams arba ES valstybių narių regionams pagal kiekvieną unikalumo tipą. Taip pat kiekvienas regionas gali atlikti skirtingų unikalumo tipų vertinimus ir juos tarpusavyje reitinguoti, siekiant nustatyti, kuris unikalumo tipas jiems gali suteikti didžiausią ekonominį pranašumą. Teorinės koncepcijos panaudojimas, skirstant regionus į tipologijas, pateikiamas 1.7 paveiksle.

1.6 pav. Regionų unikalumo indekso konstravimo logika
Fig. 1.6. Logic of uniqueness index of the regions

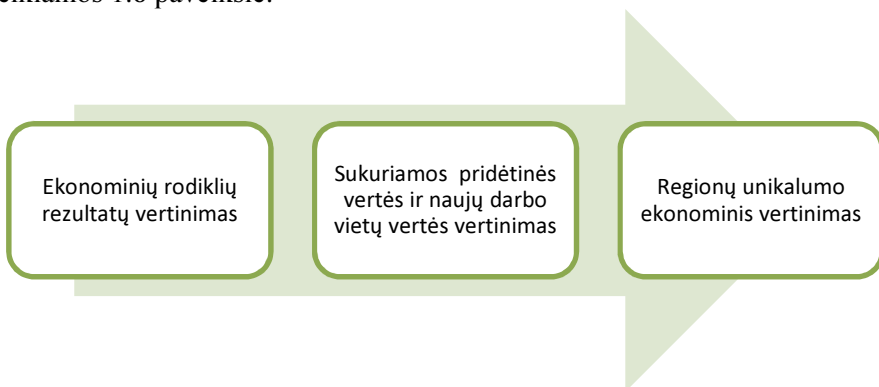
Europos Sąjungos institucijos, atsakingos už regioninės politikos įgyvendinimą bei atskirų valstybių institucijos sekančiame etape regionų tipologijas pagal unikalumo tipus gali panaudoti paramos priemonių skirstymui, lėšas skirstant tiems regionams, kurie turi didžiausią potencialą pagal tam tikros regioninės politikos įgyvendinimo kryptį. Pavyzdžiui, tam tikra ES valstybė narė Europos Sąjungos struktūrinę paramą, teikiamą pagal Sanglaudos skatinimo veiksmų programos prioritetą „Vietinė ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas bei pritaikymas turizmo plėtrai“, teikti tiems regionams, kurie turi didžiausią potencialą kultūrinio unikalumo grupėje, jiems papildomai skiriant tam tikrą prioritetinį balą ar pan. Regionai, kurių rezultatai pagal šią kultūrinio unikalumo grupę yra nepakankami, prioritetinį balą gali gauti pagal unikalumo tipą, kuriame jo reikšmės būtų didžiausios ir pan.

2 etapas. Regionų unikalumo ekonominis vertinimas. Regiono unikalų išteklių įvertinimas parodo turimą regiono išteklių potencialą, kurie sekančiame etape vertinami ekonomine prasme, t. y., vertinama, kokią pridėtinę vertę ir darbo vietų skaičių galima sukurti, panaudojant šiuos išteklius, pritraukiant papildomų investicijų, sukuriant papildomų darbo vietų bei kuriant netiesioginę socialinę ir ekonominę naudą, kurios įvertinimui reikalinga pasitelkti papildomus vertinimo metodus.

1.7 pav. Regionų unikalumo vertinimo galimybės
Fig. 1.7. Assessment possibilities of uniqueness of the regions

Ekonominių rodiklių rezultatų vertinimas parodo unikalių išteklių panaudojimą ekonominėje veikloje praeities laikotarpiu. Ekonominio vertinimo grupės pateikiamos 1.8 paveiksle.

1.8 pav. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo schema
Fig. 1.8. Process of economic assessment of regional uniqueness

Ekonominio vertinimo rezultatai padeda palyginti regionų ekonominės veiklos rezultatus dinamikoje, t. y., įvykusius pokyčius per tam tikrą laikotarpį. Ekonominiam vertinimui atlikti rodiklių rinkinys turi būti sudaromas taip, kad būtų atliktas regionų grupių ir atskirų regionų ekonominio pranašumo vertinimas, t. y., ekonominės veikos rezultatų vertinimas padėtų identifikuoti turimą arba

nesamą ekonominį pranašumą pasirinkto tipo unikalumo srityje. Pavyzdžiui, regionų kultūrinio unikalumo ekonominiam vertinimui atlikti tikslinga naudoti makroekonominės veiklos rezultatus atspindinčius rodiklius kultūros ir turizmo infrastruktūros sektoriuose. Rodiklių sąrašo sudarymo logika ir reikalingi taikyti metodai pateikiami metodologinėje darbo dalyje.

Rengiant teorinę koncepciją bei sudarant kriterijų rinkinį, kurie yra reikalingi šiam reiškiniui įvertinti, dažniausiai susiduriama su statistinių duomenų problema. Šios koncepcijos rengimo etape ši problema taip pat išskilo. Dažniausiai pasitaiko, kad organizacijos, atsakingos už statistinių duomenų rinkimą šalyje, reikalingų duomenų nerenka apskritai, arba šie duomenys renkami ne regionų lygiu, o aukštesniu lygiu (pvz., Lietuvos atveju apskričių lygiu, o ne savivaldybių lygiu). Todėl kai kuriose situacijose reikalingi statistiniai duomenys turi būti keičiami kitais, kurie būtų reikalingų duomenų atitikmenys (pakaitalai) ir būtų galimi naudoti skaičiavimuose. Žinoma, esant poreikiui, valstybės institucijos gali organizuoti reikalingų statistinių duomenų kaupimą ir ilgalaikėje perspektyvoje šis klausimas gali tapti nebeaktualus. Siūlymai dėl konkrečių rodiklių rinkimo dažniausiai pateikiami konkretaus unikalumo tipo skaičiavimo atveju, empirinėje darbo dalyje.

Kitas teorinės koncepcijos rengimo etapas susijęs su šios koncepcijos pasiūlytų sprendimų patikimumo vertinimu. Šiuo atveju teorinės koncepcijos pagrįstumas buvo tikrinamas, atliekant koncepcijos pritaikymą konkrečiam pasirinktam atvejui. Empirinėje dalyje pristatomi vertinimo rezultatai, t. y., ar šios teorinės koncepcijos pasiūlytų sprendimų taikymas praktikoje užtikrins užsibrėžtų tikslų įgyvendinimą, t. y., ar regionų klasifikavimas pagal unikalumą padės priimti regioninės politikos sprendimus, užtikrinančius efektyvesnę regione turimų išteklių panaudojimą ir regione sukuriamos pridėtinės vertės augimą. Kita vertus, būtina įvertinti aplinkybę, kad sprendimų įgyvendinimo efektyvumo vertinimas dažniausiai galimas tik po kelerių metų, kai turimi ekonominės veiklos rezultatai. Todėl rekomenduojama tolimesniais metais atlikti regiono ekonominės veiklos rezultatų monitoringą. Monitoringo metu turi būti naudojami ne tik kiekybiniai, bet ir kokybiniai vertinimo metodai, nes daugeliu atveju kiekybiniais metodais bus sunku arba net neįmanoma nustatyti tokios veiklos rezultatų priežastis, t. y., ar ši rezultatą galėto įtakoti tam tikrų priemonių taikymas regiono turimo unikalumo išteklių panaudojimas, kuriant pridėtinę vertę.

Europos Sąjungos integracijos procesai regionų unikalumo ekonominiam vertinimui skirtoje teorinėje koncepcijoje reikalauja atsižvelgti į 2 aplinkybes:

1. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo pagrindu Europos integracijos procesų kontekste gali būti sprendžiami investicijų pritraukimo klausimai. Skatinant didinti investicijas į regionus, kuriuose yra ženklus unikalų išteklių dydis, būtų siekiama, kad jos sukurtų didžiausią pridėtinę vertę ir daugiausia darbo vietų regionuose, kuriuose šie ištekliai yra didžiausi.

2. Regionų unikalumo ekonominis vertinimas Europos integracijos procesų kontekste sudaro sąlygas ES struktūrinių ir sanglaudos fondų lėšas panaudoti efektyviai, t. y., užtikrinti efektyvesnę ES lėšų panaudojimą. Regionų unikalumo ekonominis įvertinimas gali būti naudojama kaip papildoma priemonė, padedanti tikslingai panaudoti ES lėšas, jas skiriant tiems regionams ir tokioms veikloms skatinti, kuriose jos gali sukurti didžiausią pridėtinę vertę ar daugiausia darbo vietų. Šis klausimas tampa ypatingai svarbus naujuoju ES programavimo laikotarpiu 2014–2020 m.

Europos Sąjungos institucijos, taikydamos šios teorinės koncepcijos pasiūlytus sprendimus valstybių regionų ar ES regionų mastu, galėtų numatyti papildomą priemonę, kuria turėtų vadovautis ES valstybės narės, skirdamos paramą pagal tam tikrus prioritetus projektams regionuose įgyvendinti. Tokiu būdu ši papildoma priemonė leistų užtikrinti, kad parama skiriama ne tik norint pasiekti tam tikrą infrastruktūros lygį regionuose, bet taip pat ir skatinant panaudoti to regiono turimas unikalias savybes tam tikroje srityje, galinčias didinti regiono sukuriama pridėtinę vertę. ES regioninės ir sanglaudos politikos įgyvendinimo metu vėliau bus tikslinga atlikti šios politikos įgyvendinimo monitoringą, siekiant įvertinti kaip šios teorinės koncepcijos pasiūlytų sprendimų taikymas padeda siekti pagrindinio tikslo – regiono didesnės pridėtinės vertės ir darbo vietų kūrimo.

Teorinės koncepcijos pagrindu formuojamas trečiasis ginamasis teiginys – regiono unikalumo ekonominis vertinimas turi būti grindžiamas panaudojimu kriterijų, kurių pagalba gali būti išreiškiami infrastruktūros, žmoniškųjų išteklių, unikalų objektų ir išteklių bei vartotojų ir jų poreikių ypatumai bei poveikiai situacijai ir socialinei ekonominei raidai regione.

1.8. Pirmojo skyriaus išvados ir disertacijos uždavinių formulavimas

1. Išaugęs globalizacijos vaidmuo mažina regionų sugebėjimus pasinaudoti išskirtiniais regiono ištekliais, galinčiais užtikrinti jų konkurencinį pranašumą bei didina regionų niveliaciją. Šios aplinkybės skatina ieškoti naujų sprendimų, galinčių užtikrinti regionų ekonominę plėtrą. Vienas iš galimų sprendimų yra tokių vietos išteklių panaudojimas, kurie yra unikalūs kitų regionų atžvilgiu, pagrįstai specializuojant regionus ir pritraukiant investicijas.

2. Europos Sąjungoje taikomos regioninės politikos priemonės neužtikrina tolygaus regionų socialinio ir ekonominio augimo. Be to, regioninė politika bei vykstantys integracijos procesai įtakoja regionų ekonominių pranašumų konkurenciniu požiūriu praradimą ar jų mažėjimą dėl regionų supanašėjimo.

3. Regiono kultūrinių, istorinių ir gamtinių unikalių išteklių panaudojimas gali padėti kurti didesnę pridėtinę vertę ir sukurti naujų darbo vietų skaičių regione bei užtikrinti efektyvesnę regiono turimų unikalių išteklių panaudojimą.

4. Regionų unikalumo ekonominiams vertinimams sukurta nauja teorinė koncepcija papildo šiuolaikines ekonomikos ir kitų socialinių mokslų teorijas nauja regionų unikalumo ekonominio vertinimo dimensija, kurioje pateikiamas naujas požiūris į unikalumo vertinimą, išryškinant unikalumo vertinimo poreikius ekonomine prasme, kuomet iki šiol unikalumas buvo vertinamas neekonominėmis priemonėmis. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo teorinėje koncepcijoje siūlomi sprendimai įvertinus ES regionų plėtros ir regioninės politikos kontekstą, kultūros ypatumus plačiaja prasme, sprendžiant regionų unikalumo ekonominio vertinimo klausimus bei regionų unikalumo sampratą.

5. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo koncepcija skirta įvertinti regiono turimus unikalius išteklius bei papildomas pridėtinės vertės ir darbo vietų vertės kūrimo galimybes, įgyvendinant ES regioninę politiką.

6. Europos integracijos specifika ir regioninės politikos įgyvendinimo patirtis išryškina regionų unikalumo ekonominio vertinimo teorinės koncepcijos svarbą Europos integracijos procesų kontekste, siekiant didinti ES regioninės ir sanglaudos politikos efektyvumą. Teorinėje koncepcijoje pasiūlyti sprendimai ekonominio vertinimo pagrindu leidžia pateikti naujus siūlymus investicijų pritraukimo klausimu ES lygiu bei kryptingai ir efektyviai panaudoti ES lėšas, skirtas regioninės ir sanglaudos politikos įgyvendinimui, užtikrinančius efektyvesnę regiono turimų išteklių panaudojimą ir regione sukurtą pridėtinę vertę augimą, siekiant padėti mažiau turtingiems ar struktūrinių problemų turintiems regionams didinti savo konkurencingumą ar skatinti ekonominę veiklą greitesnį bei tvaresnį vystymąsi, regionų ekonominę veiklą organizuojant tokiu būdu, kad būtų panaudojami regionų unikalūs ištekliai.

7. Disertacinio darbo uždaviniai:

- Išryškinti regionų unikalumo ekonominio vertinimo svarbą integracinių procesų Europos Sąjungoje kontekste, ypač išaugus globalizacijos vaidmeniui bei poreikius atsižvelgti į kiekvieno regiono unikalumą ES ir nacionalinėse regioninėse politikose.
- Atlikti teorinę studiją, skirtą šiuolaikinių ekonomikos ir kitų socialinių mokslų teorijų, tame tarpe nagrinėjančių ekonominių indeksų kūrimą, pritaikymui regionų unikalumo ekonominiams vertinimams.
- Parengti ir pagrįsti perspektyvius teorinius sprendimus, skirtus regionų unikalumo ekonominiams vertinimams Europos integracijos procesų kontekste.
- Parengti ES regioninės politikos ir regionų unikalumo ekonominio vertinimo metodologiją ir ją pritaikyti Lietuvos sąlygoms.

- Pateikti rekomendacijas dėl regionų unikalumo ekonominiam vertinimui skirto instrumentarijaus taikymo galimybių ES mastu ir dėl tolimesnių ekonominių tyrimų krypčių, skirtų regionų unikalumo apraiškų vertinimui.

2

Regionų unikalumo ekonominiam vertinimui skirtų empirinių tyrimų metodologija

Šiame skyriuje pristatoma regionų unikalumo ekonominio vertinimo Europos integracijos procesų kontekste empirinių tyrimų metodologija. Taip pat pateikiamos empirinio tyrimo metodikos, skirtos Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimo vertinimui bei Lietuvos regionų atvejui.

Skyriaus tematika paskelbtas vienas autoriaus straipsnis (Gedminaite-Raudone 2013).

2.1. Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimo vertinimo metodologija

Regionų unikalumo ekonominiam vertinimui Europos integracijos procesų kontekste tikslinga panaudoti ES regioninės politikos įgyvendinimo vertinimo rezultatus, atskleidžiančius ES regioninės politikos įgyvendinimo praktiką, struktūrą bei bendrą charakteristiką. Kiekvieno programavimo laikotarpio metu išryškėja

naujos tendencijos, į kurias būtina atsižvelgiant kuriant naujas ES plėtros strategijas, numatant tikslus bei kryptingai jų siekiant.

Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimo vertinimo metodologija skirta įvertinti Europos regioninės plėtros fondo, Europos Sanglaudos fondo ir Europos socialinio fondo įgyvendinimo rezultatus ES mastu ir ES valstybėse narėse per tam tikrą ES programavimo laikotarpį (pvz., per 2007–2013 m. laikotarpį, 2014–2020 m. laikotarpį). Vertinimo rezultatai leidžia įvertinti regioninės politikos įgyvendinimui naudojamų fondų tikslus, numatytas tematinės sritis, fondo lėšų paskirstymą ES valstybėms narėms, įgyvendinti projektų rezultatus, prisidedančius prie programavimo laikotarpiu numatytų tikslų įgyvendinimo.

Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimo vertinimas atliekamas ES mastu, vertinant bendrus programos tikslus bei kiekvienos šalies narės indėlį ir rezultatus. Gauti rezultatai leidžia įvertinti šių fondų efektyvumą, mastą, sukuriama pridėtinę vertę, matuojamą ekonominiais rodikliais (pvz., sukurtų darbo vietų skaičius), kokios remiamos sritys sukuria didžiausią pridėtinę vertę regionuose, kur tikslingiausia ir koku būdu panaudoti šias lėšas kituose programavimo laikotarpiuose.

Vertinimo etapai:

- ES regioninės plėtros fondo lėšų paskirstymas tarp fondų ir tikslų;
- Europos regioninės plėtros ir sanglaudos fondo lėšų paskirstymas pagal sritis;
- Europos regioninės plėtros fondo ir sanglaudos fondo lėšų paskirstymas ES valstybėms narėms;
- sukurtų darbo vietų skaičius programavimo laikotarpiu, panaudojant Europos regioninės plėtros ir sanglaudos fondų lėšas.

Vertinimas atliekamas naudojant lyginamąją ir sisteminę analizę, pasirenkant tinkamus grafinės raiškos metodus.

2.2. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo metodologija

Regionų unikalumo ekonominio vertinimo metodologijos skyriuje pateikiama teorinėje koncepcijoje pristatytų prielaidų ir aplinkybių įgyvendinimo sprendimai, skirti regionų unikalumo ekonominiam vertinimui Europos integracijos procesų kontekste atlikti. Šiame disertaciniame darbe pristatoma kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo ekonominio vertinimo metodologija. Šio tipo unikalumo vertinimas šalies mastu pasirinktas dėl pastaruoju metu Europos Sąjungoje skiriamo ypatingo dėmesio kultūros tradicijų ir vertybių išsaugojimui ir panaudojimui kiekviename regione, ypatingai kreipiant dėmesį į kultūrinio unikalumo požymius turinčių regionų potencialą didinti regiono ekonominius pranašumus

šalies ir ES mastu. Kultūra užtikrina savo kalbos, tautinio meno ir įvairialypio kultūros paveldo išsaugojimą, esminių tautos gebėjimų išlaikymą. Šie gebėjimai užtikrina ne tik turimo kultūros paveldo išsaugojimą, tačiau sudaro sąlygas formuoti naujoms vertybių sistemoms, įvairiems gyvenimo būdų modeliams, socialinės elgsenos standartams, santykiams su aplinka ir pan. Kita vertus, regiono ar šalies kultūrinių, istorinių ar gamtinių unikalių išteklių panaudojimas ekonominėje veikloje suteikia didesnes galimybes turizmo sektoriaus plėtrai tuose šalies regionuose, kurie yra priskiriami regionų grupei, turinčiai ženkliai unikalių išteklių kiekius lyginant su kitais regionais.

Ši metodologija buvo kuriama remiantis prielaida, kad valstybė yra suskirstyta į regionus (pvz., į administracinius regionus). Valstybės institucijos visos šalies mastu yra suinteresuotos atlikti šalies regionų vertinimą, siekdamos priimti regioninės politikos sprendimus, užtikrinančius efektyvesnę regione turimų unikalių išteklių panaudojimą, prielaidų naujoms unikalumo apraiškoms sukūrimą bei regione sukuriama pridėtinės vertės ir darbo vietų augimą.

Norint atlikti šiuos tyrimus, valstybėse turi būti kaupiami įvairūs statistiniai duomenys, reikalingi empiriniam tyrimui atlikti. Remiantis šia metodologija, kiekviena valstybė, prieš atlikdama empirinius tyrimus, turi atlikti metodologijoje pateikiamų sudedamųjų veiksnių vertinimą, kadangi kai kurie veiksniai gali būti neaktualūs arba įtraukti papildomus veiksnius, kurie pagal šalyje susiklosčiusią situaciją įvardijami kaip labai svarbūs arba reikšmingi.

Regionų unikalumo ekonominio vertinimo metodologija skirta regionų unikalių išteklių ekonominiam vertinimui Europos integracijos procesų kontekste atlikti, siekiant nustatyti kokią pridėtinę vertę ar darbo vietų skaičių gali sukurti unikalių išteklių panaudojimas. Panaudodami unikalios išteklius regionai gali didinti konkurencinius pranašumus.

Regionų unikalumas vertinamas šalies regionų kontekste. Gauti vertinimo rezultatai leis suskirstyti šalies regionus į grupes pagal regionų turimą unikalių išteklių dydį. Vertinimas gali būti atliekamas kelias lygiais, t. y. atskiros valstybės regionams arba ES valstybių narių regionams pagal išskirtas grupes remiantis apsibrėžtais kriterijais.

Regionų unikalumo ekonominis vertinimą sudaro 2 etapai:

1 etapas. Regiono unikalių išteklių vertinimas.

2 etapas. Regionų unikalumo ekonominis vertinimas: ekonominių rodiklių rezultatai regionų grupėse bei sukuriama pridėtinės vertės ir darbo vietų vertinimas regionų grupėse.

Tyrimo schema pateikiama 2.1 paveiksle.

Regiono unikalumo požymių ir juos išreiškiančių rodiklių bei jų reikšmingumo identifikavimas.

(j – rodiklių grupės, r – rodiklių skaičius, $r = 1, \dots, n$).

Kompleksinis regiono unikalumo įvertinimas (regionų unikalumo indeksas).

$S_j = \sum \tilde{r}_{ij}$ (S – daugiakriterinio vertinimo reikšmė, \tilde{r} – normalizuota rodiklio reikšmė).

Regionų unikalumo hierarchinė rodiklių sistema (4 grupės): unikalumu grindžiamą pasiūlą charakterizuojančios 3 rodiklių grupės, unikalumu grindžiamą paklausą charakterizuojanti rodiklių grupė. I grupė: unikalumo išteklių (19 rodiklių); II grupė: žmogiškieji išteklių (4 rodikliai); III grupė: infrastruktūros išteklių (6 rodikliai); IV grupė: vartotojai (9 rodikliai).

Regionų reitingavimas pagal unikalumą.

(regionų rangavimas ir skirstymas į grupes pagal turimų unikalų išteklių dydį).

Investicijų poveikio makroekonominiai situacijai regionų grupėse įvertinimas.

Sukuriamos pridėtinės vertės vertinimas $\Delta PV_{it} = f(\Delta MI_{it}); y = c + ax + \varepsilon;$

Sukuriamų darbo vietų vertės vertinimas $\Delta DV_{it} = f(\Delta MI_{it}); y = c + ax + \varepsilon;$

PV – pridėtinė vertė, DV – darbo vietų skaičius, MI – materialinės investicijos.

Ekonominės veiklos rezultatus atspindinčių rodiklių regionų grupėse įvertinimas.

- Rezultatai regionų grupėse ir dinamikoje
- Laiko eilučių ir grafinė analizė
- Pokyčio vertinimas
- Požymių priklausomumo tyrimas

2.1 pav. Tyrimo schema
Fig. 2.1. Research scheme

Regiono unikalių išteklių vertinimui pasirinkta taikyti daugiakriterio vertinimo metodą. Šis metodas iš galimų alternatyvų pasirinktas dėl vertinamo reiškinio įvairiapusisškumo, kuris, remiantis bendra įvairių mokslo institucijų vertinimo praktika, identifikuojamas daugeliu rodiklių. Daugiakriterio vertinimo metodas suteikia galimybę reiškinio analizei identifikuotus rodiklius vertinti kaip visumą, numatant galimas alternatyvas bei jų panaudojimo perspektyvas. Iš daugiakriterio vertinimo metodų įvairovės atrinktas *SAW* metodas, tenkinantis regiono unikalių išteklių vertinimo aplinkybes.

Keturi unikalių išteklių vertinimo blokai ir juos sudarantys rodikliai identifiukuoti, remiantis regioninės politikos įgyvendinimo dokumentuose įvardijamais rodikliais, naudojamais regioninės politikos vertinimo procese. Pirmas blokas skirtas unikalių išteklių vertinimui. Likusiuose trijuose blokuose esantys rodikliai yra esminiai, siekiant užtikrinti unikalių išteklių panaudojimo galimybes regiono ekonominei ir socialinei gerinti. Unikalių išteklių panaudojimas praktiškai neįmanomas be tinkamos infrastruktūros, žmoniškųjų išteklių kokybės bei vartotojų vaidmens. Kompleksinis visų šių grupių veikimas yra būtina sąlyga, siekiant regione užtikrinti sėkmingas šios veiklos įgyvendinimo galimybes bei siekti kuo didesnio sinergetinio efekto.

Ekspertinio vertinimo etape, remiantis regionų unikalių išteklių vertinimui identifiukuotais 4 blokais, sudarančiais regionų unikalumo hierarchinę rodiklių sistemą, nustatyta, kad kiekvieno bloko svoris sudaro $\frac{1}{4}$ dalį bendrame vertinime, t. y., kiekvieno bloko svoris galutiniam vertinime yra vienodas. Siekiant įvertinti šio sprendimo pagrįstumą ir sumažinti subjektyvaus požiūrio galimą įtaką galutiniam vertinimo rezultatui, papildomai buvo vertinamos 2 aplinkybės:

1. Atliekamas unikalių išteklių vertinimą sudarančių kiekvienam blokui priklausančių rodiklių vertinimas, kurio rezultatai pateikia regionų pasiskirstymą pagal turimų išteklių dydį, juos reitinguojant.

2. Vertinama unikalumo išteklių grupės (t. y., pirmo vertinimo bloko) įtaka galutiniam regionų unikalių išteklių vertinimo rezultatui. Empirinio tyrimo Lietuvos regionų atveju rezultatai rodo, kad 55 proc. pirmai regionų grupei priklausančių regionų, turinčių ženklus unikalumo išteklius, patenka į tą pačią regionų grupę pagal bendrą vertinimo rezultatą, matuojamą regionų unikalumo indeksu. Likę 45 proc. regionų, turintys ženklus unikalumo išteklių pagal pirmo bloko vertinimo rezultatus, galutiniam vertinime patenka į antrą regionų grupę, turinčią vidutinius išteklius pagal regionų unikalumo indeksą. Galima daryti prielaidą, kad papildomos investicijos, skirtos likusiuose trijuose blokuose įvardijamų rodiklių gerinimui, gali sukurti naujas aplinkybes, kurios leistų regionui naudoti unikalius išteklius regiono ekonominei socialinei raidai gerinti. 78 proc. Lietuvos regionų, priklausančių antrai regionų grupei pagal unikalumo išteklių bloką ir turinčių vidutinius unikalius išteklius regione, patenka taip pat į antrą regionų grupę pagal regiono unikalumo indeksą. Šie rezultatai rodo didelį šios regionų

grupės potencialą panaudoti arba kurti unikalius išteklius ir juos naudoti ekonominėje veikloje, siekiant gerinti regiono ekonominę socialinę raidą, pritraukiant papildomų investicijų. 94 proc. Lietuvos regionų, priklausančių trečiai regionų grupei pagal unikalumo išteklių bloką ir turinčių nežymius unikalius išteklius regione, patenka taip pat į trečią regionų grupę pagal regiono unikalumo indeksą. Šie rezultatai patvirtina, kad trečios regionų grupės potencialas, naudojant unikalius išteklius, yra labai ribotas, todėl, siekiant regiono ekonominės gerovės didinimo, tikslinga sutelkti pastangas kito tipo išteklių identifikavimui ir jų panaudojimui regiono ekonominės socialinės raidos vystymuisi.

Šie rezultatai patvirtina, kad pasirinktas rodiklių reikšmių normalizavimo būdas yra priimtinas regionų unikalų išteklių vertinimui, o vertinimo metu atliekama sudedamųjų (tarpinių) rezultatų analizė kaip papildoma priemonė leidžia įvertinti tokio sprendimo pagrįstumą.

Pirmas etapas: regiono unikalų išteklių vertinimas.

1. Regiono unikalumo indeksą sudarančių komponentų – rodiklių nustatymas, panaudojant visas reikalingas dimensijas unikalumo tipo įvertinimui:

1.1. indekso sudedamųjų komponentų parinkimui buvo pritaikytas holistinis požiūris, siekiant, kad visos indekso sudedamosios komponentės – rodiklių grupės ir jas sudarantys rodikliai veiktų kaip sistema, o ne vien kaip jos sudėtinų dalių suma.

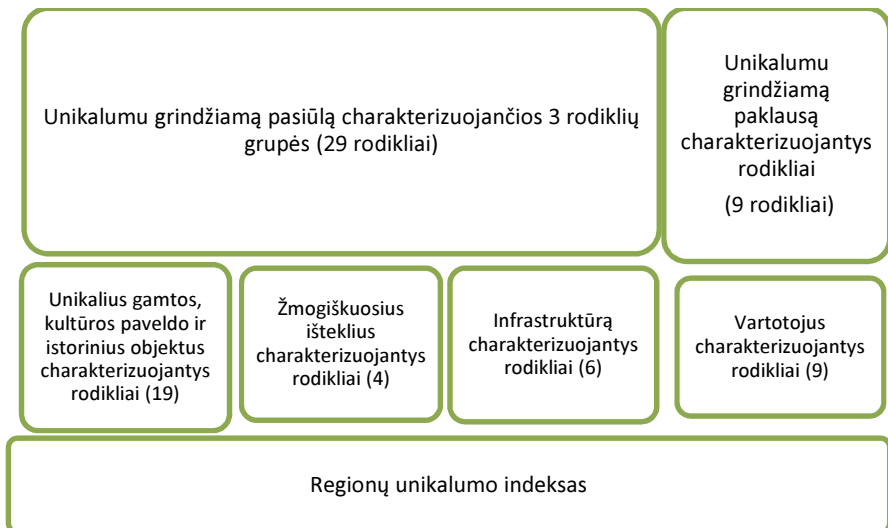
1.2. rodiklių grupės buvo sudarytos tokiu būdu, kad būtų atspindimi pasiūlos veiksniai ir paklausos veiksniai, kad būtų užtikrintas ekonominės pusiausvyros principas, nes sistema veiks neefektyviai, jei dominuos tik paklausos veiksniai arba tik pasiūlos veiksniai. Į pasiūlos veiksmų grupę įtrauktos 3 fundamentalios grupės: unikalumo objektų grupės rodikliai, žmoniškųjų išteklių grupės rodikliai ir infrastruktūros grupės rodikliai. Paklausos veiksmų grupei yra svarbi vartotojų grupė, kuri užtikrina poreikį naudoti unikalius išteklius.

Parinktos unikalumo objektų, žmoniškųjų išteklių bei infrastruktūros rodiklių grupės atspindi pasiūlos veiksmus, vartotojų rodiklių grupė – paklausos veiksmus. Regionų unikalumo indeksą sudarančios rodiklių grupės pateikiamos 2.2 paveiksle.

Pasiūlos veiksmus atspindinčios rodiklių grupės:

Unikalumo objektų grupės rodikliai:

– Nekilnojamų kultūros vertybių grupės rodikliai (vietovių skaičius regione; kompleksų skaičius regione; kompleksą sudarančių objektų skaičius regione; pavienių objektų skaičius regione). Pastaba: Nekilnojamų kultūros vertybių grupės rodiklių išskyrimas į 4 grupes buvo atliekamas pagal Kultūros vertybių registro nekilnojamų kultūros vertybių suskirstymą į grupes, t. y., vietas, kompleksus, kompleksą sudarančius objektus ir pavienius objektus.

2.2 pav. Regionų unikalumo indekso rodiklių grupės

Fig. 2.2. Indicator groups of uniqueness index

– Muziejų grupės rodikliai (nacionalinių muziejų skaičius regione; respublikinių muziejų skaičius regione; savivaldybių muziejų skaičius regione; žinybinių muziejų skaičius regione; nevalstybinių muziejų skaičius regione; renginių skaičius regione esančiuose muziejuose; edukacinių užsiėmimų temų skaičius regione esančiuose muziejuose; edukacinių užsiėmimų skaičius regione esančiuose muziejuose).

– Teatrų grupės rodikliai (valstybinių teatrų skaičius regione; nevalstybinių teatrų skaičius regione; spektaklių skaičius valstybiniuose teatruose regione esančiuose teatruose; spektaklių skaičius nevalstybiniuose teatruose regione esančiuose teatruose).

– Renginių grupės rodikliai (folkloro renginių skaičius regione; kultūrinių renginių skaičius regione; tęstinių tarptautinių meno renginių skaičius regione).

Žmogiškųjų išteklių grupės rodikliai (muziejų darbuotojų skaičius regione esančiuose muziejuose; teatrų darbuotojų skaičius regione esančiuose teatruose; turistus aptarnaujančių darbuotojų skaičius kelionių agentūrose (atvykstamasis turizmas) regione esančiuose agentūrose; turizmo informacijos centrų darbuotojų skaičius regione).

Infrastruktūros grupės rodikliai (apgyvendinimo įstaigų skaičius regione; vietų skaičius apgyvendinimo įstaigose regione; kelionių agentūrų skaičius (atvykstamasis turizmas) regione; turizmo informacijos centrų skaičius regione; maitinimo įstaigų skaičius regione; vietų skaičius maitinimo įstaigose regione).

Paklausos veiksnius atspindinti rodiklių grupė:

Vartotojų grupės rodikliai:

– Muziejų veiklos rodikliai (bendras lankytojų skaičius muziejuose regione; renginių lankytojų skaičius regione; edukacinių užsiėmimų lankytojų skaičius regiono muziejuose; interneto svetainių lankytojų skaičius regiono muziejų interneto svetainėse).

– Teatrų veiklos rodikliai (žiūrovų skaičius valstybiniuose teatruose regione; žiūrovų skaičius nevalstybiniuose teatruose regione).

– Lankytojų skaičius turizmo informacijos centruose.

– Apgyvendinimo įstaigų veiklos rodikliai (apgyvendintų svečių skaičius regione, suteiktų nakvynių skaičius regione).

2. Regionų unikalumo indekso skaičiavimai, taikant daugiakriterio vertinimo metodiką. Regiono unikalumo indekso skaičiavimams atlikti pasirinktas pastaruju metu vis plačiau taikomas daugiakriterio vertinimo būdas *SAW* (angl. *Simple Additive Weighting*) dėl jo suteikiamos galimybės kiekybiškai įvertinti bet kurį sudėtingą reiškinį, išreikštą daugeliu rodiklių. Kiekybiniai būdai šiuo atveju svarbūs dėl to, kad kiekybiškai įvertina kiekvieną alternatyvą ir nustato gautų dydžių skirtumus tarp vertinamų alternatyvų (Ginevičius, Podvezko, 2007 ir 2008). Šis daugiakriterio vertinimo metodas pagrįstas rodiklių svorių ir normalizuotų reikšmių naudojimu (Hwang, Yoon, 1981):

$$S_j = \sum_{i=1}^m w_i \tilde{r}_{ij}. \quad (2.1)$$

Čia S_j – j -osios alternatyvos daugiakriterio vertinimo reikšmė (t. y., rodiklių grupės daugiakriterinio vertinimo reikšmė); w_i – i -ojo rodiklio svoris; \tilde{r}_{ij} – i -ojo rodiklio normalizuota reikšmė j -ajai alternatyvai, m – rodiklių skaičius. Kaip matyti iš pirmos formulės, norint rasti daugiakriterio vertinimo reikšmę, reikia turėti normalizuotas rodiklių reikšmes ir nustatytus rodiklių svorius. Rodiklių svoriai gali būti nustatomi ekspertiniu būdu (Ginevičius, Podvezko, 2008). Remiantis ekspertinio vertinimo rezultatais, visi keturių regionų grupių svoriai regionų unikalumo indekso skaičiavimui, atsižvelgiant į regionų grupių įtaką galutiniam vertinimo rezultatui, buvo nustatyti vienodi, t. y., kiekvienos regionų grupės svoris lygus 1.

– Šiame etape pirmiausia atliekamas visų rodiklių normalizavimas. Normalizavimas atliekamas pagal sekančią formulę, remiantis *SAW* metodo taikymo praktikos rezultatais, kuri parodė, kad normalizuoti galima ir pagal „klasikinę formulę“ (Ginevičius, Podvezko, 2007a, b):

$$\tilde{r}_{ij} = \frac{r_{ij}}{\sum_{j=1}^n r_{ij}}. \quad (2.2)$$

Čia \tilde{r}_{ij} – i -ojo rodiklio normalizuota reikšmė j -ajai alternatyvai (regionų grupei), r_{ij} – faktinė rodiklio reikšmė j -ajai alternatyvai, n – regionų skaičius j -oje alternatyvoje (regionų grupėje).

– Šiame etape atliekamas rodiklių grupių reikšmių apskaičiavimas pagal normalizuotas rodiklių reikšmes. Rodiklių svoriai vienodi visiems rodikliams. Rodiklių grupės reikšmės apskaičiavimui naudojama ši formulė:

$$S_{1,\dots,j} = \sum_{i=1}^n \tilde{r}_{ij}. \quad (2.3)$$

Čia $S_{1,\dots,j}$ – rodiklių grupės reikšmė, j – rodiklių grupių skaičius, \tilde{r}_{ij} – i -ojo rodiklio normalizuota reikšmė j -ajai alternatyvai, i – rodiklių skaičius.

– Šiame etape atliekamas visų rodiklių grupių suminės reikšmės apskaičiavimas naudojant 2.2 etape apskaičiuotas kiekvienos rodiklių grupės reikšmes pagal formulę:

$$S = \sum_{i=1}^j S_{1,\dots,j}. \quad (2.4)$$

Čia S – rodiklių grupių suminė reikšmė, j – rodiklių grupių skaičius, $S_{1,\dots,j}$ – rodiklių grupės reikšmė.

– Šiame etape atliekamas regiono unikalumo indekso (UI_t) reikšmės apskaičiavimas pagal formulę:

$$UI_t = \frac{S}{j}. \quad (2.5)$$

Čia UI_t – unikalumo indekso reikšmė, S – rodiklių grupių suminė reikšmė, j – rodiklių grupių skaičius.

– Regionų reitingavimas pagal kultūrinį, istorinį ir gamtinį unikalumą šalies mastu: atliekamas regionų pagal unikalius išteklius reitingavimas, reitinguojant šalies regionus nuo didžiausią indekso reikšmę turinčio regiono iki mažiausią indekso reikšmę turinčio regiono. Reitingavimo tikslas – suskirstyti regionus pagal jų turimų unikalų išteklių dydį nuo didžiausią unikalų išteklių kiekį turinčio regiono iki mažiausią unikalų išteklių kiekį turinčio regiono.

– Regionų grupavimas į grupes pagal turimų išteklių kiekį. Šiame etape regionai grupuojami į 3 grupes, skirstant regionus į turinčius žymius, vidutinius ir nežymius regiono išteklius pagal pasirinktą rodiklių grupę. Toks regionų grupių skaičius pasirinktas, siekiant turimus išteklius suskirstyti į tris grupes, kurios dažniausiai išskiriamos ES ir jos valstybių narių praktikoje priimant ES regioninei politikai įgyvendinti skirtus politinius sprendimus. Grupavimas atliekamas pagal kiekybinį požymį, regionus grupuojant į 3 grupes. Kadangi grupių skaičius buvo numatytas iš anksto, unikalumo indekso intervalo ilgis tarp mažiausios ir didžiausios indekso reikšmės apskaičiuojamas pagal šią formulę:

$$i = \frac{x_{max} - x_{min}}{n}. \quad (2.6)$$

Čia x_{max} – didžiausia unikalumo indekso reikšmė; x_{min} – mažiausia unikalumo indekso reikšmė; n – regionų grupių skaičius.

Antras etapas: regionų unikalumo ekonominis vertinimas.

Atliekant regionų unikalumo ekonominis vertinimą, pirmiausia analizuojami ekonominių rodiklių rezultatai regionų grupėse ir dinamikoje, po to – sukuriama pridėtinė vertė ir darbo vietos regionų grupėse.

1. Ekonominių rodiklių rezultatų regionų grupėse vertinimas.

Regionų grupių, suformuotų pagal unikalumo indekso rezultatus, ekonominiams vertinimui atlikti parinkti šie statistiniai ir matematiniai metodai:

– Regionų grupių ekonominių veiklos rezultatų kultūros ir turizmo infrastruktūros sektoriuje rodiklių vertinimas naudojant santykinius rodiklius, rezultatus vertinant tarp grupių ir dinamikoje, t. y., vertinant regionų grupių pasirinkto ekonominio rodiklio užimamą dalį kultūros ir turizmo infrastruktūros paslaugų sektoriuje tarp bendro regionų grupių rodiklio rezultato, skaičiuojant grupės vidurkį (pvz., regionų grupių darbuotojų dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp visų regiono darbuotojų (grupės vidurkis) per tam tikrą laikotarpį, rezultatus pateikiant procentine išraiška). Analizei atlikti pasirinkta naudoti santykinius rodiklius, kadangi jie parodo ne tik rodiklių grupės rezultatą, bet ir rodiklio dalį pagal visas ekonominės veiklos rūšis toje regionų grupėje.

– Santykinio S_{jt} rodiklio reikšmės apskaičiavimas (kiekvienam regionui kiekvienais metais atskirai per pasirinktą laikotarpį), skaičiuojant santykį tarp absoliučios rodiklio reikšmės pasirinktame sektoriuje j regione t metais ir absoliučios rodiklio reikšmės pagal visas ekonominės veiklos rūšis j regione t metais:

$$S_{jt} = \frac{r_{kjt}}{r_{ljt}}. \quad (2.7)$$

Čia S_{jt} – santykinė ekonominio rodiklio reikšmė j regionui t metais, r_{kjt} – absoliuti ekonominės veiklos rodiklio reikšmė pasirinktame sektoriuje k (pvz., j -ojo regiono apyvarta apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje) j regione t metais, r_{ljt} – absoliuti ekonominės veiklos rodiklio reikšmė pagal visas ekonominės veiklos rūšis (pvz., j -ojo regiono apyvarta pagal visas ekonominės veiklos rūšis) j regione t metais, j – regionų skaičius, t – metų skaičius.

– Regionų grupės P_{gt} aritmetinio vidurkio reikšmės apskaičiavimas t metais (kiekvienai regionų grupei kiekvienais metais atskirai per pasirinktą laikotarpį).

$$P_{gt} = \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n S_{jt}. \quad (2.8)$$

Čia P_{gt} – regionų grupės g aritmetinio vidurkio reikšmė t metais, g – regionų grupių skaičius, n – regionų skaičius grupėje, S_{jt} – santykinė ekonominio rodiklio reikšmė j regionui t metais, t – metų skaičius.

– Gautų rezultatų laiko eilučių ir grafinė analizė:

– Regionų grupių ekonominių rodiklių rezultatų pokyčio per tam tikrą laikotarpį tyrimas (angl. *variation*), (pvz. regionų grupių materialinių investicijų pokytis su praėjusių metų materialinėmis investicijomis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje (grupės vidurkis) per tam tikrą laikotarpį, rezultatus pateikiant procentine išraiška). Rodikliai, rodantys pokyčio tendencijas, t. y. ekonominio rodiklio prieaugį arba sumažėjimą lyginant einamųjų metų rezultatus su praėjusių metų rezultatais, leidžia įvertinti veiklos mastą ir pokyčius regionuose per tam tikrą laikotarpį.

– Regionų grupės visų regionų ekonominio rodiklio suminės reikšmės K_{gt} apskaičiavimas t metais (kiekvienai regionų grupei kiekvienais metais atskirai per pasirinktą laikotarpį).

$$K_{gt} = \sum_{k=1}^n R_{kt}. \quad (2.9)$$

Čia K_{gt} – regionų grupės regionų ekonominio rodiklio suminė reikšmė, g – regionų grupė, n – regionų skaičius grupėje, t – metų skaičius, R_{kt} – k regiono ekonominio rodiklio reikšmė t metais.

– Pokyčio reikšmės apskaičiavimas kiekvienai regionų grupei, lyginant einamųjų metų rezultatus su praėjusių metų rezultatais. Pirmųjų metų rodiklio rezultatas prilyginamas 100 proc.

$$S_{gt} = \frac{K_{gt} - K_{g(t-1)}}{K_{g(t-1)}} \times 100 \text{ proc.} \quad (2.10)$$

Čia S_{gt} – regionų grupės ekonominio rodiklio rezultato pokyčio per tam tikrą laikotarpį rezultatas, g – regionų grupių skaičius, t – einamieji metai, $(t-1)$ – ankstesnieji metai prieš t metus, K_{gt} – regionų grupės regionų ekonominio rodiklio suminė reikšmė t metais, $K_{g(t-1)}$ – regionų grupės regionų ekonominio rodiklio suminė reikšmė $(t-1)$ metais.

– Gautų rezultatų laiko eilučių ir grafinė analizė:

– Požymių priklausomumo tyrimas (angl. *correlation*) tarp pasirinktų ekonominių rodiklių ir regiono potencialą kultūrinio unikalumo srityje rodančių rodiklių (pvz., regionų grupės gautų projektų skaičius ir įsisavintų lėšų suma su regiono vieta regionų grupėje pagal kultūrinio unikalumo indeksą, regionų grupės apyvartos rezultatais ir pan.).

– Apibendrinta ekonominių rodiklių vertinimo analizė, lyginant visų regionų grupių ekonominio vertinimo rezultatus, regionų grupių ekonominius rezultatus reitinguojant nuo geriausių ekonominius rezultatus turinčios regionų grupės iki prasčiausių ekonominius rezultatus turinčios regionų grupės ir lyginant ar šis rezultatas koreliuoja su regionų grupių užimama vieta pagal unikalumo indeksą.

– Laiko eilučių analizė (taikoma atliekant vertinimą pagal 1, 2 ir 3 punktus).

– Grafinė analizė (taikoma atliekant vertinimą pagal 1, 2 ir 3 punktus).

Norint atlikti ekonominį vertinimą, turi būti nustatoma tyrimo imtis. Šiuo atveju galima rinktis vieną iš dviejų imčių. Pirmąją galimą imtį sudaro visi vertinamos šalies regionai, antruoju atveju galima imtis – galima naudoti vieną iš tikimybinių imčių, t. y. atsitiktinę imtį, kai iš kiekvienos regionų grupės, turinčios skirtingus unikalumo išteklius, atsitiktine tvarka parenkamas tam tikras skaičius regionų, kurie įvardijami kaip reprezentacinė tai grupei priklausančių regionų imtis.

Regionų grupių ekonominės veiklos rezultatų būklei įvertinti sudarytas makroekonominės veiklos rezultatus atspindintis rodiklių rinkinys, padedantis įvertinti unikalių išteklių panaudojimo ekonominėje veikloje naudą:

1. Ūkio subjektų skaičiaus pokytis turizmo infrastruktūros sektoriuje (apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuose) regionų grupėse.

2. Dirbančiųjų skaičiaus pokytis kultūros ir turizmo paslaugų sektoriuose regionų grupėse.

3. Apyvarta kultūros ir turizmo infrastruktūros sektoriuje (kultūros, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuose) regionų grupėse.

4. Pridėtinė vertė, sukurta turizmo infrastruktūros sektoriuje (apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje) regionų grupėse.

5. Materialinės investicijos turizmo infrastruktūros sektoriuje (apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje) regionų grupėse.

6. ES struktūrinės paramos turizmo plėtrai skirtų projektų kiekis ir įsisavintos paramos vertinimas regionų grupėse.

Vertinami regionų ekonominės veiklos rezultatai regionų grupėse pagal turimus unikalius išteklius ir regionų ekonominės veiklos rezultatai dinamikoje, t. y. įvykę pokyčiai per tam tikrą laikotarpį. Laikotarpio trukmė yra nustatoma individualiai, priklausomai nuo vertinimo poreikių (pvz., tam tikras programavimo laikotarpis, 2007–2013 m. ES programavimo laikotarpis).

Kitos pastabos. Atliekant unikalumo indekso skaičiavimus reikia įvertinti, ar nebus susiduriama su statistinių duomenų problema. Dažnai pasitaiko, kad organizacijos, atsakingos už statistinių duomenų rinkimą šalyje, reikalingų duomenų nerengia apskritai, arba šie duomenys renkami kitu pūviu. Todėl kai kuriose situacijose reikalingi statistiniai duomenys turi būti keičiami kitais, kurie būtų reikalingų duomenų atitikmenys (pakaitalai) ir būtų galimi naudoti skaičiavimuose. Žinoma, esant poreikiui, valstybės institucijos gali organizuoti reikalingų statistinių duomenų kaupimą ir ilgalaikėje perspektyvoje šis klausimas gali tapti nebeaktualus. Siūlymai dėl konkrečių rodiklių rinkimo turi būti apsvarstomi kiekvienos šalies atveju, prieš atliekant regionų kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo indekso skaičiavimus.

2. Sukuriamos pridėtinės vertės ir darbo vietų regionų grupėse vertinimas.

Pridėtinės vertės pokyčio ir darbo vietų prieaugio skaičiavimui taikomi panelinių duomenų modeliai (regresinė analizė paneliniams duomenims). Atliekant regionų unikalumo ekonominio vertinimą, buvo analizuojamas sukuriamos pridėtinės vertės dydis regionų grupėse, išsiskiriančiose ženkliais, vidutiniais ir nežymiais unikalumo ištekliais bei dirbančiųjų skaičiaus prieaugis regionuose, naudojant panelinius ekonometrinius modelius (regresinę analizę paneliniams duomenims).

Vertinimui atlikti naudojami trijų tipų paneliniai modeliai – pastovios konstantos, fiksuoto poveikio ir atsitiktinio poveikio. Panelinių modelių požymiai:

- Pastovios konstantos. Visi stebimi objektai yra homogeniški, t. y. iš esmės nesiskiria, konstanta α yra vienoda visiems objektams.

- Fiksuoto poveikio. Įtraukiamas N skaičius fiktyvių kintamųjų kiekvienam skerspjūvio objektui ar laiko vienetui pažymėti D_1, D_2, \dots, D_N .

- Atsitiktinio poveikio. Stebimi objektai nėra homogeniški, t. y. jie nėra panašūs, tačiau jų skirtingumas yra ne pastovaus, o atsitiktinio pobūdžio, t. y., jis kinta nagrinėjamu laikotarpiu.

Panelinių modelių skaičiavimo formulė:

$$y = c + \alpha x + \varepsilon. \quad (2.11)$$

Čia y – priklausomas kintamasis, c – laisvasis narys, α – konstanta, x – nepriklausomas kintamasis.

Regionų unikalumo ekonominio vertinimo etapai sukuriamai pridėtinei vertei ir sukuriamaam darbo vietų skaičiui nustatyti:

1. Duomenų parinkimo etapas. Nepriklausomo kintamojo arba kintamųjų parinkimas bei laikotarpio nustatytas reiškiniai vertinimui atlikti. Nustatoma tyrimo imtis, metų skaičius ir stebėjimų skaičius.

- a. Pasirenkami kryžminių ir laiko eilučių požymiai, suformuojant matricą bei laiko eilučių apimtys, pvz., pasirenkama, kad laiko eilutę sudarys nepriklausomojo kintamojo reikšmės analizuojamu laikotarpiu 2007–2013 m., t. y., bus naudojami 7 metų duomenys. Taip pat pasirenkamas nepriklausomas kintamasis arba keletas jų, kurio reikšmės vertinamos pasirinktu analizuojamu laikotarpiu.

- b. Modelio sudarymas, įtraukiant numatytus kintamuosius (pvz., c – laisvasis narys, MI – materialinės investicijos, PV – pridėtinė vertė, DV – sukuriamaam darbo vietų skaičius). Priklausomo kintamojo reikšmės ir kiti rezultatai gaunami vertinant nepriklausomojo kintamojo reikšmes apibrėžtu laikotarpiu (naudojamos pasirinktos laiko eilutės).

2. Stacionarumo vertinimas. Nėra vienareikšmiškos nuomonės dėl panelinių duomenų stacionarumo. Tačiau į stacionarumą rekomenduojama atkreipti dėmesį, esant dideliame laikotarpio (T) ir imties (N) skaičiui bei sudarinėjant dinaminčius modelius.

3. Fiksuotų ir atsitiktinių efektų vertinimas taikant panelinius ekonometriškus modelius (regresinę analizę paneliniams duomenims). Fiksuotų efektų panelinio modelio tinkamumui nustatyti taikyti F ir Hausman testus:

a. Panelinių modelių tipų parinkimas, skirtas analizei atlikti. Tam, kad būtų įvertinta, ar tikslinga naudoti fiksuotų efektų panelinį modelį, atliekamas F testas, kurio metu tikrinami fiksuoti ir atsitiktiniai efektai bei jų tikimybinis santykis (angl. *Random Effects Testing; Likelihood Ratio*). Vertinimo metu tikrinama, kuri lygtis tinkamesnė – ar lygtis su fiksuotais kintamaisiais, ar lygtis be fiksuotų kintamųjų. Jeigu P (angl. *Prob.*) reikšmė yra didesnė negu teoriškai leidžiamas dydis (*Prob. > 0,05*) arba dar vadinamas pasirinkto modelio patikimumo dydis, tokiu atveju nulinės hipotezės atmesti negalime, kad laisvieji nariai kiekvienais analizuojamo laikotarpio metais yra vienodi. Šie rezultatai parodo, kad netikslinga naudoti fiksuotų efektų panelinį modelį.

b. Jei būtų nustatyta, kad fiksuotų efektų panelinio modelio taikymas yra galimas (*Prob. < 0,05*), reikėtų tikrinti, atsitiktinių efektų panelinio modelio taikymas nėra geresnis. Atliekamas Hausmano testas (angl. *Fixed/Random Effects Testing – Hausman test*). Jei rezultatai parodo, kad tikimybinė reikšmė mažesnė už 0,05 (*Prob. < 0,05*), 0 hipotezė atmetama, kad geriau būtų taikyti atsitiktinių efektų panelinį modelį, ir todėl naudojamas fiksuotų efektų panelinis modelis.

4. Paklaidų vertinimas. Lygtyje palikus tik statistiškai reikšmingus veiksnus, turi būti atliekamas paklaidų atitikimo prielaidoms įvertinimas. Vertinamos ribos, t. y., ar Durbin-Watson reikšmės patenka į ribas, kuriose nėra autokoreliacijos. Jeigu reikšmės į šį intervalą patenka, galima daryti išvadą, kad autokoreliacijos nėra.

5. Numačius vertinti daugiau negu vieną priklausomą kintamąjį, atliekamas tikrinimas, ar veiksmų parinkimo metu nebuvo įtraukti netinkamai parinkti (nereikalingi) veiksniai (angl. *redundant*). Nulinę hipotezę, kad veiksnys yra nereikšmingas, galima atmesti, kai tikimybinė reikšmė mažesnė už 0,05 (*Prob. < 0,05*).

6. Rezultatų vertinimas. Atliekamas gautų rezultatų apibendrinimas, analizuojant tiriamus reiškinius.

2.3. Lietuvos regionų unikalumo ekonominio vertinimo metodika

Teorinės koncepcijos pritaikymas praktikoje regionų kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo ekonominiam vertinimui atliekamas Lietuvos atvejui, pasirinkus Lietuvą kaip ES valstybę, atitinkančią tipinę situaciją, aprašytą regionų unikalumo ekonominio vertinimo metodologinėje dalyje.

Koncepcijos pagrindimui buvo taikomi daugiakriterio vertinimo *SAW* (regionų unikalumo indeksui) bei paneliniai ekonometriniai modelių (regresinė analizė paneliniams duomenims) metodai.

Tyrimui atlikti buvo naudojami antriniai kiekybiniai duomenys. Antriniai kiekybiniai duomenys buvo renkami iš įvairių institucijų, kurios pagal Lietuvos Respublikos įstatymus yra atsakingos už šių duomenų kaupimą:

1. Unikalumo objektų rodiklių grupei buvo naudojami LR kultūros ministerijos, Lietuvos muziejų duomenų bazės, LR statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Valstybinio turizmo departamento prie LR susisiekimo ministerijos ir Vilniaus turizmo informacijos centro duomenys.

2. Žmogiškųjų išteklių rodiklių grupei buvo naudojami LR kultūros ministerijos, LR statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Turizmo informacijos centrų ir Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenys.

3. Infrastruktūros rodiklių grupei buvo naudojami LR statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Valstybinio turizmo departamento prie LR susisiekimo ministerijos duomenys.

4. Vartotojų rodiklių grupei buvo naudojami LR kultūros ministerijos, LR statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Valstybinio turizmo departamento prie LR susisiekimo ministerijos duomenys.

5. Ekonominiam vertinimui atlikti buvo naudojami LR statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys.

Empirinis tyrimas atliktas remiantis regionų unikalumo ekonominio vertinimo metodika, pritaikyta Lietuvos atvejui. Pirmiausia buvo peržiūrėtos rodiklių grupės, pasiūlytos unikalumo ekonominio vertinimo metodologijoje. Regionų unikalumo skaičiavimams Lietuvos regionuose šis rodiklių grupių ir jas sudarančių rodiklių rinkinys išliko toks pat, koks ir pasiūlytas metodologijoje, atspindintis kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo aspektus Lietuvos sąlygomis.

Regiono unikalų išteklių vertinimo etapas.

Unikalumo objektų rodiklių grupėje, atsižvelgiant į vertinamos šalies situaciją, buvo sudarytas rodiklių sąrašas pagal kurį kiekvieno rodiklio apskaičiavimui buvo atrinkti kiti šį rodiklį sudarantys papildomi rodikliai (pavyzdžiui, teatrų rodiklių sudarantys papildomi rodikliai). Šiai grupei priklausantys rodikliai buvo atrinkti remiantis šiuo metu galiojančiuose Lietuvos kultūros srities įstatymuose įvardijamomis kultūros objektų grupėmis, kurios gali būti panaudojamos didinant regionų kultūrinio unikalumo potencialą. Šie rodikliai buvo naudojami, skaičiuojant kiekvienos rodiklių grupės rezultatus.

Nekilnojamų kultūros vertybių grupės rodiklių išskyrimas į 4 grupes buvo atliekamas pagal Kultūros vertybių registro nekilnojamų kultūros vertybių suskirstymą į grupes, t. y., vietas, kompleksus, kompleksą sudarančius objektus ir pavienius objektus. Už šių objektų įtraukimą į Kultūros paveldo objektų sąrašą

Lietuvoje yra atsakingas Kultūros paveldo departamentas prie LR kultūros ministerijos. Pagal šį skirstymą, nekilnojamos kultūros vertybės grupei – vietovėms – dažniausiai yra priskiriamos miesto istorinės dalys (pvz., Druskininkų miesto istorinė dalis), tam tikro sodybų skaičiaus ir tipo kaimai (pvz., 18 sodybų gatvinis kaimas, 14 sodybų kupetinis kaimas, 12 sodybų režinis kaimas), etnografiniai kaimai. Kitai nekilnojamos kultūros vertybės grupei – kompleksams – dažniausiai priskiriami piliakalniai (su gyvenvieta), dvaro sodybos, skulptūrų grupės, sodybos, vandens malūnai, buvę dvaro sodybos fragmentai, bažnyčios, gynybiniai kompleksai, senosios kapinės, buvusios palivarko sodybos, etnoarchitektūrinės sodybos ir kt. Trečiai nekilnojamų kultūros vertybių grupei priklauso įvairios sudedamosios kompleksų dalys, t. y. kompleksą sudarantys objektai (t. y., atskiri pastatai, skulptūros, sodybos). Pavieniai objektai sudaro ketvirtą nekilnojamų kultūros objektų grupę.

Muziejų rodiklių grupės išskyrimas į 8 grupes buvo atliekamas pagal LR muziejų įstatymą, kuriame muziejai yra klasifikuojami į grupes bei muziejų pateikiamą statistiką LR kultūros ministerijai apie muziejų veiklos rezultatus (LR muziejų įstatymas, 2011 m. muziejų statistika, 2012).

Teatrų rodiklių grupės rodiklių išskyrimas į 4 grupes buvo atliekamas pagal LR teatrų ir koncertinių įstaigų įstatymą, kuriame muziejai yra klasifikuojami į grupes bei LR statistikos departamento pateikiamą statistiką apie teatrų veiklos rezultatus (LR teatrų ir koncertinių įstaigų įstatymas, LR statistikos departamento duomenys, 2012).

Į renginių grupės rodiklių sąrašą įtraukti tik tie renginiai, kurie yra finansuojami LR valstybės arba savivaldybių biudžeto lėšomis. Įvairūs kiti renginiai, kurie yra finansuojami privačiomis lėšomis, į šią grupę yra neįtraukti.

Žmoniškųjų išteklių rodiklių grupei priklausantys rodikliai buvo atrinkti remiantis kultūrinio unikalumo objektų ir turizmo infrastruktūros rodiklių grupei priklausančiais rodikliais. Rodiklių reikšmėms nustatyti buvo naudojami LR kultūros ministerijos, LR statistikos departamento, Turizmo informacijos centrų ir Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenys. Kultūros ir turizmo srities darbuotojai yra svarbi Lietuvos regionų kultūrinio unikalumo indekso sudedamoji dalis, kadangi žmoniškieji ištekliai atlieka svarbų vaidmenį, kuriant regionų kultūrinio unikalumo panaudojimo galimybes, siekiant didinti regiono ekonominę pranašumą kultūrinio unikalumo srityje.

Infrastruktūros rodiklių grupę sudaro rodikliai, padedantys įvertinti regione esamą turizmo infrastruktūrą, kuri yra reikalinga, siekiant sėkmingai panaudoti unikalios išteklius regione, išskirtus unikalumo objektų rodiklių grupėje. Rodiklių reikšmėms nustatyti buvo naudojami LR statistikos departamento ir Valstybinio turizmo departamento prie LR susisiekimo ministerijos duomenys.

Vartotojų rodiklių grupei priklausantys rodikliai buvo atrinkti remiantis unikalumo objektų ir infrastruktūros rodiklių grupei priklausančiais rodikliais. Ro-

diklių reikšmėms nustatyti buvo naudojami LR kultūros ministerijos, Valstybinio turizmo departamento prie LR susisiekimo ministerijos ir LR statistikos departamento duomenys. Lankytojų rodiklių grupėje svarbus vienadienių lankytojų ir turistų vaidmuo skirtinguose kultūrinio unikalumo objektų ir turizmo infrastruktūros objektų grupėse, nepriklausomai ar lankytojas yra vertinamų regionų ar užsienio valstybės pilietis.

Lankytojų rodiklių grupės vertinime svarbus vaidmuo tenka muziejų ir teatrų lankytojų grupėms, vertinant bendrą muziejų lankytojų ir žiūrovų skaičių valstybiniuose ir nevalstybiniuose teatruose. Kadangi muziejai nebeatlieka vien vertybių kaupimo, saugojimo ir jų demonstravimo funkcijas, bet užsiima informacijos skleidimo funkcijomis ir interaktyvaus vertybių pateikimo muziejų lankytojams veikla, organizuojant įvairius renginius bei edukacinius užsiėmimus, vertinamas renginių ir edukacinių užsiėmimų lankytojų skaičius muziejuose. Lankytojų rodiklių grupėje įtraukti ir turizmo infrastruktūros rodiklių grupės rezultatus parodantys veiksniai, t. y., lankytojų skaičius turizmo informacijos centruose ir apgyvendinimo įstaigų rodikliai – apgyvendintų svečių ir suteiktų nakvynių skaičius.

Regiono unikalumo ekonominio vertinimo etapas.

1. Ekonominių rodiklių rezultatų Lietuvos regionų grupėse vertinimas. Ekonominiam vertinimui atlikti pasirinkta tyrimo imtis – visi Lietuvos regionai. Vertinimui laikotarpis – nuo 2005 iki 2010 m. Šis laikotarpis, apimantis 2 metus iki ES programavimo laikotarpio pradžios (2005–2006 m.) ir pirmuosius 4 programavimo laikotarpio metus (2007–2010 m.) leidžia įvertinti rezultatus dinamikoje. Statistikos departamentui publikavus rezultatus nuo 2011 m. iki 2013 m., vėliau būtų galima atlikti ir viso programinio laikotarpio 2007–2013 m. ekonominių rezultatų vertinimą.

Lietuvos regionų grupių suskirstymo pagal unikalumo išteklius pagrįstumui ir ekonominiam įvertinimui atlikti naudojami šie metodinėje dalyje pateikti ir patikslinti makroekonominės veiklos rezultatus atspindintys rodikliai, padedantys vertinti regionų ekonominį pranašumą unikalumo srityje:

1. Veikiančių ūkio subjektų skaičius ir jo pokytis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje Lietuvos regionų grupėse, suskirstytose į grupes pagal unikalumo indekso rezultatus (toliau tekste – Lietuvos regionų grupės).

2. Dirbančiųjų skaičius ir jo pokytis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje Lietuvos regionų grupėse. Dirbančiųjų skaičiaus dydį Lietuvos regionų (savivaldybių) lygiu apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje skelbia LR statistikos departamentas. LR statistikos departamentas nekaupia duomenų apie dirbančiųjų skaičių kultūros sektoriuje Lietuvos regionų lygiu. LR kultūros ministerija šiuos duomenis Lietuvos regionų (savivaldybių) lygiu teikia tik vienam papildomam indekso rodikliui, t. y., muziejų grupei. Kitų rodiklių duomenys (teatrų, kelionių agentūrų ir turizmo informacijos centrų) apie dirbančiųjų

skaičių Lietuvos regionų lygiu nerenkami, todėl nėra galimybės atlikti kultūros srities darbuotojų skaičiaus pokyčio vertinimo.

3. Apyvarta turizmo infrastruktūros sektoriuje (apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje) Lietuvos regionų grupėse. Apyvartos dydį Lietuvos regionų (savivaldybių) lygiu apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje skelbia LR statistikos departamentas. Kultūros sektoriaus objektų šio rodiklio rezultatų Lietuvos regionų (savivaldybių) lygiu LR statistikos departamentas neteikia. LR kultūros ministerija šiuos duomenis Lietuvos regionų (savivaldybių) lygiu teikia tik vienam papildomam indekso rodikliui, t. y., muziejų grupei. Kitų rodiklių duomenys (teatrų, kelionių agentūrų ir turizmo informacijos centrų) Lietuvos regionų lygiu nerenkami, todėl kultūros srities apyvartos rezultatų nėra galimybės vertinti.

4. Pridėtinė vertė gamybos sąnaudomis, sukurta turizmo infrastruktūros sektoriuje (apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje) Lietuvos regionų grupėse.

5. Materialinės investicijos turizmo infrastruktūros sektoriuje (apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje) Lietuvos regionų grupėse.

6. ES struktūrinės paramos turizmo plėtrai skirtų projektų kiekis ir įsisavintos paramos vertinimas Lietuvos regionų grupėse.

Lietuvos regionų ir jų grupių ekonominiam vertinimui atlikti naudoti statistiniai ir matematiniai metodai, aprašyti metodologinėje dalyje (t. y., Lietuvos regionų grupių ekonominių veiklos rezultatų kultūros ir turizmo infrastruktūros sektoriuje rodiklių vertinimas naudojant santykinius rodiklius, rezultatus vertinant regionų grupėse ir dinamikoje, rezultatų pokyčio per tam tikrą laikotarpį tyrimas (angl. *variation*), požymių priklausomumo tyrimas, laiko eilučių analizė ir grafinė analizė).

LR statistikos departamento atliekamuose tyrimuose tyrimo populiaciją sudaro akcinės ir uždarnosios akcinės bendrovės, valstybės ir savivaldybės įmonės, užsienio įmonių filialai, žemės ūkio ir kooperatinės bendrovės, viešosios įstaigos, individualiosios įmonės ir fiziniai asmenys, vykdančios ūkinę (ekonominę) veiklą. Įtraukiamos tik tos viešosios įstaigos, kurios daugiau nei pusę veiklos sąnaudų padengia uždirbtomis pajamomis. Ekonominė veikla apima visas ekonominės veiklos rūšis, išskyrus žemės ūkio, finansinio tarpininkavimo, viešojo valdymo ir gynybos veiklą. Informacija pateikiama pagal veiklos vykdymo vietą. 2005–2009 m. dirbančiųjų skaičius yra perskaičiuotas fiziniams asmenims, vykdančioms ūkinę (ekonominę) veiklą, pagal jų įsigyto verslo liudijimo (ar leidimo vykdyti veiklą) trukmę (LR statistikos departamentas, 2013).

2. Sukuriamos pridėtinės vertės ir darbo vietų Lietuvos regionų grupėse vertinimas.

– Duomenų parinkimo etapas. Modeliui sudaryti buvo pasirinkti Lietuvos regionų duomenys nuo 2005 iki 2010 metų. Priklausomas kintamasis yra

materialinės investicijos (*MI*) pasirinktoje ekonominės veiklos rūšyje – apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikloje, siekiant įvertinti pridėtinės vertės pokytį bei dirbančiųjų skaičiaus prieaugį regionuose.

Nepriklausomi kintamieji:

- a) Pridėtinė vertė, litais (*PV*);
- b) Sukuriamų darbo vietų skaičius, vnt. (*DV*);

Tyrimo imtis $N = 60$ (Lietuvos regionų skaičius yra lygus 60), metų skaičius $T = 5$. Stebėjimų skaičius – kiekvienai regionų grupei skirtingas.

Stebėjimų skaičius kito priklausomai nuo regionų grupės: pirmoje regionų grupėje, išsiskiriančioje kaip turinčiai žymius unikalumo išteklius, atlikta 40 stebėjimų, antroje regionų grupėje, išsiskiriančioje kaip turinčioje vidutinius unikalumo išteklius – 155 stebėjimai, trečioje regionų grupėje, išsiskiriančioje kaip turinčioje nežymius unikalumo išteklius – 105 stebėjimai. Stebėjimų skaičius yra nevienodas dėl skirtingo skaičiaus regionų, priklausančių kuriai nors vienai regionų grupei.

– Stacionarumo vertinimas

Stacionarumą rekomenduojama vertinti esant dideliam laikotarpio (T) ir imties (N) skaičiui bei sudarinėjant dinامينius modelius. Vertinimo atveju laikotarpis (T) nėra didelis, todėl į stacionarumą galima neatsižvelgti.

1. Fiksuotų ir atsitiktinių efektų vertinimas

Skaičiuojant pridėtinės vertės dydi bei sukuriamų darbo vietų skaičių, tikslinga taikyti fiksuotų efektų panelinio modelį dėl šių priežasčių:

- a) paneliniai duomenys yra subalansuoti;
- b) skaičiavimams atlikti netaikyta atsitiktinė imtis, nes regionų skaičius nėra itin didelis, o tyrime įtraukti visi regionai;
- c) tikėtina, kad regionų grupėse gali būti labai skirtingi ekonominių rodiklių rezultatai.

Fiksuotų efektų panelinio modelio tinkamumas turi būti tikrinamas taikant F ir Hausmano testus. Siekiant patikrinti, ar tikslinga taikyti fiksuotų efektų metodą modelyje ir ar tinka pastovios konstantos metodas, empiriniuose skaičiavimuose buvo atliktas F testas.

– Paklaidų vertinimas.

Turi būti atliekamas intervalo vertinimas, t. y., ar Durbin-Watson reikšmės patenka į ribas, kuriose nėra autororeliacijos. Jeigu gautos reikšmės į šį intervalą patenka, būtų galima daryti išvadą, kad autokoreliacijos nėra.

– Rezultatų vertinimas.

Atliekamas gautų rezultatų apibendrinimas, analizuojant tyrimo reiškinius.

Papildomos pastabos. Rengiant Lietuvos regionų unikalumo ekonominio vertinimo metodiką, buvo atlikti skaičiavimai, siekiant nustatyti rodiklių grupių svorius. Atlikus alternatyvius skaičiavimus, Lietuvos regionų unikalumo indeksą sudarančių rodiklių svoris yra vienodas. Pasirinkta nustatyti vienodą rodiklių

svorį (1/4) visoms grupėms, kadangi skaičiavimai parodė, kad skirtingų svorių suteikimas nekeičia galutinio indekso rezultato. Taip yra dėl to, kad tarp Lietuvos regionų unikalumo srityje yra ženklus atotrūkis tarp regionų, turinčių žymius, vidutinius ir nežymius išteklius unikalumo srityje. Atliekant skaičiavimus kitose šalyse, turi būti nuspręsta, kokius rodiklių svorius suteikti atskirai rodiklių grupei pagal jų įtaką regionų unikalumui.

Atliekant Lietuvos regionų skirstymo į grupes pagal unikalumo indekso rezultatus skaičiavimus, prie metodologijoje nurodyto taikyto metodo, papildomai buvo pritaikytas klasterių metodas, siekiant parinkti kuo tikslesnį metodą, skirtą Lietuvos regionų skirstymui į grupes. Lietuvos empirinio tyrimo atveju klasterio metodo buvo atsisakyta, kadangi daugumos rodiklių reikšmės regionuose, turinčiuose vidutinius ir nežymius kultūrinio unikalumo išteklius, yra pakankamai panašios ir taikant klasterio metodą, jos yra priskiriamos vienai grupei.

2.4. Antrojo skyriaus išvados

1. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo metodologijoje pristatoma regiono unikalių išteklių potencialo bei šių išteklių ekonominio vertinimo eiga, siekiant nustatyti kokią pridėtinę vertę ir papildomų darbo vietų skaičių regione gali sukurti unikalių išteklių panaudojimas. Tuo tikslu apibrėžiami regionų unikalumui vertinti tinkami kriterijai. Regiono unikalių išteklių vertinime įtrauktos infrastruktūros, žmoniškųjų išteklių, unikalumo objektų išteklių ir vartotojų grupę atspindintys kriterijai užtikrina svarbiausio ekonominio principo pritaikymą, t. y. pasiūlos ir paklausos veiksmų grupių vertinimą, kad būtų užtikrintas ekonominės pusiausvyros principas.

2. Metodologijoje pritaikytas daugiapakopis regionų unikalumo ekonominio vertinimo procesas, pirmame etape apimantis regiono unikalių išteklių vertinimą, o kitame etape regionų unikalumo ekonominį vertinimą, padeda identifikuoti regiono unikalių išteklių potencialą, siekiant juos panaudoti kuriant didesnę pridėtinę vertę bei didesnę darbo vietų skaičių regionuose. Tokiu būdu regionai gali siekti konkurencinio pranašumo, panaudodami savo turimus unikalumus išteklius.

3. Europos integracijos procesų kontekste metodologijos taikymas praktikoje gali padėti identifikuoti panašius unikalumus turinčius ES regionus (pvz., pasienio regionus), kurių bendradarbiavimo skatinimas įgyvendinant tam tikras bendras veiklas gali sukurti didesnę pridėtinę vertę, įgyvendinant bendrus projektus užtikrinti efektyvesnę ES regioninės ir politikos sanglaudos lėšų paskirstymą bei kryptingą regione turimų unikalių išteklių panaudojimą.

3

Empirinių tyrimų rezultatai, skirti regionų unikalumo ekonominiam vertinimui

Šioje dalyje pristatomi ES struktūrinės paramos įgyvendinimo 2007–2013 m. rezultatai, unikalumo apraiškas regionų grupėse charakterizuojančių ekonominių rodiklių įvertinimo rezultatai, atvejo analizės Lietuvos regionų unikalumo ekonominio vertinimo pavyzdžiu rezultatai, Lietuvos regionuose sukuriamos pridėtinės vertės bei darbo vietų vertinimai.

Skyriaus tematika paskelbti keturi autoriaus straipsniai (Gedminaitė-Raudonė 2013; Gedminaitė-Raudonė 2011; Vidickienė, Gedminaitė-Raudonė 2011; Vidickienė, Gedminaitė-Raudonė 2010).

3.1. Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimo vertinimas

2007–2013 m. ES programavimo laikotarpiu buvo susidurta su daugeliu iššūkių, dariusių įtaką ES regioninės politikos įgyvendinimo rezultatams. Vienas iš didžiausių iššūkių įvardijama ekonominės krizės laikotarpis, prasidėjęs programinio laikotarpio įgyvendinimo pradžioje, kuris tęsėsi iki pat programavimo laiko-

tarpio pabaigos. Ekonominės krizės laikotarpiu ypatingai išaugo nedarbo lygis, o tai ES institucijas ir valstybes nares skatino dėti pastangas naujų darbo vietų kūrimui. Taip pat išryškėjo šalių narių viešųjų finansų problemos, sustabdžiusios galimybes mažinti biudžeto deficitą bei vyriausybės skolą ir tuo pačiu apribojant šalių vystymosi galimybes. Regioninės politikos programos 2007–2013 m. įgyvendinimo vertinimo rezultatai rodo, kad ekonominė krizė sulėtino programos įgyvendinimą, nebuvo pasiekti visi numatyti tikslai ir rezultatai.

3.1 lentelė. Europos Sąjungos regioninės plėtros fondo lėšų paskirstymas tarp fondų ir tikslų, 2007–2013 m.

Table 3.1. Division of European Union funding for development between Funds and Objectives, 2007–2013

ES regioninės plėtros fondo pavadinimas	Konvergencijos tikslas	Regionų konkurencingumo ir užimtumo tikslas	Europos teritorinio bendradarbiavimo tikslas	Viso
Bendra suma (mlrd. EUR)				
Europos regioninės plėtros fondas, Europos Sanglaudos fondas ir Europos Socialinis fondas	283,8	55	7,9	346,7
Europos socialinis fondas	52,7	23,9		76,6
Europos regioninės plėtros fondas	161,3	31,0	7,9	200,3
Europos sanglaudos fondas	69,8			68,8
Pasiskirstymas tarp tikslų (proc.)				
Europos regioninės plėtros fondas, Europos Sanglaudos fondas ir Europos Socialinis fondas	81,8	15,9	2,3	100
Europos socialinis fondas	68,8	31,2		100
Europos regioninės plėtros fondas	80,6	15,5	3,9	100
Europos sanglaudos fondas	100			100
Europos regioninės plėtros fondas, Europos Sanglaudos fondas	85,6	11,5	2,9	100

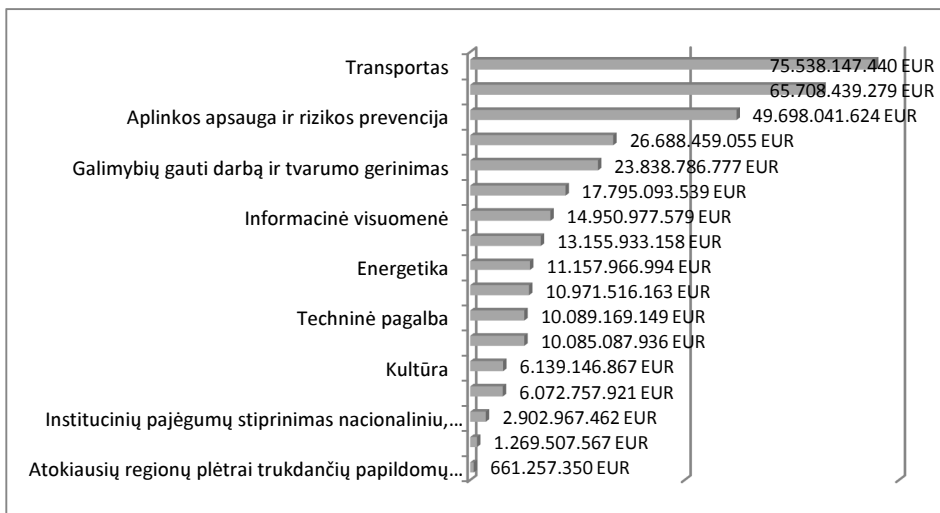
Šaltinis: Europos Komisijos Regioninės politikos direktorato duomenys.

2007–2013 m. laikotarpiu regioninės politikos programoms įgyvendinti buvo skirta 270 mlrd. EUR, iš kurių beveik 86 proc. buvo skirta konvergencijos

tikslo priemonėms įgyvendinti. Europos regioninės plėtros fondui skirtos lėšos sudaro didžiausią regioninės plėtros fondo lėšų dalį 57,7 proc. (200,3 mlrd. EUR), sanglaudos fondo programoms įgyvendinti skirtos lėšos sudaro 20 proc. (69,8 mlrd. EUR), Europos socialinio fondo programoms įgyvendinti skirtos lėšos – 22 proc. (76,6 mlrd. EUR). Detalus paskirstymas pateiktas 3.1 lentelėje.

Didžiausia dalis regioninės plėtros fondų lėšų 2007–2013 m. buvo skiriama konvergencijos tikslui pasiekti (86 proc.), ženkliai mažesnė – regionų konkurencingumui ir užimtumui didinti (11,5 proc.) ir 2,9 proc. – Europos teritoriniam bendradarbiavimui skatinti.

Vertinant Europos regioninės plėtros ir sanglaudos fondų lėšų paskirstymą 2007–2013 m. pagal sritis, daugiausia lėšų skirta transporto infrastruktūros gerinimui (21,8 proc.), moksliniams tyrimams ir technologinei plėtrai, inovacijoms ir verslumui skatinti (18,9 proc.), aplinkos apsaugai ir rizikos prevencijai (14,3 proc.). Kultūros ir turizmo plėtra sudaro vidutiniškai po 1,7 proc. Detalus lėšų paskirstymas pagal sritis pateiktas 3.1 paveiksle.

3.1 pav. Europos regioninės plėtros ir sanglaudos fondo lėšų paskirstymas pagal sritis, 2007–2013 m.

Fig. 3.1. Breakdown of available funds by theme, 2007–2013

Šaltinis: Europos Komisijos Regioninės politikos direktorato duomenys.

ES regioninės ir sanglaudos politikos programoms įgyvendinti skiriamas lėšų dydis valstybėms narėms priklauso nuo šalies BVP dydžio bei šalių vyriausybų kapitalo išlaidų ir dėl kurių sutaria visos ES valstybės narės. Europos regioninei ir sanglaudos politikai įgyvendinti skirtos lėšos 2007–2013 m. laikotarpiu vidutiniškai sudarė 0,3 proc. ES šalių metinio BVP dydžio. 2007–2013 m. skirtų

lėšų dydis abiem programoms įgyvendinti kiekvienai ES šaliai nariai pateiktas 3.2 lentelėje.

3.2 lentelė. Europos regioninės plėtros ir sanglaudos fondo lėšų paskirstymas Europos Sąjungos valstybėms narėms, 2007–2013 m. (vidutiniškai per metus)

Table 3.2. Allocation of ERDF and Cohesion Fund to Member States, 2007–2013 (average per year)

Paskirstymas 2007–2013 metams			
Šalis	mln. EUR	Proc. (nuo BVP)	Proc. (nuo Vyriausybės kapitalo išlaidų)
EU 27	262 182,3	0,30	8,2
EU15	112 671,8	0,14	4,0
EU12	149 510,5	2,14	37,7
Belgija	990,3	0,04	1,2
Danija	254,8	0,02	0,4
Vokietija	16 107,6	0,09	3,3
Prancūzija	8 054,7	0,06	1,5
Airija	375,4	0,03	0,5
Italija	21 025,3	0,19	5,8
Liuksemburgas	25,2	0,01	0,2
Nyderlandai	830,0	0,02	0,5
Austrija	680,1	0,03	0,9
Suomija	977,4	0,07	2,6
Švedija	934,5	0,03	0,9
Jungtinė Karalystė	5 416,0	0,04	1,4
Graikija	15 845,5	1,09	28,3
Ispanija	26 595,9	0,36	8,4
Portugalija	14 558,2	1,22	30,3
Bulgarija	5 488,2	2,04	54,6
Čekija	22 751,9	2,08	35,2
Estija	3 011,9	2,70	54,2
Kipras	492,7	0,39	8,7
Latvija	3 947,3	2,79	39,9
Lietuva	5 747,2	2,67	51,4
Vengrija	21 292,1	3,05	67,4
Malta	728,1	1,59	49,1
Lenkija	57 178,2	2,21	34,2
Rumunija	15 528,9	1,69	26,7
Slovėnija	3 345,3	1,32	23,6
Slovakija	9 998,7	2,07	57,1

Šaltinis: Expert evaluation network delivering policy analysis on the performance of Cohesion policy 2007–2013, 2013.

ES šalyse narėse, įstojusiose į ES 2004 metais ir vėliau (toliau tekste – EU12) didžioji ES regioninės plėtros fondų lėšų dalis buvo skirta investicijoms transporto ir aplinkos infrastruktūrai gerinti, o likusios ES valstybės narės (toliau tekste – EU15) investavo į mokslo ir technologijų plėtrą, inovacijų ir įmonių veiklos skatinimą. Pasikeitus aplinkybėms, 10 proc. visų regioninės politikos įgyvendinimui skirtų lėšų per šį laikotarpį buvo perskirstytos naujiems iškilusiems poreikiams patenkinti. EU12 šalys narės daugiau lėšų skyrė mokslo ir technologijų plėtrai, įmonių skatinimui, energetikos projektams ir kelių infrastruktūrai gerinti. EU15 šalys narės daugiau lėšų skyrė mokslo ir technologijų plėtrai, socialinei infrastruktūrai gerinti, miesto ir kaimo atnaujinimui. Daugiausia lėšų buvo perskirstyta iš mažų ir vidutinių įmonių veiklai skatinti skirto fondo, atsižvelgiant į ekonominės krizės metu sumažėjusią paklausą įgyvendinti šiuos projektus. ES valstybėms narėms susidūrus su finansiniais sunkumais, daugeliui šalių narių 2007–2013 m. programavimo laikotarpiu buvo sumažintas kofinansavimo dydis, nedidinant paramos lėšų dalies. Šis reikalavimas leido šalims sumažinti savo lėšų, skirtų programos įgyvendinti dalį, tačiau tuo pačiu sumažino ir bendro finansavimo dydį.

Vertinant Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimo rezultatus, svarbu įvertinti sukurtų darbo vietų skaičių. Šis rodiklis ypač aktualus praėjusio programavimo laikotarpiu 2007–2013 m., kadangi programavimo laikotarpio pradžioje prasidėjusios ekonominės krizės vienas iš padarinių buvo didėjantis nedarbas, todėl naujų darbo vietų kūrimas tapo didelis iššūkis visoms ES valstybėms narėms. Nuo 2007 iki 2011 m. pabaigos visose ES šalyse narėse sukurta 383 tūkst. naujų darbo vietų, panaudojant Europos regioninės plėtros ir sanglaudos fondų lėšas. EU15 šalyse narėse daugiausia darbo vietų sukurta Didžiojoje Britanijoje (48,011), Italijoje (43,647), Vokietijoje (43,462) ir Ispanijoje (40,743). EU12 šalyse narėse daugiausia darbo vietų sukurta Lenkijoje (31,233) ir Vengrijoje (17,650). Detalus naujai sukurta darbo vietų skaičius visose ES šalyse narėse nuo 2007 m. iki 2011 m. pabaigos pateikiamas 3.3 lentelėje.

Remiantis 2014 m. sausio mėn. Europos Komisijos Regioninės politikos direktorato duomenimis, daugiausia Europos regioninės plėtros ir sanglaudos fondo lėšų buvo įsisavinusios Estija, Portugalija ir Lietuva, įsisavintų lėšų dydis procentais atitinkamai siekė po 78,3 proc. pirmoms dviem šalims narėms ir 77,9 Lietuvos atveju. Mažiausiai lėšų įsisavinusios Rumunija (36,9 proc.) ir Kroatija (18,3 proc.). Likusi didžioji ES šalių narių dalis įsisavino 50–65 proc. lėšų. Remiantis 2011 m. rezultatais, svarbiausiais 2007–2013 m. programavimo laikotarpiu pasiektais šių fondų įgyvendinimo rezultatais išskiriami naujų darbo vietų sukūrimas (383 tūkst. naujų darbo vietų), 14,7 tūkst. įgyvendintų bendradarbiavimo projektų tarp mokslo centrų ir verslo įmonių, ženklus užregistruotų patentų augimas, sukurta 15 tūkst. naujų darbo vietų mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros srityje, suteikta parama beveik 53 tūkst. naujiems verslo steigėjams, įgy-

vendinta daug interneto prieigos, kelių tvarkymo, vandenvalos, nuotėkų tvarkymo ir kitų svarbių projektų (Expert evaluation network., 2013).

3.3 lentelė. Sukurtų darbo vietų skaičius 2007–2013 m. programavimo laikotarpiu, panaudojant Europos regioninės plėtros ir sanglaudos fondų lėšas, nuo 2007 iki 2011 m. pabaigos

Table 3.3. Estimates of gross, full-time equivalent jobs created by ERDF and Cohesion Fund in 2007–2013 programmes up to end 2011

Šalis	Iki 2011 m. pabaigos	2010–2011 m. pokytis	Proc., planinis rodiklis	Sukurtų darbo vietų dalis, tenkanti 1000 darbuotojų
Bulgarija	756	132	36	0,2
Čekija	9 188	3 553	85	1,9
Estija	3 759	2 260	-	6,6
Kipras	1 641	1 641	-	4,3
Latvija	-	-	-	-
Lietuva	508	366	13	0,4
Vengrija	17 650	16 457	13	4,7
Malta	-	-	-	-
Lenkija	31 233	20 423	20	2,0
Rumunija	4 360	920	12	0,5
Slovėnija	1 543	975	97	1,6
Slovakija	1 432	876	8	0,6
Graikija	11 881	2 750	63	2,7
Ispanija	40 743	12 374	27	2,2
Portugalija	1 210	1 102	4	0,2
Belgija	15 173	2 784	56	3,4
Danija	-	-	-	-
Vokietija	43 462	11 613	11	1,1
Airija	34 431	21 272	285	18,7
Prancūzija	19 068	1 644	22	0,7
Italija	43 647	25 347	14	1,9
Liuksemburgas	113	67	6	0,5
Nyderlandai	7 586	4 018	62	0,9
Austrija	3 143	983	46	0,8
Suomija	15 472	5 212	48	6,3
Švedija	27 212	12 165	81	6,0
Jungtinė Karalystė	48 011	31 105	26	1,7
EU15	311 153	132 436	28	1,8
EU12	72 070	47 602	39	1,7
EU27	383 223	180 038	31	1,8

Šaltinis: Expert evaluation network delivering policy analysis on the performance of Cohesion policy 2007–2013, 2013.

Naujuoju programavimo laikotarpiu 2014–2020 m. ES numatytiems tikslams įgyvendinti pasitelkiama Europos regioninės plėtros ir sanglaudos fondų programa. Pirmiausia siekiama pakelti 20–64 metų gyventojų darbo lygį nuo šiuo metu siekiančio 69 proc. iki 75 proc. Taip pat numatyta padidinti investicijas į mokslinius tyrimus ir plėtrą iki 3 proc. ES valstybių narių BVP dydžio. Iki programavimo laikotarpio pabaigos numatyta pasiekti ES klimato kaitos ir energijos tikslą – sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas 20 proc. ir užtikrinti, kad 20 proc. energijos bus tiekama iš atsinaujinančių energijos šaltinių. Taip pat sumažinti mokyklos nebaigusių gyventojų skaičių nuo esamų 15 proc. iki mažiau negu 10 proc. ir užtikrinti, kad bent 40 proc. jaunuolių turėtų mokslinį laipsnį ar diplomą. Kitas svarbus tikslas sumažinti europiečių, gyvenančių žemiau skurdo ribos, skaičių iki 25 proc.

2014–2020 m. programavimo laikotarpiu Europos regioninės plėtros, sanglaudos ir socialinio fondo programoms įgyvendinti numatyta skirti 322 mlrd. EUR. Didžiausia numatytų lėšų dalis skirta Lenkijai (72,8 mlrd. EUR), Italijai (29,3 mlrd. EUR), Ispanijai (25,1 mlrd. EUR), Rumunijai (21,8 mlrd. EUR), Čekijos Respublikai (20,6 mlrd. EUR) ir Vengrijai (20,6 mlrd. EUR). Išsamus šių programos lėšų paskirstymas 2014–2020 m. laikotarpiui pateikiamas 3.4 lentelėje.

3.4 lentelė. Europos regioninės plėtros fondo ir sanglaudos fondo lėšų paskirstymas Europos Sąjungos valstybėms narėms, 2014–2020 m.

Table 3.4. Allocation of ERDF and Cohesion Fund to Member States, 2014–2020

Šalis	Europos sanglaudos fondas	Europos regioninės plėtros ir Europos socialinis fondas				Europos regioninės plėtros fondas	Viso
		Silpniausios išsivystę regionai	Pereinamieji (angl. <i>transition</i>) regionai	Nutolę (retai apgyvendinti) regionai	Pažengę regionai		
Belgija	-	-	962	-	868	231	2 061
Bulgarija	2 384	4 623	-	-	-	145	7 153
Čekija	6 562	13 646	-	-	79	298	20 585
Danija	-	-	64	-	230	199	494
Vokietija	-	-	8 750	-	7 609	847	17 207
Estija	1 123	2 198	-	-	-	49	3 369
Airija	-	-	-	-	869	148	1 017
Graikija	3 407	6 420	2 105	-	2 307	203	14 443
Ispanija	-	1 858	12 201	432	10 084	542	25 116
Kroatija	2 676	5 225	-	-	-	128	8 029

3.4 lentelės pabaiga

Prancūzija		3 147	3 927	395	5 862	956	14 288
Italija	-	20 333	1 004	-	7 006	998	29 341
Kipras	286	-	-	-	388	29	703
Latvija	1 412	2 742	-	-	-	82	4 236
Lietuva	2 145	4 189	-	-	-	100	6 434
Liuksemburgas	-	-	-	-	39	18	57
Vengrija	6 313	13 452	-	-	416	318	20 498
Malta	228	-	441	-	-	15	684
Nyderlandai	-	-	-	-	908	342	1 250
Austrija	-	-	66	-	823	226	1 114
Lenkija	24 274	45 917	-	-	2 017	615	72 823
Portugalija	3 000	15 008	232	103	1 148	108	19 599
Rumunija	7 251	13 773	-	-	405	397	21 826
Slovėnija	939	1 134	-	-	763	55	2 891
Slovakija	4 361	8 489	-	-	40	196	13 086
Suomija	-	-	-	272	911	142	1 325
Švedija	-	-	-	184	1 355	300	1 840
Jungtinė Karalystė	-	2 126	2 335	-	5 144	760	10 364
Tarpregioninis bendradarbiavimas						500	500
Viso	66 362	164 279	32 085	1 387	49 271	8 948	322 332

Šaltinis: Europos Komisijos Regioninės politikos direktorato duomenys.

Regioninės plėtos ir sanglaudos politikos įgyvendinimo ES rezultatų vertinimas rodo, kad nei ankstesniais, nei 2007–2013 metų programavimo laikotarpiu nebuvo atsižvelgiama į regionų unikalumą, skiriant lėšas programų projektams įgyvendinti, panaudojant regioninės plėtos ir sanglaudos fondų lėšas. Didėjantis dėmesys tokioms tematinėms sritims kaip moksliniai tyrimai, inovacijų ir verslumo skatinimas, miesto ir kaimo vietovių atgaivinimas, kultūra ir turizmas rodo, kad šios politikos įgyvendinimui reikia naujų instrumentų galinčių padėti įgyvendinti šioms sritims skirtus projektus, kurie padėtų užtikrinti tvarų Europos ekonomikos augimą, sukurtų daugiau darbo vietų bei didintų užimtumą. Regionų unikalumo išteklių panaudojimas, kuriant didesnę pridėtinę vertę bei daugiau darbo vietų regione, gali prisidėti prie ES regionų plėtos ir sanglaudos politikoje numatytų tikslų įgyvendinimo. Dėl šių priežasčių tikslinga taikyti naują regionų unikalumo ekonominio vertinimo instrumentą naujuoju 2014–2020 m. programavimo laikotarpiu.

3.2. Lietuvos regionų unikalumo ekonominis vertinimas

Empiriniam tyrimui atlikti pasirinkta atvejo analizė Lietuvos regionų unikalumo ekonominio vertinimo Europos integracijos procesų kontekste pavyzdžiu. Pateikiami unikalumo apraiškų regionų grupėse charakterizuojančių ekonominių rodiklių rezultatai, Lietuvos regionų unikalių išteklių vertinimas bei ekonominio vertinimo rezultatai pagal sukuriamą pridėtinę vertę bei sukuriamų papildomų darbo vietų skaičių regionų grupėse.

3.2.1. Lietuvos regionų unikalių išteklių vertinimas

Lietuvos regionų unikalių išteklių vertinimo rezultatai pristatomi remiantis regionų unikalumo indeksą sudarančiomis rodiklių grupėmis: pirmiausia pateikiami unikalumo objektų grupės rezultatai, vėliau – žmoniškųjų išteklių grupės rezultatai, sekantys – infrastruktūros grupės rezultatai ir galiausiai – vartotojų grupės rezultatai. Pristačius visų šių keturių grupių rezultatus, pateikiami Lietuvos regionų unikalumo indekso rezultatai ir Lietuvos regionų suskirstymo į grupes rezultatai pagal turimų unikalių išteklių dydį regione.

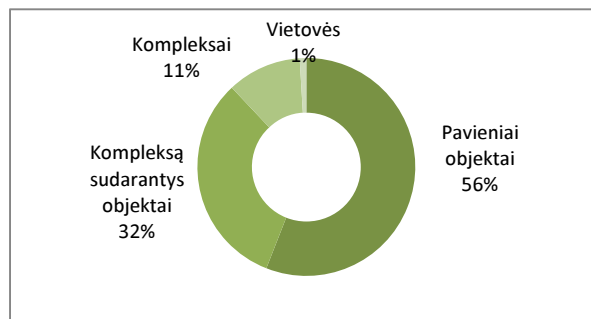
1. *Unikalumo objektų rodiklių grupės vertinimas.* Unikalumo objektų grupę sudaro rodikliai, atspindintys kultūrinių, istorinių ir gamtinių unikalių išteklių įvairovę regione.

Nekilnojamų kultūros vertybių rodiklių grupės rezultatai. Nekilnojamoms kultūros vertybėms Lietuvoje pasižymi didele įvairove. Jos yra skirstomos į vietas (pvz., Druskininkų miesto istorinė dalis), kompleksus (pvz., dvaro sodybos, vandens malūnai), kompleksus sudarančius objektus (pvz., atskiri dvaro pastaba, sodybos) ir pavienius objektus. Remiantis LR Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymu, nekilnojamoms kultūros vertybėms priskiriami piliakalniai, senoviniai pylimai ir gynybiniai įtvirtinimai, senųjų miestų vietos, statinių griuvėsiai ir liekanos, alkos, alkakalniai ir kitos senovės religinio kulto vietos, aukurai, pilkapiai, kapinynai ir kitos laidojimo vietos (Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, 1994). Dauguma šių objektų priklauso valstybei. Šios kultūros vertybės formuoja kultūrinį kraštovaizdį. Istoriniam kraštovaizdžiui priskiriamas iki XX a. vidurio sukurtas kraštovaizdis, t. y., sisteminis kompleksas, kuriame yra integruota įvairių komponentų (t. y., kelių tinklas, žemės paviršiaus reljefo formų, istorinės žemėvaldos ir žemėnaudos objektų), sudarančių nekilnojamo kultūros vertybių sąrašą. Kaimo kultūriniame kraštovaizdyje atsispindi visos medžiaginės ir dvasinės etninės kultūros raiškos formos, regionų skirtumai, gyvoji tradicija. Kultūrinis Lietuvos regionų savitumas raiškiausiai atsiskleidžia išlikusiose kaimo kultūros paveldo objektų sancaupos vietose – istorinio kraštovaizdžio arealuose (LR kultūros ministerijos duomenys, 2012).

Geriausiai išlikusiems Lietuvos istorinio kultūrinio kraštovaizdžio arealams būdingas vidinis integralumas ir kompozicinė vienovė su gamtinio kraštovaizdžio struktūra. Reikšmingiausi šio kraštovaizdžio erdvių struktūros komponentai – senieji miesteliai. Verčių kompleksiskumu išsiskiria dvarų sodybos. Ypatingas erdvinis kompozicinis ir semantinis vaidmuo tenka piliakalniams, daugelis jų yra neatsiejami nuo miestelių ir dvarų sodybų. Visos kraštovaizdžio dalys glaudžiai susietos – dvarų sodybas ir miestelius dažnai jungia bažnyčia, dvaro sodyba yra greta miestelio arba tarsi įaugusi į jį. Sakralinių statinių poveikio laukas neretai apima didelius arealus, kiti senieji statiniai, memorialinės vietos, monumentai, mažosios architektūros objektai yra tapę vietos reikšmės dominantėmis (LR kultūros ministerijos duomenys, 2012).

Savitos atskirų regionų istorinės sąlygos ir kraštovaizdžio įvairovė nulėmė tai, kad kultūrinio kraštovaizdžio kompleksinės sankaupos vietų ir pavienių relikvų sklaida Lietuvos teritorijoje nėra tolygi. Tankiausiai didžiausios sankaupos vietų yra išlikę vaizdingose gamtinėse teritorijose – Rytų, Pietryčių bei Šiaurės vakarų Lietuvos aukštumose ir didžiųjų upių – Nemuno, Neries, Šventosios, Dubysos ir kt. – paslėniuose. Daugiausia archeologijos vertybių ir į Kultūros vertybių registrą įtrauktų mitologinių vietų yra išlikę Žemaitijos ir Aukštaitijos aukštumose, intensyviai žemdirbystei netikusiose vietovėse (LR kultūros ministerijos duomenys, 2012).

Remiantis Kultūros vertybių registro duomenimis, 2012 metais nekilnojamo kultūros objektų skaičius buvo 16.649. Daugiausia yra pavienių kultūros objektų (9308 vnt.), mažiausiai – vietovių (159 vnt.) (3.2 pav.).

3.2 pav. Nekilnojami kultūros objektai pagal grupes, proc.

Fig. 3.2. Immovable cultural objects by types, percent

Šaltinis: sudarytas autorės remiantis Kultūros vertybių registro duomenimis.

Daugiausia unikalių vietovių turi Vilniaus miesto, Kauno miesto, Varėnos, Ignalinos ir Trakų regionai (atitinkamai 13, 10, 10, 7 ir 7 vnt.). Unikalių kultūros kompleksų daugiausia yra Vilniaus miesto (173 vnt.), Kauno miesto (71 vnt.), Kretingos (56 vnt.), Radviliškio (52 vnt.) ir Anykščių (51 vnt.) regionuose. Pa-

vienių unikalių kultūros objektų gausa pasižymi Vilniaus miesto (929 vnt.), Kauno miesto (409 vnt.), Kretingos (392 vnt.), Šiaulių (370 vnt.) ir Klaipėdos r. (366 vnt.) regionai. Išsamus nekilnojamojo kultūros objektų pagal grupes skaičius Lietuvos regionuose pateikiamas A priede.

Tyrimo duomenys rodo, kad daugiausia nekilnojamojo kultūros objektų yra regionuose, kuriuose yra didžiausi Lietuvos miestai (Vilniaus miesto, Kauno miesto regionai) bei Trakų, Anykščių, Ignalinos ir Varėnos regionuose, išskiriamuose kaip patrauklūs turizmo regionai.

Atlikus nekilnojamojo kultūros objektų indekso skaičiavimus, didžiausios indekso reikšmės teko Vilniaus miesto, Kauno miesto, Kretingos, Varėnos, Šilutės, Trakų, Anykščių, Utenos, Švenčionių ir Molėtų regionams (3.5 lentelė).

3.5 lentelė. Lietuvos regionų indekso reikšmės pagal nekilnojamojo kultūros vertybių rodiklį

Table 3.5. Index results of Lithuanian regions by immovable cultural objects

Vietos nr.	Lietuvos regionai	Indekso reikšmė
1	Vilniaus m.	4,00
2	Kauno m.	1,98
3	Kretingos	1,26
4	Varėnos	1,15
5	Šilutės	1,09
6	Trakų	0,95
7	Anykščių	0,93
8	Utenos	0,93
9	Švenčionių	0,91
10	Molėtų	0,88
11–60	Likę Lietuvos regionai*	-

* Likusių Lietuvos regionų indekso reikšmės pateikiamos B priede.

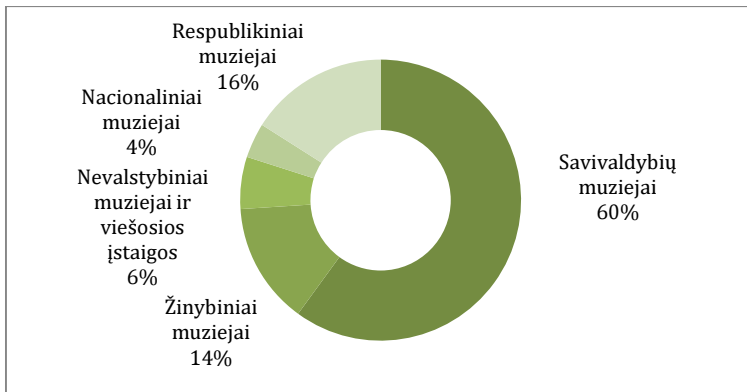
Atlikus papildomus skaičiavimus, taikant ekspertinio vertinimo metodą, kiekvienam rodiklį sudarančiam elementui suteikiant koeficientą pagal jų numanomą reikšmingumą regionui, gauti skaičiavimo duomenys parodė, kad regionų pasiskirstymas pagal rodiklius suteiktus skirtingus koeficientus pakito pakankamai nežymiai, didžiausios indekso reikšmės teko taip pat Vilniaus miesto, Kauno miesto, Varėnos, Kretingos, Šilutės, Trakų, Ignalinos, Utenos, Anykščių ir Švenčionių regionams. Šie papildomi skaičiavimai pagrindė, kad nėra tikslinga taikyti ekspertinį vertinimą rodikliams suteikiant tam tikrą svorį.

Muziejų rodiklių grupės rezultatai. Muziejai yra svarbus kultūrinio turizmo šaltinis dėl juose esančių sukauptų rinkinių įvairovės bei galimybės būti kultūros tarpininku, taip pat dėl jų pobūdžio, įvairovės, unikalumo, laisvumo, lankstumo ir kūrybinio potencialo. Muziejai dažnai užtikrina ryšių, jungiančių paveldo objektus su bendruomenėmis, kuriose jie atsirado ir įgijo istorinę reikšmę, egzista-

vimą, kuris įvardijamas svarbiu veiksniu siekiant išsaugoti vietos identitetą ir unikalumą, ir tuo pačiu pasinaudojant galimybėmis jį parodyti kitiems lankytojams.

Pastaraisiais metais atsakingų Lietuvos valstybės institucijų formuojama Lietuvos muziejų politika remiasi nauju požiūriu į muziejaus instituciją, t. y. šiuolaikinio muziejaus veikla siejama su kultūros, švietimo ir informacijos skleidimo funkcijomis. Siekiama, kad šalies muziejuose sukauptos kultūros ir meno vertybės įgalintų plėsti ir gerinti jų lankytojams teikiamas paslaugas. Muziejai derina vertybių kaupimą ir saugojimą, informacijos visuomenei teikimą ir jos švietimą. 2007 m. kovo 14 d. LR Vyriausybė patvirtino Lietuvos muziejų modernizavimo programą 2007–2015 metams (Lietuvos muziejų modernizavimo programa 2007–2015, 2007). Šios programos tikslas sudaryti sąlygas atnaujinti muziejų infrastruktūrą bei aktyvinti jų veiklą. Programa siekiama visuomenės ir jos narių istorinės savimonės ugdymo, kokybiškai atnaujinant muziejų veiklą ir sudarant šioms institucijoms sąlygas tinkamai kaupti, saugoti ir populiarinti istorijos, literatūros, kultūros, meno, gamtos, mokslo ir technikos paveldo objektus, o taip pat visuomenei išplėsti galimybes įvairiapusiam pažinimui bei kūrybiškumui ugdyti. Dokumente pabrėžiamas muziejų ryšių su švietimu ir turizmu skatinimas, kuris yra ypatingai svarbus, siekiant panaudoti regiono turimus unikalius išteklius, šiuo atveju muziejus ir jų turimas vertybes, tokiu būdu prisidedant prie regiono pridėtinės vertės kūrimo.

Remiantis LR kultūros ministerijos 2011 m. muziejų statistikos ataskaitos duomenimis, 2011 metais Lietuvoje veikė 103 muziejai (2011 m. muziejų statistika, 2012). Nacionalinių muziejų statusą Lietuvoje turi Lietuvos nacionalinis muziejus, Lietuvos dailės muziejus, Nacionalinis M.K. Čiurlionio Dailės muziejus bei Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai. Respublikiniams muziejams priklauso Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus, Vytauto Didžiojo karo muziejus, Kauno IX forto muziejus ir kiti likę muziejai. Savivaldybių muziejams priskiriami įvairūs memorialiniai, krašto, kraštotyros, kultūros, literatūros ir muzikos muziejai. Žinybiniais muziejams priklauso Lietuvos universitetų istorijos muziejai (pvz. Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Medicinos istorijos muziejus, Šiaulių universiteto istorijos muziejus ir kt.), Lietuvos banko pinigų muziejus, Genocido aukų muziejus ir kt. Nevalstybiniais muziejams priskiriamas Grūto parkas, Europos parkas, Antano Mončio namai – muziejus, Janinos Monkutės – Marks muziejus, Lietuvos energetikos muziejus, Ryšių istorijos muziejus, turintys viešosios įstaigos statusą. Daugiausia Lietuvoje yra savivaldybės muziejų (iš viso – 62), mažiausiai – nacionalinių muziejų (iš viso – 4) (3.3 pav.).

3.3 pav. Muziejai pagal grupes, proc.

Fig. 3.3. Museums by types, percent

Šaltinis: sudarytas autorės remiantis LR kultūros ministerijos 2011 m. Muziejų statistikos ataskaita.

Trys nacionaliniai muziejai yra Vilniaus miesto regione, vienas – Kauno miesto regione. Respublikinių muziejų daugiausia yra Kauno miesto regione (iš viso 6), Vilniaus miesto regione – 2, o Elektrėnų, Kaišiadorių, Klaipėdos miesto, Molėtų, Skuodo, Šiaulių miesto, Širvintų, Telšių ir Trakų regionuose – po 1 respublikinį muziejų. Savivaldybių muziejai yra įkurti beveik visose savivaldybėse (bent po vieną), išskyrus 12 regionų, kuriuose nėra savivaldybės muziejų. Daugiausia savivaldybės muziejų yra Vilniaus miesto ir Kauno miesto savivaldybėse (atitinkamai 6 ir 3 muziejai). Didžiausia dalis žinybinių muziejų taip pat yra Vilniaus miesto regione (net 10), Kauno miesto regione – 2, Elektrėnų bei Šiaulių miesto regione – po vieną. Nevalstybiniai muziejai įkurti Druskininkų, Kauno miesto, Kėdainių, Palangos, Vilniaus miesto ir Vilniaus rajono regionuose.

Vilniaus miesto regionas pirmąją pagal turimų muziejų skaičių, jų iš viso yra 22. Kauno miesto regione jų yra beveik dvigubai mažiau (13), Elektrėnų regione, esančiame trečioje vietoje pagal turimų muziejų skaičių, yra 3 muziejai. 25 proc. regionų turi po 2 muziejus, 58,3 proc. regionų – po 1 muziejų, ir 11,6 proc. regionų neturi nei vieno muziejaus.

Daugiausia renginių muziejuose vyksta Vilniaus miesto ir Kauno miesto regionuose (2011 m. atitinkamai 959 ir 819). 2011 m. beveik 8 kartus mažiau renginių buvo surengta Anykščių (98), Pasvalio (90), Kėdainių (79), Klaipėdos miesto (73) ir Molėtų (66) regionuose esančiuose muziejuose. Išsamus renginių, vykusių 2011 m. Lietuvos regionuose esančiuose muziejuose, sąrašas pateikiamas A priede. 2011 m. 13 proc. Lietuvos regionuose esančiuose muziejuose nebuvo organizuota jokių renginių.

Didžiausias edukacinių užsiėmimų temų skaičius yra Vilniaus miesto ir Kauno miesto regionuose esančiuose muziejuose (271 ir 182). Beveik keturis kartus mažiau edukacinių užsiėmimų temų yra parengę Kaišiadorių (44), Klaipėdos miesto (43), Pasvalio (41), Alytaus miesto (38) ir Kėdainių (38) regionuose esantys muziejai. 13 proc. Lietuvos regionų iš viso nėra parengta jokių edukacinių užsiėmimų temų muziejuose.

Daugiausia edukacinių užsiėmimų 2011 m. vyko Vilniaus miesto (3507), Kauno miesto (2253), Kaišiadorių (1006), Anykščių (764), Klaipėdos miesto (722), Šiaulių miesto (698), Rokiškio (573) ir Biržų (544) regionuose esančiuose muziejuose. Kituose regionuose esančiuose muziejuose edukacinių užsiėmimų skaičius mažesnis.

Išsamus muziejų pagal grupes, renginių ir edukacinių užsiėmimų temų ir pačių užsiėmimų skaičius Lietuvos regionuose pateikiamas A priede.

Didžiausios indekso reikšmės teko Vilniaus miesto, Kauno miesto, Kėdainių, Druskininkų, Vilniaus rajono, Palangos, Kaišiadorių, Klaipėdos miesto, Šiaulių miesto ir Anykščių regionams (3.6 lentelė).

3.6 lentelė. Lietuvos regionų indekso reikšmės pagal muziejų rodiklį

Table 3.6. Index results of Lithuanian regions by museums indicator

Reitingo vieta	Lietuvos regionai	Indekso reikšmė
1	Vilniaus m.	7,33
2	Kauno m.	5,20
3	Kėdainių	1,44
4	Druskininkų	1,24
5	Vilniaus r.	1,05
6	Palangos	1,04
7	Kaišiadorių	0,82
8	Klaipėdos m.	0,77
9	Šiaulių m.	0,64
10	Anykščių	0,58
11-60	Likę Lietuvos regionai*	-

* Likusių Lietuvos regionų indekso reikšmės pateikiamos B priede.

Didžiausios muziejų rodiklio reikšmės, didesnės negu 1,00, teko 10 proc. visų Lietuvos regionų. Net 66,6 proc. Lietuvos regionų muziejų rodiklio reikšmės pasiskirstė nuo 0,17 iki 0,5. 11,6 proc. Lietuvos regionų muziejų rodiklio reikšmė yra lygi 0.

Teatrų rodiklių grupės rezultatai. Teatro menas yra viena iš svarbiausių Lietuvos meno ir kultūros dalių, formuojanti didelę Lietuvos kultūros ir meno gyvenimo dalį. Lietuvos teatrų sistemą sudaro nacionaliniai, valstybės, savivaldybių ir kiti teatrai (LR Teatrų ir koncertinių įstaigų įstatymas).

Remiantis LR kultūros ministerijos duomenimis, Lietuvoje yra 13 valstybės teatrų: 8 dramos, 2 lėlių, 3 muzikiniai. Iš valstybės teatrų 2 yra nacionaliniai teatrai – Lietuvos Nacionalinis operos ir baletų teatras bei Lietuvos Nacionalinis dramos teatras. Valstybės, taip pat savivaldybių teatrai veikia visuose didžiuosiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje, Šiauliuose). Kiekvienas valstybės teatras per sezoną vidutiniškai pastato 3–6 naujus spektaklius. Visuose valstybės teatruose per sezoną yra pastatoma apie 60 naujų spektaklių. Per metus valstybiniuose teatruose apsilanko apie pusė milijono žiūrovų (LR kultūros ministerija, 2012).

Po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje buvo įkurti ir privatūs (nevalstybiniai) teatrai, kurie yra gerai žinomi ir populiarūs ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Valstybė remia nevalstybinius teatrus skirdama jiems lėšų konkrečių kūrybinių programų pastatymų įgyvendinimui per atskiras konkursines programas.

Lietuvos teatro menas yra plačiai pristatomas užsienyje. Žymūs Lietuvos režisieriai (Eimuntas Nekrošius, Rimas Tuminas, Jonas Vaitkus, Oskaras Koršunovas, Gintaras Varnas, Cezaris Graužinis ir kt.) dažnai kviečiami pristatyti savo darbus prestižiniuose pasaulio teatrų festivaliuose, kuriuose šie darbai neretai pelno prizines vietas, o patys kūrėjai kviečiami statyti spektaklius užsienio teatruose. Profesionalaus teatro meno kūrėjų darbų vertinimo komisija kasmet renka geriausius profesionalaus teatro menininkus.

Remiantis LR statistikos departamento 2011 m. duomenimis, daugiausia valstybinių teatrų yra Vilniaus miesto, Kauno miesto ir Klaipėdos miesto regionuose (atitinkamai 6, 3 ir 2). Po 1 valstybinį teatrą turi Panevėžio miesto ir Šiaulių miesto regionai. Nevalstybinių teatrų daugiausia yra Vilniaus miesto ir Kauno miesto regionuose (iš viso 6 ir 4). Po vieną nevalstybinį teatrą turi Klaipėdos miesto, Panevėžio miesto, Alytaus miesto, Šilutės ir Kelmės regionai.

Spektaklių skaičius valstybiniuose ir nevalstybiniuose teatruose yra proporcingas turimų teatrų skaičiui regione, t. y. regione, kuriame yra didesnis teatrų skaičius, atitinkamai yra didesnis ir spektaklių skaičius.

Išsamus valstybinių ir nevalstybinių teatrų pagal grupes ir žiūrovų skaičių valstybiniuose ir nevalstybiniuose teatruose Lietuvos regionuose pateikiamas A priede.

Didžiausios indekso reikšmės teko regionams, kuriuose yra įsikūrę didieji Lietuvos miestai (t. y., Vilniaus miesto, Kauno miesto, Klaipėdos miesto, Panevėžio miesto, Šiaulių miesto ir Alytaus miesto regionai), taip pat Kelmės bei Šilutės regionams (3.7 lentelė). Likusiuose 52 Lietuvos regionuose indekso reikšmės lygios 0, kadangi teatrų šiuose regionuose nėra.

Didžiausia indekso reikšmė apskaičiuota Vilniaus miesto regionui (reikšmė lygi 4), Kauno miesto regiono indekso reikšmė yra 2,52; beveik keturis kartus mažesnė reikšmė lyginant su Vilniaus miesto regionu teko Klaipėdos miesto regionui (1,07). Net 86,7 proc. Lietuvos regionų šio indekso reikšmė lygi 0.

3.7 lentelė. Lietuvos regionų indekso reikšmės pagal teatrų rodiklį

Table 3.7. Index results of Lithuanian regions by theatres indicator

Reitingo vieta	Lietuvos regionai	Indekso reikšmė
1	Vilniaus m.	4,00
2	Kauno m.	2,52
3	Panevėžio m.	1,36
4	Klaipėdos m.	1,07
5	Alytaus m.	0,32
6	Šiaulių m.	0,28
7	Kelmės	0,28
8	Šilutės	0,22
9	Likę 52 regionai*	-

* Likusių Lietuvos regionų indekso reikšmės pateikiamos B priede.

Renginių rodiklių grupės rezultatai. Renginiai, vykstantys Lietuvos regionuose, yra svarbi regioninės kultūros dalis. Regionų kultūros plėtros 2012–2020 metų programoje pabrėžiama, kad regionų kultūros plėtra apima siekius skatinti tolygią ir kryptingą regionų kultūros plėtrą, užtikrinti kultūros paslaugų sklaidą, suteikti visiems šalies gyventojams galimybes šiomis paslaugomis naudotis, sudarant palankias sąlygas regionų gyventojams tenkinti kultūros poreikius, puoselėti regionų tradicijas (Regionų kultūros plėtros 2012–2020 m. programa, 2011). Renginiai yra svarbūs ir kultūrinio turizmo dalis, pritraukianti įvairių lankytojų ir svečių iš užsienio, kurie pageidauja dalyvauti rengiamuose renginiuose. Tokiu būdu Lietuvos regionai turi galimybę ne tik panaudoti turimą ir kuriamą kultūrinį regiono unikalumą bei užsiimti ugdymo tikslais, bet kartu ir didinti regiono ekonominius pranašumus.

LR kultūros ministerijos kultūrinės veiklos Lietuvoje ataskaitoje pateikiama informacija, kad įvairiuose Lietuvos regionuose veikia daugiau kaip 176 kultūros centrai. Šie kultūros židiniai įvardijami kaip labai svarbūs, siekiant sudaryti sąlygas profesionalaus ir mėgėjų meno sklaidai, gyventojų kūrybinei raiškai. Siekdama sudaryti tinkamas šių centrų veiklos sąlygas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Kultūros centrų modernizavimo programą 2007–2020 metams (Etninė, regionų kultūra ir vaikų ir jaunimo kultūrinė edukacija, 2012).

Renginių gausa Lietuvos regionuose 2011–2012 m. yra akivaizdi. Didžiausio dėmesio sulaukia kultūriniai renginiai, tęstiniai tarptautiniai meno renginiai, folkloro renginiai. Remiantis LR Kultūros ministerijos svarbiausių kultūrinių renginių Lietuvoje 2010–2013 m. ir Lietuvoje rengiamų tęstinių tarptautinių meno renginių 2011–2012 metais sąrašu, Lietuvos regionuose 2011 m. įvyko 712 meno renginių, 333 folkloro renginiai, 22 tarptautiniai tęstiniai meno renginiai.

Tęstinių tarptautinių meno renginių lyderis yra Vilniaus miesto regionas, kuriame 2011 m. buvo surengta net 50 proc. iš visų Lietuvoje vykusių tęstinių tarptautinių meno renginių. Žymiausi iš jų yra tarptautinis folkloro festivalis „Skam-

ba skamba kankliai“, Kristupo vasaros festivalis, tarptautinis šiuolaikinės muzikos festivalis „Gaida“, Vilniaus tarptautinis teatro festivalis „Sirenos“, Vilniaus tarptautinis kino festivalis „Kino pavasaris“. Kauno miesto regione 2011 m. buvo surengti 6 tęstiniai tarptautiniai meno renginiai, Klaipėdos miesto regione – 2, Neringos, Panevėžio rajono ir Trakų rajono regionuose – po vieną šio tipo renginį. Iš šių renginių paminėtini Kauno miesto regione vykstantis Pažaislio muzikos festivalis, Trakų regione vykstantis festivalis „Užutrakio vakarai“, Klaipėdos miesto regione vykstantis Klaipėdos pilies džiazo festivalis, Kauno miesto regione vykstantis tarptautinis džiazo festivalis Kaunas Jazz ir Nidos regione vykstantis tarptautinis Thomo Manno festivalis.

Daugiausia folkloro renginių 2011 metais įvyko Panevėžio rajono (17), Vilniaus miesto, Kauno rajono ir Plungės regionuose (po 14 renginių). 12 folkloro renginių 2011 metais buvo surengta Klaipėdos miesto regione, po 11 renginių – Kelmės, Kupiškio ir Šiaulių miesto regionuose.

Kultūrinių renginių gausa 2011 metais išsiskyrė Vilniaus miesto (64), Palangos (55), Ignalinos (52), Rokiškio (49), Panevėžio miesto (48), Šiaulių miesto (45) ir Kauno miesto (44) regionai.

Išsamus renginių pagal grupes sąrašas Lietuvos regionuose pateikiamas A priede.

3.8 lentelė. Lietuvos regionų indekso reikšmės pagal renginių rodiklį

Table 3.8. Index results of Lithuanian regions by cultural events indicator

Reitingo vieta	Lietuvos regionai	Indekso reikšmė
1	Vilniaus m.	2,82
2	Kauno m.	1,70
3	Plungės	1,39
4	Klaipėdos m.	1,36
5	Šiaulių m.	1,35
6	Rokiškio	1,30
7	Panevėžio m.	1,16
8	Palangos	1,09
9	Panevėžio r.	1,09
10	Šiaulių r.	1,00
11–60	Likę Lietuvos regionai	-

* Likusių Lietuvos regionų indekso reikšmės pateikiamos B priede.

Didžiausios rodiklio reikšmės teko regionams, kuriuose yra didieji Lietuvos miestai (Vilniaus miesto, Kauno miesto, Klaipėdos miesto, Šiaulių miesto, Panevėžio miesto regionams), taip pat regionams, esantiems šalia didžiųjų Lietuvos miestų (Panevėžio r., Kauno r., Šiaulių r. regionams). Didelė renginių rodiklio reikšmė teko Plungės (1,39), Rokiškio (1,30), Palangos (1,09), Ignalinos (0,87) ir Kaišiadorių regionams (0,85) (3.8 lentelė).

Didžiausia rodiklio reikšmė apskaičiuota Vilniaus miesto regionui (reikšmė lygi 2,82), Kauno miesto regiono indekso reikšmė yra 1,70. Plungės, Klaipėdos miesto, Šiaulių miesto ir Rokiškio regionų renginių rodiklio reikšmės labai panašios (nuo 1,30 iki 1,39). 93,3 proc. visų Lietuvos regionų turėjo teigiamas šio rodiklio reikšmes.

Unikalumo objektų rodiklių grupės suvestinis rezultatas.

Didžiausia kultūrinio unikalumo objektų rodiklių grupės indekso reikšmė gali būti 19. 19 rodiklių sudaro kultūrinio unikalumo objektų rodiklių grupę. Labai artima maksimaliai indekso reikšmei yra Vilniaus miesto regiono indekso reikšmė, lygi 18,16. Vilniaus miesto regionas turi didžiausias kultūrinio unikalumo objekto suvestines rodiklių reikšmes pagal visas keturias rodiklių grupes – nekilnojamojo kultūros vertybių grupę, muziejų grupę, teatrų grupę ir renginių grupę. 37 proc. mažesnė indekso reikšmė teko Kauno miesto regionui (11,41). Klaipėdos miesto regiono indekso reikšmė (4,04) yra daugiau negu keturis kartus mažesnė lyginant su Vilniaus miesto regiono indekso reikšme. Unikalumo objektų grupės apibendrinti vertinimo rezultatai pateikti 3.9 lentelėje. Visų Lietuvos regionų unikalumo objektų rodiklių grupės indekso reikšmės pateikiamos B priede.

3.9 lentelė. Lietuvos regionų unikalumo objektų grupės vertinimo rezultatai

Table 3.9. Assessment results of uniqueness object group of Lithuanian regions

Regiono išteklių pagal unikalumo objektų rodiklių grupę	Lietuvos regionų skaičius grupėje (vieta ir indekso reikšmė)
Žymūs išteklių	11 regionų 1–11 vietos Indekso reikšmės kinta nuo 18,16 iki 2,22
Vidutiniai išteklių	32 regionai 12–43 vietos Indekso reikšmės kinta nuo 2,13 iki 1,10
Nežymūs išteklių	21 regionas 44–60 vietos Indekso reikšmės kinta nuo 1,05 iki 0,06

Grupuojant Lietuvos regionus į tris grupes pagal turimų išteklių kiekį unikalumo objektų rodiklių grupėje, Vilniaus miesto, Kauno miesto ir Klaipėdos miesto regionų indekso reikšmės buvo eliminuotos, kadangi jos reikšmingai skyrėsi nuo grupės vidutinės reikšmės. Atlikus skaičiavimus, intervalo ilgis yra lygus 1,08.

Pirmai grupei priklauso Lietuvos regionai, turintys indekso reikšmes, didesnes arba lygias 2,16 ir įvardijami kaip turintys žymius regiono išteklius pagal unikalumo objektų grupę, antrai grupei Lietuvos regionai, turintys indekso reikšmes nuo 1,09 iki 2,15 ir įvardijami kaip turintys vidutinius regiono išteklius pagal unikalumo objektų grupę, ir trečiai grupei – turintys indekso reikšmes nuo

0 iki 1,08 ir įvardijami kaip turintys nežymius regiono išteklius pagal unikalumo objektų grupę.

Pirmai grupei, turinčiai žymius regiono išteklius pagal unikalumo objektų rodiklių grupę, priklauso 18,3 proc. Lietuvos regionų; antrai grupei, turinčiai vidutinius regiono išteklius pagal unikalumo objektų rodiklių grupę, priklauso 53,3 proc. Lietuvos regionų; trečiai grupei, turinčiai nežymius regiono išteklius pagal unikalumo objektų rodiklių grupę, priklauso 28,4 proc. Lietuvos regionų (3.4 pav.).

3.4 pav. Lietuvos regionų pasiskirstymas į turinčius žymius, vidutinius ar nežymius išteklius pagal unikalumo objektų rodiklių grupę

Fig. 3.4. Territorial distribution of Lithuanian regions by significant, moderate and insignificant resources in uniqueness objects indicator group

Regionams, turintiems žymius išteklius pagal unikalumo objektų grupę, priklauso regionai, kuriuose yra didieji Lietuvos miestai (Vilniaus miesto, Kauno miesto, Klaipėdos miesto, Panevėžio miesto, Šiaulių miesto regionai), Kėdainių, Kelmės, Kretingos, Palangos, Plungės ir Rokiškio regionai. Nežymius išteklius pagal unikalumo objektų rodiklių grupę turintys regionai susitelkę Pietvakarių Lietuvoje (Vilkaviškio, Marijampolės, Kalvarijos, Alytaus rajono, Lazdijų regionai) ir Šiaurės Lietuvoje (Akmenės ir Joniškio regionai).

2. *Žmoniškųjų išteklių rodiklių grupės vertinimas.* Regiono unikalių išteklių vertinime didelis vaidmuo tenka žmoniškųjų išteklių grupei – kultūros ir turizmo srities darbuotojų rodiklių grupei, t. y. teatrų, muziejų, turizmo informacijos centrų ir kelionių agentūrų darbuotojams, dirbantiems atvykstamojo turizmo srityje, kurie sudaro didžiąją šios srities žmoniškųjų išteklių dalį. Jų vaidmuo yra svarbus, siekiant užtikrinti inovatyvias unikalumo objektų panaudojimo galimy-

bes. Nors žmogiškieji ištekliai yra mobilus veiksnys, tačiau vertinimo momentu jis atskleidžia regiono potencialą.

Muziejų, teatrų, kelionių agentūrų ir turizmo informacijos centrų darbuotojų skaičius Lietuvos regionuose pateikiamas A priede.

Remiantis 2011 m. muziejų ataskaitos duomenimis, 2011 metais muziejuose dirbo 2991 darbuotojas. Didžiausias muziejų darbuotojų skaičius 2011 metais buvo Vilniaus miesto (942), Kauno miesto (693), Klaipėdos miesto (151), Kaišiadorių (133) ir Trakų (111) regionuose esančiuose muziejuose. 13 proc. Lietuvos regionų nėra muziejų.

Remiantis 2012 m. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenimis, 2012 metais darbuotojų skaičius teatruose buvo 2340. Daugiausia teatro darbuotojų yra Vilniaus miesto teatruose (1154), Kauno miesto teatruose (537) ir Klaipėdos miesto teatruose (537). Didžiausias darbuotojų skaičius yra Vilniaus Nacionaliniame operos ir baleto teatre (574 darbuotojai), Kauno valstybiniame muzikiniame teatre (306 darbuotojai), Klaipėdos valstybiniame muzikiniame teatre (221 darbuotojas). Darbuotojų gausa išsiskiria ir kiti Lietuvos regionuose esantys teatrai: Lietuvos Nacionalinis dramos teatras (157 darbuotojai), Kauno valstybinis dramos teatras (122 darbuotojai), Klaipėdos dramos teatras (83 darbuotojai), Panevėžio muzikinis teatras (87 darbuotojai).

Duomenis apie turistus aptarnaujančių darbuotojų skaičių kelionių agentūrose, LR statistikos departamentui teikia įmonės, įregistruotos Valstybės turizmo paslaugų registre. 2010 m. duomenimis, darbuotojų skaičius visuose Lietuvos regionuose siekė 2269. Daugiausia darbuotojų yra Vilniaus miesto (1412), Kauno miesto (528), Klaipėdos miesto (111), Šiaulių miesto (47) ir Druskininkų (27) regionuose esančiose kelionių agentūrose. Likusiuose Lietuvos regionuose bendras darbuotojų skaičius kinta nuo 0 iki 16.

2012 m. turizmo informacijos centrų darbuotojų skaičius visuose Lietuvos regionuose veikiančiuose centruose siekė 165. Daugiausia darbuotojų Turizmo informacijos centruose yra regionuose, kuriuose yra didieji Lietuvos miestai arba kurorto statusą turintys miestai, t. y. Vilniaus miesto regionas (24 darbuotojai), Druskininkų regionas (8 darbuotojai), Neringos regionas (7 darbuotojai), Kauno ir Klaipėdos miesto regionai (po 6 darbuotojus), Lazdijų regionas (5 darbuotojai), Anykščių ir Birštono regionai (po 4 darbuotojus). Daugumoje likusių Lietuvos regionų Turizmo informacijos centruose dirba po 2 arba 3 darbuotojus.

Žmogiškųjų išteklių rodiklių grupės suvestinis rezultatas. Didžiausia kultūros ir turizmo srities darbuotojų rodiklių grupės indekso reikšmė gali būti 4, kadangi 4 rodikliai sudaro kultūros ir turizmo srities darbuotojų rodiklių grupę. Maksimali galima tarpinė indekso reikšmė teko Vilniaus miesto regionui, turinčiam žymius regiono išteklius pagal kultūros ir turizmo srities darbuotojų rodiklių grupę. Beveik 2 kartus mažesnė reikšmė teko Kauno miesto regionui (1,82). Daugiau negu keturis kartus mažesnė indekso reikšmė apskaičiuota Klaipėdos

miesto regionui (0,76). Druskininkų, Neringos, Panevėžio ir Šiaulių miestų regionų indeksų reikšmės yra labai panašios (kinta nuo 0,32 iki 0,37). Rezultatai pateikiami B priede.

Visų Lietuvos regionų indekso reikšmės pagal žmogiškųjų išteklių grupę pateikiamos 3.10 lentelėje.

3.10 lentelė. Lietuvos regionų žmogiškųjų išteklių rodiklių grupės vertinimo rezultatai
Table 3.10. Assessment results of human resources indicator group in cultural and tourism sector of Lithuanian regions

Regiono ištekliai pagal žmogiškųjų išteklių rodiklių grupę	Lietuvos regionų skaičius grupėje (vieta ir indekso reikšmė)
Žymūs ištekliai	8 regionai 1–8 vietos Indekso reikšmės kinta nuo 4,00 iki 0,27
Vidutiniai ištekliai	20 regionų 9–28 vietos Indekso reikšmės kinta nuo 0,24 iki 0,13
Nežymūs ištekliai	32 regionai 29–60 vietos Indekso reikšmės kinta nuo 0,12 iki 0

Skirstant Lietuvos regionus į 3 grupes pagal turimus žymius, vidutinius ir nežymius žmogiškuosius išteklius, Vilniaus m., Kauno m. ir Klaipėdos miestų regionų reikšmės buvo eliminuotos, kadangi jos reikšmingai skyrėsi nuo grupės vidutinės reikšmės. Atlikus skaičiavimus, nustatytas intervalo ilgis yra lygus 0,13.

Pirmai grupei priklauso Lietuvos regionai, turintys indekso reikšmes, didesnes arba lygias 0,26 ir įvardijami kaip turintys žymius regiono išteklius pagal žmogiškųjų išteklių rodiklių grupę, antrai grupei priklauso Lietuvos regionai, turintys indekso reikšmes nuo 0,13 iki 0,25 ir įvardijami kaip turintys vidutinius regiono išteklius pagal žmogiškųjų išteklių rodiklių grupę, ir trečiai grupei – turintys indekso reikšmes nuo 0 iki 0,12 ir įvardijami kaip turintys nežymius regiono išteklius pagal žmogiškųjų išteklių rodiklių grupę.

Pirmai grupei, turinčiai žymius regiono išteklius pagal žmogiškųjų išteklių rodiklių grupę, priklauso 13,3 proc. Lietuvos regionų. Antrai grupei, turinčiai vidutinius regiono išteklius pagal šią grupę, priklauso 33,3 proc. Lietuvos regionų ir trečiai grupei, turinčiai nežymius išteklius – net 53,3 proc. visų Lietuvos regionų (3.5 pav.).

veiksny, tačiau vertinimo momentu jis parodo regiono galimybes vertinimo metu.

Apgyvandinimo įstaigų ir vietų skaičiaus juse, kelionių agentūrų ir kelionių organizatorių, turizmo informacijos centrų, maitinimo įstaigų ir vietų skaičiaus juose skaičiai Lietuvos regionuose pateikiami A priede.

2011 m. Lietuvoje buvo registruotos 966 apgyvandinimo įstaigos su 51,6 tūkst. vietų juse. Didžiausias apgyvandinimo įstaigų ir vietų juse skaičius yra Palangos regione (224 apgyvandinimo įstaigos). Vilniaus miesto regione apgyvandinimo įstaigų skaičius beveik du kartus mažesnis (133 apgyvandinimo įstaigos). Ženkliai didesnį apgyvandinimo įstaigų ir vietų juse skaičių negu Lietuvos vidurkis turi regionai, kuriuose yra didieji miestai arba miestai, turintys kurorto statusą (Druskininkų, Neringos, Klaipėdos miesto, Kauno miesto, Trakų ir Molėtų regionai). 43,3 proc. Lietuvos regionų turi iki 5 apgyvandinimo įstaigų regione.

Remiantis LR statistikos departamento duomenimis, 2010 m. veikė 309 kelionių agentūros. Duomenis Statistikos departamentui teikia tos įmonės, kurios yra įregistruotos Valstybės turizmo paslaugų registre (LR statistikos departamento leidinys „Turizmas Lietuvoje 2010“, 2011). Daugiausia kelionių agentūrų veikia Lietuvos regionuose, kuriuose yra 3 didžiausi Lietuvos miestai – Vilniaus miesto, Kauno miesto ir Klaipėdos miesto regionai (atitinkamai 173, 60 ir 21). 46,6 proc. Lietuvos regionų kelionių agentūrų nėra.

Maitinimo įstaigų skaičius visuose Lietuvos regionuose 2010 m. siekė 3080, kuriose iš viso yra 186,4 tūkst. vietų (LR statistikos departamento leidinys „Mažmeninė ir didmeninė prekyba 2010“, 2011). Daugiausia maitinimo įstaigų ir vietų juse yra didžiuosius Lietuvos miestus turinčiuose regionuose (Vilniaus miesto regione – 994, Kauno miesto regione – 432, Klaipėdos miesto regione – 231, Panevėžio miesto regione – 148, Šiaulių miesto regione – 130, Palangos regione – 90 ir Alytaus miesto regione – 66). 35 proc. Lietuvos regionų maitinimo įstaigų skaičius nesiekia 15.

2011 m. Lietuvoje veikė 66 turizmo informacijos centrai (Turizmas Lietuvoje, 2011). Daugiau negu vieną turizmo informacijos centrą regione turi Kauno miesto (7), Vilniaus miesto (6), Lazdijų (3), Druskininkų (2), Kelmės (2), Neringos (2) ir Telšių (2) regionai. 70 proc. Lietuvos regionų yra įsteigta po 1 turizmo informacijos centrą.

Infrastruktūros rodiklių grupės suvestinis rezultatas. Didžiausia infrastruktūros rodiklių grupės indekso reikšmė gali būti 6, kadangi 6 rodikliai sudaro infrastruktūros rodiklių grupę. Didžiausia reikšmė teko Vilniaus miesto regionui, beveik 2 kartus mažesnės reikšmės teko Kauno miesto ir Palangos regionams (atitinkamai 2,60 ir 2,31). Kitos tarpinės indekso reikšmės, didesnė už grupės vidurkį teko Lietuvos regionams, turintiems didžiuosius Lietuvos miestus arba kurorto statusą turinčius miestus (t. y., Druskininkų, Neringos regionai, Klaipė-

dos miesto, Šiaulių miesto ir Panevėžio miesto regionai). Rezultatai pateikiami B priede.

Visų Lietuvos regionų indekso reikšmės pagal infrastruktūros rodiklių grupę pateikiamos 3.11 lentelėje.

3.11 lentelė. Lietuvos regionų infrastruktūros rodiklių grupės vertinimo rezultatai
Table 3.11. Assessment results of infrastructure indicator group of Lithuanian regions

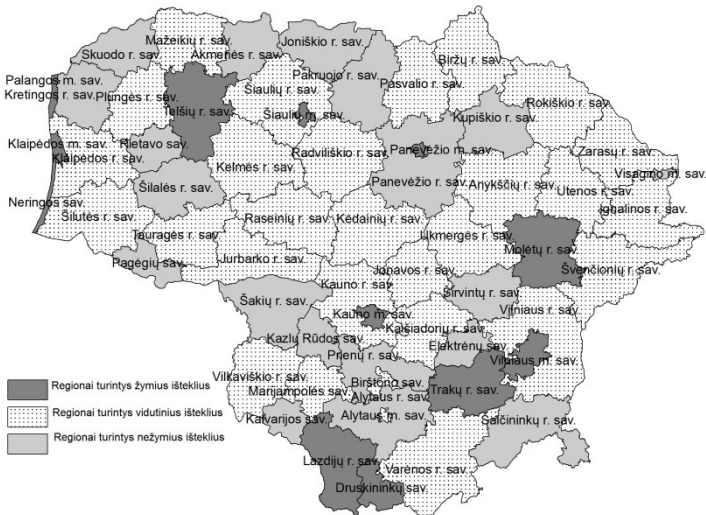
Regiono ištekliai pagal turizmo infrastruktūros rodiklių grupę	Lietuvos regionų skaičius grupėje (vieta ir indekso reikšmė)
Žymūs ištekliai	12 regionų 1–12 vietos Indekso reikšmės kinta nuo 5,43 iki 0,39
Vidutiniai ištekliai	29 regionai 13–41 vietos Indekso reikšmės kinta nuo 0,35 iki 0,20
Nežymūs ištekliai	19 regionų 42–60 vietos Indekso reikšmės kinta nuo 0,18 iki 0,01

Skirstant Lietuvos regionus į 3 grupes į turinčius žymius, vidutinius ir nežymius regiono išteklius infrastruktūros srityje, Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos miestų regionų bei Palangos, Druskininkų ir Neringos regionų reikšmės buvo eliminuotos, kadangi jos ženkliai skyrėsi nuo grupės vidutinės reikšmės. Atlikus skaičiavimus, nustatytas intervalo ilgis yra 0,19.

Pirmai grupei, turinčiai žymius regiono išteklius infrastruktūros rodiklių grupėje, priklauso tie Lietuvos regionai, kurių indekso reikšmės yra didesnės arba lygios 0,39. Antrai grupei priklauso tie Lietuvos regionai, kurių indekso reikšmė kinta nuo 0,20 iki 0,38 ir jie įvardijami kaip turintys vidutinius regiono išteklius pagal infrastruktūros rodiklių grupę. Trečiai grupei priklauso nežymius regiono išteklius infrastruktūros srityje turintys Lietuvos regionai, kurių indekso reikšmė yra mažesnė arba lygi 0,19.

Pirmai grupei priklauso 20 proc. Lietuvos regionų. Antrai grupei, turinčiai vidutinius regiono išteklius infrastruktūros rodiklių grupėje, priklauso 48,3 proc. Lietuvos regionų. Trečiai grupei, turinčiai nežymius regiono išteklius šioje grupėje, priklauso 31,7 proc. Lietuvos regionų (3.6 pav.).

Teritorinis Lietuvos regionų pasiskirstymas į grupes pagal turinčius žymius, vidutinius ir nežymius regiono išteklius pagal infrastruktūros rodiklių grupę yra gana netolygus ir bendrų tendencijų išskirti neįmanoma.

3.6 pav. Lietuvos regionų pasiskirstymas į turinčius žymius, vidutinius ar nežymius išteklius pagal infrastruktūros rodiklių grupę

Fig. 3.6. Territorial distribution of Lithuanian regions by significant, moderate and insignificant resources of infrastructure indicator group

4. *Vartotojų rodiklių grupės vertinimas.* Vartotojų rodiklių grupė yra svarbi Lietuvos regionų unikalumo indekso sudedamoji dalis, kadangi ji parodo regione turimų unikalių objektų ir esančios infrastruktūros panaudojimo rezultatus, t. y., paklausos dydį. Vien tik pasiūlos veiksnių formavimas neužtikrina regiono pridėtinės vertės didinimo galimybių, panaudojant unikalios išteklius. Todėl paklausos rezultatų, t. y., vartotojų grupių skaičiaus, vertinimas yra išskiriama kaip sudėtinė regionų unikalumo vertinimo dalis.

Muziejų lankytojų, juose vykstančių renginių ir edukacinių užsiėmimų lankytojų, teatrų žiūrovų, turizmo informacijos centrų lankytojų, apgyvendintų svečių ir suteiktų nakvynių apgyvendinimo įstaigose skaičiai Lietuvos regionuose pateikiami A priede.

2011 m. daugiausia muziejų lankytojų sulaukė regionai, kuriuose yra didieji Lietuvos miestai (Vilniaus m., Kauno m., Klaipėdos m. ir Šiaulių m. regionai) bei Trakų ir Anykščių regionuose esantys muziejai – lankytojų skaičius kiekviename regione viršijo 100 tūkst. (LR kultūros ministerijos Muziejų ataskaita, 2011). 35 proc. Lietuvos regionų muziejų lankytojų skaičius buvo mažesnis negu 10 tūkst. Didžiausias muziejuose organizuotų renginių lankytojų skaičius 2011 m. buvo Vilniaus m. ir Kauno m. regionuose (atitinkamai 107,7 tūkst. ir 82,4 tūkst.). Muziejuose surengtų renginių lankytojų gausa Lietuvos regionų mastu išsiskiria Kaišiadorių, Širvintų, Plungės, Anykščių, Neringos ir Šiaulių m.

regionai. Daugiausia lankytojų, dalyvavusių edukaciniuose muziejų surengtuose užsiėmimuose, sulaukė Vilniaus m., Kauno m., Klaipėdos m., Anykščių, Kaišiadorių, Rokiškio, Biržų ir Šiaulių m. regionuose esantys muziejai.

Žiūrovų skaičius valstybiniuose ir nevalstybiniuose teatruose Lietuvos regionuose pasiskirstė proporcingai didžiųjų Lietuvos miestų dydžiui – daugiausia žiūrovų sulaukė Vilniaus m. regione esantys teatrai, po to seka Kauno m., Klaipėdos m., Panevėžio m. ir Šiaulių m. regione veikiančios teatrai (atitinkamai 367 tūkst., 161,6 tūkst., 53,2 tūkst., 44,6 tūkst. ir 30,3 tūkst. žiūrovų).

Pagal apgyvendintų svečių skaičių lyderio pozicijos tenka tiems Lietuvos regionams, kuriuose yra didžiausi Lietuvos miestai arba kurorto statusą turintys miestai. Atlikus skaičiavimus, Lietuvos regionai pagal apgyvendintų svečių skaičių pasiskirstė šitaip: Vilniaus m. regionas (683,1 tūkst. apgyvendintų svečių), Druskininkų regionas (236,1 tūkst. apgyvendintų svečių), Palangos regionas (182,3 tūkst. apgyvendintų svečių), Kauno m. regionas (164,6 tūkst. apgyvendintų svečių), Klaipėdos miesto regionas (133,5 tūkst. apgyvendintų svečių), Neringos regionas (46,8 tūkst. apgyvendintų svečių), Trakų regionas (42,8 tūkst. apgyvendintų svečių).

Vartotojų rodiklių grupės suvestinis rezultatas.

Didžiausia vartotojų rodiklių grupės indekso reikšmė gali būti 9, kadangi 9 rodikliai sudaro vartotojų rodiklių grupę. Labai artima maksimaliai indekso reikšmei teko Vilniaus miesto regionui (indekso reikšmė – 8,83), turinčiam žymius išteklius pagal vartotojų rodiklių grupę. Kauno m. regiono indekso reikšmė (4,72) yra beveik 2 kartus mažesnė lyginant su Vilniaus m. regiono rezultatu, tačiau ji yra ženkliai didesnė už grupės vidutinę reikšmę. Didesnės už grupės vidurkį indekso reikšmės teko Klaipėdos m., Palangos, Druskininkų, Panevėžio m., Šiaulių m., Neringos ir Trakų regionams (indekso reikšmės kinta nuo 0,78 iki 1,89). Rezultatai pateikiami B priede.

Visų Lietuvos regionų indekso reikšmės pagal vartotojų rodiklių grupę ir regiono išteklių vertinimas pateikiamas 3.12 lentelėje.

Skirstant Lietuvos regionus į 3 grupes į turinčius žymius, vidutinius ir nežymius regiono išteklius pagal vartotojų rodiklių grupę, Vilniaus m., Kauno m., Klaipėdos m., Palangos, Druskininkų, Panevėžio, Šiaulių m., Neringos, Trakų ir Šiaulių regionų reikšmės buvo eliminuotos, kadangi jos reikšmingai skyrėsi nuo grupės vidurkio, šiuos Lietuvos regionus priskiriant regionams, turinčius žymius išteklius pagal lankytojų rodiklių grupę. Regionų skirstymo į grupes rezultatai pateikiami 33 lentelėje. Atlikus regionų išskyrimo į grupes skaičiavimus, intervalo ilgis yra lygus 0,21.

Pirmai Lietuvos regionų grupei, turinčiai žymius regiono išteklius vartotojų rodiklių grupėje, priklauso tie Lietuvos regionai, kurių indekso reikšmės yra didesnės arba lygios 0,41.

3.12 lentelė. Lietuvos regionų vartotojų rodiklių grupės vertinimo rezultatai**Table 3.12.** Assessment results of users (visitors) indicator group of Lithuanian regions

Regiono ištekliai pagal lankytojų rodiklių grupę	Lietuvos regionų skaičius grupėje (vieta ir indekso reikšmė)
Žymūs ištekliai	12 regionų 1–12 vietos Indekso reikšmės kinta nuo 8,83 iki 0,60
Vidutiniai ištekliai	11 regionų 13–23 vietos Indekso reikšmės kinta nuo 0,40 iki 0,22
Nežymūs ištekliai	37 regionai 24–60 vietos Indekso reikšmės kinta nuo 0,18 iki 0

Vidutinius regiono išteklius pagal vartotojų rodiklių grupę turinčių regionų indekso reikšmė kinta nuo 0,22 iki 0,40. Trečiai grupei priklauso nežymius regiono išteklius pagal vartotojų grupę turintys Lietuvos regionai, kurių indekso reikšmė yra mažesnė arba lygi 0,21.

3.7 pav. Lietuvos regionų pasiskirstymas į turinčius žymius, vidutinius ar nežymius išteklius pagal vartotojų rodiklių grupę**Fig. 3.7.** Territorial distribution of Lithuanian regions by significant, moderate and insignificant resources of users (visitors) indicator group

20 proc. Lietuvos regionų priskiriami ženklūs išteklius pagal vartotojų rodiklių grupę turinčių regionų grupei. 18,3 proc. Lietuvos regionų priskiriami kaip turintys vidutinius išteklius pagal vartotojų rodiklių grupę. Didžioji dalis Lietuvos regionų (net 61,7 proc.) turi nežymius išteklius šioje grupėje.

Labai didelis atotrūkis tarp lyderio pozicijas užimančių didžiuosius Lietuvos miestus turinčių regionų ir kitų Lietuvos regionų. Lietuvos regionų pasiskirstymas į grupes pagal lankytojų rodiklių grupę pateiktas 3.7 pav.

Teritorinis Lietuvos regionų pasiskirstymas į grupes pagal turimus žymius, vidutinius ar nežymius išteklius pagal vartotojų rodiklių grupę susijęs su Lietuvos didžiųjų miestų ir kurorto statusą turinčių miestų teritoriniu išsidėstymu. Vidutinius išteklius turintys Lietuvos regionai išsidėstę šalia žymius regiono išteklius pagal šią grupę turinčius regionus (pvz., Lazdijų regionas prisišliejęs prie Druskininkų regiono, Kelmės ir Telšių regionai prisišlieję prie Šiaulių regiono ir t.t.). Atokūs nuo didžiųjų Lietuvos miestų regionai priskiriami nežymius išteklius pagal šią rodiklių grupę turintiems regionams, jų teritorinis pasiskirstymas užima didžiąją Lietuvos teritorijos dalį.

Lietuvos regionų unikalų išteklių vertinimo rezultatai. Lietuvos regionų unikalumo vertinimo ir reitingavimo rezultatai nuo didžiausių iki mažiausių unikalumo indekso reikšmę turinčio Lietuvos regiono pateikiami B priede.

Lietuvos regionai pagal unikalumo indekso reikšmes suskirstyti į 3 grupes į turinčius žymius, vidutinius ir nežymius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius (3.13 lentelė). Atliekant skaičiavimus ir Lietuvos regionus skirstant į 3 grupes, buvo eliminuotos Vilniaus m., Kauno m., Klaipėdos m. ir Palangos regionų reikšmės, kadangi jos ženkliai skyrėsi nuo grupės vidurkio. Nustatytas intervalo ilgis yra 0,41. Nežymius unikalumo išteklius turi tie Lietuvos regionai, kurių unikalumo indekso reikšmė yra mažesnė arba lygi 0,41. Vidutinius unikalumo išteklius turi tie Lietuvos regionai, kurių indekso reikšmės kinta nuo 0,42 iki 0,82. Žymius unikalumo išteklius turi tie Lietuvos regionai, kurių unikalumo indekso reikšmės yra didesnės arba lygios 0,83.

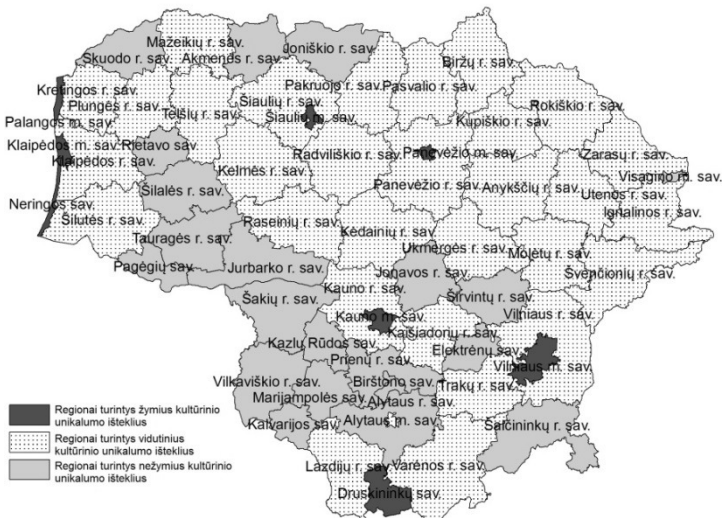
3.13 lentelė. Lietuvos regionų unikalumo indekso vertinimo rezultatai ir regionų pasiskirstymas į grupes pagal turimų unikalumo išteklių dydį

Table 3.13. Assessment results of uniqueness index of Lithuanian regions and regional distribution into the groups by unique resources

Regiono ištekliai pagal kultūrinio unikalumo indeksą	Lietuvos regionų skaičius grupėje (vieta ir indekso reikšmė)
Žymūs ištekliai	8 regionai 1–8 vietos Indekso reikšmės kinta nuo 0,91 iki 0,10
Vidutiniai ištekliai	31 regionas 9–40 vietos Indekso reikšmės kinta nuo 0,81 iki 0,42
Nežymūs ištekliai	21 regionas 41–60 vietos Indekso reikšmės kinta nuo 0,39 iki 0,04

Didžiausias kultūrinių, istorinių ir gamtinių unikalių išteklių potencialas yra sutelktas Vilniaus miesto ir Kauno miesto regionuose, kadangi šių regionų unikalumo indekso reikšmės reikšmingai skiriasi nuo likusių Lietuvos regionų. Kiti Lietuvos regionai, kuriuose yra didžiausi Lietuvos miestai arba kurorto statusą turintys miestai (t. y. Klaipėdos, Panevėžio ir Šiaulių miesto regionai bei Palangos, Druskininkų ir Neringos regionai), turi didelį potencialą sėkmingai panaudoti unikalumo išteklius regiono ekonominiams pranašumams didinti. 51,6 proc. Lietuvos regionų turi vidutinius unikalumo išteklius. 35 proc. Lietuvos regionų turi nežymius unikalumo išteklius.

Teritorinis Lietuvos regionų pasiskirstymas į tris grupes į turinčius žymius, vidutinius ir nežymius unikalumo išteklius pavaizduotas 3.8 paveiksle.

3.8 pav. Lietuvos regionų pasiskirstymas į turinčius žymius, vidutinius ar nežymius išteklius pagal regionų unikalumo indeksą

Fig. 3.8. Territorial distribution of Lithuanian regions by significant, moderate and insignificant resources by uniqueness index

Lietuvos regionai, turintys žymius unikalumo išteklius ir didžiausias unikalumo indekso reikšmės, teritoriškai išsidėstę skirtingose Lietuvos vietose, kuriuose yra didieji Lietuvos miestai arba kurorto statusą turintys miestai, t. y. Vilniaus miesto, Kauno miesto, Klaipėdos miesto, Panevėžio ir Šiaulių miesto regionai bei Palangos, Neringos ir Druskininkų regionai. Dauguma nežymius unikalumo išteklius turintys Lietuvos regionai susitelkę pietvakarių Lietuvoje (Pagėgių, Jurbarko, Šakių, Vilkaviškio, Marijampolės ir kt.), kita dalis Šiaurės Lietuvoje (Skuodo, Akmenės, Joniškio regionai) ir keletas regionų teritoriškai

išsiskirstę netolygiai (Visagino, Šalčininkų regionai). Didžioji dalis Lietuvos regionų, turinčių vidutinius unikalumo išteklius, teritoriškai išsidėstę vidurio ir Rytų Lietuvoje (3.8 pav.).

3.2.2. Lietuvos regionų unikalumo ekonominio vertinimo rezultatai

Šiame skyriuje pateikiami Lietuvos regionų unikalumo ekonominio vertinimo rezultatai. Pirmiausia pristatomi ekonominių rodiklių rezultatai trijose Lietuvos regionų grupėse, išskirtose į grupes pagal unikalumo indekso rezultatus. Vėliau pristatomi sukuriamos pridėtinės vertės ir darbo vietų Lietuvos regionų grupėse vertinimo rezultatai.

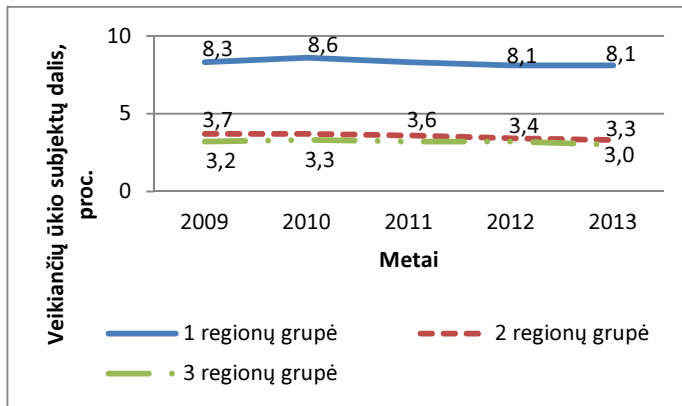
1. Lietuvos regionų grupių ekonominių rodiklių rezultatų vertinimas. Atlikus trijų Lietuvos regionų grupių, išskirtų į šias grupes pagal unikalumo indekso rezultatus, ekonominį vertinimą, pirmos Lietuvos regionų grupės ekonominės veiklos rezultatai pagal visų analizuotų ekonominių rodiklių rezultatus yra geriausi, remiantis ekonominiais rodikliais kultūros ir turizmo sektoriuje lyginant su antros ir trečios Lietuvos regionų grupės rezultatais. Antros Lietuvos regionų grupės rezultatai patenka tarp pirmos ir trečios regionų grupių rezultatų ir trečios regionų grupės rezultatai yra paskutinėje vietoje. Išsamus ekonominio vertinimo rezultatų pristatymas pagal atskirus ekonominės veikos rodiklius pateikiamas žemiau šioje darbo dalyje.

Pirmai grupei priskiriami Lietuvos regionai, turintys ženklius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius. Antrai grupei priskiriami Lietuvos regionai, turintys vidutinius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius. Trečiai grupei priskiriami Lietuvos regionai, turintys nežymius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius. Šioje darbo dalyje bus naudojamas sutrumpintas regionų pavadinimas, įvardijant tik regionų grupę.

1 rodiklio vertinimo rezultatai. Veikiančių ūkio subjektų skaičiaus ir jo pokyčio apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje Lietuvos regionų grupėse, suskirstytose į grupes pagal unikalumo indekso rezultatus, vertinimas.

Veikiančių ūkio subjektų skaičius apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje 2009–2013 m. laikotarpiu kito nežymiai. Nepastebimas ženklus naujų įmonių steigimasis ar jau veikiančių įmonių užsidarymas ar inicijuotos bankroto procedūros. Didžiausias veikiančių įmonių skaičius, vertinant Lietuvos regionų grupių vidurkio rezultatus šiuo laikotarpiu, priklauso pirmai Lietuvos regionų grupei (grupės vidurkis 243 įmonės per analizuojamą laikotarpį), antras rezultatas priklauso antrai Lietuvos regionų grupei (grupės vidurkis 24 įmonės per analizuojamą laikotarpį) ir mažiausias veikiančių įmonių skaičius yra trečioje Lietuvos regionų grupėje (grupės vidurkis 15 įmonių per analizuojamą laikotarpį).

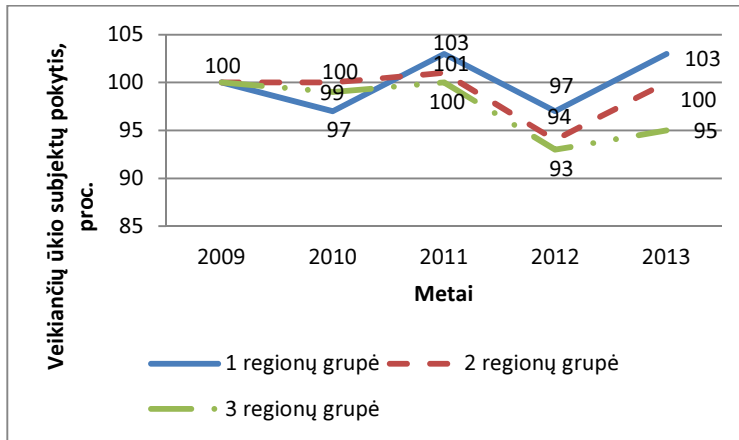
Vertinant Lietuvos regionų grupių veikiančių ūkio subjektų dalį metų pradžioje apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp regionų grupės veikiančių ūkio subjektų pagal visas ekonominės veiklos rūšis (grupės vidurkis) 2009–2013 m., Lietuvos regionų grupių pasiskirstymo eiliškumas išlieka toks pat. Pirmoje Lietuvos regionų grupėje veikiančių ūkio subjektų dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp veikiančių ūkio subjektų pagal visas ekonominės veiklos rūšis per 2009–2013 m. laikotarpį vidutiniškai sudarė 8,6 proc., antroje Lietuvos regionų grupėje – 3,6 proc., trečioje grupėje – 3,2 proc. Išsamūs šio rodiklio skaičiavimo rezultatai pateikiami 3.9 paveiksle.

3.9 pav. Lietuvos regionų grupių veikiančių ūkio subjektų dalis metų pradžioje apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp regionų grupių veikiančių ūkio subjektų pagal visas ekonominės veiklos rūšis (grupės vidurkis) 2009–2013 m., proc.
Fig. 3.9. The proportion of economic entities in operation at the beginning of the year in accommodation and food service activities in 3 Lithuanian region groups comparing with economic entities in operation in all economic activities (group average result) from 2009 to 2013, in percent

Vertinant Lietuvos regionų grupių veikiančių ūkio subjektų skaičiaus pokytį metų pradžioje su praėjusių metų veikiančių ūkio subjektų skaičiumi apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje (grupės vidurkis) 2009–2013 m., didžiausią pokyčiai per šį laikotarpį įvyko pirmoje Lietuvos regionų grupėje. Pirmoje regionų grupėje, išskirtoje kaip turinčioje ženklus unikalumo išteklius, didžiausias šio rodiklio augimas buvo 2011 m. ir siekė 103 proc., vėliau jis smuko 6 proc. punktais iki 97 proc. ir 2013 m. vėl pasiekė 2011 m. lygį. Antros ir trečios Lietuvos regionų grupių rezultatai pagal veikiančių ūkio subjektų skaičiaus pokytį yra labai panašūs, 2009–2011 m. nepastebimas ženklus augimas, 2012 m. abiejų regionų grupių rodikliai krito žemyn apie 7 proc. punktus iki 93 ir 94

proc., o nuo 2012 m. vėl pastebimas augimas (atitinkamai 100 proc. antroje grupėje ir 95 proc. trečioje grupėje) (3.10 pav.).

3.10 pav. Lietuvos regionų grupių veikiančių ūkio subjektų skaičiaus pokytis metų pradžioje su praėjusių metų veikiančių ūkio subjektų skaičiumi apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje (grupės vidurkis) 2009–2013 m., proc.

Fig. 3.10. Variation of economic entities in operation in accommodation and food service activities in 3 Lithuanian region groups (group average result) current year with the previous year from 2009 to 2013, in percent

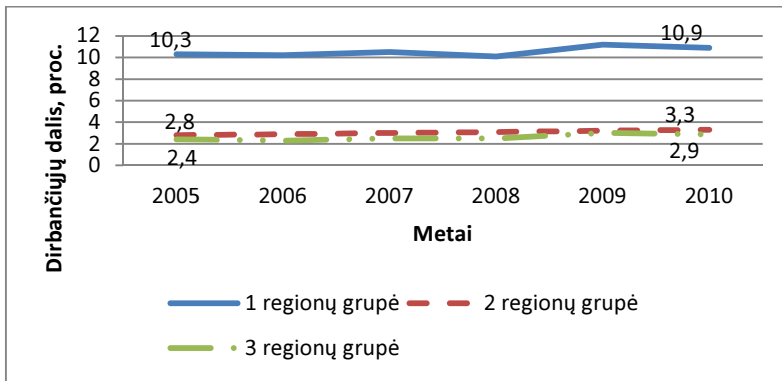
Pirma regionų grupė turi didžiausią potencialą pagal galimą teikti paslaugų kiekį apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje dėl veikiančių ūkio subjektų skaičiaus, antroje vietoje – antra Lietuvos regionų grupė, ir trečioje vietoje – trečia Lietuvos regionų grupė.

2 rodiklio vertinimo rezultatai. Dirbančiųjų skaičiaus ir jo pokyčio apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje Lietuvos regionų grupėse, suskirstytose į grupes pagal unikalumo indekso rezultatus, vertinimas.

Dirbančiųjų skaičius apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje 2005–2010 m. laikotarpiu labiausiai pakito pirmoje Lietuvos regionų grupėje, išskirtose kaip turinčioje didžiausius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius. Didžiausias šio rodiklio augimas pirmoje grupėje regionų pastebimas 2007 ir 2008 metais ir vidutinė šios regionų grupės 2008 m. reikšmė buvo 3900 dirbančiųjų apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje. 2010 m. dirbančiųjų skaičius šiame sektoriuje pirmai grupei priklausančiuose regionuose pasiekė 2005 m. lygį. Vidutinė pirmos Lietuvos regionų grupės reikšmė per analizuojamą laikotarpį buvo 3504 darbuotojai apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje. Vidutinis dirbančiųjų skaičius antroje ir trečioje regionų grupėje per 2005–2010 m. laikotarpį kito nežymiai. Vidutinė antros Lietuvos regionų grupės

reikšmė per analizuojamą laikotarpį buvo 229 darbuotojai, trečios grupės – 130 darbuotojų apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje. Didžiausias dirbančiųjų skaičius, vertinant visų Lietuvos grupių vidutinius rezultatus, priklauso pirmai Lietuvos regionų grupei, antras rezultatas priklauso antrai Lietuvos regionų grupei ir mažiausias dirbančiųjų skaičius yra 3 regionų grupėje.

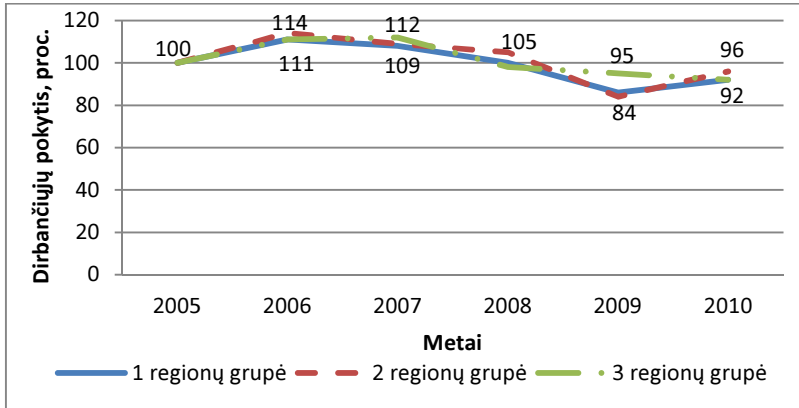
Vertinant regionų grupių dirbančiųjų dalį apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp visų regiono dirbančiųjų (grupės vidurkis) 2005–2010 m., Lietuvos regionų grupių pasiskirstymo eiliškumas išlieka toks pat. Pirmoje Lietuvos regionų grupėje dirbančiųjų dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp visų regiono dirbančiųjų per 2005–2010 m. laikotarpį vidutiniškai sudarė 10,5 proc., antroje Lietuvos regionų grupėje – 3,2 proc., trečioje grupėje – 2,6 proc. Išsamūs šio rodiklio skaičiavimo rezultatai pateikiami 3.11 paveiksle.

3.11 pav. Lietuvos regionų grupių dirbančiųjų dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp visų regiono darbuotojų (grupės vidurkis) 2005–2010 m., proc.
Fig. 3.11. The proportion of employees in accommodation and food service activities in 3 Lithuanian region groups comparing with employees in all economic activities (group average result) from 2005 to 2010, in percent

Vertinant Lietuvos regionų grupių einamųjų metų dirbančiųjų skaičiaus su praėjusių metų dirbančiųjų skaičiumi apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje pokyčio tendencijas 2005–2010 m. laikotarpiu, didžiausi pokyčiai įvyko pirmoje ir antroje regionų grupėje. Abi šios regionų grupės 2009 m. patyrė didžiausią šio rodiklio kritimą per šį laikotarpį nuo 114 proc. 2006 metais iki 84 proc. punktų 2009 metais (skirtumas apie 30 proc.) Trečiosios grupės rezultatų pokyčiai buvo mažesni, lyginant su pirmąja ir antrąja regionų grupėmis. Trečioje regionų grupėje nuoseklus augimas dirbančiųjų skaičiaus augimas vyko nuo 2005 m. iki 2007 m. ir siekė 112 proc. lyginant su 100 proc. 2005 metais, po to pastebimas nuoseklus kritimas iki 2010 m. (92 proc. 2010 m.). 2010 m. pirmoje

ir antroje regionų grupėje vėl pastebimas dirbančiųjų skaičiaus augimas (3.12 pav.).

3.12 pav. Lietuvos regionų grupių einamųjų metų dirbančiųjų skaičiaus pokytis su praėjusių metų dirbančiųjų skaičiumi apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje (grupės vidurkis) 2005–2010 m., proc.

Fig. 3.12. Variation of employees in accommodation and food service activities in 3 Lithuanian region groups (group average result) current year with the previous year from 2005 to 2010, in percent

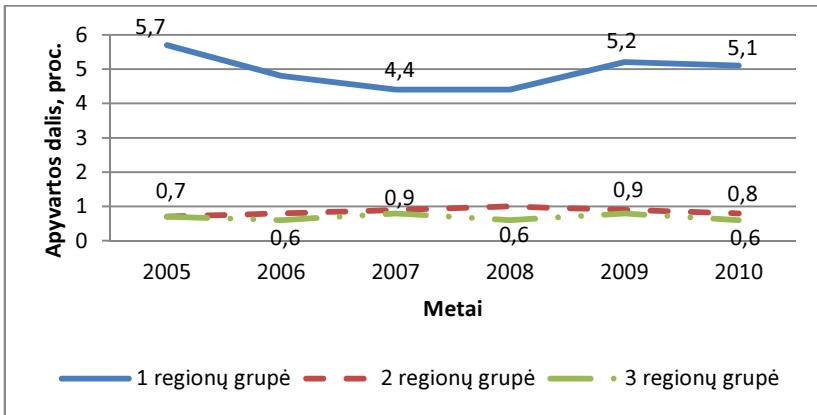
Pirma regionų grupė turi didžiausią potencialą pagal galimą teikti paslaugų kiekį dėl turimo dirbančiųjų skaičiaus apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje, antroje vietoje lieka antra regionų grupė, ir trečioje vietoje – trečia regionų grupė.

3 rodiklio vertinimo rezultatai. Apyvartos turizmo infrastruktūros sektoriuje (apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje) Lietuvos regionų grupėse, suskirstytose į grupes pagal unikalumo indekso rezultatus, vertinimas.

Apyvartos apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje Lietuvos regionų grupės vidurkis 2005–2010 m. laikotarpiu labiausiai kito 1 regionų grupėje, išskirtoje kaip turinčius didžiausius kultūrinio unikalumo išteklius. Pirmos regionų grupės apyvarta ženkliai augo nuo 2005 iki 2008 metų ir 2008 m. buvo didesnė 63 proc. lyginant su 2005 metais. Antros ir trečios Lietuvos regionų grupių apyvartos rezultatai pagal regionų grupės vidutinį apyvartos dydį šiuo laikotarpiu kito nežymiai ir buvo ženkliai mažesni lyginant su pirmos regionų grupės rezultatais.

Vertinant Lietuvos regionų grupių apyvartos dalį apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp regionų grupės apyvartos pagal visas ekonominės veiklos rūšis (grupės vidurkis) 2005–2010 m., Lietuvos regionų grupių pasiskirstymo eiliškumas išlieka toks pat. Pirmoje Lietuvos regionų grupėje apyvartos

dalį apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp regionų grupės apyvartos pagal visas ekonominės veiklos rūšis 2005–2010 m. laikotarpiu vidutiniškai sudarė 5,1 proc., antroje Lietuvos regionų grupėje – 0,8 proc., trečioje grupėje – 0,6 proc. Išsamūs šio rodiklio skaičiavimo rezultatai pateikiami 3.13 paveiksle.

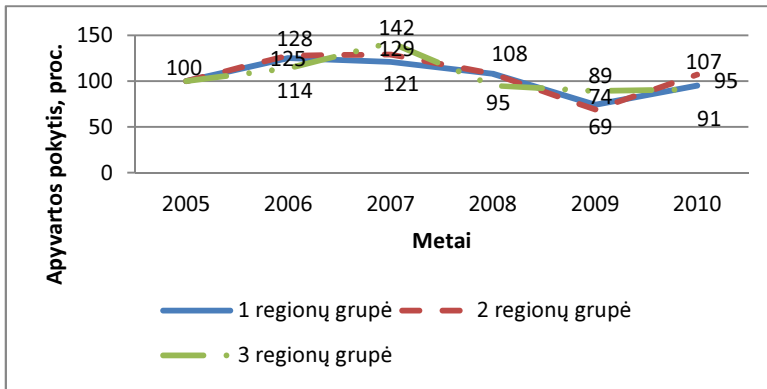
3.13 pav. Lietuvos regionų grupių apyvartos dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp regionų grupės apyvartos pagal visas ekonominės veiklos rūšis (grupės vidurkis) 2005–2010 m., proc.

Fig. 3.13. The proportion of turnover in accommodation and food service activities in 3 Lithuanian region groups comparing with turnover in all economic activities (group average result) from 2005 to 2010, in percent

Vertinant apyvartos apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje pokyčio tendencijas 2005–2010 m. laikotarpiu, didžiausi pokyčiai įvyko 2007 ir 2009 m. 2007 m. trečiai regionų grupei išskiriami kaip didžiausio augimo metai, 2007 m. šis rodiklis siekė 142 proc. punktus lyginant su 100 proc. 2005 metais. 2009 m. įvardijami kaip didžiausi apyvartos smukimo metai pirmai ir antrai regionų grupėms (74 proc. pirmai grupei ir 69 proc. antrai grupei). Pokyčiai vyko pakankamai panašiu mastu visose trijose Lietuvos regionų grupėse. Trečiąją regionų grupę galima išskirti ne tik kaip turėjusią didžiausius šio rodiklio augimo rezultatus 2007 metais, tačiau ir mažiausią apyvartos rodiklio kritimą 2009 metais. Pirmosios ir antrosios Lietuvos regionų grupių apyvartos rodiklio rezultatų kreivės yra labai panašios (3.14 pav.).

1 regionų grupė išsiskiria didžiausiu vidutiniu apyvartos dydžiu lyginant su antra ir trečia regionų grupe ir turi didžiausią potencialą didinti regiono ekonominius pranašumus šioje srityje. Antroje vietoje lieka antra Lietuvos regionų grupė, ir trečioje vietoje – 3 regionų grupė.

4 rodiklio vertinimo rezultatai. Pridėtinės vertės gamybos sąnaudomis, sukurtos turizmo infrastruktūros sektoriuje (apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje) Lietuvos regionų grupėse, suskirstytose į grupes pagal unikalumo indekso rezultatus, vertinimas.

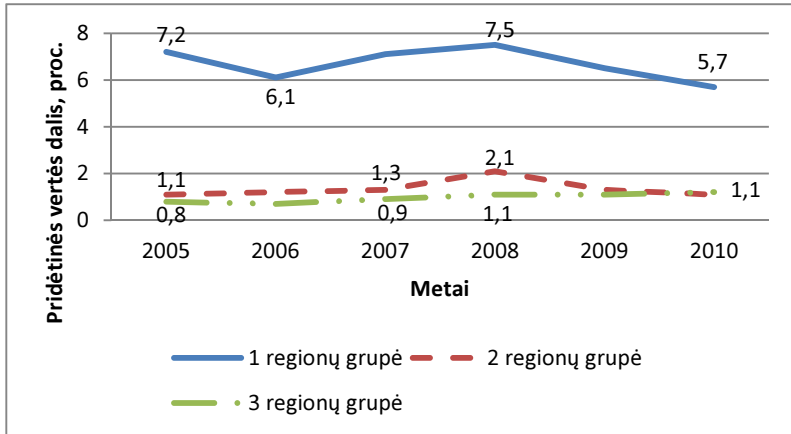
3.14 pav. Lietuvos regionų grupių einamųjų metų apyvartos pokytis su praėjusių metų apyvarta apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje (grupės vidurkis) 2005–2010 m., proc.

Fig. 3.14. Variation of turnover in accommodation and food service activities in 3 Lithuanian region groups (group average result) current year with the previous year from 2005 to 2010, in percent

Pridėtinės vertės gamybos sąnaudomis, sukurtos apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje, grupės vidurkio rezultatai 2005–2010 m. laikotarpiu labiausiai kito pirmoje Lietuvos regionų grupėje, išskirtoje kaip turinčius didžiausius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius. Nuo 2005 iki 2007 m. pirmos grupės regionuose pridėtinė vertė nuolat augo (2007 m. išaugo 64 proc. lyginant su 2005 m. rezultatu), o nuo 2007 iki 2010 m. nuosekliai mažėjo. Antros ir trečios Lietuvos regionų grupės rezultatai pagal pridėtinės vertės rodiklio rezultatus šiuo laikotarpiu kito nežymiai ir buvo ženkliai mažesni lyginant su pirmos Lietuvos regionų grupės rezultatais.

Vertinant Lietuvos regionų grupių pridėtinės vertės gamybos sąnaudomis dalį apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp regionų grupės pridėtinės vertės pagal visas ekonominės veiklos rūšis (grupės vidurkis) 2005–2010 m., Lietuvos regionų grupių pasiskirstymo eiliškumas išlieka toks pat – pirmoje vietoje yra pirmoji Lietuvos regionų grupė, antroje vietoje – antroji grupė ir trečioje vietoje – trečioji grupė. Pirmoje Lietuvos regionų grupėje pridėtinės vertės gamybos sąnaudomis dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp regionų grupės apyvartos pagal visas ekonominės veiklos rūšis 2005–2010 m.

laikotarpiu vidutiniškai sudarė 6,7 proc., antroje Lietuvos regionų grupėje – 1,3 proc., trečioje grupėje – 1,0 proc. Išsamūs šio rodiklio skaičiavimo rezultatai pateikiami 3.15 paveiksle.

3.15 pav. Lietuvos regionų grupių pridėtinės vertės gamybos sąnaudomis dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp regionų grupės pridėtinės vertės pagal visas ekonominės veiklos rūšis (grupės vidurkis) 2005–2010 m., proc.

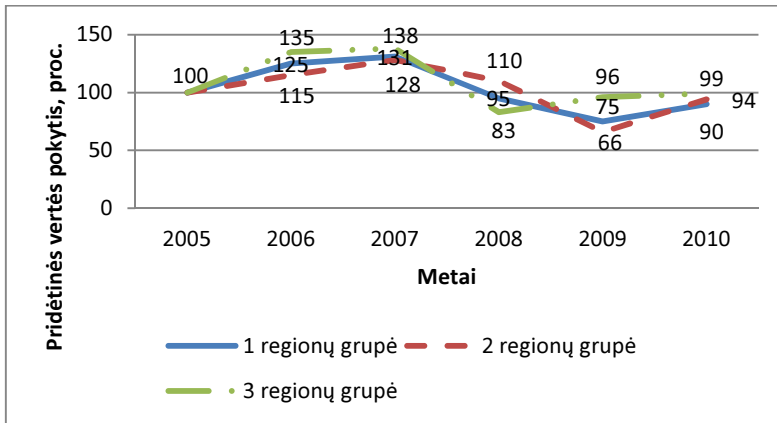
Fig. 3.15. The proportion of value added at factor cost in accommodation and food service activities in 3 Lithuanian region groups comparing with value added at factor cost in all economic activities (group average result) from 2005 to 2010, in percent

Vertinant Lietuvos regionų grupių pridėtinės vertės gamybos sąnaudomis pokyčio tendencijas su praėjusių metų pridėtine verte apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje 2005–2010 m. laikotarpiu, pokyčiai vyko visą analizuojamą laikotarpį. Nuo 2005 iki 2007 m. visose trijose Lietuvos regionų grupėse pridėtinė vertė gamybos sąnaudomis augo (pvz., trečioje Lietuvos regionų grupėje nuo 100 proc. 2005 metais iki 138 proc. 2007 metais), tačiau nuo 2007 m. iki 2008 m. trečioje regionų grupėje ir nuo 2007 m. iki 2009 m. pirmoje ir antroje Lietuvos regionų grupėse sukuriama pridėtinė vertė mažėjo (pvz. nuo 131 proc. 2007 m. antroje regionų grupėje iki 66 proc. 2009 m.). Nuo 2009 m. pridėtinė vertė gamybos sąnaudomis pradėjo augti pirmoje ir antroje Lietuvos regionų grupėse, o trečioje regionų grupėje nuo 2008 m. Rezultatai pateikiami 3.16 paveiksle.

Pirma Lietuvos regionų grupė turi didžiausią potencialą pagal galimą sukurti pridėtinę vertę apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje, antroje vietoje lieka antra regionų grupė, ir trečioje vietoje – trečia regionų grupė.

5 rodiklio vertinimo rezultatai. Materialinių investicijų turizmo infrastruktūros sektoriuje (apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje) Lietuvos regio-

nų grupėse, suskirstytose į grupes pagal unikalumo indekso rezultatus, vertinimas.

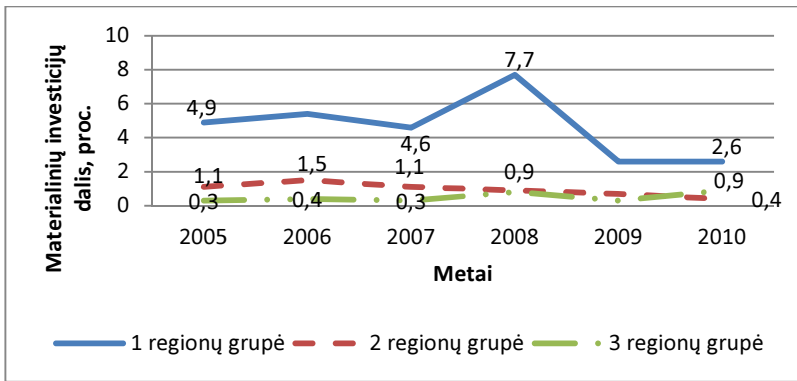
3.16 pav. Lietuvos regionų grupių pridėtinės vertės gamybos sąnaudomis pokytis su praėjusių metų pridėtine verte apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje (grupės vidurkis) 2005–2010 m., proc.

Fig. 3.16. Variation of value added at factor cost in accommodation and food service activities in 3 Lithuanian region groups (group average result) current year with the previous year from 2005 to 2010, in percent

Materialinių investicijų apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje Lietuvos regionų grupės vidurkis 2005–2010 m. laikotarpiu labiausiai kito 1 regionų grupėje, išskirtoje kaip turinčius didžiausius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius. Materialinių investicijų dydis pirmoje regionų grupėje nuo 2005 m. iki 2006 m. išaugo 74 proc., o po to kasmet krito iki pat 2010 m. Pirmos Lietuvos regionų grupės materialinių investicijų rodiklio rezultatai yra didžiausi. Antros ir trečios Lietuvos regionų grupių rezultatai pagal materialinių investicijų rodiklį šiuo laikotarpiu kito nežymiai ir buvo ženkliai mažesni lyginant su 1 regionų grupe (antros regionų grupės 2005–2010 m. laikotarpio vidutinė rodiklio reikšmė nuo pirmos grupės rezultato skyrėsi 4,6 karto, trečios grupės – 16 kartų. Materialinių investicijų dydis pirmoje ir antroje regionų grupėse 2005–2010 m. laikotarpiu kito nežymiai.

Vertinant Lietuvos regionų grupių materialinių investicijų dalį apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp regionų grupės materialinių investicijų pagal visas ekonominės veiklos rūšis (grupės vidurkį) 2005–2010 m. laikotarpiu, Lietuvos regionų grupių pasiskirstymo eiliškumas išlieka toks pat – pirmoje vietoje yra pirmoji Lietuvos regionų grupė, antroje vietoje – antroji grupė ir trečioje vietoje – trečioji grupė. Pirmoje Lietuvos regionų grupėje pridėtinės vertės

gamybos sąnaudomis dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp regionų grupės apyvartos pagal visas ekonominės veiklos rūšis 2005–2010 m. laikotarpiu vidutiniškai sudarė 4,1 proc., antroje Lietuvos regionų grupėje – 1,0 proc., trečioje grupėje – 0,5 proc. Didžiausi šio rodiklio pokyčiai vyko pirmoje Lietuvos regionų grupėje. Išsamūs šio rodiklio skaičiavimo rezultatai pateikiami 3.17 paveiksle.

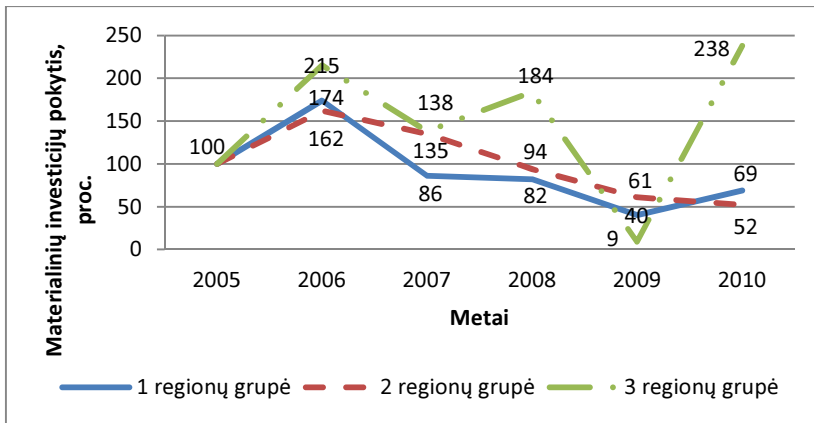

3.17 pav. Lietuvos regionų grupių materialinių investicijų dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp regionų grupės materialinių investicijų pagal visas ekonominės veiklos rūšis (grupės vidurkis) 2005–2010 m., proc.

Fig. 3.17. The proportion of investments in fixed tangible assets in accommodation and food service activities in 3 Lithuanian region groups comparing with investments in fixed tangible assets in all economic activities (group average result) from 2005 to 2010, in percent

2005–2010 m. pokyčiai materialinių investicijų apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje ryškūs visose Lietuvos regionų grupėse. Šiuo laikotarpiu vyko dideli materialinių investicijų rodiklio šuoliai, t. y., staigus augimas ir toks pat staigus kritimas žemyn. 2005–2006 metais materialinės investicijos apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje augo visose trijose regionų grupėse, ypatingai išskiriant trečios grupės rezultatus, kur augimas 2006 metais pasiekė 215 proc. lyginant su 100 proc. rezultatu 2005 metais. Nuo 2006 m. materialinių investicijų dalis pirmoje ir antroje regionų grupėje mažėjo, tuo tarpu trečioje grupėje kito netolygiai. Didžiausi pokyčiai 2005–2010 m. vyko trečioje regionų grupėje, kuri įvardijama kaip turinti nežymius unikalumo išteklius. Rezultatai pateikti 3.18 paveiksle.

Pirma Lietuvos regionų grupė turi didžiausią potencialą pagal materialinių investicijų dydį apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje, antroje vietoje lieka antra regionų grupė, ir trečioje vietoje – trečia regionų grupė.

3.18 pav. Regionų grupių materialinių investicijų pokytis su praėjusių metų materialinėmis investicijomis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugu sektoriuje (grupės vidurkis) 2005–2010 m., proc.

Fig. 3.18. Variation of investments in fixed tangible assets in accommodation and food service activities in 3 region groups (group average result) current year with the previous year from 2005 to 2010, in percent

Europos Sąjungos struktūrinės paramos turizmo plėtrai 2007–2013 m. vertinimo rezultatai. Europos Sąjungos struktūrinė parama turizmo plėtrai 2007–2013 m. laikotarpiu buvo teikiama pagal Sanglaudos skatinimo veiksmų programos I prioriteto „Vietinė ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas bei pritaikymas turizmo plėtrai“ 3 priemonių grupės „Atvykstamojo ir vietos turizmo skatinimas naudojant gamtos išteklius, kultūros paveldą ir sukuriant palankesnes aktyvaus poilsio sąlygas“ šešias priemones:

1. Ekologinio (pažintinio) turizmo, aktyvaus poilsio ir sveikatos gerinimo infrastruktūros kūrimas ir plėtra. Pagal šią priemonę 2007–2013 m. laikotarpiu planuojama paskirstyti 170 mln. litų struktūrinių fondų lėšų.

2. Viešųjų nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų kompleksiškas pritaikymas turizmo reikmėms. Pagal šią priemonę 2007–2013 m. laikotarpiu planuojama paskirstyti 225,5 mln. litų struktūrinių fondų lėšų.

3. Nacionalinės svarbos turizmo projektai. Pagal šią priemonę 2007–2013 m. laikotarpiu planuojama paskirstyti 114 mln. litų struktūrinių fondų lėšų.

4. Turizmo informacinių paslaugų ir infrastruktūros plėtra ir turizmo rinkodaros skatinimas. Pagal šią priemonę 2007–2013 m. laikotarpiu planuojama paskirstyti 34,3 mln. litų struktūrinių fondų lėšų.

5. Viešosios turizmo infrastruktūros ir paslaugų plėtra regionuose. Pagal šią priemonę 2007–2013 m. laikotarpiu planuojama paskirstyti 70 mln. litų struktūrinių fondų lėšų.

6. Turizmo paslaugų ir produktų įvairovės plėtra ir turizmo paslaugų kokybės gerinimas. Pagal šią priemonę 2007–2013 m. laikotarpiu planuojama pasiskirstyti 211,4 mln. litų struktūrinių fondų lėšų.

Šioje darbo dalyje pristatomi ES struktūrinės paramos turizmo plėtrai vertinimo rezultatai, vertinant įgyvendintus projektus per 2007–2013 m. laikotarpį ir įsisavintos paramos dydį regionų grupėse, išskirtose pagal kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklių potencialą. Turizmo plėtrai skirtų projektų ir suteiktos paramos lėšų vertinimas atliktas remiantis 2013 m. kovo 20 d. rezultatais, t. y., vertinama nuo 2007 m. pradžios iki 2013 m. kovo 20 d. įsisavintas paramos lėšų dydis.

Pirmai grupei priklausančiuose regionuose, išskirtuose kaip turinčius žymius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius, per 2007–2013 m. programavimo laikotarpį įgyvendinama arba jau baigti įgyvendinti 42 turizmui skatinti skirti projektai. Įgyvendintų projektų skaičius šios grupės regionuose kinta nuo 1 iki 16 įgyvendintų projektų per šį laikotarpį. Mažiausiai projektų įgyvendinama Panevėžio miesto, Šiaulių miesto ir Neringos regionuose (atitinkamai 1, 2 ir 2), daugiausia – Vilniaus ir Kauno miestų bei Druskininkų regionuose (atitinkamai 16, 8 ir 7). Didžiausios vertės projektai taip pat įgyvendinami Vilniaus ir Kauno miestų bei Druskininkų regionuose. Visų įgyvendintų projektų vertė visuose regionuose yra 127,8 mln. litų. Vidutinis įgyvendintų projektų skaičius kiekvienam šios grupės regionui yra lygus 5. Vidutinė skirto finansavimo suma šios grupės vienam regionui – 15 mln. litų, vidutinė skirto finansavimo lėšų suma vienam projektui – 3 mln. litų. Rezultatai pateikiami 3.14 lentelėje.

Antrai grupei priklausančiuose regionuose, išskirtuose kaip turinčius vidutinius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius, per 2007–2013 m. programavimo laikotarpį įgyvendinami arba jau baigti įgyvendinti 46 turizmui skatinti skirti projektai (3.14 lentelė). Projektų skaičius šios grupės regionuose kinta nuo 0 iki 3 įgyvendintų projektų. Pagal šį prioritetą Kėdainių, Kauno r., Biržų, Pasvalio ir Pakruojo regionuose nebuvo įgyvendintas nei vienas projektas. Šiai grupei priklausančiuose regionuose daugiausia buvo įgyvendinama po 1 projektą (41,9 proc.), taip pat išskiriamas labai panašus regionų skaičius, kuriuose buvo įgyvendinama po 2 arba 3 projektus (19,4 ir 22,6 proc.). Didžiausius projektus pagal skirtų lėšų dydį įgyvendina Kelmės, Plungės, Alytaus m., Trakų, Anykščių ir Kretingos regionai (nuo 5 iki 10,7 mln. litų). Vidutinis projektų skaičius, tenkantis kiekvienam šios grupės regionui yra lygus 1,5. Vidutinė skirto finansavimo suma šios grupės vienam regionui – 3 mln. litų, vidutinė skirto finansavimo lėšų suma vienam projektui – 2 mln. litų.

Trečia grupei priklausančiuose regionuose, išskirtuose kaip turinčius nežymius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius, per 2007–2013 m. programavimo laikotarpį įgyvendinama arba jau baigti įgyvendinti 32 turizmui skatinti skirti projektai (3.14 lentelė).

3.14 lentelė. Europos Sąjungos struktūrinės paramos turizmo plėtrai skirtų projektų įgyvendinimo rezultatai Lietuvos regionuose, 2007–2013 m. rezultatai

Table 3.14. Results of the European Union structural funds support of Lithuanian regions for the tourism development measures in the year 2007–2013

Regionų grupė pagal kultūrinio unikalumo indeksą	Įgyvendinti projektai	Įsisavinta skirto finansavimo lėšų suma, litais 2013-03-20 dienos	Vidutinis projektų skaičius 1-am regionui	Vidutinė skirto finansavimo lėšų suma 1-am regionui, litais	Vidutinė skirto finansavimo lėšų suma 1-am projektui, litais
I grupė (8 regionai)	42 projektai	127,8 mln.	5	15 mln.	3 mln.
II grupė (31 regionas)	46 projektai	93,8 mln.	1,5	3 mln.	2 mln.
III grupė (21 regionas)	32 projektai	42,3 mln.	1,5	2 mln.	1,3 mln.

Projektų skaičius šios grupės regionuose kinta nuo 0 iki 3 įgyvendintų projektų per šį laikotarpį, išskyrus Jurbarko regioną, kuriame per šį laikotarpį įgyvendinami net 6 turizmo projektai. Akmenės, Kalvarijos ir Visagino regionuose per 2007–2013 m. laikotarpį nebuvo įgyvendintas nei vienas turizmui skatinti skirtas projektas pagal šį prioritetą. Šiai grupei priklausančiuose regionuose daugiausia buvo įgyvendinama po 1 projektą (42,9 proc.) arba po 2 projektus (33,3 proc.). Tauragės regione įgyvendinami 3 projektai, Jurbarko – net 6. Remiantis šiuo projektų įgyvendinimo rezultatu, Jurbarko regionas gali būti išskiriamas kaip regionas, kuris pasirinko didinti ir panaudoti kultūrinį, istorinį ir gamtinį unikalumą kurti didesnę pridėtinę vertę regione. Didžiausios vertės projektai įgyvendinami Prienų, Jurbarko, Marijampolės ir Tauragės regionuose. Visų įgyvendintų projektų vertė visuose regionuose yra lygi 42,3 mln. litų. Vidutinis projektų skaičius kiekvienam šios grupės regionui yra lygus 1,5. Vidutinė skirto finansavimo suma šios grupės vienam regionui – 2 mln. litų, vidutinė skirto finansavimo lėšų suma vienam projektui – 1,3 mln. litų.

2007–2013 m. programavimo laikotarpiu įgyvendintų turizmo plėtrai skirtų projektų vertinimo rezultatai parodo, kad regionų suskirstymas į grupes pagal kultūrinio unikalumo indeksą pasiskirsto proporcingai pagal įgyvendinamų projektų skaičių ir skirto finansavimo lėšų sumą pagal regiono turimų unikalių išteklių dydį, t. y., tie regionai, kurie turi didesnę regionų unikalumo indeksą reikšmę, įgyvendina daugiau projektų, o šių projektų vertė yra ženkliai didesnė lyginant su tais regionais, kuriuose unikalumo išteklių yra vidutiniai arba neženkliūs.

Ekonominių rodiklių rezultatų regionų grupėse lyginamoji analizė. Lietuvos regionų grupių, išskirtų į grupes pagal regionų unikalumo indekso rezultatus, suvestiniai ekonominio vertinimo rezultatai pateikiami 3.15 lentelėje.

3.15 lentelė. Lietuvos regionų grupių ekonominio vertinimo rezultatai

Table 3.15. Results of economic assessment of the groups of Lithuanian regions

Ekonominio vertinimo rodikliai	I regionų grupė*	II regionų grupė*	III regionų grupė*
Veikiančių ūkio subjektų dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp veikiančių ūkio subjektų pagal visas ekonominės veiklos rūšis, 2009–2013 m. grupės vidurkis, proc.	8,3	3,6	3,2
Dirbančiųjų dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp visų dirbančiųjų, 2005–2010 m. grupės vidurkis, proc.	10,5	3,2	2,6
Apyvartos dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp apyvartos pagal visas ekonominės veiklos rūšis, 2005–2010 m. grupės vidurkis, proc.	5,0	0,8	0,6
Pridėtinės vertės gamybos sąnaudomis dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp pridėtinės vertės pagal visas ekonominės veiklos rūšis, 2005–2010 m. grupės vidurkis, proc.	6,7	1,3	1,0
Materialinių investicijų dalis apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje tarp materialinių investicijų pagal visas ekonominės veiklos rūšis, 2005–2010 m. grupės vidurkis, proc.	4,6	1,0	0,5
ES struktūrinės paramos turizmo plėtrai skirtų projektų kiekis 2007–2013 m. laikotarpiu**	42	46	32
ES struktūrinės paramos turizmo plėtrai skirtų projektų įsisavintos paramos dydis 2007–2013 m. laikotarpiu**, mln. litų	127,8	93,8	42,3

*Pirmai regionų grupei priklauso Lietuvos regionų grupė, išskirta kaip turinti ženklus unikalumo išteklius. Antrai regionų grupei priklauso Lietuvos regionų grupė, išskirta kaip turinti vidutinius unikalumo išteklius. Trečiai regionų grupei priklauso Lietuvos regionų grupė, išskirta kaip turinti nežymius unikalumo išteklius.

** Turizmo plėtrai skirtų projektų ir suteiktos paramos lėšų vertinimas atliktas remiantis 2013 m. kovo 20 d. rezultatais, t. y. vertinama nuo 2007 m. pradžios iki 2013 m. kovo 20 d. įsisavintas paramos lėšų dydis.

Šiame vertinime pateiktos vidutinės 2005–2010 m. rodiklių reikšmės, apibendrinus visų tai grupei priklausančių regionų kiekvieno rodiklio rezultatus. Lentelėje pateikiami santykiniai rodiklių rezultatai, vertinantys rodiklio reikšmės

turizmo sektoriuje santykį su bendru to rodiklio rezultatu pagal visas ekonominės veiklos rūšis.

Lentelės rezultatai parodo, kad geriausi ekonominiai rodikliai ir didžiausias įsisavintos ES turizmo plėtrai skirtos paramos kiekis priklauso pirmai Lietuvos regionų grupei, sekantys mažesnės vertės rezultatai priklauso antrai regionų grupei ir mažiausias rodiklių dydis yra trečioje regionų grupėje.

2. *Sukuriamos pridėtinės vertės ir naujų darbo vietų vertės Lietuvos regionų grupėse vertinimo rezultatai.* Regiono turimų kultūrinių, istorinių ir gamtinių unikalių išteklių vertinimas parodo šių išteklių potencialą regione, kurie gali būti naudojami ekonominėje veikloje. Šių išteklių panaudojimas ekonominėje veikloje gali sukurti didesnę pridėtinę vertę, didesnę naujų darbo vietų vertę bei kitų ekonominės veiklos rezultatų. Šiame skyrelyje pristatomi sukuriamos pridėtinės vertės bei sukuriamos naujų darbo vietų vertės vertinimo rezultatai visoms trimis regionų grupėms, t. y., buvo vertinama, kokią pridėtinę vertę gali sukurti 1000 litų materialinės investicijos pirmos grupės Lietuvos regionuose, antros grupės Lietuvos regionuose bei trečios grupės Lietuvos regionuose. Analogiškai buvo vertinama, kokią pridėtinę naujų darbo vietų vertę gali sukurti materialinės investicijos regionų grupėse.

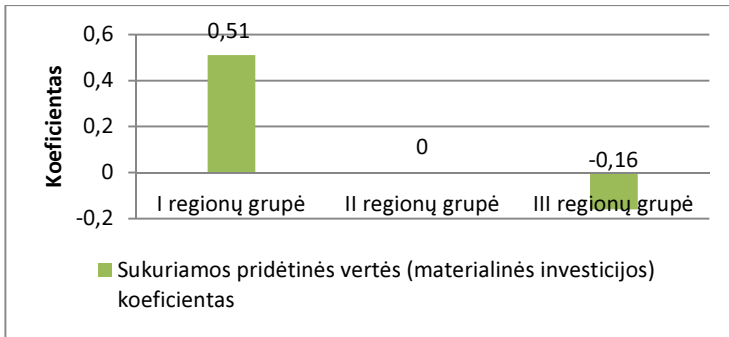
Sukuriamos pridėtinės vertės vertinimas. Įvertinus Lietuvos regionų grupių unikalios išteklius, buvo vertinama, kokią pridėtinę vertę gali sukurti materialinės investicijos visose trijose Lietuvos regionų grupėse.

Pirmos Lietuvos regionų grupės, išskirtos kaip turinčios žymius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius, sukuriamos pridėtinės vertės vertinimo rezultatai rodo, kad investavus 1000 Lt materialinių investicijų į pirmai regionų grupei priklausančius regionus, pridėtinės vertės pokytis yra teigiamas, t. y., pokyčio koeficientas lygus 0,51. Šio etapo skaičiavimo rezultatai pateikiami C priede.

Antros Lietuvos regionų grupės, išskirtos kaip turinčios vidutinius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius, sukuriamos pridėtinės vertės vertinimo rezultatai rodo, kad negalima įrodyti ryšio tarp materialinių investicijų ir pridėtinės vertės prieaugio, kadangi negalima atmesti, kad pridėtinės vertės prieaugis bus lygus 0. Šio etapo skaičiavimo rezultatai pateikiami C priede.

Trečios Lietuvos regionų grupės, išskirtos kaip turinčios nežymius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius, sukuriamos pridėtinės vertės vertinimo rezultatai rodo, kad investavus 1000 Lt materialinių investicijų į trečiai regionų grupei priklausančius regionus, pridėtinės vertės pokytis yra neigiamas, t. y., pokyčio koeficientas lygus -0,16. Šio etapo skaičiavimo rezultatai pateikiami C priede.

Visų trijų Lietuvos regionų grupių rezultatai, vertinant galimą sukurti pridėtinę vertę kiekvienoje Lietuvos regionų grupėje investavus 1000 litų materialinių investicijų, pateikiami 3.19 paveiksle.

3.19 pav. Pridėtinės vertės koeficientas Lietuvos regionų grupėse
Fig. 3.19. Coefficient of value added in 3 Lithuanian region groups

Taigi materialinės investicijos apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje gali sukurti pridėtinę vertę pirmai Lietuvos regionų grupei priklausančiuose regionuose (pokyčio koeficientas 0,51), išskirtuose kaip turinčius ženklus kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius. Materialinės investicijos apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje gali nesukurti jokios pridėtinės vertės antrai regionų grupei priklausančiuose regionuose, išskirtuose kaip turinčius vidutinius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius. Infrastruktūros tobulinimas arba kitų komponentų gerinimas gali pakeisti ekonominę situaciją ateityje, t. y., materialinės investicijos gali kurti pridėtinę vertę ateityje, bet vertinimo momentu sukuriama pridėtinė vertė lygi 0, kadangi skaičiavimo rezultatai parodė, kad materialinių investicijų poveikis pridėtinei vertei nėra statistiškai reikšmingas, nes negalima atmesti nulinės hipotezės, kad pridėtinės vertės prieaugis nebus lygus 0. Materialinės investicijos apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje gali sukurti nuostolį, kuriant pridėtinę vertę trečiai regionų grupei priklausančiuose regionuose, išskirtuose kaip turinčius nežymius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius (pokyčio koeficientas – 0,16).

Sukuriamų darbo vietų vertės vertinimas. Įvertinus regionų grupių unikalių išteklių potencialą, būtina įvertinti, kokią pridėtinę naujų darbo vietų vertę gali sukurti materialinės investicijos visose trijose Lietuvos regionų grupėse.

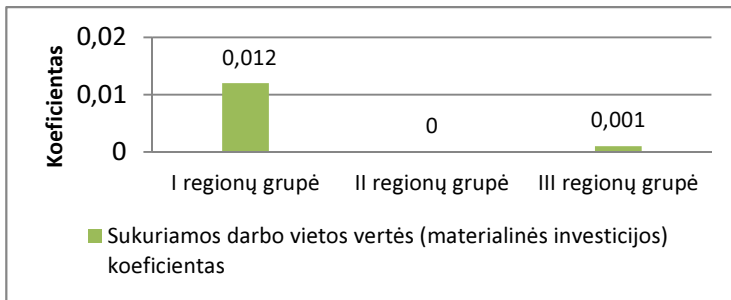
Pirmoje Lietuvos regionų grupėje, išskirtoje kaip turinčios žymius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius, materialinių investicijų į pirmai regionų grupei priklausančius Lietuvos regionus sukuriamas pridėtinės naujų darbo vietų vertės pokytis yra yra teigiamas (pokyčio koeficientas lygus 0,012). Šio etapo skaičiavimo rezultatai pateikiami C priede.

Antros Lietuvos regionų grupės, išskirtos kaip turinčios vidutinius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius, vertinimo rezultatai rodo, kad negalime įrodyti ryšio tarp materialinių investicijų ir pridėtinės naujų darbo vietų

vertės, kadangi negalime atmesti, kad priaugis bus lygus 0. Šio etapo skaičiavimo rezultatai pateikiami C priede.

Trečios Lietuvos regionų grupės, išskirtos kaip turinčios nežymius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius, sukuriamos pridėtinės naujų darbo vietų vertės pokytis yra teigiamas (pokyčio koeficientas lygus 0,001).

Visų trijų Lietuvos regionų grupių rezultatai, vertinant pridėtinę naujų darbo vietų vertę investavus 1000 litų materialinių investicijų kiekvienoje Lietuvos regionų grupėje, pateikiami 3.20 paveiksle.

3.20 pav. Sukuriamos darbo vietos vertės koeficientas Lietuvos regionų grupėse
Fig. 3.20. Coefficient of value added in jobs creation in 3 Lithuanian region groups

Materialinės investicijos apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje gali sukurti pridėtinę naujų darbo vietų vertę pirmai regionų grupei priklausančiuose regionuose, išskirtuose kaip turinčius ženkliai kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius (pokyčio koeficientas 0,012). Materialinės investicijos apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje gali nesukurti jokios pridėtinės darbo vietų vertės antrai regionų grupei priklausančiuose regionuose, išskirtuose kaip turinčius vidutinius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius. Infrastruktūros tobulinimas arba kitų komponentų gerinimas gali pakeisti ekonominę situaciją ateityje, t.y., pasitelkiant materialines investicijas gali būti kuriama pridėtinė naujų darbo vietų vertė ateityje, bet vertinimo momentu sukuriama pridėtinė vertė lygi 0. Materialinės investicijos apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje gali sukurti pridėtinę naujų darbo vietų vertę trečiai regionų grupei priklausančiuose regionuose, išskirtuose kaip turinčius nežymius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius (pokyčio koeficientas 0,001).

Empirinio tyrimo rezultatų pagrindu formuojamas antrasis ginamasis teiginys – regionų unikalumo ekonominio vertinimo rezultatai gali būti panaudojami priimant regioninei politikai skirtus sprendimus, ypač siekiant kryptingai pritraukti investicijas į regionus bei efektyviai panaudoti ES struktūrinės paramos lėšas, skirtas sukurti didesnę pridėtinę vertę ir naujų darbo vietų skaičių.

3.3. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo poreikiai ir perspektyvos ateityje

Regiono turimo unikalumo panaudojimas arba turimi potencialūs ištekliai jį kurti gali būti įvardijama kaip nauja galimybė valstybėms didinti regionų konkurencingumą, kurti didesnę pridėtinę vertę bei darbo vietų skaičių regionuose, papildanti iki šiol naudotas arba taikytas priemones. Ekonominių pranašumų formavimas gali būti sutelkiamas užimtumo didinimo (dirbančiųjų skaičiaus didinimo), investicijų pritraukimo, sukurtos pridėtinės vertės regione didinimo, įgyvendintų projektų nauda regiono gyventojams ir kitomis priemonėmis. Konkurencingumo didinimas ir jo lygis yra šios veiklos įgyvendinimo rezultatas. Kaip jau buvo minėta disertaciniame darbe, unikalumo panaudojimo galimybės tampa vis dažnesniu įvairių diskusijų objektu tarptautinių konferencijų ir renginių metu vietoj labai plačiai taikyto konkurencingumo konstravimo būdo, kuris ne visada suteikia regionui pačią tinkamiausią ar patraukliausią veiklos sritį ar sritis, taip pat atsakingą ir darnų išteklių naudojimą.

Regionų unikalų išteklių panaudojimas siekiant didinti ekonominius pranašumus tampa aktualus valstybėms narėms Europos Sąjungos integracijos procesų kontekste, regionams prarandant ekonominius pranašumus konkurenciniu požiūriu dėl ES struktūrinės ir sanglaudos politikos įgyvendinimo metu taikomų priemonių paketo, kuris yra siūlomas visoms ES šalims narėms.

Unikalumo panaudojimas ir jo išsaugojimas gali suteikti ne tik ekonominės naudos, bet taip pat ir būti atsvara globalizacijos keliamoms grėsmėms, vykstant kultūrų, požiūrių, veiklos, tradicijų niveliacijai įvairiose srityse. Dauguma unikalumo apraiškų yra ne tik regiono neatskiriama dalis, bet ir pačių regiono gyventojų dalis, kurios apsuptis suteikia išskirtinę prasmę jų gyvenimo kokybei ir prisirišimą prie aplinkos, ir tokiu būdu gali užtikrinti mėgstamos veiklos galimybių įgyvendinimą tokioje aplinkoje ir panaudojant tokius išteklius, kurie kitų regionų ar šalių atžvilgiu yra unikalūs. Pavyzdžiui, tokiu būdu suteikiant galimybę dirbti mėgstamą darbą ar užsiimti patinkančia veikla kitų atžvilgiu išskirtinėje aplinkoje.

Unikalumo panaudojimo galimybės, skirtos didinti regiono ekonominius pranašumus, gali būti įgyvendinamos įvairiais lygiais:

1. Europos Sąjungos lygiu gali būti priimti sprendimai dėl regionų unikalumo panaudojimo galimybių, įgyvendinant struktūrinės paramos ir sanglaudos fondų programas, kaip papildoma priemonė dėl prioritetinių sričių išskyrimo regioninėje politikoje.
2. Valstybių lygiu gali būti priimti sprendimai dėl papildomų paramos diferencijavimo kriterijų, padedančių užtikrinti didžiausios pridėtinės vertės kūrimo galimybės regionuose.

3. Regionų lygiu gali būti priimti sprendimai dėl regiono ekonominės plėtros strategijos parengimo ir įgyvendinimo, kurioje būtų įvardintos strateginės kryptys dėl turimų unikalumo išteklių regione bei jų plėtojimo galimybių.

Kiekviena valstybė gali individualiai nuspręsti, kokia šalies teritorija bus apibrėžta kaip regionas, siekiant įgyvendinti unikalių išteklių didesnei pridėtinei vertei kurti koncepciją, kadangi skiriasi šalyje esančių administracinių teritorijų dydis, egzistuoja skirtingi valdymo lygmenys, sprendimų priėmimo praktika, regionų turimi unikalūs išteklių, egzistuojantys skirtumai ir panašumai, ir kitos svarbios aplinkybės. Disertaciniame darbe regionams buvo priskirti LAU1 lygmeniui priklausantys vietiniai administraciniai vienetai, remiantis Europos Sąjungos valstybių narių teritorinių statistinių vienetų nomenklatūroje naudojamoje valstybių teritorijų suskirstymu į 5 regionų grupes. Kai kuriais atvejais regiono teritorija gali būti apibrėžta kaip žemiausias administracinis valdymo vienetas, kuriame yra priimami sprendimai ir sutelktas regiono biudžetas. Kitais atvejais, išskiriant nemažai panašių teritoriškai šalia išsidėsčiusių regionų, regionas gali būti išskirtas kaip jungtinis darinys (klasteris) tam tikram unikalumo tipui plėtoti. Pasirinkimas dažnai priklauso ir nuo šalies dydžio – vienokie sprendimai bus reikalingi šalims, kurių teritorija yra nedidelė (pvz., Baltijos šalys, Danija, Belgija ir pan.), ir visai kitokie – didelę teritoriją turinčioms šalims (tokioms kaip Vokietija, Prancūzija, Italija ir pan.). Dideles teritorijas turinčiose šalyse galima taikyti įvairių šalies teritorijos skirstymą į regionus, pvz., remiantis kultūriniais skirtumais ir pan., mažesnėje šalyse šie skirtumai gali būti ne tokie dideli ir t.t., todėl kiekviena šalis turi priimti savo sprendimą, koku būdu išskirti unikalumo išteklių vertinimui skirtas teritorijas.

Šiame darbe sukurta teorinė koncepcija, skirta regiono unikalumo ekonomiam vertinimui atlikti, gali būti taikoma įvairiose šalyse, parengtą metodologiją taikant atsižvelgiant į vertinamos šalies aplinkybes, svarbiausius veiksnius, ir esant poreikiui ją papildant naujais kriterijais. Šis vertinimas gali būti atliekamas visos šalies ir regionų mastu, priklausomai nuo vertinimo tikslo. Vertinimą visos šalies mastu rekomenduojama atlikti tada, kai norima atlikti regionų klasifikavimą pagal unikalumą bei išskirti regionų grupes pagal turimus žymius, vidutinius ar nežymius unikalumo išteklius regione. Vertinimą regionų mastu rekomenduojama atlikti tada, kai regionas nori įvertinti savo visų turimų išteklių potencialą ir nuspręsti, kurioje unikalumo grupėje jo išteklių yra žymiausi, kad juos galėtų panaudoti regiono ekonominiams pranašumams stiprinti. Remiantis vertinimo rezultatais, gali būti rengiamos ar papildomos regiono ekonominės plėtros strategijos, numatant tolimesnes strategines veiklos kryptis ir pan.

Teorinės koncepcijos pritaikymas disertaciniame darbe atliktas regionų kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo įvertinimui. Kultūra apskritai, išskiriant ir kultūrinį unikalumą, yra labai platus reiškinys, apimantis ne tik kultūrinių objektų unikalumą, bet ir unikalias kultūrinės apraiškas socialinėje ir ekonominėje

aplinkose, susiklosčiusiuose socialinio gyvenimo būdo modeliuose, bendruomenės kultūroje ir papročiuose, ir daugelyje kitų sričių. Darbe atliktas regionų unikalumo ekonominis vertinimas Europos integracijos procesų kontekste, įtraukiant visas reikalingas dimensijas.

Regiono unikalumo ekonominio vertinimo rezultatai, atliekant vertinimą šalies mastu, nėra skirti vien tik regionų klasifikavimui pagal unikalumą ir regionų suskirstymui į grupes pagal turimą unikalių išteklių potencialą, siekiant priimti regioninės politikos sprendimus, užtikrinančius efektyvesnę regione turimų išteklių panaudojimą, prielaidų naujoms unikalumo apraiškoms sukūrimą bei regione sukuriamos pridėtinės vertės augimą, kad būtų galima teigti, kad kituose regionuose šios veiklos atsisakyti. Bet koks unikalumas yra kiekvieno regiono neatskiriama dalis, tik regionuose yra skirtingas šių išteklių dydis, ir šio ekonominio vertinimo rezultatai gali padėti pasirinkti prioritetus, kurioje srityje stiprinti turimus pranašumus. Pavyzdžiui, žymių muziejų turėjimas ir išskirtinių tarptautinių festivalių organizavimas keliuose šalies regionuose, turinčiuose pakankamą turizmui užtikrinti reikalingą infrastruktūrą, nereiškia, kad regionuose, kuriuose nėra žymių muziejų ar tarptautinių renginių, nereikia jokios kultūrinės veiklos, tačiau žvelgiant iš turizmo pusės, tiems regionams, kuriuose šie resursai yra didesni, turi būti teikiamas prioritetas šių išteklių panaudojimui, kuriant didesnę pridėtinę vertę regione. Tai ypač susiję su regioninės politikos sprendimų įgyvendinimu. Vertinimo rezultatai skirti padėti nustatyti papildomus paramos diferencijavimo kriterijus, galinčius padėti priimti regioninės politikos sprendimus, užtikrinančius efektyvesnę regione turimų unikalių išteklių panaudojimą. Tokiu būdu regionas galėtų didinti savo specializaciją toje veikloje, kurioje turi žymius unikalios išteklius (pvz., žymius kultūrinio, istorinio ir gamtinio unikalumo išteklius). Kita vertus, tuose regionuose, kuriuose nėra žymių teatrų ar renginių, gali būti sutelkti kito unikalumo tipo ženklūs resursai. Visais atvejais yra galimos pačios įvairiausios kombinacijos, ir jos dažniausiai sukuria regiono išskirtinumą ir unikalumą.

Pasiūlymai praktikams. Remiantis disertacinio darbo rezultatais, toliau pateikiami siūlymai įvairių sričių politikos formavimui:

Pasiūlymai regionų infrastruktūros plėtros politikos rengimui ir įgyvendinimui. Tinkama infrastruktūra yra svarbiausia sąlyga aktyvios ir sėkmingos socialinės ir ekonominės regiono raidos užtikrinimui. Tačiau pirmiausia turi būti identifikuojama, kokie konkretūs infrastruktūros projektai turi būti įgyvendinami regione, kad jie būtų reikalingi ir aktualūs ne tik regiono gyventojams, bet ir efektyviam regiono turimų išteklių panaudojimui, taip pat ir regiono turimų unikalių išteklių panaudojimui. Galima pateikti pavyzdį, kad esant vieniems unikalumo ištekliams ir veiklos planams, turi būti siekiama vieno tipo infrastruktūros kūrimo, kito tipo planams – kitokio tipo infrastruktūros kūrimo ir t.t. Infrastruktūros tobulinimas leidžia modernizuoti ir suformuoti kokybiškai naują kiekvieno

regiono socialinės ekonominės raidos aplinką, sukurti naujas veiklos perspektyvas bei suaktyvinti pačią regiono raidą, sudarant palankias sąlygas tolesniam verslo ir viešojo sektoriaus plėtojimui. Melnikas (2011) teigia, kad tobulesnė regiono infrastruktūra veikia kaip esminis visos regiono socialinės ekonominės sistemos modernizavimo ir plėtojimo katalizatorius. Regionų infrastruktūros tobulinimas gali būti plėtojamas keliomis kryptimis. Pirmoji kryptis apima fizinės (techninės) infrastruktūros tobulinimą, antroji – socialinės ir intelektualinės infrastruktūros tobulinimą. Regionų fizinės (techninės) infrastruktūros tobulinimas gali apimti kelių (transporto) tinklo, telekomunikacijų ir ryšių sistemų gerinimo, energijos gamybos ir perdavimo pajėgumų tobulinimo, vandentiekio ir kanalizacijos, nuotėkų ir oro valymo bei kitų sistemų tobulinimą. Regionų socialinės ir intelektualinės infrastruktūros tobulinimas apima tiek socialinės paskirties sistemų (švietimo, sveikatos ir socialinės saugos, kultūros ir meno raidos), tiek intelektualinės raidos skatinimo projektų, inovacijų kūrimą ir pan. Regionui pasirinkus kultūrinius, istorinius ir gamtinius unikalius išteklius panaudoti ekonominėje veikloje siekiant sukurti didesnę pridėtinę vertę bei darbo vietų skaičių regione, gali būti nustatoma, kokios infrastruktūros tobulinimas yra svarbiausias ir aktualiausias ne tik regiono mastu, bet ir valstybės lygiu. Skiriant paramą tam tikros infrastruktūros projektams įgyvendinti, tokio vertinimo rezultatai gali būti naudojama kaip papildomas paramos diferencijavimo kriterijus.

Pasiūlymai kultūros politikos nacionaliniu mastu bei regionų lygmeniu rengimas ir įgyvendinimas. Kultūros sektoriaus veikla vis labiau turi būti orientuota į jos sklaidą ne tik vietos, bet ir tarptautiniu mastu, siekiant, kad jos turinys, kultūrinės nuostatos ir kokybė atitiktų tuos standartus, kurie taikomi tarptautinėse kultūros erdvėse susiklosčiusiose praktikose. Kultūros sektoriuje turi būti sukurta kultūros poreikiams ir paklausai patenkinti skirta infrastruktūra, apimanti ne tik pačių kultūros objektų ir renginių plėtrą, bet ir vartotojams reikalingą infrastruktūrą. Dėl šių priežasčių kultūros politikos įgyvendinime ir formavime turi dalyvauti ir kitų sričių politikos formuotojai (pvz., institucijos, atsakingos už ekonomikos ir ūkio reikalų įgyvendinimą valstybėje). Tokios infrastruktūros buvimas sudaro sąlygas kultūros politikos įgyvendinimui ir jos skatinimui regionuose, kuriuose šie ištekliai yra didžiausi. Didelis dėmesys turi būti skiriamas kultūros paveldo apsaugos sistemoms, leidžiančioms apsaugoti unikalias kultūros vertybes bei kultūros raidos rezultatus, gaunamus ar sukuriamus etnokultūrine prasme bei kitais požiūriais specifiniuose kultūros sektoriuose. Siekiant užtikrinti sėkmingą kultūros sektoriaus plėtrą, būtina įvairiapusiškai tobulinti kultūros sektoriaus vadybą, atsižvelgiant į naujus XXI a. iššūkius. Melnikas (2011) pabrėžia, kad kultūros sektoriaus vadyba turi būti tobulinama įvairiomis kryptimis, didžiausią dėmesį skiriant viešosios politikos ir viešojo administravimo kultūros srityje modernizavimui tiek valstybės lygiu, tiek atskirų regionų ar socialinės ekonominės raidos sektorių mastu, taip pat ir tarptautiniu mastu.

Pasiūlymai ES struktūrinės paramos sprendimų bei investicijų politikos rengimo ir įgyvendinimo. Investicijų pritraukimas yra viena iš svarbiausių regiono sėkmingo vystymosi sąlygų. Vis dėlto pabrėžtina tai, kad investicijų pritraukimo perspektyvos priklauso nuo kitų sričių politikos formavimo ir įgyvendinimo rezultatų. Ypač svarbus vaidmuo tenka infrastruktūros politikos vaidmeniui. Tinkamos kokybės infrastruktūra suteikia gerokai daugiau galimybių pritraukti papildomų investicijų į regiono socialinę ir ekonominę sistemą ir tokiu būdu užtikrina naujų darbo vietų sukūrimą bei darbo vietų modernizavimą. Regionui pasirinkus naudoti unikalius išteklius ekonominėje veikloje, siekiant kurti didesnę pridėtinę vertę ar daugiau darbo vietų, papildomai prie šiai veiklai priskiriamų investicijų gali atsirasti ir kito pobūdžio investicijų poreikis, kad būtų patenkama atsiradusi paklausa pirminei veiklai, t.y. atsiranda sinergetinis efektas.

Pasiūlymai ES ir atskiroms šalims dėl sukurtos metodikos taikymo galimybių. Bendrijos Sanglaudos politikos strateginėse gairėse, skirtose 2014 – 2020 m. programavimo laikotarpiui, sanglaudos politika įvardijama kaip svarbus ES–2020 strategijos įgyvendinimo instrumentas. Naujuose programavimo dokumentuose vis labiau pabrėžiamas iniciatyvos ir reikalingų projektų įgyvendinimas, remiantis principu iš „apačios į viršų“, arba kitaip tariant, sanglaudos politika turi remti ir regioninius plėtros prioritetus (The EU Cohesion Policy 2014–2020, 2013). Disertaciniame darbe pasiūlyta metodologija gali būti naudojama kaip priemonė, padedanti regionams įvertinti unikalių išteklių dydį regione bei sukuriamos pridėtinės vertės ir darbo vietų pokyčius. ES lygiu metodologija gali būti naudojama kaip papildoma priemonė dėl prioritetinių sričių išskyrimo regioninėje politikoje, o regionui – priimant sprendimus dėl regiono ekonominės plėtros strategijos parengimo ir įgyvendinimo.

ES dokumentuose taip pat pabrėžiama, kad turi būti pereinama nuo vertikalios prie horizontalaus planavimo, t.y. tam tikrų užsibrėžtų tikslų įgyvendinime turi dalyvauti visos institucijos, kurių veikla yra svarbi šio tikslo pasiekimui, kad būtų galima užtikrinti sinergetinį efektą (The EU Cohesion Policy 2014–2020, 2013). Pavyzdžiu galima pateikti situaciją, kai tam tikrame regione, siekiant padidinti užimtumą, norimo rezultato turi siekti kartu ne tik už užimtumo didinimą atsakingos institucijos, bet taip pat ir tos institucijos, kurios įgyvendina patrauklios socialinės ir ekonominės aplinkos sukūrimo, infrastruktūros kūrimo ir tobulinimo, investicijų pritraukimo ir kitus reikalingus projektus. Panašių tikslų siekiančių skirtingų politikos sričių planavimas ir įgyvendinimas turi būti koordinuojamas ES ir nacionaliniu lygiu. Sukurtoje metodikoje kaip tik yra pasitelktas horizontalaus planavimo principas, t.y. regiono ekonominio pranašumo siekimui, panaudojant unikalius išteklius, pasitelkiamos įvairių institucijų veikla, kuri daro įtaką galutiniam rezultatui. Remiantis atlikto empirinio tyrimo rezultatais, Lietuvos atveju regiono unikalumo išteklių panaudojimui ekonominėje veikloje siekiant pridėtinės vertės kūrimo, turi būti užtikrintas LR Kultūros mi-

nisterijos, Vidaus reikalų ministerijos, Ūkio ministerijos ir Susisiekimo ministerijos dalyvavimas.

Lietuvos visuomenėje bei Lietuvos regionų unikalumų išteklių panaudojimui bei kūrimui skirtų ekonominės politikos sprendimų rengimas ir įgyvendinimas, numatant prioritetingą dėmesį teikti visuomenės socialinei raidai, kultūrai bei didesnės pridėtinės vertės kūrimui. Lietuvos regionų unikalumo ekonominio vertinimo rezultatai gali būti panaudoti kaip papildomi paramos diferencijavimo kriterijai, padedantys užtikrinti didžiausios pridėtinės vertės kūrimo galimybes regionuose, planuojant būsimo programavimo laikotarpio 2014 – 2020 m. ES struktūrinės paramos struktūrinių fondų ir sanglaudos skatinimo veiksmų programos fondo lėšas.

Pasiūlymai mokslui. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo tyrimai neabejotinai turi būti atliekami toliau, plėtojant šią koncepciją, atsižvelgiant į aplinkybę, kad unikalumo panaudojimas tampa viena iš esminių sąlygų šalių ir regionų ekonominiams pranašumams formuoti, regionų unikalumą atspindinčias charakteristikas panaudojant ekonominės politikos sprendimams, didinant regionų konkurencingumą. Įvairios diskusijos unikalumo tematika tampa įvairių tarptautinių konferencijų ir ES organizuojamų renginių sudėtine dalimi, ypač kuriant 2014 – 2020 m. programavimo laikotarpio ES veiklos ir konkurencingumo didinimo strategines kryptis. Darbe identifikuotos problemos bei nurodyti galimi tolimesni galimi regionų raidos ir plėtros prioritetai leidžia apibrėžti itin aktualią mokslinių tyrimų kryptį.

Šiame disertaciniame darbe buvo atlikti tyrimai, skirti unikalumo vaidmens šiuolaikinėje ekonominėje ir socialinėje aplinkoje analizei, regionų unikalumo vertinimo poreikiams identifikuoti, šiuolaikinių regionų ekonomikos teorijų pritaikymo galimybėms regionų unikalumo ekonominiam vertinimui ir unikalumo vaidmeniui regionų ekonomikos teorijose. Remiantis regionų ekonomikos teorijų ir ekonominių indeksų naudojimo praktikos įvertinimu, parengta teorinė koncepcija, skirta regionų unikalumo ekonominiam vertinimui.

Tolimesni ekonominiai tyrimai turi būti skirti regiono unikalumų išteklių panaudojimo galimybių ekonominėje aplinkoje vertinimui bei unikalumo panaudojimo galimybėms šalia šiuo metu taikomų ekonominių veiklų procesų analizės. Moksliniai tyrimai šioje tematikoje suvokiami kaip svarbi prielaida tiek sėkmingai spręsti jau išryškėjusias problemas, tiek įgyvendinti pagrįstus strateginius sprendimus, galinčius užtikrinti sėkmingą tolimesnę regionų plėtrą, panaudojant unikalumus išteklius ekonominėje veikloje.

3.4. Trečiojo skyriaus išvados

1. Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimo vertinimo rezultatai atskleidžia, kad ES regioninės politikos įgyvendinimui skirtų lėšų paskirstymas ES narėms bei prioritetinių tikslų ir remiamų veiklų identifikavimas įgyvendinant projektus tam tikru programavimo laikotarpiu savaime neužtikrina regioninėje politikoje užsibrėžtų tikslų įgyvendinimo. Šios aplinkybės pagrindžia naujų instrumentų Europos integracijos procesų kontekste poreikį, padėsiančių užtikrinti didesnę ES struktūrinių ir sanglaudos fondų panaudojimo efektyvumą, ES struktūrinės ir sanglaudos fondų paramos srautų optimizavimą, įgyvendinant įvairius projektus ES regionuose, galinčius prisidėti prie didesnės pridėtinės vertės ir darbo vietų kūrimo ES mastu.

2. Unikumo apraiškas regionų grupėse charakterizuojančių ekonominių rodiklių įvertinimo rezultatai leidžia identifikuoti regionų grupes pagal jų turimų unikalų išteklių kiekį ir jų galimybes kurti didesnę pridėtinę vertę arba daugiau darbo vietų regione. Šis vertinimas tolimesniame etape suteikia galimybes panaudoti šiuos išteklius ES regioninės politikos įgyvendinimui, panaudojant Europos regioninės plėtros ar sanglaudos fondų lėšas, įgyvendinant remiamas veiklas, kuriose unikalumo išteklių panaudojimas prisidėtų prie bendrų ekonominės veiklos rezultatų gerinimo.

3. Lietuvos regionų unikalumo ekonominio vertinimo integracijos procesų ES kontekste rezultatai patvirtino hipotezę, kad regionų klasifikavimas pagal unikalumą padeda priimti regioninės politikos sprendimus, užtikrinančius efektyvesnę regione turimų unikalumo išteklių panaudojimą ir regione sukuriamos pridėtinės vertės ir darbo vietų skaičiaus augimą. Didžiausia pridėtinė vertė bei daugiausia darbo vietų, panaudojant regionų unikalius išteklius, gali būti sukuriami Vilniaus ir Kauno miesto regionuose, kurių vertinimo rezultatai ženkliai skiriasi nuo likusių Lietuvos regionų. Kiti Lietuvos regionai, kuriuose yra didžiausi Lietuvos miestai arba kurorto statusą turintys miestai turi didelį potencialą sėkmingai panaudoti turimus unikalius išteklius ekonominiame veikloje. 51,6 proc. Lietuvos regionų turi vidutinius unikalumo išteklius, 35 proc. Lietuvos regionų turi nežymius unikalumo išteklius. Lietuvos regionų unikalumo ekonominio vertinimo rezultatai gali būti panaudoti kaip papildomi paramos diferencijavimo kriterijai priimant regioninės politikos sprendimus, padedantys užtikrinti didžiausios pridėtinės vertės kūrimo galimybes Lietuvos regionuose.

Bendrosios išvados

1. Europos Sąjungoje įgyvendinama regioninė politika ir jai skirtos Europos regioninės plėtros ir sanglaudos fondų lėšos, kurių svarbiausi tikslai remti investicijas į žmogiškuosius išteklius, skatinti tarptautinį bendradarbiavimą, siekti padėti mažiau turtingiems ar struktūrinių problemų turintiems regionams didinti savo konkurencingumą ar skatinti ekonominės veiklos greitesnę bei tvaresnę vystymąsi, nepadėjo pasiekti numatytų tikslų, o regionų darnaus vystymosi problema išlieka aktuali iki šių dienų. Be to, ši politika taip pat skatino regionų ekonominių pranašumų konkurenciniu požiūriu praradimą ar jų mažėjimą dėl regionų supanašėjimo arba jų turimo išskirtinumo mažėjimo. Šie pokyčiai skatina ieškoti ir kurti naujas regionų vertinimo metodikas bei siūlyti naujus instrumentus, kurie atspindėtų šiuolaikines regionų vystymosi sąlygas ir tendencijas, numatytų ekonominės plėtros galimybes. Vienas iš galimų sprendimų yra regionų unikalų išteklių panaudojimas, kuris suteiktų galimybes regionams didinti savo konkurencinius pranašumus, kryptingai panaudojant vietos išteklius, pagrįstai specializuojant regionus ir pritraukiant investicijas. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo rezultatai, padedantys nustatyti galimą kurti papildomą pridėtinę vertę bei daugiau darbo vietų regionuose, aktualūs įgyvendinant regioninę politiką ES ir nacionaliniu mastu, siekiant didinti regioninės politikos efektyvumą bei įgyvendinti užsibrėžtus tikslus.

2. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo teorinė koncepcija papildė šiuolaikinę ekonomikos teoriją nauja regionų raidos galimybių ekonominio vertinimo dimensija, suvokiant, kad šios dimensijos įtraukimu į ekonominę analizę bei į regioninės politikos rengimo ir įgyvendinimo praktiką yra sudaromos prielaidos padidinti regioninei politikai skirtų sprendimų efektyvumą. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo rezultatus tikslinga naudoti rengiant pasiūlymus

Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimui, išskiriant „besimokančio regiono“ koncepcijos diegimo galimybes bei svarbiausią jos aspektą – būtinybę ne tiek remti atsiliekančius, kiek išnaudoti regiono „bazinius sugebėjimus“ ir tokiu būdu siekti konkurencinio pranašumo, kuris suteikia prielaidas formuoti naują požiūrį į regionų ekonominės veiklos skatinimą, pasitelkiant regionų unikalius išteklius.

3. Regionų unikalumo ekonominiam vertinimui skirta teorinė koncepcija yra universali ir gali būti panaudojama rengiant ir įgyvendinant tiek ES struktūrinės paramos, tiek ir kitus nacionalinės ir regioninės politikos sprendimus. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo teorinėje koncepcijoje pateikiamas naujas požiūris į regionų unikalių išteklių vertinimą, išryškinant unikalumo vertinimo poreikius ekonomine prasme, kai iki šiol unikalumas buvo vertinamas neekonomine prasme. Europos integracijos procesų kontekste šioje koncepcijoje pateikiamos gairės gali padėti atsižvelgti į naujausius išorinius veiksnius bei pateikti pasiūlymus, kaip padidinti regioninės politikos efektyvumą bei užtikrinti darnų regionų vystymąsi, įvertinus Europos Sąjungos valstybių narių regionų turimus unikalius išteklius bei kokią papildomą pridėtinę vertę ar darbo vietų skaičių gali sukurti šių išteklių panaudojimas ateityje. Teorinėje koncepcijoje pasiūlyti sprendimai leidžia pateikti siūlymus investicijų pritraukimo klausimu, siekiant padėti mažiau turtingiems ar struktūrinių problemų turintiems regionams didinti savo konkurencingumą ar skatinti ekonominės veiklos greitesnę bei tvaresnę vystymąsi, regionų ekonominę veiklą organizuojant tokiu būdu, kad būtų panaudojami regionų unikalūs ištekliai.

4. Regionų unikalumo ekonominiam vertinimui Europos integracijos procesų kontekste skirtoje metodologijoje pritaikyto daugiapakopio vertinimo rezultatai padeda identifikuoti regiono unikalių išteklių potencialą, siekiant juos panaudoti kuriant didesnę pridėtinę vertę bei didesnę darbo vietų skaičių Europos Sąjungos valstybių narių regionuose. Regiono unikalių išteklių vertinime įtrauktos infrastruktūros, žmoniškųjų išteklių, unikalumo objektų išteklių ir vartotojų grupę atspindintys kriterijai užtikrina svarbiausio ekonominio principo pritaikymą, t. y., pasiūlos ir paklausos veiksnių vertinimą, kad būtų užtikrintas ekonominės pusiausvyros principas. Europos integracijos procesų kontekste metodologijos taikymas praktikoje gali padėti identifikuoti panašius unikalius išteklius turinčius ES regionus, kurių bendradarbiavimo skatinimas įgyvendinant bendras veiklas gali sukurti didesnę pridėtinę vertę, užtikrinti efektyvesnę ES regioninės ir politikos sanglaudos lėšų paskirstymą bei kryptingą regione turimų unikalių išteklių panaudojimą. Metodologija gali būti taikoma skirtingose šalyse, atsižvelgiant į vertinamos šalies ypatybes, ir esant poreikiui vertinimo rodiklių rinkinį papildant naujais kriterijais. Šis vertinimas gali būti atliekamas visos šalies ir regionų mastu, priklausomai nuo vertinimo tikslo. Remiantis vertinimo rezul-

tatais, gali būti rengiamos ar papildomos regiono ekonominės plėtros strategijos, numatant tolimesnes strategines veiklos kryptis.

5. Remiantis empirinio tyrimo rezultatais, ES regioninės politikos priemonėmis turi būti adekvačiai atsižvelgiama į regionų kultūrinį, geografinį ir istorinį unikalumą ir poreikius, efektyviai panaudojant, kuriant ir plėtojant regionų unikalius išteklius, tuo pačiu surandant naujas regionų socialinės ir ekonominės plėtros galimybes.

6. Metodikos pritaikymo Lietuvos sąlygomis atveju identifikavus regionų unikalumo apraiškų ir jų ekonominiam vertinimui charakteringus reiškinius, Europos integracijos procesų kontekste regionų unikalumo ekonominis vertinimas gali būti vienas iš instrumentų, padedančių identifikuoti ES regionų turimus unikalius išteklius, kurių panaudojimas gali prisidėti prie bendrų ekonominės veiklos rezultatų gerinimo ES ir tuo pačiu prie Europa 2020 tikslų įgyvendinimo. Unikalumo apraiškas regionų grupėse charakterizuojančių ekonominių rodiklių įvertinimo rezultatai leidžia identifikuoti regionų grupes pagal jų turimų unikalų išteklių kiekį ir jų galimybes kurti didesnę pridėtinę vertę arba daugiau darbo vietų regione. Lietuvos regionų unikalumo ekonominio vertinimo integracijos procesų ES kontekste rezultatai patvirtino hipotezę, kad regionų klasifikavimas pagal unikalumą padeda priimti regioninės politikos sprendimus, užtikrinančius efektyvesnę regione turimų unikalumo išteklių panaudojimą ir regione sukuriamos pridėtinės vertės ir darbo vietų skaičiaus augimą. Šie rezultatai gali būti panaudoti kaip papildomi paramos diferencijavimo kriterijai priimant regioninės politikos sprendimus, padedantys užtikrinti didžiausios pridėtinės vertės kūrimo galimybes Lietuvos regionuose.

7. Regionų unikalumo ekonominis vertinimas yra itin perspektyvi tolimesnių ekonominių tyrimų kryptis plėtojant mokslinį darbą bei praktinę veiklą Europos integracijos ir regionų raidos tematika. Regionų unikalumo ekonominio vertinimo tyrimai turi būti tęsiami, plėtojant šią koncepciją regionų unikalumo apraiškų ir jų ekonominio vertinimo srityje, atsižvelgiant į aplinkybę, kad unikalumo panaudojimas tampa vienas iš galimų sprendimų, stiprinant regionų konkurencinius pranašumus, kryptingai panaudojant vietos išteklius, pagrįstai specializuojant regionus ir pritraukiant investicijas.

Literatūra ir šaltiniai

2nd Annual Forum of the EU Strategy for the Baltic Sea Region. 13th Baltic Development Forum Summit. 2011. New ambitions for the Baltic Sea Region. Gdansk, 24–26 October 2011.

Adams, N., Cotella, G., Nunes, R. 2012. Territorial Development, Cohesion and Spatial Planning: Knowledge and Policy Development in an Enlarged EU. Routledge: Regional studies association.

Atviros prieigos ištekliai: The Directory of Open Access Journals. [žiūrėta 2011 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.doaj.org>>.

Bagdzevičienė, R.; Dapkus, R. 2005. Regioninė politika. Prisitaikymas prie kintančių rinkos sąlygų ir naujų gebėjimų ugdymas. Sudarytoja V. Baršauskienė. Vilnius: 2005.

Baltic Sea Region Programme Conference. 2010. The Power of the Baltic Sea Macro-region. Jyvaskyla, 30 November–1 December 2010.

Baltic Sea Region Strategy. [žiūrėta: 2012 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.balticsea-region-strategy.eu/pages/what-is-the-eusbsr>>.

Barca, F. 2009. An Agenda for a Reformed Cohesion Policy. A Place-Based Approach to Meeting the European Union Challenges and Expectations. European Commission DG Regio.

Bessaoud, O. 2006. Rural Governance in the Mediterranean: Trends and New Challenges, CIHEAM Analytic Note, No. 14. [žiūrėta 2010 m. spalio 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.portail2.reseau-concept.net/Upload/ciheam/fichiers/ANP14.pdf>>.

Bibliografinė užsienio duomenų bazė Ebsco Host. [žiūrėta 2011 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://search.ebscohost.com>>.

Bibliografinė užsienio duomenų bazė ERIC. [žiūrėta 2011 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eric.ed.gov>>.

Brauers, W. K. M.; Ginevicius, R. 2009. Robustness in Regional Development Studies. The Case of Lithuania, *Journal of Business Economics and Management* 10(2): 121–140.

Braunstein, J. F.; Phan, B. 2007. Visuotinės kultūros istorija. Vilnius: Kronta.

Brock, G., Urbonavicius, S. 2008. Regional FDI Growth in Lithuania, 1996–2003, *Transformations in Business & Economics* 7(1):80–88.

Breslin, S., Hughes, C. W., Phillips, N., Rosamond, B. 2012. New Regionalism in the Global Political Economy. Routledge: Warwick Studies in Globalisation.

Bruneckienė, J. 2008. Šalies regionų konkurencingumo įvertinimas regionų konkurencingumo indeksu. Daktaro disertacija. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.

Bruneckienė, J. 2010. Šalies regionų konkurencingumo vertinimas įvairiais metodais: rezultatų analizė ir vertinimas, *Ekonomika ir vadyba* 10(15): 25–31.

Bruneckienė, J.; Činčikaitė, R. 2009. Šalies regionų konkurencingumo vertinimas regionų konkurencingumo indeksu: tikslumo didinimo aspektas, *Ekonomika ir vadyba*, 9(14): 700–708.

Burbulytė, G. 2005. Regioniniai tyrimai visuomeninėje geografijoje: metodologinių požiūrių kaita, *Geografija* 41(2): 51–58.

Cambridge dictionary [interaktyvus]. 2011. [žiūrėta 2011 m. vasario 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dictionary.cambridge.org/>>.

Castells, M. 2010. The Information Age: Economy, Society, and Culture. Volume II. The power of identity. The UK: Willey-Blackwell.

Ciegis, R., Jurgaityte, R., Rakickas, A., Kareivaite, R. 2008. The Analysis of Socio-economic Progress and Future Perspectives in the New EU Members, *Transformations in Business & Economics* 7(2): 34–54.

Coase, R. 1998. The New Institutional Economics, *The American Economic Review* 88(2): 72–90.

Collins English dictionary [interaktyvus]. 2011. [žiūrėta 2011 m. vasario 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.collinslanguage.com/>>.

Cooke, M. 2001. The First Nations Community Well-Being Index (CWB): A Conceptual Review. Strategic Research and Analysis Directorate Indian and Northern Affairs Canada. Minister of Public Works and Government Services. Canada, Ottawa.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. 2011. [žiūrėta 2011 m. vasario 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lki.lt/dlkz/>>.

Davulis, G. 2003. Ekonomikos teorija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.

- Dawkins, C. J. 2003. Regional Development Theory: Conceptual Foundations, Classic Works and Recent Developments, *Journal of Planning Literature* 18(2): 131–172.
- Diakosavvas, D. 2006. Coherence of Agricultural and Rural Development Policies. OECD Publishing, Paris.
- Dicken, P. 2003. Global Shift. London: Sage publications.
- Eitzen, D. S.; Zin, M. B. 2011. Globalisation: the Transformation of Social Worlds. Third edition. The Wadsworth Sociology Reader Series.
- Elektroninių knygų duomenų bazė SpringerLINK e-books. [žiūrėta 2011 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.springerlink.com/>>.
- Etninė, regionų kultūra ir vaikų ir jaunimo kultūrinė edukacija. 2012. [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkmlt/index.php?2998921226>>.
- The European Commission. 2003. European Competitiveness Report 2000–2002.
- Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1059/2003 dėl bendro teritorinių statistinių vienetų klasifikatoriaus (NUTS) nustatymo. Briuselis, 2005 KOM(2005)473.
- Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1888/2005 iš dalies keičiantis reglamentą (EB) Nr. 1059/2003 dėl bendro teritorinių statistinių vienetų klasifikatoriaus (NUTS) nustatymo, į Europos Sąjungą įstojus Čekijai, Estijai, Kiprui, Latvijai, Lietuvai, Vengrijai, Maltai, Lenkijai, Slovėnijai ir Slovakijai. 2005 m. spalio 26 d.
- Europos parlamento ir tarybos reglamentas dėl Europos socialinio fondo, Nr. 1081/2006. 2006 m. liepos 5 d.
- Europos Sąjungos sutartis. 1992. [žiūrėta: 2012 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm#founding>>.
- Europe 2020 Strategy Paper. 2010. [žiūrėta: 2013 m. spalio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>>.
- Fligstein, N. 2010. Euroclash: the EU, European Identity and the Future of Europe. Oxford: Oxford University Press.
- Florida, R. 2000. The Economic Geography of Talent. SWIC Working Papers. September, 2000.
- Gedminaitė-Raudonė, Ž. 2012. Regionų unikalumo vertinimas: teoriniai sprendimai. *Viešasis administravimas* 3(35): 53–60.
- Ginevičius, R. 2011. A New Determining Method for the Criteria Weights in Multicriteria Evaluation, *International journal of information technology & decision making* 10(6): 1067–1095.
- Ginevicius, R.; Podvezko, V. 2009. Evaluating the Changes in Economic and Social Development of Lithuanian Counties by Multiple Criteria Methods, *Technological and Economic Development of Economy* 15(3): 418–436.

Ginevičius, R.; Podvezko, V. 2007. Complex Assessment of Sustainable Development of State Regions with Emphasis on Ecological and Dwelling Conditions, *Ekologija*, 53 (supplement): 41–48.

Ginevičius, R.; Podvezko, V. 2008. Daugiakriterinio vertinimo taikymo galimybės kiekybiniam socialinių reiškinių vertinimui, *Verslas: teorija ir praktika* 9(2): 81–87.

Grossman, G. M.; Helpman, E. 1994. Endogenous Innovation in the Theory of Growth, *Journal of Economic Perspectives* 8(1): 23–44.

Helliwell, J.; Layard, R.; Sachs, J. 2011. World Happiness Report. New York: Columbia University.

Herschel, T. 2005. “Competing Regionalisation” Through Territory and Cluster Networks: Experiences from Post-Socialist Eastern Germany, *GeoJournal* 62(1): 59–70.

Held, D., McGrew, A., Goldplatt, D.; Perraton, J. 2002. Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra. Vilnius: Margi raštai.

Hix, S., Hoyland, B. 2011. The Political System of the European Union. 3rd edition. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Hodgson, G.M. 2000. What Is the Essence of Institutional Economics?, *Journal of Economic Issues* 34(2): 317–329.

Horlings, L., Liddle, J. 2012. Leadership and Change in Sustainable Regional Development. Routledge: Regional studies association.

Huggins, R.; Izushi, H.; Davies, W.; Shougui, L. 2006. European Competitiveness Index 2006. Cardiff: Centre for International Competitiveness.

Huggins, R.; Izushi, H.; Davies, W.; Shougui, L. 2008. World Knowledge Competitiveness Index 2008. Cardiff: Centre for International Competitiveness.

Huggins, R.; Thompson P. 2010. UK Competitiveness Index 2010. Cardiff: Centre for International Competitiveness.

Human Development Report 2011. 2011. Sustainability and Equity: A Better Future for All. Washington: Communications Development Incorporated.

Hwang, C. L.; Yoon, K. 1981. Multiple Attribute Decision Making – Methods and Application. A state of the art survey. Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, New York.

Ismeri Europe. 2009. Regional Challenges in the Perspective of 2020. Regional Disparities and Future Challenges. A report to the Directorate-General for Regional Policy.

Ismeri Europe. 2011. Growth Factors in the Outermost Regions. Final report Vol II. A report to the Directorate-General for Regional Policy.

Jacobs, J. 1969. The Economy of Cities. New York: Random House.

Jucevičius, R.; Jucevičius, G.; Kriaučionienė, M.; Šajeva, S. 2005. Lietuvos ekonomikos augimo ir konkurencingumo šaltinių (veiksnių) kompleksinė studija, 270 p. [žiūrėta 2011 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą:

<www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/Kompleksine%20studija-2006_03_09-galutine.doc>.

Kėdaitis, V., Vaškevičiūtė, D. 2007. Lietuvos regionų ekonominio–socialinio išsivystymo skirtumų vertinimas daugiamačių analizės metodais. Lietuvos statistikos darbai, Nr. 2007(46). Lithuanian statistics: articles, reports and studies.

Keynes, J.M. 1936. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Amherst, New York: Prometheus Books.

Kilijonienė, A. 2008. Regioninės politikos įtakos regiono socialinei ir ekonominei raidai įvertinimas. Daktaro disertacija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.

Kilijonienė, A., Simanavičienė, Ž. 2010. Regionų plėtros teorijų taikymas: Lietuvos atvejis. *Ekonomika ir vadyba*, 15: 93–99.

Kirkbridge, P. 2001. *Globalization: the External Perspective*. Chichester: John Wiley.

Kilijonienė, A.; Simanavičienė, Z.; Simanavicius, A. 2010. The Evaluation of Social and Economic Development of the Region, *Inžinerinė ekonomika* 21(1): 68–79.

Komisijos reglamentas (ES) Nr. 31/2011, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1059/2003 dėl bendro teritorinių statistinių vienetų klasifikatoriaus (NUTS) nustatymo priedai. 2011 m. sausio 17 d.

Krugman, P. 1979. Increasing Returns, Monopolistic Competition and International Trade, *Journal of International Economics* 9(4): 469–479.

Krugman, P. 1991. Increasing Returns and Economic Geography, *The Journal of Political Economy* 99(3): 483–499.

Krugman, P. 1994. Competitiveness: a Dangerous Obsession, *Foreign Affairs* 73(2): 28–44.

Kultūros vertybių registras. Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos. [žiūrėta 2012 m. kovo mėn. 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://kvr.kpd.lt/heritage>>.

Lewis, R.D. 2002. *Kultūrų sandūra*. Vilnius: Alma littera.

Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus] 2011. [žiūrėta 2011 m. vasario 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt/startas.htm>>.

Lietuvoje rengiamų tęstinių tarptautinių meno renginių 2011–2012 m. sąrašas. LR Kultūros ministerija. [žiūrėta 2012 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrkmlt/go.php/lit/Etnine_regionu_kultura_ir_vaiku_ir_jauni/199/6/171>.

Lietuvos muziejų asociacijos internetinė svetainė „Lietuvos muziejai“. [žiūrėta 2012 m. liepos 23 d.]. Prieiga per internetą: <www.muziejai.lt>.

Lietuvos muziejų modernizavimo 2007–2015 metų programa. 2007. Programa patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. kovo 14 d. nutarimu Nr. 275 (Žin., 2007, Nr. 34-1238).

Lietuvos teatrų darbuotojų skaičius. 2012. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenys. [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.rekvizitai.lt/imones/teatrai/>>.

Lietuvos turizmo informacijos centrų darbuotojų skaičius. [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio mėn. 6–8 d.]. Prieiga per internetą: visų Lietuvos regionų Turizmo informacijos centrų internetinės svetainės arba užklausa el. paštu.

Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. 2007 m. gruodžio 17 d. Oficialusis leidinys C 306. [žiūrėta: 2012 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm#founding>>.

Lisbon Strategy Evaluation Document. 2010. Brussels, No. 2.2.2010 SEC(2010) 114 final.

LR Kultūros ministerijos ataskaita „Svarbiausi kultūriniai renginiai Lietuvoje 2010–2013 m. 2010. [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkm.lt/index.php?2998921226>>.

LR Kultūros ministerijos duomenys. 2012. [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkm.lt/index.php?2998921226>>.

LR Muziejų įstatymas. 1995 m. birželio 8 d. Nr. I-930. Įstatymas paskelbtas: Žin., 1995, Nr. 53-1292.

LR Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas. 1994 m. gruodžio 22 d. Nr. I-733. Įstatymas paskelbtas: Žin., 1995, Nr. 3-37.

LR Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės. [žiūrėta 2012-01-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2797>>.

LR Teatrų ir koncertinių įstaigų įstatymas. 2004 m. birželio 1 d. Nr. IX-2257. Įstatymas skelbtas: Žin., 2004, Nr. 96-3523.

Mačerinskas J.; Matekonienė J. 2003. Regionų ekonominės plėtros teorijos, *Tiltai* 2(23): 35–42.

Mačys, G. 2006. Regionų ekonomika, politika ir valdymas Lietuvoje. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto leidybos centras.

Marshall, A. 1920. Principles of Economics. 8th edition. London: Macmillan and Co., Ltd.

Martin, R. Sunley, P. 1996. “Slow Convergence? Post-Neoclassical Endogenous Growth Theory and Regional Development”. Working Paper 44, ERSC Center for Business Research, University of Cambridge, Cambridge.

Martin, R. L. 2009. A Study on the Factors of Regional Competitiveness. Report for the European Commission Directorate–General Regional Policy. Rotterdam: University of Cambridge.

Martinussen, J. 1999. Society, State and Market: A Guide to Competing Theories of Development. First Bangladesh Edition.

Mažmeninė ir didmeninė prekyba 2010. 2011. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas. [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=4>.

Melnikas, B., Chlivickas, E., Razauskas, T., Pipirienė, V. 2011. Europos Sąjunga: plėtros procesai. Vilnius: Technika.

Melnikas, B. 2008a. Integral Spaces in the European Union: Possible Trends of the Social, Economic and Technological Integration in the Baltic Region, *Journal of Business Economics and Management* 9(1): 65–77.

Melnikas, B. 2008b. Integration Processes in the Baltic Region: the New Form of Regional Transformations in the European Union, *Inžinerinė ekonomika* 8(5): 54–64.

Melnikas, B. 2011. Transformacijų visuomenė: ekonomika, kultūra, inovacijos, internacionalizavimo procesai. Monografija. Vilnius: Technika.

Melnikienė, R.; Vidickienė, D.; Gedminaitė-Raudonė, Ž.; Ribašauskienė, E. 2011a. Lietuvos regionų tipologijos kaimiškumo aspektu. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.

Melnikienė, R.; Vidickienė, D.; Gedminaitė-Raudonė, Ž.; Ribašauskienė, E. 2011b. Lietuvos regionų tipologijų pagal kaimiškumą tinkamumas regioninei politikai, *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai* 5(29): 126–134.

Myrdal, G. 1957. Economic Theory and Underdeveloped Regions. London: Duckworth.

Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas. 1994. Nr. I-733. Įstatymas paskelbtas: *Žin.*, 1995, Nr. 3-37. [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=320782>.

O’Conner, D. ir kt. 2006. Driving Rural Development: Policy and Practice in Seven EU Countries. Building Competitive Regions: Strategies and Governance, OECD Publishing.

OECD. 2013. OECD Development Assistance Peer Reviews: European Union 2012, OECD Publishing. [žiūrėta 2013 m. lapkričio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oecd-ilibrary.org/development/oecd-development-assistance-peer-reviews-european-union-2012_9789264196124-en>.

OECD. 2014. Making Development Co-operation More Effective: 2014 Progress Report, OECD Publishing. [žiūrėta 2014 m. kovo 3d.]. Prieiga per internetą: <<http://dx.doi.org/10.1787/9789264209305-en>>.

OECD. 2006a. Rural Policy Reviews. The New Rural Paradigm: Policies and Governance. OECD Publishing.

OECD. 2006b. Reinventing Rural Policy. The OECD Policy Brief. [žiūrėta 2010 m. gegužės 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/dataoecd/18/9/37556607.pdf>>.

OECD. 2007. Competitive Regional Cluster: National Policy Approaches. OECD Rights and Translation unit (PAC), Paris.

OECD. 2009. How Regions Grow. Trends and Analysis. OECD Rights and Translation unit (PAC), Paris.

Oxford dictionary [interaktyvus]. 2011. [žiūrėta 2011 m. vasario 3 d.]. Prieiga per internetą: <www.oxforddictionaries.com>.

- Perraton, J. 2001. The Global Economy – Myths and Realities, *Cambridge Journal of Economics* 25: 669–684.
- Porter, M. 1990. *The Competitive Advantage of Nations*. Free Press, New York.
- Porter, M. 1998. On Competition. *Harvard Business Review*, Boston.
- Rakauskienė, G., Tamošiūnienė, R. 2013. Šalies konkurencingumą lemiantys veiksniai, *Verslas: teorija ir praktika* 14(3): 177–187.
- Regioninės politikos generalinio direktorato metinė veiklos ataskaita. 2010. European Commission DG Regional policy Annual Activity report 2010.
- Regionų kultūros plėtros 2012–2020 metų programa. 2011. [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 6 d]. Programa patvirtinta Lietuvos Respublikos ministro 2011 m. spalio 19 d. įsakymu Nr. ĮV-639.
- Refocusing EU Cohesion Policy for Maximum Impact on Growth and Jobs. [žiūrėta 2013 m. gruodžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-1011_en.htm>.
- Regulation (EU) No 1299/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on specific provisions for the support from the European Regional Development Fund to the European territorial cooperation goal. Official Journal of the European Union. L347, Vol 56, 20 December 2013.
- Regulation (EU) No 1301/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on the European Regional Development Fund and on specific provisions concerning the Investment for growth and jobs goal and repealing Regulation (EC) No 1080/2006. Official Journal of the European Union. L347, Vol 56, 20 December 2013.
- Regulation (EU) No 1303/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund, the European Agricultural Fund for Rural Development and the European Maritime and Fisheries Fund and laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund and the European Maritime and Fisheries Fund and repealing Council Regulation (EC) No 1083/2006. Official Journal of the European Union. L347, Vol 56, 20 December 2013.
- Ricardo, D. 1933. *On the Principles of Political Economy and Taxation*. 3rd edition. London: John Murray.
- Ritzer, G. 2011. *Globalization: the Essentials*. 2011. Oxford: Willey–Blackwell.
- Rodriguez-Pose, A. 2013. Do Institutions Matter for Regional Development?, *Regional studies* 47(7): 1034–1047.
- Rodrik, D. 2012. *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the Worlds Economy*. New York: W. W. Norton & Company.

Rostow, W.W. 1960. *The Stages of Economic Growth*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rutkauskas, A.V. 2008. On the Sustainability of Regional Competitiveness Development Considering Risk. *Technological and Economic Development of Economy, Baltic Journal on Sustainability* 14(1): 89–99.

Sangmon, K. 2002. A Longitudinal Analysis of Globalization and Regionalization in International Trade: Social Network Approach, *Social Forces* 81(2): 445–471.

Sala-i-Martin, X., Blanke, J., Drneziak Hanouz, M., Geiger, T. Mia, I. 2009. *The Global Competitiveness Index: Contributing to Long-Term Prosperity amid the Global Economic Crisis. The Global Competitiveness Report 2009–2010*. Geneva: World Economic Forum.

Schumpeter, J. 1954. *History of Economic Analysis*. Oxford University Press, New York.

Sepic, D. 2004. *The Regional Competitiveness: Some Notions Russian–European Centre for Economic Policy*. Moscow: RECEP.

Smitas, A. 2004. Tautų turtas. Iš anglų kalbos vertė J. Čičinskas. Vilnius: Margi raštai.

Smith, A. 1904. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. 5th edition. Editor Edwin Cannan. London: Methuen & Co., Ltd.

Snieska, V.; Bruneckiene, J. 2009. Measurement of Lithuanian Regions by Regional Competitiveness Index, *Inžinerinė Ekonomika* 1(61): 45–57.

Snieska, V. 2005. *Makroekonomika. 3-asis pataisytas ir papildytas leidimas*. Kaunas: Technologija, 2005.

Snieska, V., Baumilienė, V., Bernatonytė, D. 2005. *Makroekonomika*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2005.

Socialinių mokslų knygų šaltiniai Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka. [žiūrėta 2011 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <elaba.library.lt>.

Stanikūnas, R.A. 2007. Konkurencijos politika ir verslui palankios aplinkos kūrimas. Iš *Ekonomikos modernizavimas. Nauji iššūkiai irekonominės politikos prioritetai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.

Staskevičiūtė, G., Tamošiūnienė, R. 2010. The Evaluation of the National Competitiveness: Analysis of Existing Means. *The 6th International Scientific Conference Business and Management 2010: selected papers*. May 13–14, 2010. Vol. 1 Vilnius : Technika, p. 495–503.

Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. [žiūrėta 2012 m. liepos 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=1&cat_id=1&id=2084>.

Steger, M. B. 2010. *Globalization: The Greatest Hits, a Global Studies Reader*. Oxford: Oxford University Press.

- Stiglitz, J. E. 2006. Making Globalization Work. New York: W. W. Norton & Company.
- Svarbiausi kultūriniai renginiai Lietuvoje. Valstybinis turizmo departamentas, Vilniaus turizmo informacijos centras. [žiūrėta 2012 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tourism.lt/upload/Svarbiausi-kulturiniai-renginiai-Lietuvoje.htm>>.
- Svetikas, K. Ž. 2007. Regionalizacijos problemos Europoje ir Lietuvoje. Vilniaus universiteto ekonominės politikos katedros monografija. Vilnius, 2007.
- Štreimikienė, D. 2001. Regionų plėtros teorijos ir politika. Regionų plėtra. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Kaunas: Technologija. p. 279–283.
- TARYBOS REGLAMENTAS įsteigiantis Sanglaudos fondą, Nr. 1084/2006. 2006 m. liepos 11 d.
- The EU Cohesion Policy 2014–2020, 2013. The EU Cohesion Policy 2014–2020: the legislative proposals. [žiūrėta 2013 m. gegužės 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/proposals_2014_2020_en.cfm>.
- The Fifth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion, 2010. The European Commission, Directorate-General for Regional Policy. Brussels, No. 10.2776/23085, 2010.
- The IMD's World Competitiveness Yearbook 2011. [žiūrėta 2011 m. lapkričio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.imd.org/research/publications/wcy/World-Competitiveness-Yearbook-Results/#/wcc-products/>>.
- Thesaurus dictionary [interaktyvus]. 2011. [žiūrėta 2011 m. vasario 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://thesaurus.com/>>.
- Tvaronavičienė, M., Grybaitė, V., Tunčikienė, Ž. 2013. Globalization Drivers in Developed and Less Developed Countries: if Consistent Patterns Can be Traced, *Journal of security and sustainability issues* 2(4): 5–11.
- Turizmas Lietuvoje 2010. 2011. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas. [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=4>.
- Varian, H.R. 2004. Mikroekonomika. Šiuolaikinis požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2004.
- Vidickienė, D. Melnikienė, R. 2008. Paramos teikimo Lietuvos kaimo regionams kriterijų vertinimas, *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai* 12(1): 168–174.
- Viso teksto duomenų bazė Annual Reviews. [žiūrėta 2011 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://arjournals.annualreviews.org>>.
- Viso teksto duomenų bazė Emerald Management eJournals Collection. [žiūrėta 2011 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.emeraldinsight.com>>.
- Viso teksto duomenų bazė Sage Journals Online. [žiūrėta 2011 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://online.sagepub.com>>.

Viso teksto duomenų bazė Science direct. [žiūrėta 2011 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sciencedirect.com>>.

Wallace, H., Pollack, A. 2010. Policy-making in the European Union. Oxford: Oxford University Press.

Wiener, A., Diez, T. 2009. European Integration Theory. Oxford: Oxford University Press.

Williamson, O. E. 2000. The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead, *Journal of Economics Literature* 38(2): 595–613.

Wonnacott, P.; Wonnacott, R. 1998. Mikroekonomika. 2-asis pataisytas leidimas. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 1998.

World Economic Forum. 2010. The Global Competitiveness Report 2010–2011. SRO Kundig, Switzerland.

2011 m. muziejų ataskaita. LR Kultūros ministerija. [žiūrėta 2012 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkm.lt/index.php?645594258>>.

2011 m. teatrų ataskaita. Statistikos departamentas prie LR vyriausybės. [žiūrėta 2012 m. liepos 24 d.]. Prieiga per internetą: <www.stat.gov.lt>.

2011–2013 m. renginiai Lietuvos savivaldybėse. LR kultūros ministerija. [žiūrėta 2012 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrkm.lt/go.php/lit/Etnine_regionu_kultura_ir_vaiku_ir_jauni/199/6/171>.

Autorės mokslinių publikacijų disertacijos tema sąrašas

Straipsniai recenzuojamuose mokslo žurnaluose

Gedminaitė-Raudonė, Ž. 2014. Economic assessment of uniqueness of the regions in the context of the European Union, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. Amsterdam: Elsevier Science Ltd. ISSN 1877-0428. 2014, Vol. 110, p. 259–266.

Gedminaitė-Raudonė, Ž. 2012. Regionų unikalumo vertinimas: teoriniai sprendimai, *Viešasis administravimas*. ISSN 1648-4541. 2012, Nr. 3(35), p. 53–60.

Gedminaitė-Raudonė, Živilė. Lietuvos regionų ekonominio dinamiškumo vertinimas, *Mokslas – Lietuvos ateitis: verslas XXI amžiuje*. ISSN 2029-2341. T. 3, nr. 4 (2011), p. 76–81.

Vidickienė, D.; Gedminaitė-Raudonė, Ž. 2011. Lietuvos regionų klasifikavimas pagal kaimiškumą, remiantis atokumo kriterijumi, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. ISSN 1648-9098. 2011, Nr. 4(24), p. 51–59.

Vidickienė, D.; Gedminaitė-Raudonė, Ž. 2011. Lietuvos regionai: verslo gyvybingumas, *Viešasis administravimas*. ISSN 1648-4541. 2010, Nr. 3–4(27–28), p. 6–13.

Straipsnis kituose leidiniuose

Gedminaitė-Raudonė, Živilė. 2013. Usage of uniqueness of the regions as economic advantage: a new tool to increase regional economic resilience, proceedings of 6th International Conference for Entrepreneurship Innovation and Regional Development (ICEIRD): Regional Economic Resilience through Innovation and Enterprise. June 20–21, 2013, Istanbul, Turkey. Istanbul: İstanbul Şehir University, 2013. p. 56–63.

Summary in English

Introduction

Definition of the problem

In recent decades European regions are facing new challenges more frequently important for its social and economic development. Not only globalization but also European integration processes influence development of the regions often leading to loose or decrease economic advantages of the regions on competitiveness side because of convergence of the regions. The following situation encourage to investigate this problem and finding for new solutions that would help to ensure successful development of the regions by helping less developed regions or regions facing structural problems to increase their competitiveness and promote sustainable development of economic activities. The most important possible solutions to increase competitive advantages of the regions are significant use of local resources, increased specialization of the regions and support investment policy. Existing cultural, historical and natural resources of the region can be identified as region's unique resources and their use in economic activities can also contribute to the regions value added, creation of new jobs and other significant results. The role of uniqueness becomes important as it can be named as a new success factor in this period and their use in economic activities can help to increase economic advantages of the region by using unique resources existing in the region, in other words – their strengths or „basic skills“ that are unique comparing with other regions. Adding new concept of economic assessment of regional uniqueness to the EU regional policy would increase its effectiveness and could ensure smoother use of existing unique resources of

the region, will provide assumptions for new unique features creation and increase value added of the region and jobs growth.

Topicality of the research

Topicality of the research is defined by the following factors:

1. Increased impact of the globalization in 21st century encourages finding new solutions that would help to ensure successful development of the regions. One of the possible solutions is to increase competitive advantage of the regions by using local resources.

2. Implementation of the regional policy at the EU and national level do not consider the needs of integrated assessment of uniqueness of each region in economic terms.

3. Complementing implementation of the EU regional policy with economic assessment of regional uniqueness would enhance its effectiveness. This need is especially evident in the stage of initiating and implementing various projects from EU structural and cohesion funds.

Research problem is focused on traditional understanding of the concept of regional policy. In particular, it is emphasized that the traditional regional policy concept is too narrow and universal. On the other hand, this concept does not reflect specific available natural resources of each region, cultural heritage, models of unique lifestyles within the region, specific features of social and economic infrastructure, and alternatives for further development of the region. Disregard of the above mentioned features of the regions enable to prepare effective decisions for regional policy implementation, additionally with the challenges of globalization.

Research problem can be defined by the following issues:

1. There is a need an integrated assessment of the regions in the modern economic theories to complement by the dimension (concept) of economic assessment of regional uniqueness.

2. There is a lack of theoretical models reflecting to the challenges and demands of society needs that can be applied when implementing regional policy.

3. Inadequacy of economic theories to the contemporary needs is a decision requiring research problem.

Object of the research

Object of the research – regional policy decision making processes requiring adequate economic assessment of regional uniqueness aiming effective use of unique resources of the region for regional social and economic development.

Aim of the work

The aim of the work is to develop a theoretical concept for economic assessment of the regional uniqueness in the context of European integration process that could be used as an instrument for regional policy decision-making process.

Tasks of the work

The following tasks were defined for this work:

1. To emphasize the importance of economic assessment of regional uniqueness in the context of increased role of globalization in the 21st century and demand to reflect uniqueness of the regions at the regional policies at the EU and national level.

2. To perform theoretical study devoted for modern economic and other social science theories and practices of using various economic indexes techniques for economic assessment of regional uniqueness.

3. To develop theoretical concept of economic assessment of regional uniqueness in the context of European integration processes.

4. To develop methodology for the assessment of EU regional policy and economic assessment of regional uniqueness and perform empirical research in the case of EU member state Lithuania.

5. To perform recommendations on the feasibility to apply methodology at the EU level and further research development analyzing regional uniqueness concept and economic assessment of the regions.

Methodology of research

Theoretical study and empirical investigations is devoted for economic assessment of regional uniqueness in the context of European integration process and were used as a basis for theoretical concept of economic assessment of regional uniqueness. Various methods have been applied to create methodology and achieve the aim – multi criteria evaluation method SAW (Simple Additive Weighting), panel econometric models (regression analysis of panel data), systemic, comparative and synthesis analysis of statistical data, synthesis, analogy, contextual analysis, logical comparison, induction, deduction and aggregation methods.

Scientific novelty

Results devoted for the development of economic theories were obtained by this dissertation. Firstly, modern economic theories were complemented by the dimension (concept) of economic assessment of regional uniqueness. New solutions were proposed with the purpose to perform economic assessment of regional uniqueness in the context of European integration process that can contribute decreasing convergence of the regions, mitigating negative effects of globalization, ensuring purposeful investment policy and increase effectiveness of the EU regional policy with the aim to create higher value added at the regions, more jobs and ensure successful development of the regions. Secondly, theoretical concept was developed for the economic assessment of regional uniqueness in the context of European integration process. Scientific novelty of theoretical concept is based on proposed assessment tool of regional uniqueness in the economic term as uniqueness before was not assessed from economic perspective. Finally, further research development analyzing regional uniqueness concept and economic assessment of the regions are provided, seeking to ensure efficient use of available resources in the region, assumptions for creation new unique resources, creation of higher value added in the region focusing on the European integration and cohesion policy.

Practical value

Research results for regional policy implementation can be used at different levels. New methodology at the EU level can be used as additional tool to identify priority areas in regional policy. At the national level this methodology can be used to provide additional differentiation criteria for the EU support strategy implementation that would help to ensure higher value added and more jobs creation in the regions by using unique resources in economic activities. At the regional level the methodology can be applied in decision-making process for regional development strategy by identifying strategic directions using unique resources of the region.

Defended propositions

1. Supplement traditional concept of regional economic policy by dimension of economic assessment of regional uniqueness in the context of increased role of globalization in the 21st century increase effectiveness of regional policy.
2. Results of economic assessment of regional uniqueness can be used for decision-making process of EU regional policy, helping to ensure purposeful investment policy in the regions, increasing effectiveness of the EU structural and cohesion funds by creating higher value added at the regions, more jobs and leading to successful development of the regions.
3. Economic assessment of regional uniqueness should include dimensions of infrastructure, human resources, unique resources and user group criteria.

The scope of the scientific work

The scientific work consists of the general characteristic of the dissertation, 3 chapters, conclusions, list of literature, list of publications and 5 addenda. The total scope of the dissertation – 179 pages, 30 pictures, 26 tables and 5 addenda.

1. Theoretical study for the economic assessment of regional uniqueness

Regions in the European Union is influenced by new emerging economic, social, cultural and other factors that have significant impact on the regional development of the regions. These processes brought new challenges for EU countries and citizens. That is why the delivery of the Europe 2020 relies heavily on the new governance structures and processes that the European Union has been putting in place since 2010. These cover employment, education, research and innovation, social inclusion and poverty reduction, climate and energy (Europe 2020 strategy paper, 2010).

Regions can be listed as very important object influenced by these new social and economic challenges and the results of the globalization and regionalization. This impact is measured by increased significant economic, social and territorial disparities that still exist between Europe's regions. Disparities are apparent not only at the regions within one country but also between the European Union member states regions. These disparities would undermine some of the cornerstones of the European Union and the "Europe

2020” strategy which identifies the European Union to become a smart, sustainable and inclusive economy (Europe 2020 strategy, 2012, Baltic Sea region strategy, 2012).

The above mentioned reasons encourage investigating for new solutions that can ensure successful development of the regions and increased efficiency of EU regional policy.

Theoretical study for the economic assessment of regional uniqueness in the context of the EU integration process was based on analysis of theoretical concepts that can be applied for the assessment of uniqueness of the regions. Firstly, regional development and regional policy in the context of EU integration process was analyzed with the aim assess demand for new economic solutions. Secondly, modern economic and other social theories we adapted for economic assessment of regional uniqueness – economic and regional development theories, globalization, European integration and sustainable development theories. Thirdly, principles of construction of economic indexes and their adaptation for the assessment of regional uniqueness were identified. Fourthly, cultural peculiarities and their reflection in economic assessment of cultural uniqueness were discussed by analyzing concept of culture and their role in social environment also by assessed possibilities to use multicriteria methods for the economic assessment of regional uniqueness. Finally, theoretical concept for the economic assessment of regional uniqueness is provided.

It is worthy to conclude that regional development of the regions is usually affected by different socio-economic situation within the regions, different quality of infrastructure, remoteness of the regions, social and economic changes, social deprivation, high unemployment and other factors. These reasons explained why regional policy in the European Union played very important role from the establishment of the European Union. Regional policy paradigm had changed significantly in recent decades (Melnikiene, 2011). New paradigm is based on the concept that regional policy should assess new economic and social features of the 21st century that can have a significant influence on the further development of the region’s leading to the successful development and reducing disparities of the regions (Herrschel, 2005; O’Conner, 2006; OECD, 2006a and 2006b). This paradigm emphasizes the importance of “learning region” concept, networking and cluster formation, innovation and the most importantly – to support not the lagging regions but to exploit regions “basic skills” and to use “competitive advantage of the region”. Regions must be differentiated by the factors that enhance the region’s competitiveness, and other important social-economic development criteria. Uniqueness becomes important element for creation of regional prosperity. Use of uniqueness of the region can lead to regional economic benefit using new success factors. Unique resources of the region used in the economic activities can make the region very specific and thus reaching its competitive advantage based on sustainable development, cooperation and responsible environment principles (Gedminaite-Raudone, 2013).

2. Methodology of economic assessment of regional uniqueness

The main results of economic assessment of regional uniqueness in the context of the EU integration process are to assess added value and new jobs creation by using unique resources in the region. Changes are evaluated using following functions:

$$\Delta PV_{it} = f(\Delta MI_{it}); i = 1, \dots, n. t = 1, \dots, m. (PV - \text{value added}) \quad (S1)$$

$$\Delta DV_{it} = f(\Delta MI_{it}); i = 1, \dots, n. t = 1, \dots, m. (DV - \text{jobs creation}) \quad (S2)$$

The logic of theoretical concept is provided in Figure S1.

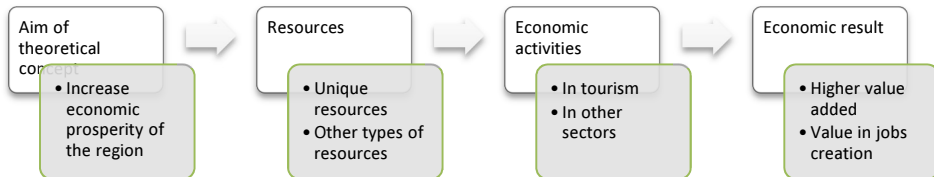

Fig. S1. The logic of theoretical concept for economic assessment of regional uniqueness

Methodology consists of 2 stages. In first stage unique resources of the region is assessed by using uniqueness index. In second stage economic assessment of regional uniqueness is performed analyzing economic indicators, added value and jobs creation perspectives. Economic assessment tool by using the uniqueness index is devoted for various types of uniqueness. According to the needs assessment can be implemented by 2 levels: 1) assessment at the country or union level (for example, the European Union level) by ranking regions from the highest to the lowest ranking points; 2) assessment within one region with the aim to rank various uniqueness types by highest to the lowest points.

Assessment of uniqueness of the regions: groups of indicators are defined including all dimensions needed for the assessment of this type of uniqueness. Developing indicators for the uniqueness index the holistic approach was applied to ensure that all dimensions and indicators would operate as a system rather than a set of its components. Supply and demand side should reflect the set of indicators (Figure S2).

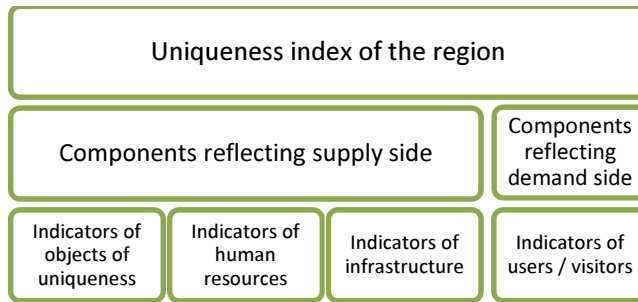

Fig. S2. Components of uniqueness index

Indicators of first three components (objects of uniqueness, human resources and infrastructure) reflect to the supply side and indicators of the last visitors' component reflect to the demand side. Calculation of uniqueness index for each region for the chosen type of uniqueness by using SAW (Simple Additive Weighting) multicriteria evaluation method:

$$S_j = \sum_{i=1}^m w_i \tilde{r}_{ij}. \quad (S3)$$

S_j – index value for j type of uniqueness; w_i – weight of component i group; \tilde{r}_{ij} – normalized value of component i for j type of uniqueness.

Economic assessment of the region groups is based on the results of uniqueness index. The logic of grouping regions to the groups by having significant, moderate and insignificant unique resources based on the results of the uniqueness index is confirmed or denied when all region groups' economic assessment is completed. Results of economic assessment enable to compare results of economic indicators between the groups and results in dynamics – changes that have occurred over a period of time. Set of indicators for economic assessment was created in the way that ensure the aim to assess economic advantage of the groups of the regions resulted by using unique resources in economic activity. Correlation, variation and cluster analysis was used to assess results of economic activity of the groups of the regions. Finally, value added and jobs creation perspectives are assessed.

3. Empirical research results of economic assessment of regional uniqueness

Empirical investigations were performed for the case of Lithuania. The uniqueness index methodology was applied in the first step for the assessment of uniqueness as economic advantage of the regions. This analysis has been conducted at national level to calculate uniqueness index for the Lithuanian regions with the aim to rank regions into 3 groups by its potential in cultural uniqueness: in 1st group with highest resources in cultural uniqueness, in 2nd group with moderate resources and 3rd group with insignificant re-

sources Territorial distribution of Lithuanian regions into these 3 groups is shown in Figure S3.

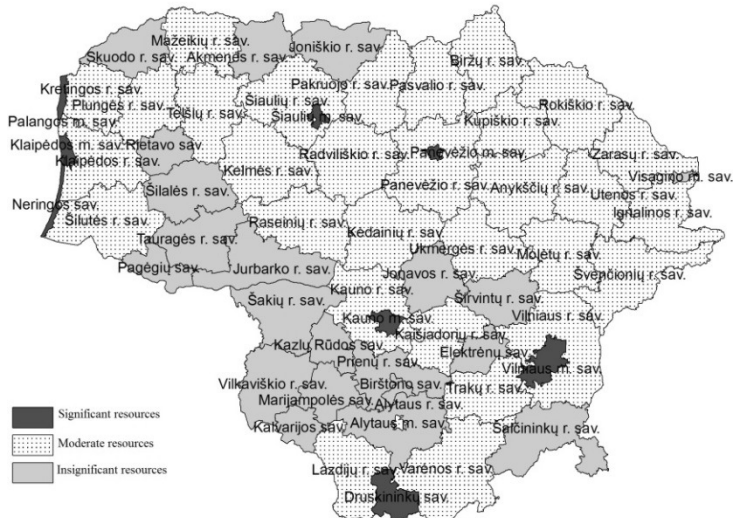

Fig. S3. Mapping of Lithuanian regions by uniqueness index

Significant cultural uniqueness resources that can give economic advantage for the region are placed in Vilnius and Kaunas city regions where two largest Lithuanians cities are located. Other regions of Lithuania that have big cities and resort status cities also have a great potential successfully utilize unique cultural resources. 51,6 percent of Lithuanian regions have moderate cultural uniqueness resources.

Economic assessment results of cultural uniqueness of three Lithuanian regional groups, having significant, moderate and insignificant resources, are provided in table S1. In this assessment, the results of the average value of the indicators in the period from 2005 to 2010 for each group of the region were conducted. Results of relative values of indicators are presented in the table with total indicator value in this economic activity.

The results in the table confirms that the highest value of economic indicators and biggest use of the EU support for tourism development is in the first Lithuanian region group having significant resources of cultural uniqueness. This group performs highest value added from this activity comparing with other 2 groups of the regions. Lower position belongs to the second group of the regions of Lithuania; in the last place – 3rd group.

Results of value added and new jobs creation in all three groups of Lithuanian regions confirms the same logic as with previous economic indicators. Coefficient for 1000 Lt investment if the 1st region group is 0,51. Second group of the regions have no impact (0 Lt). Last group – coefficient is –0,16. First group of regions give higher value in jobs

creation (coefficient for 1000 Lt investment is 0,012), 2nd group – no impact and 3rd group – coefficient 0,001.

Table S1. Results of economic assessment of the groups of Lithuanian regions

Results of economic assessment	1st group	2nd group	3rd group
Proportional part of economic entities in operation ***, 2009–2013, group average, in percent.	8,3	3,6	3,2
Proportional part of employees ***, 2005–2010, group average, in percent.	10,5	3,2	2,6
Proportional part of turnover ***, 2005–2010, group average, in percent.	5,0	0,8	0,6
Proportional part of value added at factor cost ***, from 2005–2010, group average, in percent.	6,7	1,3	1,0
Proportional part of investments in fixed tangible assets ***, 2005–2010, group average, in percent	4,6	1,0	0,5
Number of implemented projects from the EU structural funds for the tourism development from 2007–2013**	42	46	32
Support size from the EU structural funds for the tourism development 2007–2013**, million Lt.	127,8	93,8	42,3

* 1st group – significant, 2nd group – moderate, 3rd group – insignificant resources of the regions.

** Assessment of the projects in based on the results from 2007 to 20 March 2013.

*** ... in accommodation and food service activities comparing with economic entities in operation in all economic activities.

Demand of economic assessment of regional uniqueness and perspectives for the future. Economic assessment of regional uniqueness should become an important element in the 21st century in the implementation of new regional policy paradigm by using unique features and strengths of the region to achieve competitive advantage rather than supporting lagging activities within the region. Unique resources of the region can be used as a tool to help the region to create economic advantage. Economic assessment of uniqueness of the regions methodology by using uniqueness index can help for the region to identify existing or potential unique elements.

Further research development on economic assessment of regional uniqueness should be continued developing the concept of regional uniqueness and trying to explore it for new infrastructure policy, culture policy, investment policy and needs to apply it for the EU regional policy.

General conclusions

After developing theoretical concept, as well as performing empirical investigations, the following scientific and practical conclusions were formulated:

1. Regional policy at the EU were not able to solve existing problems and to reached the objectives in the past decades. Existing challenges encourage creating new methodologies for economic assessment of the regions and new instruments that would reflect tendencies and conditions of modern regional development and could offer

possibilities for further development. One of the solutions is usage of unique resources of the regions aiming to increase competitive advantage of the region by using local resources, increased specialization of the region and supporting investment policy. Results of economic assessment of regional uniqueness identifying potential of value added of the region and jobs growth are important elements for implementation of the EU regional policy and at member states level, aiming to increase EU policy effectiveness and to deliver the EU 2020 strategy aims.

2. New dimension of economic assessment of regional uniqueness supplementing modern economic theories and other social theories provides opportunities to use new tools for the next EU programming period 2014–2020 helping to reach Europe 2020 aims oriented to the postindustrial economy needs where basic resources becomes knowledge with the concept of learning region, networking and cluster formation, innovation and the most importantly – to support not the lagging regions but to exploit regions “basic skills” and to use competitive advantage of the region. Methodology of economic indices and experience of using it in the practice researching various countries and regions have indicated that economic assessment of regional uniqueness should cover supply and demand factors, assessment of significance of indicators and selection of indicators based on the object of the research.

3. Theoretical concept of economic assessment of regional uniqueness provides a new approach to the assessment of unique resources of the regions, highlighting the needs of assessment of uniqueness in economic terms as earlier uniqueness was not assessed from economic perspective. In the context of European integration process this concept provides a tool to assess newest external factors and gives suggestions how to increase effectiveness of EU regional policy and to ensure sustainable development of the regions based on the assessment results of unique resources of the EU member states regions and evaluate value added and new jobs creation by using these resources in economic activities.

4. Multilevel process of economic assessment of regional uniqueness helped to identify potential of unique resources of the regions to use it for higher value added and more new jobs creation in the EU member states regions using two assessment stages in the methodology in the context of European integration process where in the first stage assessment of unique resources of the regions and in the second stage economic assessment of regional uniqueness were performed. Using methodology results in the practice can help to identify EU regions having similar unique resources that in the next stage can cooperate by implementing common activities aiming to create higher value added, ensuring more effective distributions of EU structural and cohesion funds and purposeful use of resources. The methodology can be applied in different countries with possibility to add new indicators.

5. Empirical research results confirms that cultural, geographical and historical unique resources should be used for implementation of the EU regional policy to ensure effective use or creation of unique resources of the regions while finding new social and economic development opportunities for the regions.

6. Results of empirical investigations for the case of Lithuania identify common indications for unique resources of the regions in the context of European integration process that in the next stage can be used as one of the instrument helping to identify

unique resources of the EU regions. Results of economic assessment of uniqueness of Lithuanian regions in the context of European integration process confirmed the hypothesis that classification of the regions by uniqueness helps for decision-making process for regional policy that ensure more effective use of unique resources within the region, higher value added and more jobs creation in the regions. Assessment results of Lithuania case can be used as additional support differentiation tool for decision-making process in regional policy.

7. Further research development on economic assessment of regional uniqueness should be continued developing the concept of regional uniqueness and trying to explore new dimensions for economic assessment considering the fact that use of uniqueness becomes one of the solutions, trying to increase competitiveness of the regions, using local resources, increasing specialization of the regions and supporting investment policy.

Priedai¹

A priedas. Empirinio tyrimo duomenys: Lietuvos regionų rodiklių reikšmės.

B priedas. Lietuvos regionų unikalumo indekso tarpiniai ir galutiniai rezultatai.

C priedas. Lietuvos regionų grupėse sukuriamos pridėtinės vertės ir darbo vietų vertės skaičiavimo rezultatai.

D priedas. Publikacijos bendraautorės sutikimas.

E priedas. Autorės mokslinių publikacijų disertacijos tema kopijos.

¹ Priedai pateikiami pridedamoje kompaktinėje plokštelėje.

Živilė GEDMINAITĖ-RAUDONĖ

REGIONŲ UNIKALUMO EKONOMINIS VERTINIMAS EUROPOS INTEGRACIJOS
PROCESŲ KONTEKSTE

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai,
Ekonomika (04S)

ECONOMIC ASSESSMENT OF REGIONAL UNIQUENESS IN THE CONTEXT OF
EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Doctoral dissertation

Social Sciences,
Economics (04S)

2014 05 12. 16,0 sp. I. Tiražas 20 egz.

Vilniaus Gedimino technikos universiteto leidykla „Technika“,

Saulėtekio al. 11, 10223 Vilnius,

<http://leidykla.vgtu.lt>

Spausdino UAB „Baltijos kopija“

Kareivių g. 13B, 09109 Vilnius